

DR. JOZEF KAŠPAR

APOLOGIA

KATOLÍCKEHO NÁBOŽENSTVA.

POSLOVENČIL :

DR. JOZEF TISO. ·

DR. JOZEF KAŠPAR

APOLOGIA

KATOLÍCKEHO NÁBOŽENSTVA.

POSLOVENČIL. :

DR. JOZEF TISO.

NÁKLADOM A TLAČOU „LEV“-a V TRNAVE. 1921.

NIHIL OBSTAT

Ludanice, 16./VI. 1920.

Dr. PAULUS JANTAU SCH,
ensor.

N. 3965/920.

IMPRIMATUR

Tyrnaviae, 20. Junii 1920.

FR. RICHARDUS OSVALD,
Vicarius generalis.

Úvod.

Veritati — pravde.

Účelom tejto knihy je ukázať božský pôvod náboženstva kresťanského katolíckeho, vyložiť a zároveň obhájiť (obhajujem ἀπολογέω, odtiaľ apologetika) obecné a základné jeho pravdy. Pre tento účel predmetom tejto knihy budú rozpravy:

- I. Boh je.
 - II. Náboženstvo a človek.
 - III. Zjavenie Božie a človek.
 - IV. Zjavenie prípravné — predkresťanské.
 - V. Zjavenie Ježiša Krista — kresťanské.
 - VI. Ježiš Kristus a jeho cirkev.
- Doslov.

Budeme-li slobodne sledovať porad týchto úvah, poznáme, že náboženstvo kresťansko-katolícke, ako ho podáva cirkev kresťansko-katolícka, rozumu i vzdelánému nijako sa neprotiví, ba v najvyššej miere mu vyhovuje, a preto — že je rozumné byť katolíckym kresťanom. Kresťankatolík z rozpráv týchto uvidí, že náboženstvo jeho je od Boha, je dar Boží, je božské, a iste zvolá so sv. Pavlom: Viem, komu som uveril, a preto som istý. (II. k Tim. 1, 12.)

I. Boh je.

Svetový názor theistický¹⁾

Náboženstvo kresťanské hlása za svoju prvú základnú pravdu: Je Boh, Stvoriteľ všetkých vecí.

K poznaniu tejto pravdy vedie človeka:

1. Písmo sv. slovami: Na počiatku stvoril Boh nebo i zem (1. Mojž. 1, 1).

2. Rozum ľudský. Človek, pozoruje-li svet kolo seba a všíma-li si sám seba, poznáva sám svojím rozumom, že Boh je. Vidíme len zjavy — dôkazy — najdôležitejšie!

§. 1. Svet sám žiada prvú príčinu, stvoriteľ'a, Boha.

Dôkaz príčinný (aitiologický).

Nekonečné rady príčin. Večný obeh. Večná pralátka.

1. Všetko, čo vo svete je, každá bytnosť lebo vec má príčinu svojej jestoty, svojho bytia mimo seba v bytnosti inej. Každá bytnosť lebo vec od seba oddelená vo svete má svoju zovňajšiu príčinu, t. j. bytnosť, od ktorej je závislá. Bytnosti a veci vo svete sú preto podmienené (nahodilé),²⁾ v čase povstávajú a zanikajú. Sú-li však podmienené jednotlivé bytnosti a

¹⁾ Svetový názor pýta sa a pátra za dôvodom, za príčinou sveta, aby mohol vysvetliť jeho vznik, ako i jednotlivé zjavy v ňom, n. pr. pohyb, život atď. Svetový názor theistický uznáva za pôvodcu a príčinu sveta a jednotlivých javov v ňom osobného Boha.

²⁾ Bytnosť, ktorá má príčinu svojho bytia v inej, nazývame podmienenú (nahodilú). Takáto bytnosť môže byť, ale nemusí byť.

veci vo svete, podmienené je i to, čo z týchto bytností je složené, podmienený je i celý svet. Známa je zásada: Čo platí o častiach, platí tiež o celku. Tak i celý svet nemá príčiny svojej jestoty v sebe, ale mimo seba a to príčinu zovňajšiu v bytnosti, ktorá nemá už príčiny bytia mimo seba, ale v sebe; neni podmienená, ale nutná.¹⁾ Bytnosť tá, majúc príčinu bytia v sebe, je prvou príčinou (možno tiež rieknúť poslednou) všetkých iných bytností, prvou príčinou celého sveta. Bytnosť táto je Boh. Ponevác ale všetko, čo je, je vždy od niečoho skutočného, aj Boh, ktorý je príčinou celého sveta, je bytnosť skutočná. — Podkladom tohoto dôkazu je všeobecne platná zásada: Neni účinku bez príčiny. Svet je, preto má svoju príčinu, príčinu prvú, Boha, má svojho skutočného pôvodcu ako jeho obraz, globus.

K stejnému poznaniu, že svet má svoju prvú príčinu, Boha, prišiel už pohan Aristoteles, ktorý bytnosť Božiu preto nazval *ἡ αἰτία ἡ πρώτη, αἰτία ἐξ ἀνάγκης* (príčina prvá, nutná. Fys. II. 3. VIII. 5. 6. Metaf. III. 1.) Slavný Descartes súhlasí tu s nami známym výrokom: Je suis, donc Dieu est (Cauly Cours d' instruct. rel. Recherche de la vraie religion. XII. vyd. 8.)²⁾ Sv. Pavel praví: Pohania nebudú mať výmluvy, že v Boha neverili, lebo neviditeľné vlastnosti jeho zo stvorenia sveta skrz tie veci, ktoré sú učené, rozumom pochopené spatrené bývajú, totiž jeho večná moc a božstvo. (K Rim. 1, 20. Srovn. Thomas. Aq. Summa theol. 1. p. q. 2. a. 3. S. c. G. I. c. 13.)

2. Na prvú príčinu, na Boha ukazuje i obmedzenosť sveta. Svet je obmedzený čo do látok, z ktorých je složený (mohlo ich byť o mnoho viac), čo do síl, ktoré v ňom len dl'a určitých zákonov pôsobia, obmedzený je čo do času, lebo zmeny, ktoré sa v ňom dejú, ako majú začiatok, majú i koniec, nie sú večné. (Viď § 3. a 4.) Svet sám nemôže byť príčinou tejto obmedzenosti, ponevác by musel byť prv, nežli bol, (pôvodca predsa vždy musí byť pred dielom, ktoré od neho pochádza.) Tak svet svojou obmedzenosťou ukazuje na pôvodca mimo seba, na pôvodca vyššieho, na Boha (dôkaz kosmologický).³⁾

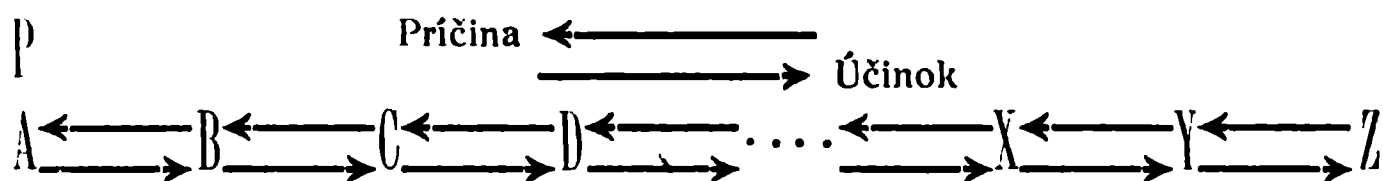
¹⁾ Bytnosť, ktorá má príčinu svojho bytia v sebe, nazývame mŕtvú. Taká bytnosť trvá sama sebou, nemá začiatku ani konca, musí byť a nemôže nebyť. Keďby jej nebolo, nebolo by ani svetského ostatného.

²⁾ Som, preto je Boh.

³⁾ *Κόσμος* == svet.

Kde tu sa slyší: Neni vraj prvej a nútnej príčiny. Veci na svete vznikajú stále zo seba a rovnajú sa nekonečným radom príčin podmienených, n. pr. strom je zo semena, kura z vajca a tak to ide ďalej v nekonečnom rade späť (regressus in infinitum). Pravíme však:

a) Rad konečný príčin podmienených bez prvej príčiny je nemožný, tým viac však rad nekonečný. Prvej príčiny neni snáď treba pre väčší alebo menší počet členov v rade, ale preto, že by v rade samých príčin podmienených bez prvej príčiny (základnej) byly len príčiny z príčin (príčiny zapríčinené), t. j. samé účinky, avšak žiadna vlastná príčina (základná, princip.) Viď pripojený obraz:

A = Príčina prvá, základná. (P)

B, C, D, X, Y, = príčiny z príčin = účinky.

To je však proti zásade: Neni účinku bez príčiny. Preto rad skladajúci sa len zo samých účinkov je nemožný a to jak konečný, tak, a to ešte viac, nekonečný, lebo by v ňom účinkov bez príčiny bolo nekonečne mnoho a tým i nekonečne mnoho nemožností. Jako refaz, nech je bárs jak dlhá, nemôže visieť vo vzduchu bez klinca, tak i bárs jak dlhý rad príčin podmienených nemôže obstať bez prvej (základnej) príčiny, bez Boha. Počet predkov, nech je bárs i dlhší, nečiní predsa Stvoriteľ'a zbytočným.

b) U skutočných bytností — o takých je tu reč — neni vôbec ani možno mlúviť o nekonečných radoch podmienených príčin, ponevác posledný, skutočný člen každého takého radu ukazuje k prvému, ako Z ukazuje k A (viď obr.). Rad takýto každou novou bytnosťou (príčinou) vzrastá, nekonečného však vzrastu nepripustí, rad ten bol pred x-rokmi o x-článkov (príčin) menší, nekonečné však zkrátenie vylučuje.

c) Priam tak je tiež nerozumné mlúviť o večnom obehu príčin (ewiger Kreislauf, Herakleitovo: πάντα ῥεῖ¹⁾), kde vraj prvé je príčinou druhého a druhé prvého, kde jedno z druhého navzájom vzniká. To je v sebe nemožné. Viďme len jediný zjav! Keďby tomu tak bolo, vtedy strom z r. 1890 by bol príčinou stromu z r. 290, mal by účinok prv, než bol sám. Syn bol tu príčinou otca. Pôvodca však vždy musí byť pred vecou, ktorá má od neho svoj pôvod.

Mimo toho, keďby vývoj ten bol od vždy, od večnosti, tak u vecí

¹⁾ Všetko plinie.

časných, z akých je svet složený, v nekonečnej tej dobe bol by už dávno dokonaný. Dnes nebolo by už žiadneho vývoja ani života vo svete. Vývoja od večnosti mimo toho ani žiadneho neni, lebo ten mal svoj začiatok. Vid' dôkaz zo života na zemi — biologický!

d) Rovno tak nemožno vážne mlúviť o nejakej večnej, svetovej pralátke, o večných snád' atomoch¹⁾ I keďby bola takáto pralátka alebo praatom, predsa ako každá iná bytnosť vo svete nemajú príčiny bytia v sebe, ale mimo seba a to v príčine prvej, v Bohu, preto nie sú večné. Kant praví: Mať pralátku (materiu) za poslednú príčinu všetkého, je nesmysel'. (Schanz, Apolog. Kresť. vyd. III. I. 169.) Preto i theoria Kant-Laplaceová o vzniku sveta z prahmly žiada príčinu prvú, Boha.²⁾

e) Vážnosť nášho príčinného dôkazu nesoľabí námietka (Kant), že dôkaz ten mlúvi najprv o rade stejnorodých príčin (podmienených) a spolu ho zastavuje pri prvej príčine, ktorá je úplne iného radu (nutná) a je mimo toho radu. Všetky príčiny, i tá prvá, že majú byť toho istého druhu — podmienené. — Námietka táto rovná sa tvrdeniu A vypožičal si od B hodinky, B od C atď. Teda všetci si hodinky len vypožičali, žiadon hodinár ich nezhotovil. To je tá známa, dôkazu nášmu vytýkaná μετάβασις εἰς ἄλλο γένος, priechod do iného rodu pojmov. Odpovedáme: Na refazi súvisí ohnivo s ohnivom; ale kde zavesíme posledné ohnivo? Zaiste na klinec a ten zas na ohnivo iné! Práve preto, že v celom rade príčin podmienených nenachádzame žiadnej, pri ktorej by sme prestali, — a ponevác, ako sme ukázali, nemôže všetko byť od iného a rad nekonečný príčin podmienených je nemožný, len preto sme nútení, že ustanovujeme príčinu iného druhu a radu, príčinu nutnú, ktorá je sama zo seba a sama sebou. Však z hodin tiež (na konci) nesúdime o pôvodcovi, pozostávajúcom z kovových kolečiek, ale o pôvodcovi, ktorý mal rozum a schopnosti kov takto upraviť; vtedy súdime z nepatrného strojku o intelligencii a to predsa tiež je nemalá metabasa.

§ 2. Svetový pohyb žiada svojho prvého pôvodcu, Boha.

Dôkaz z pohybu vo svete (kinesiologický).

Zmeny vo svete.

Vo svete je pohyb. Príčinou jeho nie je hmota, nie je látka sama. Dokázané je, že hmota, látka, je sama sebou nehybná, bezvládna a zotrvačná, preto je v

¹⁾ Atom je najmenšia čiastočka hmoty, ktorá sa ani mechanicky ani chemicky deliť nedá. Molekula je najmenšia čiastočka hmoty fyzikálne nedeliteľná; pravidelne 1 molekula prvku obsahuje 2 atomy.

²⁾ Čítaj J. Zeyer, Karolínská epopeja: Román o štyroch synoch Ajmonových, 406 a nasl. Malgis, dobrý duch, zjavuje Renaldovi báseň o stvorení, ktorú Renald na pamiatku vekov má vtesať do chrámu.

stave nepohybnosti. Gul'a, nech bárs stojí i na sebe hladšie ploche, sama sebou sa nehne. Už Galilei stanovil preto pre hmotu zákon o zotrvačnosti (*lex inertiae*). Preto nie je a nemôže byť hmota príčinou pohybu.

Neni-li však hmota príčinou pohybu, tak pohyb ten má svoju príčinu v popude zo zovňajška, v inom pohybujucom. Preto pohyb jednotlivých bytností a vecí vo svete je podmienený. Z toho nasleduje, že i pohyb celého sveta je podmienený, nemá príčiny v sebe, ale mimo seba a to príčinu prvú základnú, (*principu pohybu*), v prvom pohybujucom. Prvým tým „pohybujucom“ je ale bytnosť, ktorá neni už do pohybu uvádzaná ničím, je preto v stave nepohybnosti, od nej však vychádza všetok pohyb vo svete. Bytnosťou tou je Boh. Bez tejto prvej pohybujucej bytnosti nebolo by vo svete dl'a zákona Galileiho žiadneho pohybu, od nej vyšiel k nemu prvý popud.

Keď sa to tak stalo v určitom okamihu a pohyb daný bol určitý smer a spôsob (na pr. od západu k východu; bolo zaiste nepočetne mnoho okamihov a smerov i spôsobov vo svetovom pohybe možných), je zrejmé, že ten, kto tak učiniť mohol, jednal vedome a slobodne, že bol mimo toho nekonečne mocný, že to bola bytnosť mysliaca a chcejúca i všemohúca — náš Boh.

Aristoteles súhlasí s nami známym výrokom: Ἀνάγκη εἶναι τι, ὃ πρῶτον κινεῖ καὶ τὸ πρῶτον κινεῖν ἀκίνητον. (Fys. VIII. 6.)¹⁾

Sám Voltaire praví:

Pour ma part, plus j'y songe, et moins je puis penser,
Que cette horloge marche et n'ait point d'horloger.²⁾

Le Jeune Apologiste vyd. VIII. 22.

Ako svetový pohyb t. j. zmena miesta, tak i všetky ostatné zmeny vo svete ukazujú na príčinu prvú, na prvého meniaceho, nezmeniteľného, na Boha. Dokáž to sám zo zásad: Čo sa mení, iným je menené — a každá zmena je koncom prvejšieho a začiatkom nového. Viď Kadeřávek, Obrana základů víry Katol. vyd. I. 31 a nasl.)

¹⁾ Je nůtno, aby bolo niečo, čo prvé pohybuje, a to, čo prvé pohybuje, aby bolo nehybné.

²⁾ Čo na mne je, čím viac premýšľam, duch môj tým viac poznáva a vidí, že stroj ten hodinový nemôže ísť bez ruky hodinára, ktorá ho riadi.

§ 3. Život na zemi žiada svojho tvorca, Boha.

Dôkaz zo života na zemi (biologický).

Plodenie samovolné. Eozoon kanadské. Bathybius. Panspermia. Entropia sveta.

1. Na zemi je život.

Rozdiel medzi živým a neživým, ústrojným a neústrojným je patrný vo svete pri každom kroku.

2. Život na zemi vždýcky nebol, má svoj začiatok.

Veda učí, že bol čas, keď nebolo na zemi žiadneho života, prežiadneho žijúceho zrna či semena, keď bola doba zvaná azoická. (Prvá azoická, neživá kôra zemská, rula, svor, rulová žula (granit).

Cuvier hovorí: Život nebol vždýcky na zemi a snadno sa môže ukázať na okamih, keď na nej sa započal. (Disc. sur les revolut. du globe § 24. Hettinger Apolog. IX. vyd. I. 125.)

Liebig potvrdzuje to výrokom: Exaktná prírodoveda dokázala, že zem v určitej dobe mala takú teplotu, že pri nej bol nemožný všetok ústrojný život; dokázala, že ústrojný život na zemi mal svoj začiatok. (Chemické listy str. 206. Schmitz, Apolog. vyd. V. 12.)

Ako však povstal život na zemi vo svojom nynejšom trojakom spôsobe: Život rastlinný, živočíšny a ľudský? Vzniknúť snáď z neživej hmoty, sám sebou? Rozum dokazuje, že z neživej hmoty nemohol vzniknúť žiadon život, ani rastlinný ani živočíšny, tým menej dušený život ľudský. Veda a zkúsenosť potvrdzuje tento úsudok. Nikdy nebolo pozorované, že by z neživej, mŕtvej hmoty sám sebou sa bol vyvinul i najnižší, najnepatrnejší živočích; z neživej hmoty nič sa nerodi (omne vivum de vivo). Ba naopak učenci zistili, že všetky pokusy oživiť umením ľudským neživú hmotu boli bez výsledku. (Tak dokázali Virchow, Harvey, Purkyně.) Umelé zhotovenie i najjednoduchšej buňky vymyká sa oboru chemie. (Reč V. Meyera na sjazde prirodopiscov a lekárov nemeckých v Heidelbergu r. 1889. Duilhé de Saint Projet-Podlaha. Apolog. kresť. víry vyd. IV. 160.)

Hmota preto neni a nemôže byť príčinou života.

Nemohol-li však život povstať sám sebou z neživej hmoty a má-li, ako sme ukázali, svoj začiatok, tak nemá príčiny svojho bytia v sebe, ale mimo seba, je podmienený a žiada pre seba nutne príčinu prvú. I keďby bolo pravdou, že všetok život sa vyvinúl z jedinej len prvej buňky, i tá pre seba vymáha prvú príčinu. Ponevác ale živé len zo živého je, prvá príčina môže byť len bytnosť živá, a to bytnosť — vždycky živá, nutná, ktorá, majúc život sama v sebe a od seba, dala ho všetkému ostatnému. Bytnosťou, prvým tým pôvodcom života, je vždycky, je večne živý, neumierajúci Boh náš (princip života). Na tvoriace všemohúce slovo Božie „germinet terra“ — nech plodí zem — „producant aquae“ — vydajte že vody — vzniknul život na zemi.

Slávny hvezdár Secchi hovorí: Mala-li vôbec povstať nejaká ústrojná, živá bytnosť, bolo k tomu nezbytné treba vedomej činnosti večného stavitel'a. (Schill, Apolog. vyd. II. 111.) I Darwin súhlasí tu s nami, keď mlúvi: Je istá vznešenosť v myšlienke, že život so všetkými svojimi vlastnosťami v počiatku svojom od Tvorca bol daný. (Duilhé-Podlaha, Apolog. kresť. víre vyd. IV. 147).

Z toho, čo sme povedali, sami poznáme,

a) že neni pravda tak zvané plodenie samovolné — prvoplo denie (generatio spontanea, aequivoca¹⁾), dl'a ktorého život prvý povstal sám sebou z neživej hmoty. Učenci Tyndall a Pasteur dokázali naprosto toho nemožnosť svojimi fysickými zkúškami.²⁾ Tyndall praví: Experimentálne vedenie nemá výsledku lepšie zaisteného, než je tento. (Duilhé-Podlaha, Apolog. kresť. víry vyd. IV. 151.) Virchow po-

¹⁾ Generatio spontanea = plodenie samovolné; aequivocus = stejnomený, dvojsmyslový. Generatio aequivoca, t. j. plodenie označené stejným názovom („plodenie“), čo do významu však rozdielnym. Vznik života zo samej prvej hmoty naznačený tu tiež stejným názovom „plodenie“ (plodenie bezmatečné), ktorýžto názov sa užíva o vzniku nynejších žijúcich bytností, ktoré vznikajú len plodením; viedť, že sa tu užíva stejný sice názov, čo do významu však rozdielny.

²⁾ Z neorganických látok nikdy sa nevyvinie žiadon živočích, jestli sa hermeticky zavrú, tak že k nim nemajú prístupu organické zárodky obsadené vo vzduchu alebo vo vode. Tieto zkusenosti užíva s úspechom chirurgia pri obväzovaní rán.

tvrdzuje slová Tyn dall o v e výrokom: Nikto dosaváď nevidel žiadneho prípadu prvoplozenia, a kto tvrdil, že videl, tak jeho tvrdenie vyvrátili prírodopisci a nie theologovia. (Reč Virchowova na Mnichovskom sjazde prírodopiscov r. 1877. Schill, Apolog. II. 109.)

b) že život nevyvinul sa sám sebou z akéhosi žijúceho praveka, praveka. α) Praživokom tým, že bolo eo z o o n k a n a d s k é (eozoon canadense — ἥως = zora, ζῷον = živok, eozoon, zviera zory = záry zvierat), v Kanade v útvare laurentinskom (vrstva prvohorná) nájdené. Lenže ukázalo sa, že eozoon je a z o o n; nerost, smes hadca (serpentina) a vápenca (kalcita), ktoré nijako nie je ústrojného pôvodu. β) Praživokom tým neni ani bathybius (βαθύς = hlboký, βίος = život = v hĺbinách žijúci), ktorý kedysi prírodopisci Huxley a Haeckel za prapôvod všetkého života vyhlasovali. Poznalo sa, že bathybius neni žiadon živok, ale nerost, vápenitý hlien, aký niektoré morské zoofyty (na pr. morské huby) vypotievajú (exsudat), je-li ich tkanivo poranené rybárskymi nástrojmi.

c) Zárodok života nedoletelý na našu zem snáď z iných svetov (panspermia). Telesá, ktoré k nám zalietajú zo svetových končín (meteority), prebiehajú priestorom vzduchoprázdny a neobvyčajne studeným, tak že zima zničí v nich všetok ústrojný zárodok prv, než na zem dopadnú. A keďby snáď ústrojný zárodok vyvzdoroval mrazu, zničí ho iste vysoká teplota, akú spôsobí v padajúcom telese trenie, jaknáhle sa styká so zemskou atmosférou.

d) Tiež mnohí prírodovedci a fyzikovia dokazujú a učia, že všetok život na svete prestane. Zima a chladnosť svetového priestoru vyrovnajú dl'a názoru týchto učencov na konci rozdiely v teplote a spôsobia teplotu všade jednakú a to bude koniec života, lebo ten je možný potiaľ, pokiaľ budú rozdiely v teplote telies. Tento absolútny, nulový bod je dl'a výpočtu oných fyzikov (Thomson a Clausius) — 273° C (entropia sveta).

Tak zašiel dl'a názoru týchto učencov život na mesiaci, tak zajde dl'a ich mienky i na našej zemi. Má-li však život koniec, má i počiatok, a to nikde inde, nežli v príčine prvej, v Bohu.

§. 4. Rád a účelnosť sveta svedčí o všemohúcom a najvyššom rozumnom pôvodcovi, o Bohu.

Dôkaz z rádu a účelnosti sveta (teleologický).

Účelnosť v prírode neústrojnej a ústrojnej. Instinkt. Symbiosa. Účelnosť v prírode nie je dielom ani nahodilej srážky atomov ani síl prírodných.

Svetom vládne pevný zákon a rád. Všetok svet je podľa pevného zákona a rádu nielen majstrovsky za-

riadený, ale i účelne sporiadaný a to tak v celku ako i v jednotlivostiach. Pri všetkej rozmanitosti je vo svete podivuhodný poriadok a súlad — harmonia. Každá bytnosť je vo svete pre niečo, má výtečný účel a je tiež opatrená všetkým, čoho k nemu potrebuje. Bytnosti nižšie slúžia vyšším a všetky sú pre zachovanie celku. — To všetko ukazuje na pôvodcu sveta, ktorý je najvyšš rozumný, mocný, dobrotvivý a všadeprítomný. Tým pôvodcom je B o h.

1. S v e t o m v l á d n e p e v n ý z á k o n a r á d.

Že svet je riadený stálymi, nepremenlivými zákonmi, o tom svedčí:

a) Z á k o n y p o h y b u n e b e s k ý c h t e l i e s, na pr. obežnice obiehajú kolo stredného telesa. (Viď zákony K e p l e r o v e o e l l i p t i c k ý c h d r á h a c h n e b e s k ý c h t e l i e s.) Preto, jestliže v pohybe niektorej obežnice bola pozorovaná odchýlka, hvezdári hneď súdili, že na ňu iste pôsobí nejaké dosiaľ neznáme teleso, ktoré je príčinou odchýlky. Áno, vedeli udať i miesto, kde oné teleso je, i jeho dráhu a veľkosť. Tak L e v e r r i e r z odchýliek v pohybe Uránusa objavil výpočtom planetu Neptúna prv, nežli by bola ďalekohľadom pozorovaná bývala (astronomia neviditeľného). Uváž zákon N e w t o n o v o v z á j o m n e j p r í ť a ž l i v o s t i (gravitácii) telies nebeských: Telesá sa priťahujú v priamom pomere k štvorcu svojich vzdialeností. Vzájomná táto príťažlivosť je práve podmienkou trvania vesmíru.

b) Z j a v y o p t i c k é, a k u s t i c k é, m a g n e t i c k é i e l e k t r i c k é, s v e t e l n é a t e p e l n é spravujú sa určitými, stálymi zákonmi. Zákonom elektriny ďakujeme za vynálezy, ktoré v našej dobe pretvorily v mnohom ľudský život (telegraf, elektrické vozy, osvetlenie atď.) Kto dak-tieto prírodné zákony? Tak sa pýta astronóm M ä d l e r a odpovedá: Prírodopisec nijako, na žiadosť spôsob astronóm, ani fyzik, tí ich len našli, ani príroda, lebo tá ich vždy len poslúchala. Kto tedy iný môže byť pôvodcom týchto zákonov než pôvodca prírody sám? (König, Všeob. vierouka vyd. VIII. I. d. 83.) Astronóm H e i s preto hovorieval: Nebo astronómov a nebo theologov nie sú nepriatelia — (König, tamže). Náš znamenitý Zeuger riekol k pápežovi Levovi XIII.: Jako pravý astronóm vo hviezdach hľadá a nachádzam ich Stvoriteľ'a. (Časopis Týden 1908. č. 5.)

2. S v e t j e d l' a p e v n é h o z á k o n a a r á d u z a r i a d e n ý a účelne sporiadaný. Pokroky v prírodovedách to čím ďalej, tým viac ukazujú. Viďme len:

A. P r í r o d u n e ú s t r o j n ú.

a) T e l e s á n e b e s k é, jakékoľvek sú rozdielné čo do veľkosti,

hustoty (na pr. slnko, v ktorom by našlo miesto 1,310.162 zemegulí, má len $\frac{1}{4}$ hustoty našej zeme, Jupiter $\frac{1}{4}$, Saturnus $\frac{1}{8}$, Uranus $\frac{1}{5}$, Neptún nie celkom $\frac{1}{3}$, kto to tak rozdelil a obmedzil?) a pohybu, predsa zas svojim pravidelným chodom a vzájomnou od seba odvislosťou sú ako veľkolepý hodinový stroj, ktorý správne ukazuje čas ľuďom na zemi a to nie len hodiny a dni, ale i mesiace, roky a stolia. Hodiny tie idú presne, svojho chodu nezrýchľujú ani sa neopozdia. Majú-li ale naše hodinky svojho pôvodcu (bol to Peter Hele), musí ho tiež mať i majstrovský svetový stroj. Už C i c e r o ukazuje na to slovami: Quid enim potest esse tam apertum tamque perspicuum, cum caelum suspeximus caelestiaque contemplati sumus, quam esse aliquod numen praestantissimae mentis, quo haec gerantur? (De nat. deor. II. 2.)¹⁾ Pravdu preto má P í s m o, keď hovorí: Nebesia vyprávajú Božiu slávu a dielo jeho rúk hlása obloha. (Žalm 18, II.) K o p e r n í k, mlúviac o sústave slnečnej, dobre riekol: Nie môj system je to, ale poriadok Boží. (Dreher, Malá Apolog. vyd. II. 4.)

b) Na zemi rovnako spatrujeme majstrovské vo všetkom zariadení, dômyselné usporiadanie a podivuhodnú účelnosť.

Vzdialenosť zeme od slnka je taká, akej je treba, aby zem dostávala od slnka toľko svetla a tepla, koľko potrebuje. Zemská osa je naklonená k ekliptike (t. j. ku kruhu, v ktorom rozšírená rovina dráhy zemskej zdánlivú guľu nebies pretína) v uhle $23\frac{1}{2}^\circ$ a to pôsobí oné príjemné a ľuďstvu nadovšetko užitočné premeny čiasok roka.

Pevnina je tak položená, že morské prúdy majú snadný smer z juhu na sever a naopak, aby teplotu vyrovnávaly (nie sú prerušené pevninou), nie však zo západu na východ. Vody morské, ktoré kú dnu sú menej slané, by sa skazily, keďby ich mesiac svojou priťažlivosťou nerozrušoval.

Voda vôbec preukazuje niektoré zvláštnosti, ktoré ju pre zem tak potrebnú činia. Chladom na pr. pribýva telesám hustoty, vode však len do 4°C , odtiaľ začína ona riednuť, tak že ľad (0°C) je o $\frac{1}{10}$ ľahší nežli voda a pláva po vode. Tým sa stáva, že rieky, jazerá nezamrzávajú až do dna a živočichy vodné nevyhynú. Účelnosť tohoto zariadenia je nepochybná.

Vzduch pri svojich 78.06% dusíka, 21.00% kyslíka a 0.94% argona je súci k tomu, aby udržal živočichy a rastliny na žive. Každý iný pomer tých prvkov bol by im záhubný. (Srovnaj význam rastlín!) Tie samé látky vo složeninách docela alebo takmer docela stejných dávajú rôzne výsledky (isomeria). Ten istý uhlík dáva sadze, uhlie, grafit, diamant. Odkiaľ to

¹⁾ Hladíme-li k nebu a pozorujeme-li telesá nebeské, čo môže byť tak zrejmé a jasné, než že jest dajaký božský prevzácný rozum, ktorý to riadi?

rôzne soskupenie najmenších častok? Odkiaľ oná účelná snaha molekúl, že sa riadia tak, aby vytvorily kryštál? Isto je, že i prvky sa skupujú podľa presných, určitých pomerov. Odkiaľ tá presnosť a určitosť? Odkiaľ inak než od toho, o ktorom praví Písmo: Omnia in pondere, numero et mensura disposuisti — od Boha.¹⁾ (Kn. Múdr. 11, 22.) Platon právom mohol povedať: Τὸν θεὸν ἀεὶ γεωμετρεῖν²⁾ a doložiť s výrokom Pindarovým: Νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς θνητῶν τε καὶ ἀθανάτων. (Gorg. 484 B.)³⁾

B. P r í r o d u ú s t r o j n ú. I v prírode ústrojnej je všade zrejmá podivuhodná účelnosť. Každá jednotlivá bytosť je účelne zariadená. Vidme

a) s v e t r a s t l i n n ý. Každá rastlina je svetom prírodných divov istým účelom zariadených. Každá jej časťka má svoj účel a vyhovuje mu (koreň, lodyha bylinový peň rastlín, peň, list, kvet). Rastliny nemajú samovolného pohybu. Aby sa však predsa dostaly na slnko, ktoréhožto vlivom len môžu náležite rozkladať kyselinu uhličitú, obracajú svoje listy všemožným úsilím po slnku (heliotropismus), na pr. slnečníky. Preto pupno skryté v húšti vyháňa dlhšiu stopku; rastlina príliš vystavená horku snaží sa tým väčšími listami zatieniť. Mnohé semienka sú opatrené páperkami, aby sa po vetre lepšie šírily; z letu toho zapadajú do zeme tým končekom, kde je jadro. (Divy oplodnenia obilia vetrom po jarnom dáždi.⁴⁾ Ktoré rastliny sa pomaly množia, majú dlhší vek; ktoré rastnú na suchých miestach, majú mäsité listy, aby viac nočnej rosy pojal; ktoré majú slabú stopku, vyhánajú odnože, aby sa nimi zachytily.

b) s v e t ž i v o č í š n ý.

Len štyri sú hlavné prvky a základy ústrojných telies: dusík, kyslík, uhlík a vodík. Aká však rozmanitosť útvarov z nich vzniká vo svete rastlinnom a živočíšnom! (Divy vajca!) Orgány živočíšneho tela sú buď jemnejšie alebo silnejšie, všetko je zariadené dl'a potreby životnej. Ináč je zriadený vták, ináč ryba. ináč obojživelník, ináč zas vták lietavý (viac dutých kostí), ináč ten, ktorý menej lieta, ináč pozemný a vodný. I koža živočíchov je účelne chránená (povedz ktorá?) Koňské kopyto má asi 500 tenkých vrstiev zvláštnej látky, ktoré sú zvierati i jazdcovi za pružné perá.

Svet živočíšný i rastlinný slúži sebe navzájom. Hmyzom sa nechtiac roznáša úrodný pel z mnohých kalíškov rastlinných k oplodneniu druhých, tak sa dostáva potravy hmyzu a rastlinný duch sa zachováva. (Vychodil, Apolog. kresť. vyd, I. I. 120 a nasl.)

Zvláštnym, účelným zariadením je v živote živočíšnom i n s t i n k t (instinguo = pohániam). Instinkt je tajomný, smyselný púd, ktorým zviera

¹⁾ Všetky veci dl'a váhy, počtu a miery si usporiadal.

²⁾ Boh vždy vymeruje.

³⁾ Zákon je kráľom všetkých smrteľníkov i nesmrteľných.

⁴⁾ Viď spis: „Názorná kvetena“ od Frant. Polívku sv. I., kde spisovateľ mluví o účelnosti v živote rastlín.

je vždy vedené tak, že účelne jedná, a nie si je toho povedomé. Živočích je vždy poslušný tomuto púdu a tak sa zachováva. Instinkty sú :

α) *V ý ž i v y*. Žiadne zviera, žijúce v prírode, sa neotrávi, znajúc vlastnosti potravín. Kôň na pr. žere 262 bylín, 212 nie; ovca nedotkne sa 141 trávín, za to na 387 si pochutnáva. Tak to zistil Linné. Tchor a kuna učí nás vychľupnúť vajcia, otvárajúc ich na oboch koncoch, aby vzduch do nich vošiel. Veverica odhadzuje prázdny orech. Poľné myši u l a m u j ú zrnkám končeky, aby nevyklíčily. Rozličné praktiky zvierať v lapaní koristi sú známe (na pr. u pavuka; morský rak čaká na ostricu, až otvorí skrupínku; tiger svojej obeli prehryzne najprv hrdlo). Mravenčík (myrmekoleon) lapá mravce v jamke, ktorú si vyhrabal do piesku.

β) *S e b a z a c h o v a n i e*.

Zvieratá dobre znajú svojho nepriateľa. Vtáctvo skrýva sa pred orlom skalným, nebojí sa však riečneho (ten sa živí rybami.) (T. Pesch, Veľké svetové záhady vyd. III. I. 235—274.) Mnohé hmyzy a živočichy, na pr. sepia, vie sa prispôbiť farbou zovňajšiemu svojmu okoliu, alebo môžu si dať farvu i svojich nepriateľov po prípade takých druhov, ktoré ich nepriateľia neprenasledujú (*mimicry*!) Stavajú sa ako mŕtvi, ako na pr. zobonoska brezová (*Rhynchites betulae*), jakmile vidí vrabca, už potom iných vtákov si nevšima. Známe sú stavby bobrov (ale i v zajatí v kletke chce stavať búdku!), termitov, známa jeť nadovšetko umelá stavba včelového pláštu! Jarné motýle kladú vajíčka rovno na listy, kdežto podzimné toho druhu ich zároveň i s listím a vetvami oprádajú, aby prestály zimu.

Kutílka piesková vyhrabuje v piesku rúrky a na ich dno snášia po jednom vajíčku. K vajíčku tomu prikladá húseničku, ktorú svojím žihadlom na 9 jej článkoch bodne, ale tak, že ju len omráči, tak že húsenička neshnije, ale ostáva čerstvá až do dňa, keď z vajíčka vyľahne larva môže si ju užívať. Kto ju tomu naučil?

Niektoré morské ryby pobierajú sa do riek, lebo len tam sa môžu ich mláďatá vyvinúť. — Bober, k r e č e k ktoré sa z jara vyľahly, snášajú na podzim obilie, ačkol'vek nemajú ešte zdánia o zime. Kto im to povedal?

Zvláštnym zjavom v živote ž i v o č i š n o m je s y m b i o t a, t. j. úzke spoluzitie dvoch organizmov, z ktorých druh druhovi v niečom pomáha. Tak sa sdrúžujú niekedy medusy (*Aurelia*) s mladými rybičkami rodu *Caranx*,¹⁾ chovajú ich pod svojím telom a bránia ich proti nepriateľom. Ryba za to, majúci smysle dokonálejšie, upozorňuje medusu na hro-

¹⁾ Kranas, dravá, morská ryba.

ziace nebezpečenstvo a odškodňuje ju tak za drobu potravy, ktorú jej od úst odtrhne. (Živa r. 1906, 310.)

Mimo tohoto v prírode všetko je tak zariadené, aby, čo jednému je snáď zlé, zas prospievalo druhému. Tak sa všetko vyrovnáva a udržuje v rovnováhe. Ten mráz na pr., ktorý ničí bytnosti užitočné, ničí tiež i škodlivé, aby sa príliš nerozmnožily. Tá búrka, ktorá mnoho vyvracia a ničí, tá tiež mnoho posilňuje a upevňuje; bytnosti škodlivé jednému, prospievajú druhému.

Áno i bolasť má podobný význam. Neni-li bolasť telesná znamením, pýta sa Rousseau, že stroj je porušený, a napomenutím, aby sme porušenie odstránili? (Rousseau, Emile IV. 355. Preložil Dr. Krecar.) Doista má svoju oprávnenosť výrok Schellov: Boh činí križ kľúčom nebies a smrť anjelom zmŕtvýchvstania. (Boh a duch vyd. I. II. 409.)

c) Človeka.

Nadovšetko účelne je zriadené ľudské telo — človek. Svedčí o tom priama jeho postava, záhyby nôh, ramien, ruka ľudská, (Aristoteles ju nazval το πρὸν ὀργάνων ὄργανον — orgán nad orgány, De partib. animal. IV. Schill, Apolog. vyd. II. 137.), poloha očí z predku, oko samé pravá camera obscura (temná komora), zariadenie ucha, mozgu, srdca, pľúc a ľadveníc, dôležitosť vlasov, kože. Cuvier praví: Súmernosť ľudskej kostry je vzorom architektoniky. (Vychodil, Apolog. vyd. I. I. 122.)

O ľudskom tele môže sa právom užiť slôv Protagorových: ἡντικὼν χρημάτων μέτρον εἶναι ἄνθρωπον ¹⁾ (Kratylos IV.) ²⁾

Slavný lekár Galenus zakončil svoju knihu o tele ľudskom slovami: Nepísal som knihu, ale spieval som hymnu Stvoriteľ'ovi. (Devivier, Cours d'Apolog. vyd. XVIII. 30.)

Tak všade na svete spaťujeme pevný zákonitý poriadok, jednotný plán, podivuhodnú účelnosť a pri všetkej rozmanitosti jak v celku, tak i v jednotlivostiach svrchovaný poriadok a súlad, harmoniu. Všetko to svedčí o rozume najvyšš múdrom a dômyselnom, ktorý ten plán vymyslel a účely tie znal; svedčí to o vôli zvrchovane slobodnej a mocnej, ktorá zákony tieto všetkému dala, prostriedky k účelom vhodné vybrala a všetko usporiadala. Rozum však a vôľ'a sú schopnosti bytnosti ro-

¹⁾ ἄνθρωπος z kmeňa ἄνθ jako vo slovách ἄνθος (výrostok, kvet) ἀνθέω (kvitnem) znamená zhora pučiacci, rastnúci; homo od humus (hlina); človek od čelo, ruské čelovek.

²⁾ Človek je mierou všetkých vecí. Viď o tom tiež Dr. F. Mareš, Fysiologia str. 27. a nasl.

zumnej, duševnej, sú to schopnosti ducha. Tak svet so svojim riadom, zákonami, plánom, účelnosťou a zariadením ukazuje na ducha najvyšš rozumného a múdreho, na ducha slobodného, všemohúceho, najvyšš dobrotivého a všadeprítomného — na Boha (princip účelnosti a poriadku.)

Po niekoľko čerstvo ulomených a složených vetách v pralese divoch poznáva stopu svojho súdruhu, bytnosti rozumnej — človeka. Podobne z veľkolepej sústavy svetovej poznávame bytnosť najvyšš rozumnú — Boha.

Tak Boha poznal už pohan Anaxagoras, učiteľ a priateľ slavného Perikleá, a nazval ho najvyšším Rozumom, Νοῦς.

Tak poznali Boha Sokrates, Platon, Aristoteles a Cicero. Kepler presvedčivo hovorí: Boha v prírode zrovna hmatám rukami. (Hlídka r. 1906,927.)

Pravdivé sú preto slová knihy Múdrosti: Nemúdri sú všetci neznajúci Boha, keď z viditeľných, dobrých vecí nepoznali toho, ktorý jest, že pozorujúc jeho diela, nevypátrali ich pôvodcu. (13,1)¹⁾ (Viď časť čít. čl. 16.)

Rozumne posudzujúc, doista správne odpovedáme teraz na otázky:

a) Mohol-li veľkolepý poriadok svetový povstať nahodilou srážkou atómov? Nie! Protiví sa to doista rozumu, aby sa poriadok a pravidelnosť pripočítala náhode, ktorá nemôže byť len matka zmätku. Ustanovil poriadok a zákony, všetkému dať účel, všetko zaviesť do poriadku a súladu, vymysleť pre všetko jednotný plán — môže doista len bytnosť, ktorá je schopná myslieť a chceť, len bytnosť rozumná.

Pred žiadnym umeleckým dielom nepýtal sa dosavád nikto, jakou náhodou dielo povstalo, pretože každý rozumný človek vidí, kde je zákon, súlad, tam bol činný ľudský duch. A najväčšie umelecké dielo — svet — mohlo by povstať náhodou, bez činnosti duševnej? Je to možno, aby tlačová písmena sama od seba — náhodou — sa soslúpila i len v

¹⁾ Čítaj Sv. Čech, Modlitby k Neznámemu: Májová. — Sig. Bouška, Duša v prírode (úryvky). — X. Dvořák, Sursum Corda a Soli Deo (niektoré básne.). Stínem k úsvitu, báseň: Dokonáno jest.

jednu súvislú tlačenu stránku, ba v celé dielo? Čo je však literatúra všetkých národov proti knihe sveta s jej nezmerným počtom skupín, povedme len prvkov? Jako tlačená kniha neni bez rozumného pôvodcu, bez mysliaceho autora, tak i kniha sveta, kniha prírody, má svojho najvyšš rozumného pôvodcu — Boha. Mimo toho, kto o náhode mluví, stále zostáva dlžen odpoveďou na otázky: Prečo vytvorily atomy len jedno saskúpenie, prečo sa nepokúsily od tej doby ešte i iné? Prečo naopak to isté jediné saskúpenie stále zachováva a ho nemenia?

Už Cicero vyvrátil učenie o náhode známym výrokom: Hoc (mundum effici ornatissimum et pulcherrimum ex eorum (atomorum) concursione fortuito,) qui existimat fieri potuisse non intellego, cur idem non putet, si innumerabiles unius et viginti formae litterarum vel aureae vel qualeslibet aliquo coniiciantur, posse ex iis in terram excussis annales Ennii ut deinceps legi possint, effici. (De nat. deor. II. 37.)¹⁾

b) Mohly snáď tento hlbokomyselný poriadok vo svete spôsobiť sily prírodné? Nie! Tie sú tiež nevedomá, nemôžu myslieť, tvoriť, vynalezáť. Dobre hovorí Schiller:

Wo rohe Kräfte sinnlos walten,
da kann sich kein Gebild gestalten.²⁾

„Pieseň o zvone..“

Kde neni rozumovej, vynálezovej, tvorivej činnosti, tam neni poriadku ani pravidelnosti. Ani nepatrný, pravidelný, merický obrazec sa nedá nakresliť bez myšlienky. Bez mysliaceho ducha, ktorý vie deliť a spájať, nestačia všetky v uhelných ložiskách nahromadené sily, na pr. svetlo a teplo, k tomu, aby hnaly vlakom, ešte, menej k tomu, aby ho sriadily a sporiadaly, ba ešte aby železnice vynašly. Odkiaľ by sa boly vzaly tvary medveďov, sokolov, šfúk, pavúkov, červov, jedlí, palém, rév, zlata, olova, uhlika a vodíka, keďby o všetkých tých tvaroch najvyšš vynalezavý a rozumný duch Boží vopred nebol si predstavu učinil. nebol ich vymyslel? (Schell, Boh a duch vyd. I. II. 49.)

c) Stvoriteľ'oví nijako tiež nemôže sa robiť výčitka, že by snáď svet mohol byť dokonalejší, že by mnohé nedostatky môhly nebyť. Práve tento výber poukazuje na rozumného a všemocného pôvodcu, na Boha, že túto skupinu zvolil a nebál sa nedostatkov jejich. Ba práve preto položil tmavé stránky vedľa svetlých, aby svetlé pri tmavých tým

¹⁾ Mysleť, že tento usporiadaný a krásny svet povstal náhodnou srážkou atomov, je dl'a mojho názoru to samé, ako mať za to, jestliže na zemi vysypú sa mnohé pismeny alfabety, či zlaté alebo akékol'vek, z nich vytvoria sa Enniové letopisy tak, aby mohly byť čítané.

²⁾ Kde hrubá sila nevedome vládne,
tam dielo lepšie nestvorí sa žiadne.

lepšie vynikly. Vždy ani na obraze neni samý jas, je tamtiež i tieň; v dramaticke nie sú samé hrdinné úlohy, v stavbe neni samý mramor. Preto ani svet nemôže byť bez protív, bez kontrastov; v tom práve je jeho krása. (Vychodil Apoloj. vyd. I. I. 130.)

§. 5. Poriadok mravný a svedomie ukazujú k najvyššiemu zákonodarcovi a sudcovi, k Bohu. Dôkaz zo zákona — poriadku mravného a svedomia (psychòtheologický, anthropologický).

Mimo viditeľného sveta i vlastné vnútro — duša — človekovi svedčí o Bohu, a to:

1. Zákonom — poriadkom mravným.

Je vyšší, mravný poriadok — zákon; duša naša vie, že je mu poddaná, že ho má šetriť. Zákon ten ukladá človekovi povinnosti, ktorých sa nemôže sprostíť. Čiň dobré, varuj sa zlého, nesmieš zabiť nevinného, zradiť vlasť, zrušiť prísahu, lož a krádež, nevďačnosť k rodičom nie sú ti dovolené. To sú príkazy tohoto zákona a jeho povinnosti. Odkiaľ je tento zákon, ktorý je nad človekom, od ktorého je človek závislý, ktorého záväznosť každý, i pohan i divoch, cíti vo svojej duši? Človek dobre vie, že si ho sám nedal, však rád by ho niekedy odstránil, keďby len mohol! Jeho vnútro, jeho duša presvedčuje ho, že mu ho uložila bytnosť vyššia, ktorá nad ním vládne, bytnosť, ktorá miluje len dobré a vždy nenávidi zlé, bytnosť naprosto svätá a spravodlivá.

Tou bytnosťou je jediný Boh (princíp zákona).

Slová naše potvrdzujú i vedáci klassickí. Cicero hovorí: *Lex vera atque princeps apta ad iubendum et ad vetandum ratio est recta summi Jovis. (De legibus II. 4.)*¹⁾ V Sofoklesovej Antigone Antigona praví ku Kreontovi, ktorý jej bráni pochovať čestné telo jej brata Polyneika.

A tiež som nemyslela, že má takú

tvoj prikaz moc, aby nepísané a nezvratné

Kýs' smrtelník smel bohov rušiť zákony.

Lebo však nie len dnes alebo včera, ale po veky

tie žijú. a kto dal ich, nikto nezvie z nás.

¹⁾ Zákon pravdivý a v prvom rade uspôsobilý k rozkazu a zákazu je správny rozum najvyššieho Jupitera.

A pre ne, vôle nikoho sa nelakne,
som nechcela byť potrestaná od bohov.

Sofokl. Antigona. Prel. Král., v. 453—459.

Svedectvom nám tu je i krásny výrok Kantov: Dve veci, čím viac o nich premýšľiam, naplňujú moje vnútro vždy väčším podivom a úctou: Hvezdnaté nebo nadomnou a mravný zákon vo mne. (Kritika prakt. rozumu. Vyd. Kirchmannovo z r. 1869. 194.)

A inde Kant volá: O povinnosť, ty sväté meno, kde je tvoj tebe dôstojný pôvod a kde sú korene tvojho vzniku? (Tamže 104.) Odpoveď je tu jasná — v Bohu.

2. Svedomím.

Svedomie, tento podivuhodný vnútorný hlas, má človeka stále k tomu, aby o zákon — o poriadok mravný dbal. Jedná-li človek podľa zákona, t. j. dobre, svedomie ho chváli. Jedná-li však proti zákonu, t. j. špatne, svedomie ho odsudzuje. Hlas svedomia možno sice zahľúšiť, možno oň i nedbať, zničiť však sa nedá.

Ten hlas, toť výtka, svedomí to bděle,
kdož zvuku toho zbádať môže taje?
Jej žádná síla v svete neutlumí,
až k hrobu šepce teskné svoje dumy

J. Slowacki. Poesie svetová. Prel. O. Mokrý.

Svedomie nie je dielom výchovy, lebo tá pomínie, hlas svedomia však zostáva; nie je dielom človeka, preto že často mlúvi proti nemu.

I keďby čin bol korunovaný sebe väčším ziskom a prospechom a bol tajný všetkým, bol-li zlý, svedomie predsa plní dušu ľudskú bážňou a pripomína jej tajomného sudcu, ktorý je všadeprítomný a preto všetko vie, ktorý je najvyšš spravodlivý a preto dobre odmeňuje a zlé tresce. Tým súdcom je Boh (princip spravodlnosti).

Svedomie hovorí k človekovi hlasom, ktorému nemožno odopreť opravdivosti: Sudca najvyšší, Boh, byť musí, aby ctnosť odmenil, nepravosť potrestal, už preto, že ctnosť tu na svete tak často je zneuznaná, za to nepravosť — hriech — zostáva mnoho razy nepotrestaná, ba je i velebená. Keďby nebolo Sudcu toho, tak jednať dobre, žiť ctnostne bolo by blázonstvo a zas rozumné by bolo jednať zle a žiť špatne. Tak hovorí svedomie, tak volá ku človekovi vrozený cit pre právo a spravodlnosť. Zlému pripomína vždy toho, ktorého už grécky tragik Aischylos nazval

Ζεὺς ναιμέτωρ = Zeus odplatiteľ' (Ἐπὶ τὰ ἐπὶ Θήβας, v 407.) a po kom už Riman túžil slovami: Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor.¹⁾ (Verg., Aeneis IV. 625.) Hálek peje:

Čo načal červ, to utrávi,
a znáš-li hriech, i červa znáš.

Ballady.

Za to dobrému svedomiu zaistuje pokoj duše, o ktorom Horatius napisal:

Si fractus illabatur orbis,
impavidum ferient ruinae

Horatii Carm. III. 3.²⁾

Vždy budú platné slová Písma: Spravedlnosť je večná a nesmrteľná.
(Kn. Múdr. 1, 15.)

§ 6. L'udstvo a Boh.

Dôkaz historický.

Súhlas národov. Svedectvo slavných mužov.

Viditeľný svet, mravný poriadok a svedomie vedú človeka k poznaniu a k presvedčeniu, že je najvyššia bytnosť — Boh. Presvedčenie toto malo a má vždy a všade celé l'udstvo a s ním i najslavnejší jeho mužovia. Toho dôkazom je:

1. Súhlas národov.

Národy všetkých vekov, vzdelané i nevzdelané, staré i moderné, vyznávajú: Je najvyššia bytnosť, Boh.

Tak vedský Dyaus pítar (otec nebies) — Vedy (svätá veda) posvätné knihy indické — najstarších Ariov je Grékom Ζεὺς πατήρ, Rimanom Jupiter, Diespiter, Germánom Týr lebo Zio, Týrus. Starí Egyptčani menujú najvyššieho Boha Ra (boh slnka), Peržania (posv. knihy Zend-Avesta = veda zákona) Ahura-Mazda (najmúdrejší pán), Assyrovci Aššúr (dobrý), Babylonci Ilu (mocný). Židia poctievajú ju menom El (silný), Jahve (súci), Arabi Alláh, Čiňani Sank-Ti (nebies pán), Japonci Ten-Ka - Tien (mocný).

Negrom je navyšší Boh Nsambi, Indianom Mani (vel'ký duch), Inti (pán slnka), Slovanom Bog (zo sanskritského bhaga, velebný, ctihodný).

Slavní etnografovia Tylor, Quatrefages, Humboldt, Max Müller, Holub (Druhá cesta

¹⁾ Nech vznikne z kostí našich mstiteľ'.

²⁾ Nech s praskotom srúti sa vesmír, v rozvalinách nezlaknutý umre.

po Jižní Africe II. 95, Sedm let v Jižní Africe I. 411, II. 347), Paclt (Cesťi po svete 83) a Vráz (Z dalekých svetov I. 62, 282 a j. V Siamu 52. Na přič rovníkovou Amerikou 255, 728, 905.) dosvedčujú, že národ bez Boha nebol dosavad nalezený. Ich svedectvo potvrdzuje známy výrok Plutarchov:

Šiel-li bys akýmikol'vek krajinami, najdeš mesta bez hradieb, bez kráľ'ov, bez domov, bez bohatství, bez peňazí, bez škôl a divadiel, ale nikde nenajdeš mesta bez chrámov, bez boha, bez obeti. (Πρὸς Κολώτιν 31.)

Cicero hovorí: Neni národa tak surového, ktorý, keďby i nevedel, akého boha mať sa sluší, predsa by nepoznával, že nejakého mať je treba. (De legibus I. 8.) A inde praví: Quales sint dii, varium est, esse nemo negat, — jakí sú bohovia, je rozdielne (t. j. ľudia majú rozdielne o nich predstavy), že sú, nikto nepopiera. (De nat. deor. II. 5.)

Snimi súhlasí ľudstvo homerovské (9. a 8. stol. pr. Kr.) výrokom: Πάντες δὲ θεῶν χατέουσ' ἀνθρωποι (Homer. Odys. III. 48.)¹⁾, a dávny Artemidor (žil v 2. stol. po Kr.) slovami: Οὐδὲν ἔθνος ἄθεον. (Oneirocritica lib. 7. 8.)²⁾

Súhlas národov je tu všeobecný, nemôže preto byť blúdny, je mohútnym prejavom prirodzenosti ľudskej, ktorá všade po celom svete volá: Je najvyššia bytnosť, Boh.

Cicero dobre hovorí: De quo omnium natura consentit, id verum esse necesse est. (De nat. deor. I. 17.)³⁾ Nemo omnes, neminem omnes fefellerunt,⁴⁾ poznamenáva správne Plinius. (Paneg. Trai. n. 62.)

2. Svedectvo slávnych mužov.

S národmi v presvedčení tom: Je najvyššia bytnosť Boh, súhlasia všetci veľkí ich mužovia. Čítajte Xenofonove Apomnemoneumata (pamäť), Platóna Timaiu, Apologiu Sokratesovu, vezmite do ruky Aristotelesa, Cicerona, Seneku a najdete pre to dôkladov bez počtu. Za neskorších stoviek možno ukázať na mužov najslavutejších, ktorí korili sa bytnosťou najvyššou, Bohu. Sú to učenci cirkevní sv. Ambróz, sv. Augustin, sv. Ján Zlat., blahosl. Albert Veľký, sv. Tomáš Aqu., sú to filosofi Bacon, Leibnitz, Descartes, Tomáš ze Štítneho, Komenský, Durdík, astronómia Koperník

¹⁾ Všetci ľudia bažia po bohoch.

²⁾ Žiadon národ bez Boha.

³⁾ V čom súhlasí prirodzenosť všetkých, je isto pravé.

⁴⁾ Nikdy neoklamal jeden všetkých, nikdy všetci jedného.

Kepler, Tygo de Brahe, Newton, Leverrier, Mädler, Secchi, Heis, Zenger, fyzikovia a chemikovia Ampère, Cauchy, Liebig, Faraday, Clausius, Thomson, Röntgen, geologovia, fyziologovia, zoológovia a lekári Quatrefages, Barrande, geológ Krejčí, Reinke, Linné, Cuvier, Pasteur, Hyrtl, Purkyně, Albert, Michl, ku ktorým pripojujú sa s našou historiou úzko spojené mena Palackého a Tomka.

Až dojímavé je, ako Linné vo svojej záveti napomína svojho syna: *Innocue vivito. Numen adest!* (Hettinger, Apolog, kresť. vyd. IX. I. 236.)¹⁾

Za doslov nech sú uvedené slová vehlasného matematika Hirna: Existencia Božia je mathematická pravda a posledné slovo modernej vedy. (Hlídka 1906 770.)

Písmo správne hovorí: Ty si Boh sám, tys učinil nebo a zem! (4. Král. 19. 15.) Tys jediný požehnaný, ktorý hľadáš na prepasti a trônuješ nad Cherubinmi. (Dan. 3, 55.)

Svatopluk Čech potvrdzuje velebné tie slová Písma nadšenými veršmi:

Jak sňahu pýří kolom Pána víři

serafinov zjav:

Jemu dav ten hustý, krýdel jejich šustý,

svetov kolot vírný, vesmír prenesmierný,

priestory a časy, všeho tvorstva hlasy,

Jemu všetko kolom rozkoší v bôl'om

hřímá, hučí, šeptá, jásá, kvílí, reptá

večný chválospev.

Báseň Andel.

O význame a dôležitosti svetového názoru theistického pre jednotlivca a spoločnosť vid' § 9.

§ 7. Ako máme súdiť o atheisme.

Svetový názor atheistický.

Uznávať najvyššiu bytnosť — Boha, je, ako sme sa presvedčili, najvyšš rozumné, a preto ju popierať, ako to atheismus (ἄθεος = bez Boha) činí, je proti rozumu, je nerozumné.

¹⁾ Čisto ži — Boh je prítomný!

Dôkazy, ktoré sme uviedli pre súcnosť Božiu, jasne o tom svedčia. Mimo toho

1. atheismus nemá pre seba rozumového dôvodu.

Atheismus nielen že nemôže svoje tvrdenia dokázať, ale není schopný ani k tomu, aby našim dôkazom pre existenciu Božiu čelil vážnym rozumovým dôvodom. Atheisti zaiste nemôžu dokázať, že Boha není, ich názory, s ktorými usilujú vysvetliť svet bez Boha, nevyhovia požiadavkám rozumu. Všimnime si len toho, čo atheismus, popierajúc Boha, predkladá ako náhradu zaň. Podrobme úvahe jeho učenie o nekonečných radoch príčin, o večnom okruhu, o večnom pohybe, o večnej hmote, o vzniku života z nej, o náhode, a poznáme sami jeho vrtkavosť a neudržiteľnosť. Preto tiež

2. atheismus nepresvedčuje ani svojich stupencov a nezjednáva im vnútorného pokoja. Jeho ovocím je len pochybnosť a neistota, duševný nepokoj a rozervanosť. Je to patrné zo všetkého jednania jeho stupencov. Prečo o Bohu stále mluvia, prečo naň myslia, prečo ho nenávidia, prečo ho zapierajú, prečo sa ho boja, neveria-li v ňom? Stála ich horečná snaha, aby objednali a našli nové dôvody pre svoje tvrdenie, dokazuje, že dosavadne dôvody im samým nestačujú.

Cicero praví o akomsi atheistovi svojej doby: Dosiaľ som nikoho nevidel, kto by sa bol toľko bál tých dvoch vecí, ktorých práve dl'a jeho reči bolo by sa báť čo najmenej, smrť toľižto a bohov. Stále len o nich mluví. (De nat. deor. I. 31.)

Preto súdime, že atheistov z presvedčenia (theoretických) ani není. Práve mnohí z tých, ktorí za svojho života mali meno atheistov, odhodili pred smrťou masku a osvedčili sa, že o pravdivosti svojich tvrdení neboli nikdy presvedčení. Lucretius, prvý zvelebovateľ atheismu, z bázne pred bohami sošialel,

Voltaire, D'Alembert a Diderot volali na smrteľnej ložke zúfale po kňazovi, Bayle, Montesquieu, Fontenelle, Heine a Littré pred svojim skonáním sa obrátili. Tým dali na javo, že

3. atheismus nemá koreňov v rozume, v rozumovom myslení, ale že príčinou jeho je ľudské srdce, t. j. odvrátená od Boha vôľa alebo hriech, — hlavne pýcha a nešľachetný život (atheismus praktický, človek žije, akoby Boha nebolo). Sv. Augustin potvrdzuje naše slová výrokom: *Nemo Deum negat, nisi cui expedit Deum non esse.* (Koch, Apolog. vyd. I. 19.)¹⁾

Bossuet hovorí: Nikto nestal sa neveriacim, aby prv nebol hriešnik. (Vychodil, Apolog. vyd. I. I. 148.)

4. Atheismus najväčšie nešťastie.

Zdravý rozum ľudský má pre atheismus len odsúdenie už pre zhubné dôsledky, ku ktorým vedie.

Neni-li Boha, neni ani najvyššieho sudcu, a vtedy sú dovolené neprávosť, zločin, bezprávo. Neni-li Boha, neni tiež žiadneho pána — ni Dieu, ni maitre — a vtedy neni zákona, neni poriadku, neni autority, na ich miesto nastupuje anarchia, a nihilismus, čo všetko veští koniec spoločnosti ľudskej. Dôkladom toho sú poslednie roky 18. storočia vo Francii. Storočie to postavilo tam nemravnú ženu na oltár a nazvalo ju „bohyňou rozumu“. A jaký bol kult toho božstva? Guillotina bola jeho oltárom a ľudská krv jeho obetou.

Preto dobre riekol historik Palacký: Každý rozumný musí uznať, že, kde neni Boha, neni ani mravouky. (Pamietí 304.)

Lež už dosť slov o atheisme. Čo bolo povedané, stačí, aby odôvodnilo výrok: Atheismus je najväčšie nešťastie.

Treba preto pamätať vzácných slov Rousseauových: Zacho-

¹⁾ Nikto Boha nepopiera, len komu prospieva, aby nebol.

vaj dušu svoju povždy tak, aby si mohla priať, aby Boh bol; tak nebudeš o jeho súcnosti nikdy pochybovať. (Emile, kn. IV. 394. Prel. Dr. Krecar.) Nevera je vlastnosťou slabých povah, hovorí G o e t h e. (Schanz, Apolog. kresť. vyd. III. I. 97.) P í s m o má slová: Len nerozumný riekoľ v s r d c i svojom: Neni Boha. (Žalm 13. 1.)

Svet bez Boha je planeta bez slnka!')

Rozprava: Atheismus najväčšie nešťastie.

¹⁾ Čítaj J. A. Komenský, Labyrint sveta a ráj srdca. Posledná kapitola.

II. Náboženstvo a človek:

§ 8. Pojem náboženstva.

Boh je, preto je i náboženstvo. Rozum presvedčuje človeka, že všetko vo svete, i človek sám, je odvislý od bytnosti najvyššej, od Boha. Cítime sa od Boha závislými, podobne ako nemlúvňa od rúk matkiných. Jestliže ale človek svoju závislosť od Boha uznáva, má náboženstvo (religio εὐσεβεία, θεοσεβεία). Náboženstvo teda je uznanie ľudskej odvislosti od Boha, od Stvoriteľa a Pána vesmíra i človeka, a z toho plynúce oddanie sa Bohu, ktoré sa javí na vonok úctou k Bohu a poslušnosťou.

Niekedy nazývajú sa náboženstvom nauky, ktoré hľadajú nás poučiť o pomere človeka k Bohu, o náboženských pravdách a povinnostiach na pr. náboženstva katolíckeho.

§ 9. Náboženstvo je ľudstvu prospešné, ba nutné.

Všeobecnosť náboženstva.

Náboženstvo mať je najprednejšou povinnosťou človeka, lebo

1. Boh od človeka náboženstvo žiada.

Všetkým, čo človek má a čím je, je odvislý od Boha. Boh je jeho stvoriteľ, človek mu ďakuje za svoje bytie i za svoj život. Boh je jeho dobrodinec a láskavý otec, zachováva ho svojou mocou a dobrotou. Každý okamih je človekovi toho dôkladom. Preto je len spravodlivé, žiada-li Boh, aby človek svoju závislosť od neho ako od stvoriteľa a zachovateľa uznal. Lež ako je Boh stvoriteľ a zachovateľ človeka, tak chce byť i

posledným jeho cieľom. Písmo praví: Všetko pre seba samého učinil Pán. (Múdr. 11, 25.) Z toho nasleduje, že i človeka Boh učinil pre seba. Preto človek so všetkým, čo má a čím je, t. j. i so svojou dušou, svojím telom, má smerovať k Bohu, akožto k poslednému svojmu cieľu.¹⁾ Boh dal duši jeho rozum a slobodnú vôľu a preto žiada, aby človek i týchto predností užil pre neho k jeho cti a chvále. Boh chce, aby človek vzdal mu úctu rozumom, t. j. aby ho ako svojho stvoriteľa a zachovateľa poznával; vzdal mu úctu vôľou, t. j. aby ho za pána svojho uznal, jeho poslúchal, miloval a po ňom ako po najvyššom dobrou túžil. Boh žiada nad to, aby človek vzdal mu poctu telom (zovňútorne), t. j. aby ho ctíł primeranou bohoslužbou.

Slovom Boh chce, aby človek náboženstvo mal a vyznával.

Cicero dobre súdi: Est enim pietas iustitia adversum deos. (De nat. deor. I. 41.)²⁾

2. Neni, čo by človekovi tak prospievalo, ako náboženstvo.

Náboženstvo

a) vzdeláva rozum a vôľu, posilňuje v utrpení.

Náboženstvo (ovšem pravé) rozum osvecuje, srdce zošľachťuje a duši vlieva lásku k všetkému dobrému. Neni možno byť duchu ľudskému kl'udným, nemá-li bezpečnej odpovedi na otázky: Odkiaľ som, od koho mám život, kam idem, čo mám na zemi činiť, čo je mojím cieľom? Len náboženstvo dáva na otázky tie istú a pravdivú odpoveď a tak utišuje nekl'ud ľudskej duše, ako priznáva básnik:

Moje mysle pomätené
kam s pochybou žiaľ kane,
ráč prispieť o Pane,
svojej viery paprskom!

G i u s t i, Poesie italská novej doby,
Prel. J. Vrchlický.

¹⁾ Čítaj J. Zeyer, troje paměti Víta Choráze 90. Zakončenie.

²⁾ Zbožnosť zaiste je spravodnosť k bohom.

Náš učenec Mareš píše: Veľký rozvoj vedy odvrátil v posledných dvoch stoliach od náboženstva. Ľudia očakávali od pozitívnej vedy odpoveď na všetky otázky, očakávali presné a dokázané pravdy. Avšak pozitívna veda nemôhla a vôbec nemôže odpovedať na otázky všetky. A tak sme svedkovia nového hnutia náboženského, a to práve v myšliach inteligencie, zklamanej vedou. (Dr. F. Mareš „Přehled“ r. 1904. 112.)

V utrpení, v bol'asti, keď všetko často človeka opustí, je práve náboženstvo jeho strážnym anjelom a dávajúc človekovi v modlitbe útechu, v nádeji liek, v trpezlivosti silu, ukazuje mu na odmenu po boji a na odpočinok po práci. Odvracajúc od hriechu, zabezpečuje človekovi kl'ud svedomia a činí ho spokojným.

b) činí človeka opravdu šťastným.

To nedovedú ani sláva, ani česť, ani bohatstvo a rozkoše sveta. Cíсар Tiberius sa nudil na Capri, Nero zaháňal svoju omrzlosť krvavými divadlami a Severus tesklive volá: Bol som všetkým a nič mi to nebolo platné, dávajúc za pravdu Šalomunovi: Všetko je márnosť a trápenie ducha. (Kazat. 1, 2.) Pozemské dobré nie sú k tomu, aby uspokojily dušu dychtiacu za dokonalým šťastím a úplnou blaženosťou, skôr ju naplnia žiaľom a ošklivosťou. Len duša s Bohom spojená nachádza pravé šťastie a blaženosť. Spojenia toho ale pre čas a večnosť možno dosiahnuť ale len náboženstvom. Je preto pravda, že len náboženstvo činí človeka opravdu šťastným. Známý je tu výrok Augustinov: *Fecisti nos ad te, Deus, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* (Confess. I. 1.)¹⁾ Preto starí tiež sa nemýlili, keď na otázku, kde bydlí šťastie, odpovedali: V blízkosti bohov.

Tolstoj, ktorý ináč v mnohom pochybuje a blúdi, praví: Je-li človek v živote nešťastný, má to vždycky príčinu jednu — nedostatok viery. Podobne je tomu i vo spoločnosti ľudskej. (Kruh četby. Prel. Škarvan-Hálek vyd. I. 472.)

c) Náboženstvo zabezpečuje trvanie ľudskej spoločnosti a tým i život jednotlivca.

a) Človek bez spoločnosti nemôže sa obísť. Človek však k svojmu zachovaniu nezbytné potrebuje dvoch spoločenských útvarov: rodiny a štátu. Rodina a štát, majú-li trvať, nezbytné žiadajú mravnosť, spravdnosť a úctu k zákonom. Bez náboženstva však neni mravnosti, lebo bez najväčšej vôle Božej nemajú mravné zákony dostatočnej sankcie a netreba si ich všímať. To poznal i Rousseau, ktorý praví: Domnieval som sa, že je možno byť čnostným bez náboženstva. Bol som dlho

¹⁾ Učinil si nás, Bože, pre seba a nespokojné je srdce naše, dokiaľ' nespočine v Tebe.

klamného toho domnievania, teraz však načisto som z neho vystriežvel. (Cauly, Cours d' instr. rel. R. d. v. r. vyd. XII. 58.)

β) Rovno tak bez náboženstva neni spravdnosti, neni úcty k zákonom. Kde ľudia nevážia si Pána a súdca najvyššieho, tam i ľudským sudcom pohrdajú. Dejiny zaiste dosvedčujú, že nespravdnosťou vladárov a neposlušnosťou poddaných hynú i najmocnejšie štáty.

Hegel sám uznáva: Zákony nemajú väčšej podpory, než v náboženstve. (Filosofia dejin vyd. II. 538, Koch Apolog. vyd. I. 7.) Teda náboženstvo je nezbytné rodine i štátu.

3. Preto ľudstvo, správne vycifujúc svoj pomer k Bohu a poznávajúc dôležitosť, ba nezbytnosť náboženstva, malo ho vždýcky a všade (všeobecnosť náboženstva). Náboženstvo je tak staré, ako ľudstvo. V dejinách ľudstva nemožno ukázať ani na jediný okamih, kde by nebolo náboženstva. Už prvý človek modlil sa a obetoval, bol nábožný. Bez náboženstva nikdy ľudstvo nežilo a nemôže žiť, život človeka bez náboženstva je život zvieraťa, praví Tolstoj. (Kruh četby. Prel. Škarvan-Hálek vyd. I. 468.) Náboženstvo je všade vznešeným prameňom vedy, poesie a všetkých umení. Najstaršie dejiny ľudstva sú zväčša dejiny náboženské. Správa života rodinného a verejného má svoj základ v náboženstve.

Ba dejiny dosvedčujú, že tam, kde náboženstvo začalo klesať, dostavil sa, keď i nie hneď, za to tým istejšie, úpadok spoločenský, politický i hospodársky. (Zaniknutie starých, kultúrnych národov, anarchismus a nihilismus v prítomnosti.) Preto všetci vážni myslitelia, jako i štátnici a zákonodarcia po všetky doby pozdvihali proti podrývačom náboženstva svoj varovný hlas. Tak učinil Washington, zakladateľ severoamerickej unie, pamätnými slovami: Neni vlastimilom ten, kto zbíja proti náboženstvu a mravnosti, lebo podkopáva najmocnejšie podpory verejného poriadku a obecného blaha. (Procházka, katol. mravoveda, vyd. II. 67.)

S výrokom tým súhlasí i rada Platonova: Nikto, kto v mladosti svojej bohov popieral, nezotrval v mienení tom až do staroby, preto rozváž to dobre a medzi tým neodvažuj sa bohom rúhať. (Νόμοι X.) Haud scio,

praví Cicero, an, pietate adversus deos sublata, fides etiam et societas generis humani tollatur. (De nat. deor. I. 2.)¹⁾

Známy je výrok Nápoleonov. Kam by až ľudia klesli bez náboženstva! Hrdúsili by sa pre väčšiu hrušku.

Rozprava: Prečo je náboženstvo i vzdelancovi potrebné?

§ 10. O pôvode náboženstva.

1. Náboženstvo neni dielom samotného človeka, nemá svojho pôvodu len v činnosti ľudskej. Zvlášte neni náboženstvo

a) dielom kňazov. Tvrdiť, že kňazi náboženstvo vymysleli a zaviedli, je priam tak nerozumné ako povedať, že úradníci vynašli štát. Kňazi nestvorili náboženstvo, ale náboženstvo stvorilo kňazov. Kňazi vyskytujú sa teprv vtedy, keď už náboženstvo stávalo sa vecou verejnou a obecnou, tak že vyžadovalo zvláštnych sluhov. Bolo náboženstvo a nebolo kňazov. Voľakedy každý otec, každý vládca rodiny (hlava rodiny) modlil sa a obetoval. Do dnes sú národy, ktoré majú náboženstvo, žiadnych ale kňazov. (Viď Musil, Arabie Skalnatá III., o Beduinech 214, 319, 329, 429 a i.)

b) dielom štátnikov a zákonodarcov. Ako kňazi, tak ani štátnici ani zákonodarcovia náboženstvo nevynašli a ľudu nevnútili. Náboženstvo bolo už pred nimi, a oni práve sa naň odvolávali, aby svojim sriadeniam získali platnosť. Mimo toho ľud ani by si ho nebol dal vnútiť, a keďby snáď na okamih, isto by ho neskôr bol striasol. Zákonodarca, či štátnik, knieža alebo kráľ, môže sa dovolávať pre svoje zákony božskej sankcie (božského potvrdenia) doista len vtedy, jestliže už ľud pred ním známosť o Bohu, t. j. náboženstvo má.

2. Náboženstvo neni dielom puhej prírody.

¹⁾ Som presvedčený, zanikne-li úcta k bohom, že zojde i poctivosť i ľudská spoločnosť.

α) Hrozivé úkazy prírodné praj zplodily v ustrašenej mysli ľudskej predstavu o bohoch. Známe sú slová Lucretiusove: *Primos in orbe deos fecit timor, ardua caelo fulmina cum caderent.*¹⁾ (Petronii fragm. 27.)

Strach od týchto úkazov vraj priviedol človeka k uznávaniu bytností vyšších, mocnejších, k náboženstvu. Všet ako dieťa strašidiel sa nebojí, pokiaľ o nich ne-slyšalo, podobne človek Boha prv musí zňať, nežli sa ho môže báť. Človek by ani nemohol úkazu toho pri-písať bytnosti vyššej, keďby pred tým nemal o nej tu-šenia. Mimo toho je isto, že prvotne bolo uctené božstvo dobré, a nie zlé. Dosvedčujú to mená Juppiter optimus — najlepší. Slovenské slovo Boh značí tiež bytnosť dobrú, blaženú a staroindické Dyu bytnosť skvelú, žiariacu. Si deus es, tribuere mortalibus bene-ficia debes — si-li boh, tak smrteľníkom dobré preuka-zovať máš, — oslovili už Skythovia Alexandra Velikého. (Curtius, VII., 8.)

β) Dejiny ukazujú, že človek vždycky ná-boženstvo mal, že nebol nikdy bez neho, preto ne-bol privedený k nemu teprv neskoršie, po ďalších snád dobách, n. p. strachom.

Dejiny svedčia, že čím staršie je ľudstvo, tým lepšie má náboženstvo, tým dokonalejší pojem o Bohu. (Vid. § 6. a § 22.)

γ). Sama príroda príčinou náboženstva ani byť nemôže, lebo tak by tí ľudia, ktorí sú v dennom styku s najbujnejšou a najkrásnejšou prírodou, museli tiež mať i najlepšie náboženstvo. Kdežto známo je, že v mnohých takých končinách ľudstvo neprišlo ani k poznaniu najhlavnejších náboženských právd. (Vid. § 12. § 13.)

¹⁾ Prvých na svete bohov stvoril strach, keď hrozivé blesky pa-daly s neba.

3. Náboženstvo má svoj koreň a pôvod v človekovi a v Bohu zároveň. Človek, ako z predchádzajúcich článkov vysvitá, má schopnosť náboženskú, môže Boha poznať svojím rozumom. Rozum ľudský môže ale byť nábožensky vzdelaný a zošľachtený primeraným, zovňajším vlivom, na pr. pozoruje-li človek svet, prírodu (pohl'ad v noci na hviezdnaté nebo, pohl'ad na more, pohl'ad s vysokej hory), vlastnú dušu, dejiny; tiež sa tak stať môže výchovou a poučovaním. Zvlášte však rozum ľudský môže byť nábožensky vzdelaný a zošľachtený výchovou a poučením pochádzajúcim od Boha, t. j. zjavením Božím. Boh môže v tejto príčine prospeť človekovi zaiste najviac a poučiť ho o veciach náboženských dokonale a pravdive.

III. Zjavenie Božie a človek.

§ 11. Pojem zjavenia Božieho.

Človek môže poznať svoj pomer k Bohu, ako i pravdy a povinnosti pomeru toho sa týkajúce, buď

1) len prirodzeným svetlom svojho rozumu, na pr. pozoruje-li prírodu a veci stvorené vôbec. Toto poučenie o Bohu, ktorého sa dochádza človek prírodou a veciami od Boha stvorenými, nazýva sa zjavenie prirodzené, z toho plynie náboženstvo takzvané prirodzené (prirodzené poznanie Boha, uznanie pomeru závislosti a úcty k nemu);

2. môže od Boha o tom priamo byť poučený, môže Bohom samým nábožensky a mravne byť vychovaný a vzdelaný. Tu mlúvime o zjavení nadprirodzenom alebo o zjavení priamom Božom, z toho vzniká náboženstvo takzvané nadprirodzené (nadprirodzené poznanie Boha, uznanie pomeru závislosti a úcty k nemu).

Zjavenie Božie nadprirodzené alebo priame (revelatio, (ἀποκάλυψις, φανέρωσις) je teda činnosť a starostlivosť Božia, ktorou Boh sám človeka poučuje o náboženských i mravných pravdách a povinnostiach tým účelom, aby človek bol nábožensky a mravne vychovaný a vzdelaný. Kedykoľvek v odstavcoch nasledujúcich mlúvime o zjavení Božom vôbec, myslíme vždy nadprirodzené, priame zjavenie Božie.

§ 12. Zjavenie Božie bolo človekovi nutné.

Dokazuje to

A) Rozum ľudský.

Dôvody rozumové:

1. Jestliže človek pozoruje svet, prírodu, historiú ľudstva a ľudskú dušu, môže už sám len prirodzeným svetlom svojho rozumu, ako už vyššie sme riekli, mnohé vážne náboženské i mravné pravdy a povinnosti poznať. Ako umelec sa zjavuje svojim dielom, tak Boh stvorením, prírodou, riadením sveta a osudov ľudstva dáva sa poznať, zjavuje sa človekovi.

Tak človek svojím rozumom môže poznať pravdy: Je najvyššia bytosť, Boh, večný, všemohúci, najvyšší múdry stvoriteľ, pán a zachovateľ sveta, je treba ho ctíť; duša ľudská je nesmrteľná, čaká ju od sudcu najvyššieho odmena alebo trest, preto čiň dobre a varuj sa zlého. (Viď dôkazy o súcnosti Božej! Srov. u starých národov: Hades, Elysium (Aeneis VI. v. 637—892), Valhalla, u Homera sú bohovia αἰὲν ἔόντες, (Hom. Iliad. I. 290, 494 a i.), ἀθάνατοι (Hom. Iliad. I. 503. XI. 2 a inde) — vždy súci, nesmrteľní, θεοὶ δὲ τε πάντα ἴσασι (Hom. Odyss. IV. 379. IV. 478.), πάντα δύνανται (Hom. Odyss. X. 306) — bohovia všetko vedia, všetko môžu. Διὸς μεγάλου διὰ βουλάς (Hom. Odyss. VIII. 82) — dl'a vôle veľikého Dia. Ζεὺς ἀγαθὸν τε κακὸν τε δίδοι, δύνανται γὰρ ἅπαντα (Hom. Odyss. IV. 237) — Zeus dáva dobré i zlé, lebo môže všetko. Obety a modlitby u starých. Platonov: Faidon, Cicerove: Disputationes Tusculanae.)

Pravdy tieto sú obsahom zjavenia, ktoré menujeme prirodzené. Z tohoto zjavenia vzniká teda náboženstvo prirodzené.

2. Lež prez to, že človek môže svetlom svojho rozumu poznať pravdy a povinnosti prirodzeného náboženstva, predsa v tom stave, v akom je teraz, bolo mu svrchovane treba priameho poučenia Božieho, bolo mu treba najprirodzeného, priameho zjavenia Božieho. Bez tohoto priameho zjavenia Božieho, ako zkušenosť a historia dosvedčujú, človek pravdy a povinnosti i prirodzeného náboženstva bol by poznával:

a) len ťažko. Poznať pravdy tie a povinnosti úplne a dokonále vyžaduje zaiste mnohého premýšľania, dlhého pátrania a štúdia. Neni však každý človek mysliteľom. Premnohým nedostáva sa k tomu schopnosti a vzdelania, mnohým bránia v tom životné starosti, iným schádza vytrvalosť a mravná sila.

Pamätujme, že len Pythagoras vynašiel známu vetu. Každý nemá schopnosti, času a peňazí, aby sa stal Platonom.

Preto veľkej väčšine ľudstva i pravdy i povinnosti prirodzeného náboženstva večne by zostaly neznáme a snáď len málokto z ľudí mohli by ich poznať.

b) I pri všetkej snahe a vôli človek by pravdy tie a povinnosti poznával len čiastočne a nie bez bludu, bez pochybenia. Rozum ľudský vo svojom myslení často a mnoho blúdi. Preto pochopíme, prečo ani jeden z najslávnejších mysliteľov starého sveta nepoznal právd prirodzeného náboženstva dokonále a bez bludu, ba práve v otázkach najdôležitejších najviac blúdili. Vzpomeňme len, ako Platon schvaľuje ofroctvo, vysadzovanie detí a dovoľuje neresti k úcte bohov, na pr. nestriednosť k pocte Bakchovej, ako Cicero so stoikami schvaľuje samovraždu.

Známy je Ciceronov výrok: *Perdifficilis et perobscura est quaestio de natura deorum.* (De nat. deor. I. 1.)¹⁾

c) Človek si je toho tiež vedomý, jak snadno, často a mnoho blúdi svojim rozumom. Preto nemal by o pravdách tých, i keďby ich našiel, nikdy plnej a bezpečnej istoty, bol by vždy o nich len v pochybnostiach a nemal by v nich dôvery.

Cicero, uvádza 10 rôznych domnienok o duši, na koniec však doloží: *Harum sententiarum quae vera sit, deus aliquis viderit, quae veri simillima, magna quaestio est.* (Tusc: I. 11.)²⁾

d) Naše srdce žiada si o Bohu vedieť viac, než rozum môže poskytnúť. Ako chce Boh, aby sme ho ctili? Hrešíme-li, odpustí Boh a ako? Na tieto otázky sám rozum nikdy nedá spoľahlivej odpovedi. A predsa zas človek chce a snaží sa Boha ctiť, žiada si, ba potrebuje uistenie, že mu je odpustené. Prúdy krvi,

¹⁾ Veľmi ťažká a veľmi temná je otázka o prirodzenosti bohov.

²⁾ Z týchto mienok, ktorá je pravá, boh nejaký nech rozhodne, ktorá pravde najpodobnejšia, je veľkou otázkou.

ktoré tiekly z obetí pohanských bohom na mier prinášaných, nedoviedly dať svedomiu ľudskému tol'ko pokoja, duši ľudskej tol'ko kl'udu, ako podobenstvo o marnotratnom synovi. (Viď časť čít. čl. 9.)

Bieda života len vo zjavení má svoje vysvetlenie (prvotný hriech, tragedia prvých ľudí). Čo nás čaká za hrobom, aký je budúci život? Kto nám odhalí s neho závoj? Rozum náš sám nikdy nie!

Platia tu básnikove slová:

Nad tými problémy som často bdel
však rozlúštiť ich vždy som nevedel.

A. Ganini, *Italská poesia*. Přel. J. Vrchlický.

Dôvody tieto jasne svedčia, že rozum ľudský sám nestačí k správne mu poznaniu náboženských právd a povinnosti, nestačí, aby Boha a jeho vôľu poznal dokonále, isto a bez blúdu. Oprávnenosť týchto dôvodov a tým i nútnosť zvláštného, priameho zjavenia Božieho potvrdzuje:

B) § 13. Historia ľudstva a malomocnosť filosofie (rozumového bádania).

Dôvody historické.

1. Sama historia presvedčuje nás, že národy, ktoré si neuchovaly ničoho z priameho zjavenia Božieho, poklesly hlboko nábožensky, mravne i spoločensky a prepadly blúdom osudným a hrozným. Jejich modloslužba bola ukrutná a nerestná zároveň. Obetované boli dietky, ľudia v Ríme ešte i za príchodu Krista, kňazi bohyně Kybely a Artarty sa zraňovali, opilstvami a necudnosťami slavené slávnosti Bachusove a Venušine a iných božství. Zločin platil za kult Boží. Nebolo milosrdenstva. *Vae victis!*)¹⁾

Všetko bolo bohom, len Boh nie, praví dobre Bossuet. (Cauly, *Cours d'instruction relig.* R. d. v. r. vyd. XII. 83.) Ostrov na Tibri v Ríme a Tayget v Grécku, kde boli odkladané neduživé dietky a zanášani nemocní a starci, sú výmluvným dôkladom neblahých pomerov

¹⁾ Beda premoženým!

rodinných pred Kristom. Otroctvo bolo ťažkým neduhom, pod ktorým stonala kedysi celá spoločnosť.

Úpadok náboženský, mravný a spoločenský bol u národov pohanských hlboký a trvalý.

Juvenal, Plinius, Tacitus, Seneka, Xenofanes, Platon a Plutarch podávajú nám k tomu dôkladov viac než dosť.

2. Z tohoto úpadku ľudia sami si pomôcť nemôhli, ba klesali hlbšie a hlbšie. Ani najučenejší a najmúdrejší z ľudí — filozofovia — nevedeli najšť liek. Filozofia (rozumové badanie) ukázala sa tu malomocnou, pomôcť nemohla, ba ani nechcela. Filozofia

a) pomôcť nechcela. I najlepši medzi filozofmi, i sám Sokrates, ktorý nedbal priazne ľudu, neodvážili sa vystúpiť proti tehdejším národným náboženstvám, ba učili výslovne, že je nútno k nim sa pripojiť. O Senekovi píše sv. Augustín: Colebat, quod reprehendebat, agebat, quod arguebat, quod culpabat, adorabat. (De civit. Dei VI. II.) ¹⁾

Sám Epiktet chcel σπένδειν δὲ θύειν καὶ ἀπαρχεσθαι κατὰ τὰ πάτρια. (Gutberlet, Apolog. vyd. III. II. 47.) ²⁾

Filozofom bolo namnoho pravidlom: Odi profanum vulgus et arceo. (Horat. Od. III. 1.) ³⁾ Vzdialovali sa prostého ľudu a pohrdali ním.

b) Filozofia pomôcť nemohla.

α) Nemala žiadnej istoty o pravdách náboženských ani mravných.

Vidíš, píše Sokrates u Platóna k Alkibiadesovi, že nemôžeš sa bezpečne k Bohu modliť, musíš sa obávať, že ťa zavrhne preto, že sa mu snáď rúhaš. Zdá sa mi preto najlepšie kludne čakať, až niekto príde, ktorý nás poučí, ako sa k Bohu a k ľuďom máme chovať. (Platon, Alkibiades II. XIII. 150 CD.)

Pythagoras hovorí: Jasné je, že človek má činiť to, čo je Bohu milé, nemôže však to človek poznať ináč, než zjavi-li mu to Boh sám. (Cauly, Cours d'instruct. relig. R. d. v. r. vyd. XII. 85.)

β) Mimo toho spory a nesjednocenosť medzi

¹⁾ Ctil, čo káral, robil, čo odsudzoval, čo hanil, tomu sa klaňal.

²⁾ Kropiť, obetovať a prinášať prvotiny vedľa otcovských zvykov.

³⁾ Nenávidím nízky ľud a stráňim sa ho.

filosofmi pripravily filosofiu u ľudu o všetku vážnosť. Prišiel do príslovia výrok Ciceronov: Nihil tam absurde dici potest, quod non dicatur ab aliquo philosophorum. (De divinat, II. 58.)¹⁾ Okrem toho schádzala i dobrým jejich zásadám vyššia sankcia. Vo veciach náboženských sú si ľudia rovní, človek človekovi sa tu nepodrobuje. Autorita ľudská tu nestačí.

Mimo toho filosofom pre jejich slabosti právom sa vytýkalo a vytýka dosavád: aliter vivis, aliter loqueris, ináč žiješ, ináč mluviš.

Preto najprednejší z filozofov starovekých vidiac, že sami nie sú vstave povzniesť ľud z náboženského a mravného úpadku, túžili po pomoci s hora, po zjavení Božom. Už z výrokov vyššie uvedených to vysvitá. Platon zas a zas túži: Bárš by prišlo k nám nejaké božské slovo — λόγος τις θεῖος —, aby na ňom ako na lodi bezpečnej človek preplával mohol búrlivé more tohoto života. (Faidon XXXI. 15 D.) Náprava sveta môže byť zjednaná len nejakým bohom, ktorý by nám ukázal pôvod a vzor pravej spraviedlnosti, ἀρχήν τε καὶ τύπον τῆς δικαιοσύνης. (Politeia IV. XVII. 343 C.)

Tak tomu bolo u filozofov pred Kristom.

c) Lež i dejiny novšej filosofie, jaknáhle sa odcudzila od zjaveného náboženstva, sú len dejiny bludov namnoho najosúdnejších (viď revolúciu francúzsku, zásady kommunistické a anachistické našej doby). O moderných filozofoch zjavenému náboženstvu odcudzených dobre praví už sv. Pavel apoštol: Učiac sa stále (a hl'adajúc), neprichádzajú nikdy k poznaniu pravdy. (Tim, 3, 7.) O každom z nich platí známe slovo Faustovo:

A vidím: ničoho sa nedozvieme!

A to mi srdco krute hnetie.

Goethe. Faust. Prel. J. Vrehlický.

Preto i z filozofov novších v pravde osvietení uznávali a uznávajú vždy potrebu a dôležitosť zjavenia.

¹⁾ Nemožno povedať niečo tak nemožného, čo by netvrdil niektorý z filozofov.

Je treba zjavenia, praví vehlasný B a c o n, zjavenie je prístav, je miestom odpočinku a kl'udu všetkým ľudským myšlienkam a úvaham, bez ktorého by nikdy človek nebol našiel kultu, ktorý by bol hoden Boha. (De augmentis scintiar. IX.)

K a n t a R o u s s e a u priznávajú: Svet bez evanjelií nikdy by nebol prišiel k poznaniu pravej mravnosti. (Schanz, Apolol. Kresť. vyd. III. II. 409.) (Viď časť čit. čl. 17.)

Z toho, čo sme riekli, vysvitá jasne: Človekovi už k tomu, aby došiel k správne mu poznaniu právd a povinností prirodzeného zjavenia a náboženstva, bolo treba poučenia a vychovania samým Bohom, t. j. nadprirodzeného, priameho zjavenia Božieho.

Jestliže Boh určil človeka k cieľu nadprirodzenému, (aby večne jemu patril a u neho na veky bol blažený), tak človekovi priame zjavenie Božie bolo nie len potrebné, ale i naprosto nutné. Boh zaiste musel človeka o cieľi tom poučiť a jemu oznámiť prostriedky (tajomstvá, milosť, prostriedky milosti) i cestu, ako by k cieľu tomu došiel. Nadprirodzené, priame zjavenie Božie je podkladom náboženstva, ktoré nazývame nadprirodzeným, (Viď časť čítank. čl. 17. a 18.)

§ 14. Zjavenie Božie je možné.

Zjavenie je možné,

1. p o n í m a m e - l i B o h a. Boh je vševvedúci, jemu neni žiadna pravda neznáma, zná teda i všetky tie pravdy, ktoré by nám prospely. Boh je najvyšší múdry a mocný, neschádza mu preto prostriedkov, aby človeka vhodným spôsobom poučil, o čom chce, a uistil ho, že sám je to, ktorý s ním mlúvi. Vzbudím im proroka zo stredy bratov a vložím slová do úst jeho a bude k nim mlúviť všetko, čo prikážem jemu (5. Mojž. 18, 18.);

2. p o n í m a m e - l i č l o v e k a. Človek môže zjavenie od Boha prijať, môže byť Bohom nábožensky i mravne vychovaný a vzdelaný. Človek je schopný prijímať poučenie od rozumu ľudského — od ľudí, na pr. poučky

mathematické, fyzické, prírodopisné, dejepisné, zásady mravné. Človek môže prijímať od iných ľudí vzdelanie a výchovanie. Je-li tomu tak, vtedy človek rovno môže prijímať poučenie od rozumu najvyššieho, od Boha samého, a môže sa podrobiť jeho vychovávacej autorite; je schopný, aby bol Bohom nábožensky a mravne vychovaný a vzdelaný. (Vid. časť. čít. čl. 18.)

3. O možnosti zjavenia je tiež presvedčené celé ľudstvo (*sensus naturae communis* — súhlas prirodzenosti ľudskej). Jednotlivé národy nepripisujú nikdy pôvod svojich náboženstiev ľuďom, ale zjaveniu Božiemu, a posvätné tradície jejich sú plné nádeje, že božstvo im oznámi nové veci. Tak Indovia odvodujú svoje náboženstvo od Brahmy, ktorý zjavil potopnému praotcovi Menuovi, Babylončania od Bela, Foiničania a Egypťania od Thauta, Rimania ešte vo veku polohistorickom od nymfy. Myslitelia grécki a rímski uznávajú, že lepšiemu náboženstvu, než bolo súvekové, naučili sa predkovia jejich zo zjavenia božského; tak Platon vo *Filebe* (*Fileb.* 16; *Tim.* 48) a inde, Cicero v *Rozhovoroch Tuskulských*. (I. 12.)

§ 15. Tajomstvo a rozum ľudský.

1. Čo je tajomstvo?

Zjavuje-li sa Boh, múdrosť najhlbšia, človekovi, môže sa očakávať a to právom, že vo zjavení jeho budú tajomstvá — *mysteria* (*μυστήριον*).¹⁾ Tajomstvá sú pravdy vševedúcemu rozumu Božiemu síce zrejmé, ktoré však rozum ľudský nemôže ani sám poznať, ani keď mu zjavené byly, pochopiť (tajomstvo Najsv. Trojice, vtelenia, vykúpenia, Najsvätejšia Sviatosť Olt.) Ale nie

¹⁾ Od μύειν zavierať oči, pretože tým, ktorí boli zasvätení do tajných náboženských učení a obradov, oči a ústa páskou byly zatvorené na znamenie, že to, čo im ako zasvätencom bolo sdelené, majú zamlčať voči iným.

tomu div! Goethe zaiste dobre usudzuje: Rozum ľudský a rozum Boží sú dve veľmi rozdielne veci. (Eckermann, Hovory s Goethem I. 227.) Ako zrak orličí má svoju medzu, tak ju má i duch ľudský, nad ktorú vyššie nemôže preniknúť. Zato vševedúci rozum Boží vie a poznáva všetko, preto môžu byť a sú v zjavení jeho pravdy, ktoré jemu sú zcela jasné a zrejmé, rozumu však ľudskému nepochopiteľné a tajomné. Pravdy tie sú nad chápanosť ľudského rozumu, t. j. nad rozum ľudský (supra rationem), ale nie sú proti rozumu, nerozumné (contra rationem). Boh vševedúci, najvyšší múdry a pravdomlúvny je pôvodcom rozumu i zjavenia, nemôže preto vo svojom zjavení oznámiť niečo, čo by bolo proti rozumu, niečo nerozumného, ináč by sám sebe odporoval.

2. Tajomstvám veriť je

a) rozumné.

I keď nechápeme pravdy tie, je predsa rozumné im veriť, pretože skutočnosť jejich ručí autorita, vážnosť samého Boha, ktorý ich zjavuje a ktorý súc najvyšší pravdomlúvny a svätý, nikoho klamať nechce a nemôže.

Čo Boh zjavil, neni klam,
len sa vyhni viny tmám,
si tu dnes a zajtra tam.

Vrchlický, Ohlasy hebr. poesie: Průpovědi rabínské.

Patričné si je tu zpomenúť výroku Aristotelesovho: Οὐκ ἐν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ἐν ἡμῖν τὸ αἴτιον τῆς χαλεπότητος. (Metaf I² 1. 993 b.)¹⁾ Príčina toho, že pravdy tie nechápeme, neni v pravdách samých, ale v nedokonalosti nášho rozumu. Dnes v živote tomto známe obsah právd tých, je nám známo quid (čo), neznámo quomodo (ako, tajomstvo Najsv. Troj.)²⁾ Vo večnosti

¹⁾ Nie vo veciach, ale v nás je príčina obľížnosti.

²⁾ Srovnaj: slepý načúva hudbu v sieni hudobnej. Vie, že hrajú, nevie však ako.

však, až rozum náš bude osvietený svetlom slávy nebies (srovnaj oko a ďalekohľad), naše ignoramus (nevieme) zmení sa vo videmus; vtedy uvidíme, poznáme a pochopíme nie len oné čo, ale i ako. (Viď časť čít. čl. 17.)

b) prospešné.

Tajomné pravdy tie poučujú človeka o veciach, ktoré nikdy by sám nepoznal (na pr. ľudská bieda — prvý hriech). Mimo toho sú rozumu ľudskému stálym popúdom, aby pátral, badal a skúmal sám. Ján Müller dobre praví: Boh je pravda, nám zbýva badanie. (Hettinger, Apolog. kresť. vyd. IX. I. 74.)

3. Ostatne nie len v živote nadzemskom, nie len vo zjavení Božom sú tajomstvá, záhady; i vo svete, v prírode viditeľnej, vo vedách, stretávame sa s nimi pri každom kroku. Už sám život a jeho vznik z nepatrnej buňky je tajomstvo, záhada — problem. Sám človek je si hádankou, tajomstvom je mu spojenie duše s telom.

Čo je čas, v čom záleží hmota, kto nám to povie? Elektrina, magnetismus, gravitacia (zákony tiaže), čo je to všetko? Veda odpovedá, že všetko to je sila, ale čo je sila? Jako odpoveď znie nám tu v ústrety známy oný verš z Má ch o v e j „Máje“: Ktož vie? Ach nikto nevie! Ne-ni-li každé zr.ko, každé steblo veľikou otázkou, tajomstvom? ¹⁾

Vzpomeňme, že i nové myšlienky vynikajúcich mužov uvádzaly v úžas obyčajný rozum jejich súčasníkov, boly im nepochopiteľné a jejich uskutočnenie mali za nemožnosť.

4. Z toho, čo sme o tajomstvách povedali, samo sebou plynie, že by nebola rozumná zásada: Neuzná-

¹⁾ Preto Du Bois Reymond neváhal napísať, že človek sám nevie a nikdy sa nedozvie — ignoramus et ignorabimus — týchto sedmoro svetových záhad — my hovoríme tajomstvá: 1. podstaty sily a hmoty; 2. pôvodu prvého pohybu; 3. vzniku pocitu; 4. slobody vôle; 5. pôvodu života; 6. účelnosti v prírode; 7. pôvodu myslenia a reči. (Du Bois Reymond, O hraniciach prirodzeného poznania. Lipsko 1872. Sedem záhad. Lipsko 1882.)

vam, pretože nechápem. Keďby človek všetko chápal, rovnal by sa Bohu.

Rozumný človek bude isto súhlasíť s Goethem, ktorý hovorí: Mysliacemu duchu je šťastím najkrásnejším vyskúmať všetko, čo je možné; čoho mu je však vyskúmať nemožno, to má kludne číť. (Hettinger, Apolog. kresť. vyd. IX., I. 74.) Čím viac premýšľam o Bohu, tým menej ho chápem, on však predsa je, a to mi dostačí; čím menej ho poznávam, tým viac sa mu klaniam a k nemu mlúvim: Bytnosť nad bytnosťami, stojím zato, že si ty. A neznám, k čomu by som dôstojnejšie užil svojho rozumu, než aby som sa pokoril pred tebou, hovorí krásne Rousseau. (Emile, kn. IV. 360. Prel. Dr. Krecar.)

Slávny Athanasius kedysi pravil: Boh, ktorého by sme mohli pochopiť, nebol by bohom. — (Viď časť čít. čl. 17. a 18.)

§ 16. Známky zjavenia Božieho.

Človek má zjavenie Božie prijímať a ním sa riadiť. Preto Boh opatril ho známkami, aby človek po nich pravé zjavenie božské poznať a od nepravého, nebožského rozoznať mohol.

Známky tie sú:

1. Vnútorané. Známky vnútorné ukazujú, aké vlastnosti má mať zjavenie, má-li platiť za božské; týkajú sa jeho obsahu.

a) Dľa nich zjavenie božské nesmie obsahovať ničoho, čo by Bohu alebo človekovi bolo nehodné, nesmie učiť hriechu a ničomu, čo by bolo proti mravnosti. Nesmie v ňom byť nič nerozumného, nič proti rozumu ľudskému, môže však v ňom byť niečo, čo je nad rozum (viď tajomstvá). Nauky zjavenia Božieho nesmujú si odporovať.

b) Zjavenie Božie musí byť primerané náboženským a mravným potrebám človeka, musí ho o veciach božských a mravných správne poučiť, srdco a ducha zošľachtíť, rozum osvietiť a vôľu vzdeláť. Zja-

venie to má uspokojiť učenca i prostého muža, aby ich všetkých k Bohu povznieslo.

2. Zovňajšie. Zovňajšie známky sú: *a)* zázraky, *b)* prorocstvo.

§ 17. Zázrak.

Možnosť zázraku. Zázrak a zákony prírodné. Poznanie zázrakov. Hypnosa, magnetismus, suggestia.

Zázrak (t. j. čo je za našim zrakom, čoho si vysvetliť nevieme, θαῦμα (sanskrt. dhu, dhav), miraculum — mirari) je zjav vo svete viditeľnom, ktorý nemôže byť vykonaný puhou silou stvorenou (ani prírodnou, ani ľudskou, ani silou stvoreného ducha), ale len priamou činnosťou Božou.

1. Zázrak je Bohu možný.

Boh môže zázraky činiť, je všemohúci, svet i príroda i jejich zákony pochádzajú od neho.

Boh môže preto vo svete viditeľnom, v prírode konať zjavy, ku ktorým nestačí žiadna stvorená sila. Stvorením sveta nebola všemohúcnosť Božia vyčerpaná. Svet, ani príroda ani človek nemôžu omedzovať činnosť Božiu, pretože sú samy slobodným jeho dielom.

Sám človek zasahuje mnoho ráz podivuhodne do behu prírody a poriadku sveta, (prírodného behu a svetového poriadku). Vidíme len pokrok v nynejšom priemysle, v horníctve (využití sily vodné, parné, elektriny, výrobky chemické, vynález hromozvodu, zjavy v umení záhradníckom a dochovávaní zvierat). Všetko to sú zjavy, ktorými človek zasieha do behu prírody, premáha jej sily a uvádza ich do svojej služby.

Náš Zeyer dáva výraz svojmu presvedčeniu o zázraku slovami:

Jak milá viera vaša, priatelia!

Každý div

je možný duchu, nesie-li ho vzlet
do neba orlov alebo škrovných.

Drama Blanka.

2. Zázrak neruší zákony prírodné, ktoré Boh vo svojej múdrosti prírode dal, neničí beh prírody ani Bohom daný svetový rád. Neni preto na úkor ani múdrosti ani nezmeniteľnosti Božej, neni dodatkom ani opravou diela Tvorcového.

Zákony prírodné i s rádom svetovým sú podmienené od vôle Božej, Boh ich dal slobodne, preto môže od nich urobiť výnimku — zázrak. Zázrak preto neruší zákony prírody ani svetového rádu, je len výnimkou od nich a je práve tak Bohom od večnosti pojatý do svetového plánu, ako zákony a svetový rád. Jako stavitel' od rovného múra už popredku stanoví odchýľku — vykľutý arkier —, tak Boh od večnosti ustanovil výnimky od zákonov prírodných, zvláštnosti vo svetovom ráde — zázraky. — Výnimka tá — zázrak — nastupuje však len z dôležitých príčin, na pr. má-li niekto dokázať božské poslanie, zákon však platí ďalej. (Viď zázrak o premenení vody na víno; uváž slová: Ešte neprišla hodina moja; uváž vzkriesenie mŕtvého.)

I vo všednom svete stretávame sa podobnými úkazmi. Tak človek, ktorý bráni kameňu v páde, neruší tým predsa zákon tiaže, balon neničí zákon príťažlivosti, lekár, ktorý zastavuje smrteľný priebeh nemoci, neruší tým nijako zákon o smrteľnosti ľudskej. Neočakávaným jedným prázdninovým dňom nepozbýva platnosti povinná návšteva školská.

Jestli sa neničí beh prírody a svetový rád, keď zasiahne do neho človek, tým skôr ostane nedotknutý, zasiahne-li do neho Boh. Čo ďalekosiahlych katastrof sa odohralo v prírode, jakoby vesmír z kol'aje sa vyšinoval, a nevyšinul sa. Riadením Najvyššieho uvedené bolo všetko zas do pravidelného chodu.

3. Človekovi je možno zázrak ako zjav priamej činnosti Božej poznať.

K poznaniu zázraka neni treba, aby sme vedeli všetko, čo stvorená sila (príroda, človek, duch) môže dokázať, stačí, známe-li, stvorená sila čo v určitom prípade vykonať nemôže (posúď kryštál, sochu, vzkriesenie mŕtvého).

K poznaniu toho však úplne dostačí zdravá myseľ, ktorá môže postriechnuť, čo sa deje, a zdravý rozum, aby posúdil zjav, o ktorom sa jedná.¹⁾ Tak uznáme za zázrak vzkriesenie mŕtvého, uzdravenie slepého od narodenia, lebo vieme, že žiadna sila stvorená nemôže to vykonať.

Hypnose, magnetismu, suggestii pripisovať účinky zázračné, je nemiestné a ničím neodôvodnené prehánanie. Zjavy tie jestli sú dosaváď neni riadne vysvetlené, preto sú este nie zázraky. Sú to zjavy prirodzené, zjavy ľudského umenia, ktoré nemôžu sa vykázať ničím „nadľudským“. Hypnotismus ani magnetismus ani suggestia nie je spôsobilá k tomu, aby uzdravila chorobný úd človeka, tým menej je schopná, by človekovi vrátila zrak, po prípade život. (Viď o tom Ottův Slov. Nauč. d. XVI. 608, XVII. 156, XXIV. 342.)

Rovno tak sa proti zdravému rozumu a vážnej histórii, mlúvili sa o zázrakoch, ktoré vraj činili niektorí z pohanov a zakladateľov náboženstiev nekresťanských. Skutočnosť domnelých divov tých neni však zaračená ani jediným svedectvom vierohodným, ba nepravdivosť a čirá jejich nemožnosť je zrejmá na prvý pohľad, preto už súčasníci sa im posmievali. Uznáme to i sami, povážime-li, čo sa na pr. o Buddhovi vypráva, ako sa vozil na svetelnom paprsku, Apollonius z Tyany že poručil tančiť stromom, žobráka premenil na psa, že vozil so šebou búrku v sudoch, ako sa k Mohamedovi sniesol mesiac a ho pozdravil a pod.

§ 18. Proroctvo.

Možnosť proroctva. Somnambulismus, jasnozrenie.

Proroctvo (prophetia, προφητεία, προφήτης = kto niečo hlása, oznamuje) je jasná a určitá predpoveď takej budúcej udalosti, ktorú vie a zná len vševedúci rozum Boží – Boh sám, žiadon však rozum stvorený (človek, duch) bez zvláštného vnuknutia Božieho to vedieť nemôže.

Pravé proroctvo žiada týchto podmienok:

1. Udalosť, v ktorej sa jedná, musí byť taká, že je

¹⁾ Neznám všetky rišské zákony a predsa viem s istotou, že krádež prekročuje medzu dovoleného. Nevieme, čo stvorené sily môžu prekonať, ale známe s istotou medzu, ktorú nikdy neprekročia.

naprosto nemožné, aby ju stvorený rozum bez zvláštneho vnuknutia Božieho sám poznal.

(Je teda proroctvom, predpovedal-li *Thales* zatmenie slnka, *Scipio* svoje ἔσσεταί τιμας — príde deň (Homer, *Iliad.* IV. 164. a VI. 448), predpovedi staníc meteorologických?).

2. Predpoveď musí byť jasná a určitá. Tým sa líši proroctvo puhých dohadov a neurčitých, dvojsmyseľných a temných výpovedí pohanských veštiarňí (manika pohanská).

Pythia (Apollon v Delfoch, Zeus v Dódóne ohlasovala pôvodne skôr, čo by sa malo stať, než čo bude, neskôr politizovala (φιλιππίζει, Demosthenes, Cic. de divinat. II. 57.) Známe sú toho dôklady: Aio te, Aeacida, Romanos vincere posse.¹⁾ (Pyrrhos, Cic. De divinat. II. 56), Ibis, redibis — non — morieris in bello,²⁾ Prekročíš-li Halys veľkú ríšu zničíš. (Kroisos. Cic. De divinat. II. 56). *Cicero* o veštbách Sýbilly³⁾ kumskej praví: Callide, qui illa composuit, perfecit, ut, quodcunque accidisset, praedictum videretur. (De divinat. II. 54.)⁴⁾

3. Predpoveď musí sa splniť jak v celku, tak i vo svojich častiach. Splnené proroctvo je najlepším dôkazom jeho pravdivosti.

4. Možnosť proroctva plynie sama sebou zo vševedúcnosti a všemohúcnosti Božej. Boh vševedúci zná všetko, pred ním i budúcnosť je prítomnosťou a veci budúce sú mu zrejmé. Preto chce-li Boh, môže veci budúce i skryté človekovi oznámiť. Vo svojej všemohúcnosti má však prostriedkov viac než dosť, aby tak urobiť mohol vhodným a primeraným spôsobom. *Ista sic recipiuntur, ut et, si divinatio sit, dii sint, et si dii sint, sit divinatio*, praví *Cicero*. (De divinat. I. 6.)⁵⁾

¹⁾ Pravím, že tvoj, Ajakovče rímske vojsko premôže.

²⁾ Pojdeš, vrátiš sa — nie — zomreš vo válke.

³⁾ Sibylla = Σίβυλλα (aiol.) = Δίος βουλή. Veštice na určité miesto nepútané boli nymfy Sibylly. Pôvodne bola jedna, časom povstalo ich dľa Varrona desať: v Ásii, v Afrike, Grécku a Italii. Výroky Sibylly kumskej, ktoré dôkladnejšie neznáme, pokladané boli od niektorých cirkevných otcov za predpovedi kresťanstva.

⁴⁾ *Figliarsky*, kto ich složil, učinil, aby čokoľvek by sa prihodilo, zdalo sa predpovedaným.

⁵⁾ Toto vzájomne tak sa dopĺňa: Je-li veštba, sú i bohovia, a sú-li bohovia, je i veštba.

Bohu však jedinému pre jeho vševědúcnosť je proroctvo možné. Preto pričítať znalosť budúcnosti a možnosť prorokovania somnambulismu (somnus = spánok, ambulare = chodiť), spiritismu (demonismu) a jasnozreniu (clairvoyance — vysl. klérvoajans), je prenáhlené a ničím nedokázané. Zjavy tie sú stavy duševné, spôsobené nervovým podráždením, a jednotlivci stavmi tými zasťihnutí nikdy ničoho zvláštneho v nich nepovedali, ba výroky jejich nie sú len temné a neurčité, ale často lživé i klamné (viď zvlášte spiritismus! čo je čítanie myšlienok?) (Vychodil, Apolog. vyd. I., II. 371 a nasl. Gutberlet, Apolog. vyd. III., II. 240 a nasl. Ottův Slov. Nauč. d. XVII. 1003, XXIII. 821, XIII. 100.)

§ 19. Dôležitosť zázrakov a proroctva.

1. Zázrak a proroctvo sú nepopierateľným, zrejmým dôkazom božskej všemohúcnosti a vševědúcnosti, svedčia, že tu priamo pôsobí a mluví — zjavuje sa Boh. Sú živým, do očí bijúcim svedectvom každému, že ten, kto ich koná, je od Boha poslaný. O zázraku a proroctve platí: *Contra factum non valet argumentum* — proti skutku neni dôvodu. — Čo sú vyslancovi (kráľovské) poverovacie listiny, to sú zázraky a proroctvá poslancovi Božiemu. Tě dokazujú jasne, že Boh sám posielal takého poslanca k ľuďom a že je to jeho vôľa, aby slov poslanca toho dbali a poslúchali ako pravdivých slov Božích. Boh zaiste, súc najvyšš svätý, pravdomlúvny a múdry, nemôže a nebude pomáhať človekovi lhárovi alebo podvodníkovi so zázrakom a proroctvom k tomu, aby ľuďi klamal, nedopustí, aby slúžily lži a klamu.

Rousseau o zázraku správne súdi: Ten je bez všetkej pochybnosti najskvelejším, najpatrnejším a najviac prekvapujúcim dôkazom zjavenia Božieho, ten je zvlášte schopný na ľuďi pôsobiť. (Cauly, Cours d'instruct. relig. R. d. v. R., vyd. XII. 117.) L'udstvo tiež vždy od tých, ktorí pravili o sebe, že sú Bohom poslaní, žiadalo na dôkaz toho zázraky. Je známa otázka: Jaké znamenie nám dáš?

2. Zázraky a proroctvá sú ovšem mimoriadne, len z dôležitých príčin vykonané činy Božie, preto neopakujú sa stále a na žiadosť kohokoľvek. Keďby tomu

tak bolo, skoro by o nich platilo: *quotidiana vilescunt* — každodenné zovšednie. Boh bol by nútený tol'ko zázrakov vykonať, koľko je ľudí na svete. Nerozumnosť tejto požiadavky je na bielom dni. Neni tiež toho treba, aby zázraky a proroctvá neustále sa opakovali, však splnené proroctvá sú dnes stálym divom, stálym dôkazom pravdivosti zjavenia Božieho.

P a s c a l dobre súdi: Keďby Boh dával sa stále ľuďom poznávať, viera nebola by už zásluhou, keďby sa nikdy poznať nedal, nebola by viera možná. (*Pensées* 2, 16. Hettinger, *Apolog.* vyd. IX. II. 211.)

Častý zázrak by zovšednel a ustavičné proroctvá by naskutku zrušily slobodnú vôľu a všetku záslužnosť činov ľudských.

IV. Zjavenie prípravné — predkresťanské.

Ukázali sme, že zjavenie Božie bolo človekovi nie len potrebné, ale naprosto nutné. viď §§ 12. a 13.) Je-li tomu tak, vtedy sama múdrosť a dobrota Božia žiada, aby Boh, stvoriteľ človeka, nedal mu blúdiť, ale aby mu svoje zjavenie oznámil. To sa tiež skutočne i stalo. Boh človekovi svojím zjavením na pomoc prispel. Tak zjavoval sa už prvým ľuďom, potom jejich potomkom v rôznych národoch, neskôr národu izraelskému skrz patriarchov, Mojžiša a prorokov. Posledne Boh zjavil sa všetkým ľuďom skrz Vykupiteľa, svojho jednorodeného Syna, Ježiša Krista. Boh nezjavil všetky pravdy zjavenia odrazu, ale stupňom po stupni, krok za krokom pripravoval na pravdu tú ľudstvo tak, jak toho bolo schopné a jak to žiadala potreba. Preto mlúvime o zjavení prípravnom, predkresťanskom, ktoré bolo prípravou ku zjaveniu Krista — Vykupiteľa, ku zjaveniu kresťanskému, ktorým ľudstvu dostalo sa úplnej a celej pravdy zjavenia Božieho, dokonalého náboženského a mravného poučenia a vychovania. Povedali sme, že Boh krok za krokom pripravoval ľudstvo na plnosť svojej pravdy. Preto ani zjavenie prípravné nestalo sa odrazu, ale postupne. Rozoznávame v ňom

1. zjavenie najstaršie — prazjavenie,
2. zjavenie starozákonné.

Zjavenie najstaršie — prazjavenie.

A) § 20. Boh stvoril svet a človeka.

Mojžišov Hexaemeron. Starodávne tradície o stvorení.

Náboženská a mravná výchova a vzdelanie ľudstva Bohom samým v dobách najstarších a jeho príprava na Vykupiteľa je zjavenie najstaršie, prazjavenie. — Zjavenia toho dostalo sa prvému človekovi Adamovi a jeho potomkom, najstaršiemu totižto ľudstvu až do Abrahama, praotca národa izraelského. Uvedieme z neho udalosti najvýznamnejšie:

1. Na počiatku stvoril Boh nebo a zem, zem ale bola pustá a prázdna a tma bola nad prepasťou a duch Boží vznášal sa nad vodami. I riekol Boh: Buď svetlo! A stalo sa svetlo. I oddelil Boh svetlo od temnosti a nazval svetlo dňom a tmou nocou; i stal sa večer a ráno deň prvý.

2. Riekol tiež Boh: Buď obloha uprostred vôd a oddel vody od vôd. I učinil Boh oblohu a oddelil vody, ktoré boli pod oblohou, od tých, ktoré boli nad oblohou. A stalo sa tak. I nazval Boh oblohu nebom; a stal sa večer a ráno, deň druhý.

3. Riekol ale Boh: Nech sa shromaždia vody, ktoré pod nebom sú, na jedno miesto, a nech sa ukáže sucho. A stalo sa tak. I nazval Boh sucho zemou a shromaždenie vôd nazval morom. Tedy riekol: Nech urodí zem bylinu zelenú. A stalo sa tak. I stal sa večer a ráno, deň tretí.

4. Riekol Boh: Nech sú svetidlá na oblohe nebeskej a nech delia deň a osvetľujú zem. I učinil Boh dve svetidlá veľké, svetidlo väčšie, aby panovalo nad dňom, a svetlo menšie, aby vládlo nad nocou, i hviezdy. I stal sa večer a ráno, deň štvrtý.

5. Riekol potom Boh: Nech vydajú vody živočích svoje a vtáctvo lietavé nech je nad zemou pod oblo-

hou nebeskou. I stvoril Boh všelijaké živočichy vodné a všelijaké vtáctvo podľa jeho pokolenia a požehnal im rieknuc: Rastnite a množte sa! I stal sa večer a ráno, deň piaty.

6. Riekol tiež Boh: Nech vydá zem bytnosť živú i zvieraťá zemské podľa pokolenia jejich. A stalo sa tak. I riekol Boh: Učiňme človeka na svoj obraz a podobnosť, až panuje nad rybami morskými, nad nebeským vtáctvom i nad zvieraťmi i nad celou zemou. Učinil tedy Pán človeka z hliny zeme a vdýchol na tvár jeho vdýchnutie života. I učený je človek s dušou živou. A stvoril Boh človeka. Na obraz svoj, na obraz Boží, muža a ženu stvoril. I požehnal im Boh a riekol: Rastnite a množte sa a naplňte zem a podmaňte si ju! I dal Pán mužovi meno Adam, Adam ale svojej žene dal meno Heva.

Tak spojil ich Boh v manželstve. A videl Boh všetko, čo učinil, a bolo veľmi dobré. I stal sa večer a ráno, deň šiesty. Ovidius krásne to zbásnil:

Sanctius his animal mentisque capacius altae
Deerat adhuc, et quod dominari in cetera posset.
Natus homo est... Hunc divino semine fecit
Ille opifex rerum.....
Finxit in effigiem moderantum cuncta deorum.

Metamorph. 1, v. 76—79, 83.¹⁾

A dokonal Boh dňa siedmeho dielo svoje, ktoré bol učinil a odpočinul si dňa siedmeho od všetkého diela, ktoré bol konal, i požehnal deň siedmy a posvätil ho.

So zprávou touto o stvorení sveta, ktorú nám podáva Mojžiš v 1. kapitole svojej knihy Genesis, srovnávajú sa čo do podstaty

¹⁾ Schádzal ešte život vznešenejší, mysli velebnej
schopnejší, a ktorý všemi ostatnými by vládol.
Povstal človek. Toho z božského semienka
Tvorca vecí učinil....
Utváril s podobou božstvá vesmír spravujúcich.

tradície rozličných pohanských národov starovekých. Ovšem zpráva bibli-cká je v nich často znetvorená, jadro však jej vždy je možno najst. O rímskej tradícii, s ktorou súhlasí i grécka, svedčí básnik Ovidius. (Meta-morph. v. 5—84.) Babylončania pripisujú pôvod sveta a človeka Bohu Mardukovi (starodávny epos Inuma eliš). Marduk sám vytvoril z ničoho všetko, tiež i človeka, ktorému dal, čoho nedal žiadnemu inému tvor — s v o j u k r v. V krvi sídli dl'a názoru východného duša. S Babylončanmi ale všetci východčania, na pr. Jndovia a Persania, shodujú sa v tom, že najvyšš múdry Boh stvoril svet a človeka; človeka tým, že použil stvorenej hmoty, udelil jej nesmrteľnú dušu a vytvoril tak svoj vlastný obraz. Prastarý assyrský sviatočný kalendár ukazuje deň 7. 14. 21. 28. v každom mesiaci ako deň odpočinku (sabbat).

Mojžišova zpráva o stvorení menuje sa *hexaemeron* — šesť-denník. Býva rozmanite vykladaný. Je viac než 10 výkladov, z ktorých cirkvou nebol síce žiaden prijatý, ale ani nie odvrhnutý. Povšimnutia za-slúží v ý k l a d tak zvaný ideálny, dl'a ktorého hexaemeron značí 6 obrazov, ktorými Mojžiš vyličil najdôležitejšie skutky stvorenia Božieho. Hlavným účelom hexaamera je vštepiť l'udu izraelskému, ktorý žil mal uprostred národov pohanských, presvedčenie, že Boh je stvoriteľ sveta a človeka, človek že je obrazom Božím, pánom zeme, avšak len preto, aby Bohu slúžil (sabbat — odpočinok; sobota). *Monothéismusa* s v ä t e n i e s o b o t y je v ý v o d i a c o u myšlienkou hexaamera. Preto tiež aj Mojžiš, aby svätenie soboty, dňa siedmeho, l'udu svojmu čo najviac do srdca vložil, zvolil číslo šesť a líčí Boha ako robotníka, ktorý 6 dní p r a c u j e a 7. deň odpočíva. Neni tu sporu medzi bibliou a geogoniou (veda o vzniku sveta), medzi zjavením a vedou. Biblia praví len, že svet či látka so svo-jimi silami a zákonami bola Bohom stvorená, a že postup vo vytvárení zeme a tvorstva je od nižšieho k vyššiemu. Všetko ďalšie, ako z tejto látky síl a zákonov Stvoriteľom daných postupne vytváral sa svet, je po-nechané vyskúmať vede.

B) § 21. Život l'udstva v prazjavení.

Adam, Abel, Kain, Set, Noach.

Potopa biblická. Babel. Dávnoveké tradície o raji a páde človeka.

1. Zo všetkého stvorenia na zemi Boh stará sa najviac o človeka. Boh obdaruje ho vzácnymi darmi jak prirodzenými (rozum, slob. vôľ'a), tak i nadprirodzenými, svojou milosťou, svätosťou a nesmrteľnosťou. Postaví ho do raja Eden (παράδεισος, sanskrit. *paradaeço* = l'ú-

bosad) v zemi Kedem v úrodný požehnaný kraj pri rieke Eufratu, severne od Perského zálivu. (Musil, Od stvorenia do potopy, vyd. I. 39.) Tam, kde rástla a rastie stinná palma, strom rajský, kde nertpeli ani suchom ani zimou, žili prví ľudia, obrábajúc pôdu rajskú. Pri tom im pomáhaly niektoré zvieratá, ktoré Boh k nim priviedol. Vidiac, že všetko, čo konajú, úplne zodpovedá vôli Božej, žili životom šťastným, a len od nich záviselo, tento život navždy poistiť sebe i svojim potomkom. Prikázal im len Boh: So všelijakého stromu rajského jedz, so stromu však vedomosti dobrého a zlého až ne-
jieš, lebo v ktorýkoľvek deň bys s neho jedol, smrťou zomreš. (1. Mojž. 2. 16. 17.)

Lež prví ľudia, svedení súc od závistlivej padlej bytnosti duchovnej, chceli byť od Boha úplne neodvislí, odopreli splniť i toto veľmi snadné prikázanie Božie a dopustili sa vzbúry proti svojmu pánovi a tvorcovi. Prví ľudia, odvrátiť sa od Boha, ztratili jeho milosť a s ňou pozbavili sa všetkého. To bol prvý hriech a jeho následky. Z čarokrásnych lúčín vypúdení, v potu tvári svojej jedli chlieb svoj, ktorého si prácne nadobývali z pôdy zemskej. Útechou bolo im, že jeden z potomkov jejich potre hlavu svodcovu, smierí Boha s ľuďmi a dopomôže im k ztratenému šťastiu. Vštepili si predobre do pamäti svojej slová Pánove k svodcovi, diablovi: Ne-priateľstvo položím medzi tebou a medzi ženou, medzi semenom твоjím a semenom jej, ona potre hlavu tvoju a ty úklady budeš činiť päťám jej. To je prvá radostná zvesť o Vykupiteľovi — Messiášovi (πρωτοευαγγέλιον).

2. Prvý človek mal však chytré spatriť ovocie svojho hriechu i vo svojej rodine. Synovia jeho Kain a Abel obetujú Bohu. A Pán, ktorý hľadá na úmysel a srdco obetujúceho, žehná obetujúcemu Abelovi, žehná mu vzrastom majetku a blahobytu. Kain závidí mu toho a zavraždí brata svojho na svojom poli. Jeho krv volá o

pomstu a zo strachu pred mstitel'om¹⁾) Kain opuští so svojou čel'adou svoje pole a usadzuje sa v kraji Nod, východne od Edenu. Jeho potomci nazývajú sa Adamovci (bené ha Adam, synovia Adamovi) a hľadajú svoje blaho len na tomto svete, (synovia sveta). Zapomínajú na Boha i na Messiáša. Za to potomci Seta, tretieho zo synov Adamových, túžia aspoň z počiatku po ztratenom blahu nebeskom a po spojení s Bohom, zostávajú verní Bohu a myšlienke messiašskej. Menujú sa Elohimovci (bené ha Elohim — synovia Boží.) (Musil, Od stvorenia do potopy, vyd. I., 114–116.) Lež neskôr spreneverili sa svojmu poslaniu, pokazili sa od Adamovcov a sami kazili iných. Za 120 rokoch im káže Noach pokánie a polepšenie a stavia svoju archu. Keď sa nepolepšili, boli vyhubení potopou. Jediný Noach s rodinou svojou bol zachránený. Rodina jeho (jeho synovia Sem, Cham a Jafet) má zachovať pravú cestu Božiu a nádej messiašsku. Noach z povďačnosti obetuje Pánu a sľubuje mu vernosť, začo dostáva sa mu uistenia, že trestu potopy, ktorá by zahubila všetkých potomkov Noachových, už nebude. Viditeľným znameným príjavej Pánovej má byť dúha. Keď dúhu spatria, Noachovci majú si pripomenúť, že sa zaviazali k vernej službe Pánovej práve tak, ako Pán vzpomínať si bude smlúvy svojej.

3. Potopa zahubila síce hriešnikov, nie však hriech. Ten javí sa opäťovne v rodine Noachovej a vypukne v Chamovi, ktorý posmieva sa vlastnému otcovi, aby tak podryl vážnosť jeho i u svojich bratov. Otec potupený od syna, Noach od Chama, volá: Zlorečený budiž Kanaan! Poddaným sluhom budeš bratom svojim! Otec

¹⁾ Kain sa bojí rodu Abelovho, lebo vie, že mu hrozí smrť. V zemiach kde neni pevného poriadku, vyhlasuje a vykonáva trest najbližšie príbuzenstvo zabitého. Synovia a príbuzní až do piateho pokolenia musia potrestať vinníka. Musil, Od stvor. do potopy, I. vyd. 113.)

zhrešil, syn za neho má trpieť. Zato však Noach žehná Semovi a v prorockom nadšení predpovedá, že z potomkov Semových má prijsť semä, ktoré potrie hlavu hadovu, — Spasiteľ Messiaš. Blaha Semovho účastníť sa budú i Jafetovci. Preto praví Noach:

Velebený budiž Jahve, Boh Semov!
Kanaan budiž sluhom jeho!
Rozšíriž, Bože, Jafeta,
aby bydlel pod stany Semovými,
Kanaan budiž sluhom jeho!

4. Lež hriech i teraz nesie svoje ovocie. Zachvacuje potomkov Semových i Jafetových, že spreneverujú sa svojmu poslaniu, ba stavajú v rúhavej pýche i vežu, z ktorej by mohli i Bohu vzdorovať. V tom Boh zmäť dosaváď jediný a spoločný jejich jazyk a rozptýľuje ich po všetkých zemiach. Oni však prestali stavať vežu a mesto.

I nazvali meno mesta toho: Babel, že tam zmätený jest jazyk všetkých zemí.¹⁾

Zkazky tieto z prazjavenia nachádzajú sa potvrdené v tradiciach najrozmanitejších národov. O stvorení a raji vyprávajú sebe už starí Parsovia. Assyřania a Babylončania kládli raj tam, kam Písmo sv. Gréci na Atlas do zahrady Hesperidek, kde boli jejich μακρόβιοι (dlho žijúci), a farbami sýtymi vylíčili nám prvý zlatý vek básnici grécki a rímski. Tak Hesiod (Έργα καὶ ἡμέραι v 110 a nasled.; bájky o Pandore v 70-89 a nasl.), Ovidius (Metamorfosy I. 89 a nasl.), Vergilius (Aeneis VIII. v 315 a nasl., Georgica I. 125 a nasl., Eclog, IV. v. 25—45), Juvenal. (Satir. VI. v. 20—24.) Slovania majú staré podania o rajských hradoch — Rajhradoch. (Tradícia slov. o stvorení sveta a človeka viď Máchal. Nákr. slov. bájosloví, vyd. I.) O ztrate rajského života hriechom, o páde prvých ľudí a svodcovi jejich hadovi vyprávajú povesti Babylončanov, Peršanov a Čiňanov. Grécky básnik Aischylos peje, že len vtedy spútaný Prometheus (padlý človek) bude vyslobodený, jestliže Boh (Kentaur Cheiron) sám za neho bude trpieť a do tmavej ríše Hadesu sostúpi (Aischylos, Spútaný a Oslobodený Prometheus). Starí Mexičania (vysl. Mechičania), sídliači ďaleko v Amerike, znali tiež tieto zprávy. Zachovaly sa nám obrazy

¹⁾ Za zbytok onej veže pokladá sa ruína Birs Nimrud, ktorá je do-
dnes 72 m. vysoká a ktorej objem je 700 m.

znázorňujúce prvú ženu, zvanú paňou nášho tela (matka = Eva), rozmlúvajúcu s hadom. Predmetom rozhovoru je vzbúra a hriech, čo znázornené je na obrazoch tými dvoma chlapci (Kain a Abel), ktorí spolu za ženou zápasia. Mexičania prišli do Ameriky iste už v šerom dávnoveku, išli tam z prvej koliby všetkého ľudstva a odtiaľ si priniesli zkazku svoju práve tak, ako Israeliti a Indovia. U Indov zápasí žena s hadom, zlým duchom a rozšliape mu hlavu; i tu je podstatný obsah biblického vypravovania o raji. (Musil, od stvor do potopy, vyd. I. 77. 78.)

O rozsiahlosti potopy Písmo sv. nemluví. Na vyvrátenie námietky, že je nemožné, aby voda prikryla všetok povrch zeme a všetky hory, môže sa poukázať na to, že nejde tu o zjav prirodzený, ale o dej nadprirodzený, pri ktorom Boh užil nielen síl prírodných, ale i sám bož činný. Avšak ani na to není treba poukazovať. Biblickú zprávu možno vyložiť aj v tom smysle, že len oná časť zeme, v ktorej zkazení ľudia bydlili, teda zvrhli Elohimovci a Adamovci, bola vodami zaplavená. Slová Písma „vody prikryly povrch zeme“ (teda nie celej zeme) a „všetko, čo má dušu živú, zahynulo“, možno rozumieť i tak, že povrch zeme, celá zem, ktorú svaťopisec znal, bola pod vodou, nikde nebolo ani živočicha, a všetko, čo malo tam dušu živú, zahynulo. Písmo sv. rádo všeobecňuje, generalisuje, tak často Palestína je mu celou zemou, Jeruzalem stredom sveta, slovo „všetci“ zameňuje za „mnohí“ a „mnohí“ za „všetci“.

Jak Písmo sv., tak i vecne i slohove najbližšie podanie babylonské, kladú potopu do doliny babylonskej. Biblický učenec a znalec východných krajín Dr. Al. Musil je o potope tohoto názoru: Prudký kyklon valil na rozkaz Boží vody Perského zálivu smerom severozápadným, vody Eufratu sa preto zdvihly, vystúpily a zaplavily celé okolie mesta Surippak, kde Noach žil. Následkom rozmnožených pretrhnutí mračien vody zviedly plavidlo, veľkej bedni podobné, niesly ho smerom severným ďalej, až konečne zastalo na vyšinách Ararat (staré slovo Ararat, vysvetlené mladším haré, značí tol'ko ako vyšina, pohorie). V Písme sv. nemluví sa o Armenii, ktorá leží príliš ďaleko a vysoko. Dľa podania babylonského má Písmo sv. na mysli výšiny, Ararat, kraje Nisir na ľavom brehu Malého Zabú, alebo okolie rečené Urastu. Názor tento rozoznáva potopu biblickú (noachovskú) od diluvia geologického, po ktorom sú stopy zvierat zvaných predpotopných. (Musil, Po stop. udal. St. Z. vyd. I. 6. Od stvor. do potopy, vyd. I. 129—169. Schanz, Apolog. Kresť. vyd. III. I. 757 a nasl.)

Dobu potopy nemožno presne určiť, dáta kolísajú medzi rokom 2500—5000 pr. Kr. O potope vyprávajú sebe mnohé národy Babylončania (povešť z r. 2000 pr. Kr.) Foiničania, Peršani, Indovia, Číňania, Grékovia a Rimani, Egyptčania, Mexičania, Peruanci, kmeny Sever. Ameriky a Japonci, Keltovia a Germani. Tiež Slovania, medzi nimi hlavne Slovinci, zachovali si vzpomienku na potopu, (Vid' Máchal, Náskres slov. bájosloví,

vyd. I. 17.) I medzi národmi africkými nachádzame zprávy o potope. Zkazky tie často podivuhodne sú v súhlase so správou biblickou.

Dúha bola už od stvorenia sveta a ukazovala sa vždy, keď na jednej strane pršalo a na druhej slnko svietilo, avšak po potope dostalo sa jej od Boha zvláštného významu. (Akého?)

C) § 22. Náboženstvom prazjavenia, najstarším náboženstvom ľudstva je monotheismus.

Vznik pohanstva.

Fetišismus, totemismus, animismus, polytheismus.

1. Sledujeme-li zprávy prazjavenia, nachádzame, že jeho hlavné náboženské a mravné pravdy sú tieto:

a) Je najvyšší Boh, ktorý z ničoho stvoril svet a ho usporiadal podľa svojej múdrosti a dobroty.

b) Človek je najdokonalejší tvor na zemi; je obraz Boží, jeho duša je nesmrteľná.

c) Človek stal sa pánom sveta, aby slúžil Bohu (sabbat).

d) Človek zhrešil, je mu treba Vykupiteľa.

e) Po tomto živote je ešte iný život, šťastný pre dobrých, nešťastný pre zlých.

2. Malo teda najstaršie ľudstvo správny pojem o Bohu, ako i o tom, jak mu treba slúžiť; malo náboženstvo čisté a bez bludu. To tiež potvrdzujú zprávy najstarších národov.

Tak C i c e r o sdel'uje: Antiquitas, quo propius aberat ab ortu et divina progenie, hoc melius ea fortasse, quae erant vera, cernebat. (Tuscul. I. 12.)¹⁾

L u c i a n nám vypráva, že starí Egyptčania nemali pôvodne vo svojich chrámoch žiadnych sôch bohov, ctiac jedného najvyššieho. (Lucian, Dea Syra LXXII. 3.) Peršania obetovali bez chrámov a obrazov na vysokých pahorkoch. (Xenof. Kyrop. VIII. 7.) To tiež i H e r o d o t tvrdí o starých Lydoch, Arkadoch a Pelasgoch (Herodot. II. 52.); V a r r o nás uisťuje, že Rimania nemali vo svojich chrámoch cez 170 rokov žiadnych

¹⁾ Starobylosť, čím menej bola vzdialená od pôvodu a božského rodu, tým lepšie snáď to, čo bolo pravé, poznávala.

sôch bohov a tí, ktorí ich zaviedli, že sa dopustili osudného poblúdenia (odviedli ľuď od monotheizmu). (Varro, *Antiquitates rerum hum. et divinar.* u sv. Aug. *De civ. dei* IV. 31; VII. 5; XVIII. 24.) Numa zakázal Rimanom robiť si o Bohu podobu ľudskú alebo zvieraciu. (Plutarch, *Vita Numae* VIII., 65.)

Ano historia nás presvedčuje, že čím bližšie ideme k počiatkom človečenstva, tým jasnejšie a čistejšie sú pojmy o Bohu, tým lepšie náboženstvo.

Čím bližšie však k narodeniu Kristovmu, tým zmätenejšie, ba zvrhlejšie sú názvy náboženské u pohanov a to len vinou človeka, ktorý s milosťou Božou spolupôsobí nechcel a na miesto duše staral sa viac o telo, dávajúc prednosť pozemskej hrude pred duchovným nebom. Preto nemožno prisviedčať tvrdeniam, ako by snáď najstarším náboženstvom bol

a) **fetišizmus** (portug. *feitico* = čara = *facticus* = umelý, neprirodzený, čarodejný; franc. *fétiche* (vysl. *fetiš*), kult to neživých predmetov, ktoré vraj si duch zvolil za výhradné svoje sídlo.

b) **totemizmus** (tabuizmus, kopongizmus, amer. *totem*, austr. *tabu*, kopong kmeňový symbol severoamer. kmeňov indianských — kvetina, obyčajne však zviera, ktorého obraz príslušníci toho kmeňa často na koži si vyletujú), kult nejakého druhu zvierat (na pr. vlka), v ktorom vraj sídli boh toho alebo oného kmeňa. (Srovnaj kult apisov, krokodilov a ibisov v Egypte.)

c) **animizmus**, uctievanie duchov, s ktorým úzko súvisí kult herosov a predkov (japon. šintoizmus, mongolský šamanizmus, dl'a ktorého duchovia ďaleko nad človeka mocnejší bydlia v dialke a len šamanom (kňaz — kúzelník) sú prístupní skrz kúzla).

d) **polytheizmus**, mnohobožstvo, ktoré uctieva mnoho bohov, ktorými vládne boh oblohy alebo slnka alebo vôbec toho zjavu, ktorý pre národ mal najväčší význam. Útvarom polytheizmu je **henoteizmus** (stejnobožstvo), ktorý tiež uctieva viac bohov, prikladá však všetky božské vlastnosti každému z nich, vzýva-li sa,

Ľakže rôzni bohovia sú len označením jedinej najvyššej bytnosti.

3. Uvedené tieto formy náboženskè — pohanské — nie sú najstaršie, ale sú znetvorením náboženstva pôvodného, monotheizmu; neboly by sa utvorily, keďby človek známosť o bytnosti vyššej, o Bohu, bol predtým nemal. (Vid' § 10. o pôvode náboženstva.) Formy tieto známosť tú predpokladajú ako nutnú, ba i samy ukazujú na jedinosť Božiu. Tak i v animizmu uznáva sa najmocnejší duch a v polytheizmu jeden najvyšší boh.¹⁾ Príčinou týchto bludných náboženských foriem je hriech, odvrát človeka od Boha, jeho prichýlenie sa ako smè vyššie podotkli, k smyselnému svetu.

Človek však prez to nemohol na Boha zapomenúť úplne, jeho vnútro mu stále pripomínalo závislosť od vyššej bytnosti, nežli bol sám, od Stvoriteľ'a. Ztrativší ale svojou vinou správny pojem o Bohu, človek začal poctu Stvoriteľ'ovi náležitú prenášať na diela stvorenia, ctil Boha v kameni, vo kvetine, v živočíchu, v človekovi, v duchu. Tým vzniklo pohanstvo a v ňom vyššie uvedené náboženské formy s modloslužbou naskrze ohavnou a ukrutnou.

Zjavenie starozákonné.

1. patriarchálne — arciotcovské, 2. mojžišské, 3. prorocké.

Zjavenie starozákonne je zvláštne božské vychovanie národa israelského a jeho príprava na Vykupiteľ'a. Zjavenia toho dostávalo sa najprv praotcom, patriarchom israelského národa, Ábrahámovi, Izákovi, Jakobovi (zjavenie patriarchálne); neskoršie k

¹⁾ Tam, kde spaťujeme kult mŕtvých a herosov, je už náboženstvo, je už viera v Boha; herosovia nie sú bohovia, ale bývajú len medzi bohov vŕadovaní. Pojem, známosť o Bohu je už tu a božská úcta mimo iných prenáša sa na vynikajúcich zomretých kráľ'ov a náčelníkov atď. (apotheosa caesarov.)

Mojžišovi a k prorokom mluvil Boh, chcejúc zachovať pravé náboženstvo a nádeje messiáške medzi ľuďom israelským a mravne ho zošľachtíť (zjavenie mojžišské a prorocké).

A) § 23. Zjavenie patriarchálne — arcioťcovské.

1. Pokolenie Semovo spreneverilo sa svojému poslaniu, zapomínalo čím dial tým viac na pravé náboženstvo i nádej messiášsku. Preto najvyšší múdry Boh volí Abrahama (prv sa menoval Abraham, kolo r. 2250 pr. Kr.)¹⁾ a sám jeho rodinu tak vedie a vychováva, aby človečenstvu zostaly zachované pravé náboženstvo a nádej messiášska. Na rozkaz Boží Abraham opustí s príbuzným svojím Lotom modlársku Harran a Boh dáva mu vlasť novú, zem Kanaan, kde sa má uskutočniť idea vykúpenia. V národ veľký učiním ňa a požehnám ňi, a v tebe požehnané budú všetky pokolenia zeme. (1. Mojž. 12, 3.) Tak mluví Boh k Abrahamovi a oživuje zaslúbenie messiáške. Abraham sľubuje Bohu za seba a za svojich potomkov, že mu zachová vernosť vždycky. Tak Boh učinil s ním smluvu. Áno už i tajomná, nekrvavá obeta Messiášova naznačuje sa obetou chleba a vína, ktorú prináša Melchisedech, kráľ salemský,²⁾ aby Najvyššiemu vďaky vzdával, že Abraham vyslobodil Lotu zo zajatia babylonského.³⁾

2. Najvyšší dobrotivý Boh neopustí Abrahama cez celý život jeho a práve tak, ako jeho, vedie a vychováva syna jeho Izáka a Jakoba, syna Izákovho. Jakub v opustenosti najvyššej, uteká z domu otcovského (z

¹⁾ Viď Dr. Al. Musil, Zákoník Hammurabiho. Hlídky r. 1903, 372.

²⁾ Dľa sv. Jeronýma, ležalo mesto Salem (hebr. Salem = miesto pokoja) pri juhozápadnom konci jazera Genezaretského.

³⁾ Nie perského. Peršania (Arijci) vystupujú na svetové javište len r. 537. Boli to úradníci údelných kniežat babylonských, ktorí prišli vybierať dane, ktoré jednotlivé mestské kráľovstvá kanaanské, medzi nimi i Sodoma, platili odoprely. (Dr. Al. Musil, Po st. ud. St. Z. vyd. I. 33).

Bersaby do Harran) pred hnevom brata Ezaua, slyši uistenie Božie: Potomstvu tvojemu dám túto zem a v tebe a v potomstve tvojom budú požehnané národy zeme. (I. Mojž. 28, 13.)

3. Najvyšš múdry Boh privádza po rokoch Jakob a i rodinu jeho zpät do vlasti k rodinnému krbu do Bersaby. Keď ale hrozí nebezpečenstvo, že by rodina Jakobova susednými, modlárstvom porušenými kmeny sa pokazila, privádzia ju do Egypta a usadzuje v zemi Gessen. Jozef, syn Jakubov. vykonáva tu úmysle Božie. Staručký Jakob vidiac, že požehnanie Božie spočíva na jeho rodine, umiera pokojne a šťastne. Umierajúc, v duchu prorockom predpovedá, že Israel vráti sa zas do Kanaan a tam z pokolenia Judovho že prijde Ten, ktorý prísť má, a to vtedy, keď Israel nebude mať kráľa z bratov svojich. (Viď str. 104.) Týmto sľubom o príchode Messiašovom zaviera sa zjavenie patriarchálne. Po ňom nasleduje

B) § 24. Zjavenie mojžišské.

Mojžiš a Josue.

1. Pokiaľ v Egypte vládli králi z kmeňa Hyksov, dobyvatelia to z Asie prisťahovalí a Israelskému kmeňu priazniví, bolo Israelitom dobre (viď obr. 7 a 8.). Tešili sa najväčšej slobode a mohli sa vzdelávať vo všetkých vedách, umeniach a remeslách v Egypte prekvitajúcich, a zastávali vysoké úrady. Lež po čase sa domorodé obyvateľstvo vzbúrilo a králi domáci cudzincov vyhnali a začali prenasledovať, ktorí prv boli prívrženci cudzej dynastie. Israeliti pozbavení boli svojho mocného postavenia a mali byť úplne porobení, ba vyhubení. Tu však zasiahol opäť Pán Mesu alebo, ako si toto meno Hebrejčania pretvorili, Moše, Mojžiš (Dr. Al. Musil, Po stop udal. St. Z., vyd. I. 11.), ktorý vycho-

vaný bol v najlepších školách egyptských a nadobudnul bohaté zkušenosti na púšti madjanskej vo styku s Jetrom, kňazom jediného, pravého Boha, stáva sa z rozkazu Božieho vysloboditeľom národa z jeho poroby. V púšti pri hore Horeb Pán zjavuje sa Mojžišovi ako JAHVE, jako ten, ktorý jediný je pravý Boh, a posiela ho k faraonovi (faraó = vysoká brána, srovnaj turecká „vysoká porta“), od neho má žiadať, aby prepustil zotročený ľud israelský z Egypta. Dlho sa par'a-faraó —¹⁾ zdráhal, než svolil k odchodu. Posledne 10 rânami Božími a zvlášte poslednou, smrťou všetkých prvorodených, prekonaný, dáva povolenie. Israeliti, ktorých prvorodení od desiatej smrtiacej rany krvou bäranka bez poškvurny (obraz Messiášov) boli zachránení, vychádzajú za vodcovstva Mojžišovho z Egypta. Boh zachraňuje ich od prenasledujúceho kráľ'a tým, že zázračne prevádza ich cez more Červené (jak Písmo praví: sitinou, šašinou porostlé more, trstenné more)²⁾ a vedie ich ďalej v Kenaan púšťou Sinajskou a živí ich mannou. —

2. Na hore Sinaj Pán obnovuje skrz Mojžiša s ľudom israelským úmluvu, ktorú kedysi uzavrel s Abrahamom.

Boh dal tu ľudu

a) zákon mravný v desatero prikázaniach (dekalog) a zasvätil sobotu (sabbat) menu svojemu. Bossuet krásne o tom praví: Dieu resolut d'écrire sur la pierre, ce que l'homme ne lisait plus dans son coeur. (Cauly, Cours d'instruct. relig. R. d. v. r. vyd. XII. 93.)³⁾

¹⁾ Snáď Merenptah I., syn a nástupca Ramsesa II., ktorý bol faraonom isr. poroby a panoval asi kolo r. 1324-1258 alebo 1248-1281 pr. Kr. Dl'a toho východ Israelitov z Egypta bol asi kolo r. 1281 pr. Kr. viď Musil, První zmínka egypt. o Israelitech. Hlídká 1899. 512.)

²⁾ Za priechod udáva sa miesto blízko hôr Attaka, kde more je len 10-12 km. široké a 12-36 m. hlboké: brehy tam sú nízke a dno morské piesočnaté. Viď tiež o tom, ako i o manne, názor dra Al. Musila „Po stopách ud. St. Z.“ vyd I. 12. 13. a nasl.

³⁾ Boh rozhodnúť sa napísať na kameň, čoho človek nečítal už v srdci.

b) zákon občiansky. Boh, najvyšší pán Izraelitov, ktorý ľud svoj spravuje svojimi zástupcami (ústava theokratická), upravil mu zákonmi tými pomery právne a majetkové (viď rok sobotný, jubilejný). (Časť čítank. čl. 1.)

c) zákon obradný, ktorý upravoval zovňajšiu bohoslužbu. Zákon ten určoval posvätné doby (sabbat, ktoré?), úpravu sv. stánku (jakú?) i nariadenie (ktoré?), kto pri ňom má slúžiť (leviti, kňazi, najvyšší kňaz) a aké obety majú byť prinášané Pánu.

Svätý stánok s archiou úmluvy sú znamením, že jediný Jahve je Boh Israelov a Israel je ľud Jahvov. Obety krvavé a za hriechy, ktoré kňazi prinášali, slávnosť veľkonočná s obetou bäránkovou hlásajú potrebu vykúpenia a nádej messiášsku.

3. Mojžiš čaká dl'a vôle Božej na púšti, až dorastie pokolenie nové na nej vychované a pre slobodu nadšené, a zomrú tí, ktorí v otroctve zrodení a vychovaní, nemali pre slobodu porozumenia a nechceli pre ňu priniesť ničoho v obetu. Skoro po 10 rokoch Izraeliti opúšťajú svoje táborišť na oboch stranách prepadliny el Araba. Mojžiš od východu vedie ich do Palestiny. Na hore Nebo Mojžiš umiera, sľúbil predtým ľudu: Proroka z národa tvojho a z bratov tvojich ako mňa vzbudí tebe Pán, Boh tvoj, jeho poslúchať budeš! Tak žije ďalej nádej messiášska. (5. Mojž. 18, 15.)

4. Po smrti Mojžišovej Josue má dokončiť úkol jeho. Jahve, ako bol s Mojžišom, tak je i s Josuem. Prevádza synov israelských prez Jordán, dáva im do moci Jericho a pripravuje nepriateľom ich porážku u Gabaona.

Slnko, stoj pokojne nad Gabaonom,
a mesiacu, nad údolím Ajjalom,

(Jos. 10. 12. a nasl.)

volá tu Josue k Pánovi. A pán vyslyšal jeho prosbu:

I **stanulo** slnko pokojne
a **mesiac** sa **zastavil**
až sa ľud pomstil na nepriateľoch svojich.¹⁾

Josue 10, 13.

Josue rozdeľuje zem medzi 12 pokoleniami israelskými a pred smrťou svojou napomína ľud, aby ostal verným Pánu a nespustil sa ciest jeho. Josue dokonáva tak dielo Mojžišove a zaviera zjavenie mojžišské, ktorému v zápäťí ide zjavenie prorocké.

C) § 25. Zjavenie prorocké.

Sudcovia. David, Šalamun, Jesaiáš, Jeremiáš, Dániel, Malachiáš.

1. Ľud israelský neostal verným sľubom svojim, daným Mojžišovi a Josuovi, zapomína na ich slová a zpreneveruje sa svojmu poslaniu. Jahve vydáva Izraelitov do rúk ich nepriateľov, kmeňov okolných, až keď sa k nemu kajúcne vracajú, posiela im vysloboditeľa, sudcov (šofetim, sufetovia v Karthagu). Takí boli Gedeon, Jefte, Samson, a i.; Samuelom končí sa ich rod. (Viď § 27.)

2. Po sudcoch mal byť zástupcom Pánovým v ľudu israelskom kráľ. Prvým kráľom bol Saul. Ten však ukázal sa kráľovstvu nehodným, preto Jahve vyvolil sebe za kráľa muža podľa srdca svojho — Davida. David dáva archu Božiu preniesť do Jerusalema, do nového sídla svojho, a opravuje bohoslužbu spôsobom velebným.

¹⁾ Boh pozdržal svetlo slnečné, predĺžil jasnosť dennú, až porážka nepriateľa bola úplná. Biblia neučí však tu snáď, že sa slnko pohybuje a zem stojí, alebo snáď to, že zem je stredom sveta. Biblia užíva tu o slnku a mesiaci takých výrazov, ako my vo všednej mluve, nedotýka sa tu ničím astronomie. Že je zem stredom sveta, bol kedysi názor gréckeho a rímskeho sveta, ktorý dlho i v kresťanských stoliatiach sa objavoval, avšak biblia ho nikde neučí. — Viď o tom tiež názor Dr. Al. Musíla „Po stopách udál. St. Zákona“ vyd. I. 15, 16.

David je tiež veľký prorok Boží a oživuje svojimi proroctvami v ľudu ideu messiášsku a viac a viac kreslí osobu budúceho Vykupiteľa. Z jeho úst zaznieva: Vykupiteľ bude synom Najvyššieho, bude trpieť ako nikto z ľudí: Ja ale červ som a nie človek, na posmech a hanu ľudí. (Žalm 21.)

3. Nástupca Dávidov, syn jeho Šalamun, stavia Pánovi nádherný chrám na hore Moria. Ale ku konci života svojho spustí sa Boha a stavia chrámy modlám žien svojich cudzozemských. Pán za trest rozdeľuje kráľovstvo jeho a dáva väčšiu časť (severnú, 10 pokolení) do ruky správcu jeho Jeroboama; len menšia južná (pokolenie Juda a Benjamin) zostáva pri synovi Šalamunovom Roboamovi. Tak rozdelila sa ríša israelská na kráľovstvo severné a južné (asi 933 pr. Kr. Dr. Al. Musil, Po stop. udál. St. Z. vyd. I. 39.).

4. Rozdelenie ríše israelskej bolo predzvesťou najsmutnejších časov. Králi i ľud oboch ríši opúšťajú prikázanie Pánove, chodia po cestách národov pohanských a obetujú modlám. Márne Boh mluví k nim skrz služobníkov svojich, prorokov, oni nedbajú o ich napomínania a zatvrdzujú šija svoje. Márne im hrozia proroci trestom Božím a zkazou. Ťažko to ovšem nesú proroci, títo výborní synovia vlasti, útechou však im je, že až Messiáš príjde, zas nastanú lepšie časy.¹⁾ Preto k jeho osobe proroci tak opierajú svoje zraky a líčia nám v predpovediach svojich život Messiašov, jeho pôsobenie, umučenie a smrť i oslavu často až do podrobností (ktoré?) Jesajaš (viď § 27.) už vidí svojím vnútorným zrakom čistú Pannu, ktorá počne a porodí syna, ktorého meno bude Emmanuel (7, 14.).

Tak nádej messiášska žije ďalej a je útechou v zlých dobách všetkým lepším v Israeli.

¹⁾ Čítaj J. Vrchlický, Duch a svet: Proroci.

5. Záťým prichádza zkaza prorokmi predpovedaná. Kráľovstvo severné zahynie r. 722 pr. Kr. Kráľ assyrský Sargon II. odvedie výkvet Israela do Assyrie a Medie (zajatie assyrské). Do miest israelských ale zavedie osadníkov z Assyrie, pohanov, ktorí, splynuvši s domorodým obyvateľstvom židovským, dali vznik ľudu Samaritánskemu. Jednako nešťastne končí kráľovstvo judské. Kráľ babylonský Nebukadnesar II. zbúra Jerusalema r. 586 a odvedie ľud do zajatia babylonského. Prorokovi Jeremiášovi (viď § 27.), ktorý zo všetkých síl sa namáhal, aby vlasť svoju uchránil tak nešťastného konca, nezbýva, len aby lkal na srúcaninách jeruzalemských nad jej pádom. (Viď časť čítank. čl. 8.)

Bola to ťažká doba zkúšky, ale mala účinok požehnaný. Israeliti, spatrivši biedny život národov pohan-ských, boli vyľiečení zo svojej náklonnosti k modlo-službe, prilnuli k svojmu náboženstvu s celou dušou a počali zachovávať všetky ustanovenia Mojžišove. Pro-rok Daniel (viď § 27.) utešoval ich zaslúbením, že Messiáš príde a to v dobe, keď od rozkazu, aby opäť zbudovaný bol Jerusalema, uplynie 69 robočných liet (483 rokov; viď str. 106.)

6. Najvyšší múdry Boh, ktorý dopustí, ale neopustí, vedie po čase zajatcov späť do ich vlasti. Kyros r. 537 pr. Kr. dovolil Israelitom do otčiny sa navrátiť. I vracajú sa mnohí z nich do starej vlasti, vedie ich Zo-robabel a najvyšší kňaz Josue, a začínajú znova stavať mesto Jerusalema i chrám. Neskôr kolo r. 445 k ním pribudli iní za vodcov Ezdráša a Nehemiáša. Proroci Haggaeus, Zachariáš a Malachiáš (viď § 27.) pôsobia k tomu, aby vrätivši sa ľud svojim predsavzatím v zajatí učiněným ostal verný. Ohlasujú nadšene už čoskorý príchod Messiášov, označujú jeho predchodcu a mluvia nielen o krásnej, ale i nekrvavej,

čistej obete Messiášovej (omša sv.) Ľud sám tu nespustí sa najlepších radcov svojich, prorokov. Keď Grék Seleukovec, kráľ syrský Antioch IV. (175—164 pr. Kr.), chce zničiť vieru v jediného Boha, ako ju Mojžiš a proroci hlásali, ľud povstáva do zbrane a za vodcov Makkabejcov dobýva sebe slobody náboženskej i politickej.

7. Tej doby Israel plnil svoj úkol Bohom mu určený, zachovával pravé náboženstvo a nádej messiášsku a šíril ju medzi pohanmi.

Po celom známom vtedy svete Israel mal svoje osady; všade ale v nich Israeliti vystavili sbornice, v ktorých sa knihy sväte čítaly a vykladaly a do ktorých mali prístup i pohani. Naposledy i Písma sväte sú preložené do jazyka gréckeho (kolo r. 250 knihy Mojžišove. ostatnie postupne po nich) a tým i pohanom otvorené.

Tak i pohani obznamovali sa s vierou a nádejou Israela, tak i svet pohanský pripravovaný bol na toho, ktorý ľudstvu vrátiť mal ztratené šťastie, priniesť mu smierenie s Bohom a dokonalé zjavenie, na

Krista Messiáša.

Kristus, z gréckeho Χριστός, znamená Pomazaný, toľko čo hebrejské Messiáš, latinské Unctus.

§ 26. Zjavenie prípravné, predkresťanské, je udalosť historicky pravdivá. Písmo sväté.

Príprava.

Udalosť historická, historicky pravdivá je tá, ktorá je zaručená svedectvom (listinou, písmom, knihou) 1. pravým (αὐθεντίας authenticita), 2. neporušeným (integritas), 3. vierohodným (axiopistia ἀξίως = hodný, πίστις = viera).

1. Svedectvo je pravé, ktoré pochádza od spisovateľa, ktorého meno má, alebo aspoň z tých dob, ktorým sa pripisuje; opakom jeho je svedectvo podvrátené (apokryfné, ἀπόκρυφος = tajný).

Neporušené je svedectvo, ktoré nepodstúpilo behom doby žiadnych podstatných zmien.

Svedectvo vierohodné žiada,

- a) aby svedok spisovateľ pravdu povedať mohol,
- b) chcel,
- c) musel.

Svedectvo pravé, neporušené a vierohodné je nám istým a bezpečným dôkazom, že udalosť nejaká skutočne sa stala a to tak, ako sa o nej dozvedáme.

2. Kresťan má veriť tomu, čo Boh zjavil, a tým sa riadiť. Preto je nezbytné treba, aby bol presvedčený, že Boh skutočne mlúvil a zjavoval sa tak, ako sa mu predkladá, t. j. kresťanovi potrebné je nadobudnúť istoty, že zjavenie Božie je udalosť historická. A kde máme pre to svedectvo pravé, neporušené a vierohodné? Podávajú nám ho knihy, ktoré od mnoho stolietí tešia sa svrchovanej a právom zaslúženej vážnosti, knihy Písma sv. Starého a Nového Zákona — biblia (ἱερὰ γράμματα, γραφαὶ ἁγίαι, τὰ βιβλία).

Zjavenie prípravné je vyličené v knihách Starého Zákona, z ktorých pravosti, neporušenosti a vierohodnosti vysvitne historická jeho pravdivosť sama.

§ 27. Písmo sv. Starého Zákona.

Knihy dejepisné, mravoučné prorocké.

Písmo sv. Starého Zákona má 45 kníh, a to

- a) 21 kníh dejepisných,
- b) 7 kníh mravoučných,
- c) 17 kníh prorockých (štyria proroci veľkí s Baruchom a dvanásť prorokov malých).

A) Knihy dejepisné.

a) Pentateuch (πέντε = päť, τεύχη = sväzky, tôrah = νόμος = zákon), t. j. päťoro kníh Mojžišových:

1. Genesis (γένεσις = pôvod od γίγνομαι = pochádzam) začína vyprávaním o pôvode sveta.

2. **E x o d u s** (ἐξοδος = východ) začína líčením východu Israelitov z Egypta.

3. **L e v i t i c u s** (od kmeňu Levi) upravuje bohoslužbu a zákony kňazské (viď časť čítank. čl. 1.)

4. **N u m e r i** (numerus = počet) začína sčítaním ľudu israelského na púšti.

5. **D e u t e r o n o m i u m** (δεύτερος = druhý, νόμος = zákon) obnovuje a doplňuje zákony už dané. Okrem toho obsahuje týchto 5 kníh mnohé zprávy prazjavenia, zo zjavenia patriarchálneho a mojžišského.

b) kniha **J o s u e** líči dobytie a rozdelenie zeme žasľúbenej medzi 12 pokoleniami, končí smrťou Josuovou.

c) kniha **s u d c o v**, dľa tradície od **S a m u e l a**, vypráva o dôležitejších udalostiach z doby sudcov (asi 1300—1050 pr. Kr.).

d) kniha **R u t h** podáva zpravu o predkoch Davidových v nežnej idylle o Boazovi a Ruth; pochádza z doby Davidovej.¹⁾

c) štyri knihy **k r á ľ o v s k é** (dľa hebrejského textu vlastne 2 knihy Samuelove a 2 knihy kráľovské) obsahujú dejiny kráľov Saula, Dávida a Šalamúna. Líči rozdelenie ríše na časť severnú a južnú a dejiny oboch ríš až do babylonského zajatia; prvé dve sú napísané skoro po Šalamúnovi (snáď za času vnuka jeho Abiáša), druhé dve za babylonského zajatia.

f) dve knihy **k r o n i k y** — **d o p l ň k o v** ku knihám kráľovským (Paralipomenon) majú účelom prebudiť medzi židmi vrátiťšími sa zo zajatia vedomie národnej pospolitosti a nadchnúť ich pre stavbu chrámu; tradícia označuje za ich spisovateľa Ezdráša. K nim úzko sa poji

g) kniha **E z d r á š o v a** a kniha **N e h e m i a š o v a**; podávajú obraz znovu zriadeného židovského štátu po zajatí babylonskom; sú napísané vedľa zprav Ezdrášových a Nehemiášových pravdepodobne v dobe Alexandra Veľkého (§ 36—323 pr. Kr.)

h) kniha **T o b i á š** je rodinná ukážka zo zajatia assyrského; vypráva, ako slepý Tobias archanjelom Rafaelom bol uzdravený.

ch) kniha **J u d i t h** líči hrdinský čin vdovy Judith, ktorým zachránila svoje rodné mesto Bethuliu od assyrského vojvodu Holoferna.

i) kniha **E s t h e r** vypráva, ako Esther, kráľovna za kráľa Xerxa I. (485—465), zachránila svoj ľud od úkladov dvorníka Amana.

j) dve knihy **M a k k a b e j s k é** obsahujú dejiny národu israelského za pánstva syrských Seleukovcov. (tiež slavné činy Judu Makkabejca 166—161 pr. Kr.).

¹⁾ Do češtiny tiež prel. vo „Sborníku svět poesie“ Dr. Rud. Dvořák.

B) Knihy mravoučné:

a) Kniha Job líči život trpiaceho Joba. Písaná je za veku Šalamúna.

b) kniha Žalmon (150), velebných hymnov poesie východnej oslavujúcich Boha a ukazujúcich na Messiáša (mnohé od Dávida.). V nýnejšej úprave kniha tá pochádza od Nehemiáša. (Viď časť čítank. čl. 2.)

c) kniha Prísloví (liber proverbiorum) je sbierka úvah vo forme poetickej o zjavených pravdách, jako i porekadiel východných. (Viď časť čítank. čl. 3.)

d) kniha Kazateľ (Ecclesiastes) je básnická úvaha o ľudskom živote končiaca známym: Všetko je márnosť na svete mimo báf sa Boha a jemu slúžiť.

e) kniha Pieseň piesní líči sytými farbami východnej fantázie spojenie Boha s Israelom a obrazné spojenie Krista s Cirkvou, Boha s dušou jemu oddanou. Tradícia označuje za pôvodcu Šalamúna.¹⁾

f) kniha Múdrosti je napomenutie mocným tohoto sveta, aby dbali pravej múdrosti (z. 2. stol. pred Kr.).

g) kniha Ježiša Siracha (Ecclesiasticus) obsahuje vzácne mravné naučenia (z 2. stol. pred Kr.). Viď časť čítank. čl. 4.)

C) Knihy prorocké, a to:

1. Štyroch prorokov veľkých (s Baruchom):

a) Jesaiáš pôsobil v Jerusaleme za kráľa Ezechiáša (720—692 pr. Kr.) a ohlasoval, že prez všetko poníženie ľudu israelskému príde spása, že Boh pošle mu Vykupiteľa, syna čistej panny, z rodu Dávidovho. Dľa tradície nástupca Ezechiášov Manasses kázal ho rozrezať pílou. Pre svoju formu náleží k najkrásnejším dielam svetových literatur. (Viď časť čítank. čl. 4.)

b) Jeremiáš (624—586), vrstovník Drakontov a Solonov, napomínal, lež márne, svoj ľud k pokániu a predpovedal 70 rokov babylonského zajatia. Oplakáva pád Jerusalemu v 5 elegických básniach (lamentationes, plač Jeremiášov). Bol prinútený uprchnúť so židmi do Egypta, kde dľa podania, keď ich pre neprávosti káral, bol od nich ukamenovaný. Žiak jeho Baruch sobral spisy jeho a pôsobil v tomže duchu. (Viď časť čítank. čl. 7. a 8.)

c) Ezechiel tešil židov za babylonského zajatia. Jednako tak

d) Daniel, ktorý i pohanom zvestoval slávu a moc Božiu.

2. Dvanásť prorokov malých:

a) Hoseáš pôsobil v druhej polovici 8. stol. pr. Kr. kolo r. 734 v kráľovstve israelskom.

¹⁾ Do češtiny tiež prel. vo „Sborníku svět. poesie“ Dr. Rud. Dvořák.

b) J o e l (kolo r. 820) hlásal súd Boží nad Judou.

c) Á m o s kázal Israelu pokánie (asi kolo r. 760 pr. Kr.).

d) A b d i á š prepovedá trest Boží hroziaci Edomitom (kolo r. 840 pr. Kr.)

e) J o n á š bol poslaný do Ninive (asi r. 745 pr. Kr.), kde s úspechom kázal pokánie.

f) M i c h e á š (kolo r. 730 pr. Kr.) predpovedal zaniknutie ríše judskej a israelskej ako trest Boží a označuje za rodisko Messiášove Betlehem.

g) N a h u m (asi r. 645 pr. Kr.) veští pád Ninive a Assyrie, ako

h) H a b a k u k (asi r. 630 pr. Kr.) pád Babylona.

ch) S o f o n i á š, z kráľovského rodu (asi r. 635 pr. Kr.), predpovedá trest Boží nad Judou a Israelom. (Viď časť čítank. čl. 6.)

i) H a g g a e u s (r. 520 pr. Kr.) povzbudzuje židov k dostaveniu chrámu a ulešuje ich Messiášom. Tak aj

j) Z a c h a r i á š.

Posledný z prorokov (kolo r. 400 pr. Kr.)

l) M a l a c h i á š kára za čašov Nehemiášových zlozvyky medzi ľudom, veští skorý príchod Messiášov a ustanovenie čistej obety.

Knihy St. Zákona sú písané veľkou väčšinou rečou hebrejskou, len niektoré úryvky Daniela a Ezdráša sú písané rečou aramejskou,¹⁾ ktorá u židov po zajať stala sa rečou ľudovou. Kniha Múdrosti a druhá kniha Makkabejská sú písané pôvodne v reči gréckej (dialekt alexandrijský, κοινή διάλεκτος). V gréckom preklade nás došli knihy Baruch, Tobiáš, Judith, 1. Makkabejská, Sirach a časti knihy Esther a Daniel, ač pôvodne boli spísané buď hebrejsky alebo aramejsky.

Najstarší preklad písem sv. St. Zákona je grécky, Septuaginta (LXX) zvaný. Obsahuje:

1. preklad Pentateucha, ktorý kolo r. 250 pr. Kr. v Alexandrii 72 učenými židmi bol prevedený.

2. ostatné knihy St. Z., ktoré buď týmiže 72 prekladateľmi alebo inými mužmi behom 3. a 2. storočia pr. Kr. do jazyka gréckeho boli prevedené.

¹⁾ Aramejským jazykom mlúvili v krajinách Aram, t. j. medzi Eufratom a riekou Chábur, potom táto reč zavládla v krajinách na sever od Palestíny; meno má od Arama, posledného syna Semovho.

§. 28. Knihy St. Zákona sú pravé.

Pravý je

A) Pentateuch. Pentateuch čo do podstaty je dielo Mojžišove. To prisvedčujú:

1. Dôvody vnútorné (z knihy samej čerpané).

a) Pentateuch povstal za doby pobytu synov israelských na púšti. Jednotlivé zákony sú zaznamenané tak, ako boli dávané; to je dôkazom, že ich zaznamenal súčasník.

b) Spisovateľ líči všetky tehdašie udalosti, osoby, mravy a miesta často do najmenších podrobností a s podivuhodnou vernosťou tak, ako len očitý svedok môže líčiť.

c) Spisovateľ ukazuje všade vzácnu v z d e l a n o s ť, porozumenie pre umenie (viď popis stánku) a znalosť starších prameňov a tradícií, ktorých k 1. svojej knihe užil (hexaameron, rodokmeny, potopa). Všetko to ukazuje na Mojžiša ako spisovateľa, ktorý bol očitým svedkom všetkých tých udalostí a vynikal ako vzdelanosťou egyptskou, tak i znalosťou života, tradícií a historie svojich predkov.

d) Mojžiš sám na viac miestach menuje sa pisateľom Pentateucha. Tak v Deut. 31, 9: Spísal tedy Mojžiš zákon tento a dal ho kňazom, synom Levi, ktorí niesli archu úmluvy Pánovu, i všetkým starším israelským (podobne v 2. Mojž. 17, 14, 4. Mojž. 32, 2).

2. Dôvody zovnútoré (svedectvá iných):

a) Všetci spisovatelia kníh starozákonných od Josua až do autora kníh Makkabejských menujú Mojžiša pôvodcom Pentateucha. S nimi sú za jedno všetci pozdejší židovskí spisovatelia ako Filo a Jozef Flavius.

b) k ich svedectvu druží sa svedectvo celého národa israelského, ktorý Pentateuch vždycky mal

za dielo svojho zákondarca Mojžiša. Z toho dôvodu ľud israelský si Pentateucha srchovane vážil a váži až do dneska, ačkoľvek knihy tie často sú len jeho odsúdením.

c) Samaritáni, dávni nepriatelia židov, majú Pentateuch za dielo Mojžišove a preto za sväté. (Samaritáni obdržali Pentateuch od židov, ktorí po r. 722 v kráľovstve severnom zostali, čo zatým ostatní boli odvedení do zajatia Assyrského. (Čo z toho plynie pre pravosť Pent.?)

d) V novom zákone sám Kristus označuje Mojžiša za spisovateľa Pentateuchu. (Marek 12, 26; Luk. 24, 44; Ján 5, 45—47.)

e) I mnohí z dávnych spisovateľov pohan-
ských vyhlasujú Mojžiša za spisovateľa Pentateuchu. Tak svedčí Tacit: *Moses, quo sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque ceteris mortalibus indidit.* (Hist. V. 4.)¹⁾

J u v e n a l napísal:

*Judaicum ediscunt et servant ac metuunt ius,
Tradidit arcano quódcunque volumine Moses
Satír. XIV. v 101—102.²⁾*

f) Právom hovoríme: Pravosť Filippík Demosthenových, Aeneidy Vergiliovej a komentárov Caesarových neni viac dokázaná než pravosť Pentateuchu Mojžišovho!

A nevadí, že Mojžiš píše tu o sebe v 3. osobe, však rovno tak čini autor knihy „De bello Gallico“ (o válke gallskej).

Tvrdí ale, že snáď za časov Mojžišovských ešte písať nevedeli, neodváži sa žiaden len koľko-toľko lepší znateľ kultúrnej historie, keď známo je, že umenie to za oných dob v údolí nilskom bolo všeobecne rozšírené a že Egypčania radi a mnoho písali (papyry egyptské siahajú až do 3. tisícročia pr. Kr.)

¹⁾ Mojžiš, aby i pre budúcnosť ľud si poistil, nové obrady a opačné ostatným smrtníkom dal.

²⁾ Učí sa, šetrí a bojí sa židovského práva, ktoré zanechal im v posvätnom sväzku Mojžiš.

B) Pravé sú i ostatné knihy St. Zákona.

Za ich pravosť ručia nám tieto dôvody:

1. Knihy tie sú verným zrkadlom svojej doby. Neskorší opisovatelia nikdy by neboli mohli nám tak podrobný a verný obraz o dobách tých podať.

2. Sloh a reč v knihách tých mení sa dľa doby, v ktorej knihy tie sú napísané. Reč pôvodne hebrejská zabarvuje sa neskoršie obrátmi aramejskými a naposledy gréckymi.

3. V knihách tých udávajú sa veľmi zrejmé mená ich spisovateľov. Knihy tie súvisia vospolok, sú spojené ako refaz; keď jedna pretrhuje nit vypravovania, hneď ju druhá nadvazuje, súc jej pokračovaním, tak že kto by nechcel uznať pravosti jednej, musel by neuznať všetkých.

4. Opravosti ich svedčí nepretržitá úcta a vážnosť israelského národa, ktorá prejavovala sa vždy ku knihám tým samým spôsobom ako ku Pentateuchu.

§ 29. Knihy Starého Zákona sú všetky neporušené.

Všetky knihy St. Zákona došly nás čo do podstaty neporušené. Za to nám ručí:

1. Úcta a vážnosť, o ktorom k nim lnul všetok ľud israelský. Sv. závitky boly zachovávané vo svätostánku a neskoršie v chráme, boly magna charta (veľká listina) židovského národu a porušiť ich, bolo by znamenalo toľko, ako dopustiť sa najväčšej sväto krádeže. Posvätné texty boly až s úzkostlivou pečlivosťou opatrované. Pre závitky v synagogách je v Talmude černidlo i pergamen predpísaný. Židia mali spočítané vo svätých knihách nielen verše, ale i slová, ba i písmeny. Genesis má 1534 verše, v celom St. Z. vyskytuje sa písmena Aleph 42377krát, Beth 38218krát atď.

2. Židia boli by doista porušili najprv tie miesta, ktoré boly pre nich ponížujúce a zahnbujúce. Lež miesta tie sú vo sv. knihách dosavád. Proroci, ktorí tak nemilosrdne karhajú každú

vinu a chybu ľudu israelského, nikdy mu nevyčítajú, že by sv. knihy bol porušil.

3. Je pravda, Israeliti často spustili sa pravého náboženstva, ale bibliu nikdy pri tom nemenili, ba keď sa vzpomätali, napravovali zas dľa nej svoj život. Tak tomu bolo pred zajaťím i po ňom. Za obsah svojich kníh židia odhodlaní boli i umierať. *Josef Flavius* vydáva o tom svojemu národu skvelé svedectvo: Po všetky stáletia, ktoré uplynuli od spísania našich sv. kníh, nikto sa neodvážil niečo k nim pridať, lebo niečo na nich meniť. Máme knihy tie za sväté a pevnò si umienujeme, že ich neporušené zachováme a bolo by treba, že za ne dáme i život. (*Contra Apion. 1, 8.*)

4. Kníh St. Zákona nebolo ani možno porušiť, kdežto hneď po svojom spísaní rozširovaly sa v mnohých opisoch a neskôr prekladoch po celom vtedy známom svete. Text sv. kníh tiež nikdy čo do podstaty porušený nebol. Učenec *Kennicot*, ktorý prečítal 581 sv. rukopisov a *de Rossi*, ktorý ich 825 prehliadnul, dokazujú, že všetky tie rukopisy shodujú sa navzájom a súhlasia s naším terajším tlačeným textom. (*Devivier, Cours' d' Apolog. vyd. XVIII. 124.*)

§ 30. Knihy St. Zákona sú vierohodné.

Vierohodný je

A) *Pentateuch*.

Mojžiš pravdu povedať

1. mohol. Čo vo svojich knihách, vynímajúc *Genesis*, vypráva, tomu všetkému sám bol očitým svedkom. Zprávy však v *Genesi* obsažené Mojžiš čerpal z vierohodných, starodávnych tradíc, piesní, zápisov a pamiatok zachovaných v rodinách patriarchálnych, medzi ktorými žil. (Uváž dlhý vek starých pokolení.)

2. chcel. Jeho vypravovanie dýcha úprimnosťou i pravdomlúvnosťou a ukazuje na charakter v pravde ušlachtilý. Mojžiš píše všade striedlivo, nikde nepreháňa, nezamlčuje chyby svoje ani svojho brata ani ne-

právosti svojho národa, ~~to~~ tak vypráva, doista zasluhuje vieru.

3. musel už pre svojich rodákov, ktorí tým udalostiam, o ktorých vypráva, boli svedkami a sami ich zažili.

Mojžiš sám odvoláva sa na ich svedectvá: Oči vaše videly všetky skutky Pánove veľké, ktoré činil. Rozpomeňte sa na ne! (5. Mojž. 4, 3. 11, 7.)

Mimo toho, keď tora bola spísaná, bola hneď ľudu prečítaná a to každého siedmeho roku; tak ľud sám pravdivosť jej mohol zkúmať. A hľa, celý ľud israelský pravdivosť jej uznal, bárs mnohokrát bola tam zaznamenaná jeho hanba na veky a ukladaly sa mu v nej povinnosti najväžnejšie.

4. Celá ústava, celý život Israelitov dávnych i dnešných je živým svedectvom vierohodnosti Pentateuchu.

V našej dobe niektorí učitelia, na pr. Delitzsch (vo svojom Bibel und Babel), tvrdili, že Mojžišove zprávy biblické nie sú pôvodné, ale že sú zostavené podľa mytických tradícií babylonských, a poukazujú pri tom na podobnosť, ktorá sa javí medzi zprávami biblickými a babylonskými, na pr. v správach o stvorení sveta, o raji a páde prvých ľudí, o potope. Tiež na zákonník Hammurabiho býva ukazované. Lenže tvrdenia tie sú len puhou domienkou a nie sú podoprené žiadnym vážnym a pevným dôkazom, Delitzschovi vytýka assyriolog-odborník Jensen, že mlúvi o veciach, ktoré boli zasvätencom už dávno známe ako domienky (hypothese) a to ako chybné odôvodnené lebo nemožné domienky. Podobné zprávy ako biblia a podania babylonské majú tiež tradície Indov a Egypťanov. Z toho však nemožno tvrdiť, že sú závislé jedny od druhých, akoby na pr. zpráva biblie bola závislá na tradícii babylonskej, ktorej vraj sluší prvenstvo. Podania tie sú zcela samostatné a na sebe nezávislé. Podobnosť jejich vysvetľuje sa tým, že pochádzajú z jediného spoločného prameňa, z prazjavenia, z ktorého už prvý človek čerpal a ktorý všetky národy svojím spôsobom rozvádzali. Dr. Alois Musil k otázke Biblia alebo Babel odpovedá: Ako Biblia tak i Babel svedčí o súcnosti a činnosti jediného živého Boha, Biblia vyniká však nad Babel ako nebo nad zemou, lebo obsahuje čisté — čo v literature babylonskej márne hľadáme — nadprirodzené zjavenie, pripravujúce a vedúce Kristovi Pánovi. (Vid' Hlídka, Bible nebo Babel r. 1903, 901.)

Hammurabi, kráľ babylonský, vrstovník Abrahama (v Písme znie Amrafel, Gen. 10, 14) opanoval skoro celú prednú Asiu asi v rokoch kolo 2250 pr. Kr. Zákonník ním daný bol nedávno nalezutý vo výkopávkach v starom Elamsku vrytý do balvan. Zo zákonníka toho vraj čerpal Mojžiš svoje desatoro a iné zákony. Tvrdenie toto je práve tak neodôvodnené ako vyšej zmienené. Čiastočnú podobnosť medzi zákonníkom Mojž. a Ham. treba vyložiť tým, že zákony tie, menovite desatoro, majú spoločný prameň — zákon prirodzený, ktorý najvyšší Zákonodarca vložil do srdca každého človeka. Tým tiež si vysvetľujem, že nachádzame väčšinu desatoro Božích prikázaní u všetkých národov, a pochopíme snadno, prečo sú mnohé články nielen zákonníku Ham., ale i zákonníkov čínskych, indických a egyptských skoro úplne súhlasné s výrokmi Písma sv. — vyrastli však z toho samého zákona prirodzeného; preto ťažko je rieknúť, kde je prvenstvo. Zákonník Mojžišov líši sa mimo toho podstatne od zákonníka Ham. Má vzdor tomu, že oba jazyky, hebrejský i babylonský sú spoločného pôvodu, zcela rôzne samostatné názvoslovie hebrejské, čo je dôkazom, že si biblia svoje názvoslovie i zákony samostatne vytvorila. Oba zákonníky rozlišujú sa svojím obsahom a účelom. Zákonník Ham. smeruje jedine k pozemskému blahu a to i najkrutejšími tresty, nehlása však zbožnosti, nedbá mravnej stránky a nemá lásky k blížnemu ani milosrdenstva s biednym. Za to všetka snaha Israelova dľa zákonníka Mojžišovho má sa odnášať k Jahvovi. Israel má byť preniknutý plnením jeho svätej vôle, má byť tak svätý ako Jahve, ponevác má byť vzorom všetkým národom ostatným. Dr. Al. Musil píše: Tam (v zák. Ham.) snaha pozemská, hmotná, tu (v zák. Mojž.) snaha nebeská, duchovná; tam mŕtvá hmota, tu živý duch — tam zlaté telo, tu svätý Boh. A táto vznešená idea, prenikajúca celým zákonníkom Mojžišovým, idea, ktorú vycíti každý, či chce lebo nechce, a ktorú verejne uznať musí, nezapierali svoje presvedčenie, — to hľa Duch Boží, vanúci zákonníkom biblie a dosvedčujúci, že je zákonník Mojžišov slovom Božím, kdežto zákoník Hammurabiho ostáva len slovom ľudským. (Zákonník Hammurabiho. Hlídky r. 1903 str. 828. Viď časť čítank. čl. 1.)

B) Vierohodné sú ostatné knihy Št. Zákona.

Tiež ostatné knihy Št. Zákona práve tak, ako Pentateuch, sú napísané od spisovateľov vierohodných, ktorí pravdu

1. rieknúť mohli. Spisovatelia tí líčia udalosti, ktoré poznali buď z vlastnej zkusenosti alebo od očitých svedkov. Mali tiež po ruke pramene naprosto spoľahlivé,

úradné listiny, kráľovské annály a staršie diela historické. (3. kráľ. 11, 41; 1. Paral. 9, 1; Esth. 2, 23; 9, 20.)

2. rieknúť chceli. Vyprávajú všetko otvorene, pravdivo, nehľadajú priazne ľudu, lebo napísali i veci také, ktoré trpko sa dotýkali jeho hrdosti a pýchy. Často i sami by si boli priali iného behu udalostí.

Biblia nie raz podáva o tom svedectvo. Tak možno čítať v 2. Makk. 6, 12: Prosím ale tých, ktorí čítať budú túto knihu, aby sa nehrozili udalostí tých nešťastných, ale povážili, že veci tie sa staly nie k zahynutiu, ale k polrestaniu nášho národa.

3. písať museli, pretože udalosti, o ktorých sa zmieňujú; boli všeobecne známe.

4. Najnovšími archaeologickými objavmi, ktoré boli učené v posledných dobách v ssutinách egyptských a assyrských, boli potvrdené mnohé zprávy biblické a tak zistená jejich vierohodnosť. Len na niektoré poukážeme.

Učenec Champollion, ktorý vynašiel kľúč k hieroglifom egyptským, našiel r. 1828 v srúcaninách Karnaku na mure, na ktorom zaznamenané boli činy egyptského kráľa Sesaka, obraz židovského kráľa. Kráľom tým bol Roboam, syn Šalamónov. Tak na egyptskej pôde bola potvrdená zpráva 12. kapitole 2. Paralip. (Schanz, Apolog. kresť., vyd. III. 600.) R. 1887 v Tell-el Amarne. (Chuenanten v Egypte) nalezene boli dosky, popísané písmom klinovým, ktoré obsahujú v jazyku babylonskom písané zprávy rôznych starostov palestinských, zasielané v polovici 15. stoletia pr. Kr. kráľom egyptským. Mimo toho obsahujú mnohé úradné zprávy o válečných výpravách kráľov babylonských a assyrských do Palestiny, a písmom hieroglifickým v jazyku egyptskom písané zprávy o výpravách kráľov egyptských. Zprávy tieto potvrdzujú podivuhodným spôsobom údaje biblické o národoch vtedy v Kanaane sídliačich.

Nalezené boli staré maľby až z časov Abrahamových, ktoré znázorňujú prijatie cudzincov na dvore egyptských faraonov a čo najvernejšie pripomínajú nám návštevu Abrahámovu na kráľovskom dvore egyptskom. Áno i motiv tejto návštevy je patrný z nápisov hieroglifických a to drahoty a hlad.

I výjavy podobné povýšeniu Jozefovmu, ako nám ho líči biblia, možno často spatriť na prastarých egyptských maľbách alebo vtesané do kameňa.

Egyptolog **B r u g s c h** našiel nápis pochádzajúci zo 17. stol. pr. Kr., ktorým sa zisťuje, že Nil po 7 rokoch za sebou neprinášal zavodenia zeme potrebného k úrode, tak že zem po tie roky bola vydaná veľkému hladu. (Nemecká Východ. Korresp. 1908.)

Vo febr. r. 1883 učenec **N a v i l l e** našiel trosky miest Pithomu a Ramesse, ktoré Ramses II. kázal stavať Israelitom, a poznal trosky tie podľa nápisov Pithom, ktoré sem tam na doskách boli vtesané. Mumia Ramsesa II., ktorého Gréci zvali Sesostrom, nedávno bola naleznutá. Naville našiel tiež v troskách tých sochu Ramsesa II. sediaceho medzi bohom Ra a bohom Tum. Meno Ramsesove ale prichádza šesťkrát v nápise pod sochou vyrytom.

Klínové dosky assyrské, menovite v Ninive naleznuté (naleznutá knihovňa paláca Assurbanipalovho obsahuje 10.000 klínových dosiek), potvrdzujú svojimi záznamy zprávy biblické o raji, páde a potope. I meno Kudurlugmal-Chodorlahemor — známe z príbehov Abrahamových — je v zápisoch tých uvedené. Kráľ ten dľa zápisov tých žil v tej dobe, keď vládnuť v Babylonii známy zákonodarca Hammurabi (asi kolo 2250 pr. Kr. Amraphel v Genesi). O bezbožnom kráľovi Manassovi (vládnuť v Judsku 692—638) mieňujú sa zápisy tieto, že odvádzal poplatok kráľom assyrským Asarhaddonovi a Assurbanipalovi. Pred 60 rokmi bolo meno kráľa Sargona II. známe len z proroka Jesaiáša, dnes však už objavený je jeho palác v Chorsabade, v ktorom boli naleznuté mnohé maľby znázorňujúce Sargona II. vo válke a pri slávnostných výsluchoch. Klínovými nápismi novo objavenými vierohodnosť proroka Daniela došla svojho potvrdenia.

Dnes je isto z vykopávok kráľovského palácu v Susách, že Assuer z knihy Esther je Xerxes I. (486—465 pr. Kr.) (Devivier, Cours d' Apolog. chrét. vyd. XVIII. 182 a nasl. — Vigouroux, Bible et decouv. mod. vyd. VI., IV. 677 a nasl. Sedláček, Úvod do kníh St. Zákona vyd. I.)

Uvážime-li dôvody tieto, tak pochopíme prečo národ israelský mal svoje posvätené knihy od akživa za vierohodné a pravdivé, prečo ich až úzkostlivo opatroval a svojim potomkom zachoval.

Zistili sme, že knihy St. Zákona sú pravé, neporušené a vierohodné, preto, čo vyprávajú, je historicky pravdivé. Z tej príčiny zjavenie Božie v St. Zákone — zjavenie prípravné — predkresťanské je pravdou historickou, udalosťou skutočnou a zaslúži viery.

§ 31. Zjavenie prípravné — predkresťanské — je božské.

Zjavenie prípravné vyznačuje sa zrejmo božským rázom.

1. Zjavenie to nemá v sebe nič nerozumného, nič proti rozumu, nič proti vede. Potrebné je podozrieť, že biblia, v ktorej zjavenie to je uložené, nechce byť knihou vedeckou, ale náboženskou, nechce učiť prírodným vedám a lúštiť snáď jejich záhady (vedecké problémy) ani tam, kde sa ich dotýka, ale chce len vyložiť udalosti a pravdy tohoto zjavenia a povinnosti z toho plynúce. (Viď poznámky o hexaemeru, potope, o výroku Josuovom: Slnko stoj!)

2. Zjavenie to neučí ničomu, čo by Boha alebo človeka bolo nehodné.

a) Vierouka jeho je čistá od všetkého poblúdenia. Pojem o Bohu je tu vznešený. Jahve je jediný pravý Boh, puhý duch, všadeprítomný a stvoriteľ všetkého.

Služba Božia — kult — odpovedá tomuto pojmu, je Boha dôstojná, ďaleká všetkej hrôzy a nerestí národov pohanských.

Tacitus o kultu tom hovorí: Profana illic omnia, quae apud nos sacra. (Hist. V. 4.) Judaei mente sola unumque numen intellegunt, igitur nulla simulacra urbibus suis nedum templis sistunt. (Hist. V. 5.¹)

Stredom bohoslužby je obeta, ktorá pripomína ľudu potrebu pokánia, očistenia a smierenia s Bohom a je obrazom obety Messiašovej.

Viera v jedného Boha, v nesmrteľnosť duše a živá nádej v Messiaša, sú jadrom prípravného zjavenia od protoevangelia až po Jána Krstiteľa.

b) Morálka zjavenia toho je šlachetná. Zákony jej ako: Miluj Boha nadovšetko, bližného ako seba, cti

¹) Im neposvätné, čo nám sväté. Židia len v duchu a jediné božstvo uznávajú; žiadnych preto modál vo svojich mestách ani v chrámoch nestavajú.

otca svojho, nezabiješ, nezosmilníš, nepokradneš — (dekalog) atď., sú dosaváď a budú vždy základom sporiadaného života vo svete. Odtiaľ je vysvetlené, prečo národ isreal-ský, pokiaľ sa zjavením tým riadil, svojím náboženským a mravným životom ďaleko vynikal i nad najvzdelanejšie národy pohanského veku, bárs sa s nimi čo do vzdelanosti nemohol merať. U národa toho bol rodinný krb posvätný, u neho bola domová láska rodičov k deťom a detí k rodičom; tam nebolo otroctva v smysle pohanov. Jahve bol Boh Israela a Israel bol ľud Jahvov, a preto človek mal byť svätý a stať sa Bohu podobný.

3. Zjavenie to prevádza mnohé zázraky a ukazujú na božský jeho pôvod. Zázraky tie boli pravými zázrakmi; dialy sa na pr. v čase, keď ich Mojžiš oznámil, a v určitej dobe tiež prestaly.

O niektorých svedčia i svetskí spisovatelia. Tak Strabon, Diodor Sicilský a Manethon sa zmieňujú, že Ichtyofagovia, bydlíci na pobreží Červeného mora, vyprávajú o mocnom národe, ktorý more to prešiel suchou nohou. (Cauly, Cours d' instruct. relig. R. d. v. r. vyd. XII. 147.) Manethon (Historia Aegypti) a Tacit. mlúvi o zvláštnych zjavoch, ktoré sa dialy pri východe Israelitov z Egypta a za čas jejich pobytu na púšti. (Hist. V. 2. 3. 4.)

4. Božský ráz zjavenia toho prisvedčujú premnohé proroctvá, ktorým všetkým dostalo sa vyplnenia (viď len proroctvá messiášske!).

5. Zjavenie to hlásané bolo ľuďmi opravdu sľachetnými, všetkej dôvery hodnými, z ktorých mnohí pre pravdu jeho vedeli všemožne strádať, áno i umierať. Mená Mojžiš, Jesaiáš, Jeremiáš, Daniel, Eleazar sú nám toho nad iné výmluvným dôkladom.

V.

Zjavenie Ježiša Krista — kresťanské.

Pr í p r a v a.

§ 32. Vykupiteľ, Kristus Messiáš, bol ľudstvom očakávaný.

Túžba po ňom u Židov i pohanov. Pomery vnútornéjšie vo svete pred Vykupiteľom.

Zjavenie kresťanské je náboženské a mravné výchovanie a vzdelanie ľudstva zaslúbeným Messiášom, samým Synom Božím, Ježišom¹⁾ Kristom. Zjavenie to má platíť všetkým ľuďom, po všetkej zemi, (καθ' ὅλην γῆν katolícke), má ich všetkých nábožensky a mravne vzdeláť a vychováť. Zjavenie to bude pre všetkých, obecné, dokonále a preto i posledné.

1. Zjavenie prípravné, vykonavši svoj úkol, malo ustúpiť zjaveniu Kristovmu, kresťanskému, ako Mojžiš sám na to poukázal slovami: Proroka z ľudu tvojho a bratov tvojich ako mňa vzbudí tebe Pán, Boh tvoj, toho poslúchať budeš. Kto ale by nechcel slyšať jeho slov, ktoré bude mlúviť v mene mojom, ja budem mstiteľom, praví Pán. (5. Mojž. 18, 15, 19.) Starý zákon, „tieň budúcnosti“, nestačil, aby odstránil zo sveta hriech a biedu, z neho plynúcu, nebol dostatočný, aby previedol na zemi smierenie s Bohom, aby nábožensky a mravne vzdelal a vychoval všetkých ľudí a založil medzi nimi kráľovstvo pokoja, spravodlnosti a lásky. Sám národ israelský je nám toho dôkladom. Ľud israelský, vrátiac sa zo za-

¹⁾ Z hebr. Jehošúa — Boh spása = Spasiteľ.

jačia, dbal síce za nejaký čas zákona i prorokov, ale neskôršie sa im väčšinou spreneveril úplne.

V 2. a 1. storočí pr. Kr. ľud vyvolený upádal nábožensky i mravne hlbšie a hlbšie.

a) Upádal nábožensky. Celý národ rozdelený bol na niekoľko náboženských sekt, ktoré sa vzájomne nenávideli, ba prenasledovali. Najmocnejšími sektami boli Sadducei, Farisei a Essejskí.

Sadduceom bolo náboženstvo ľahostajné, smyselný pôžitok bol im vecou hlavnou; boli to židovskí materialisti.

Farisei síce dbali zákona Mojžišovho a tradícií otcov, avšak vykladali si všetko tak, ako práve potrebovali, a beda tomu, kto by s nimi nebol súhlasil. Mali dosť moci, aby proti nemu popúdili nemysliace davy a donútili každú vládu, aby ho potrestala. Hľadali zvýšiť len u ľudu svoju moc a zväčšiť poklad chrámu, ktorého boli často nepríliš svedomitými strážcami. (Crassus sám odcudzil z pokladu chrámovho 10.000 talentov, asi $56\frac{1}{2}$ millionov korún.)

Essejskí žili na západe Mŕtveho mora, zavrhovali súkromný majetok, verejnú bohoslužbu, ale svojimi obradnými zvykmi a namnoho poverčnými obyčajmi prevýšili i Fariseov (Za doby Jozefa Flavia bolo ich asi 4000 hláv.)

Žiadna však z týchto strán nestarala sa o náboženskú výchovu ľudu a mravné jeho zošľachtenie. Žiadon div teda, že ľud potom hynul nie len nábožensky čím ďalej tým viac, ale

b) upádal i mravne. Rodinné jeho pomery zhoršily sa zvlášte tým, že bola dovolená rozlučiteľnosť manželstva. Školy Hillelova a Šamaiova praly sa len o dôvod k tomu. O láske k bližnému nebolo už takmer ani poňatia. Je známe zaiste stanovisko tehďajších Židov k pohanom a Samaritánom; vlivom ale tehďajšej zkazenej spoločnosti gréckej a rímskej, ktorej Židia chtiac-nechtiac podliehali, horšily sa mravné pomery deň po deň.

c) K týmto smutným pomerom náboženským a mravným pojily sa i neutešené pomery politické.

Židia vtedy boli pod pánsťvom rímskym a nemožno popierať, že jarmo nadvlády rímskej bolo zvlášte u nich ťažké a kruté.

d) povážime-li to všetko, tak pochopíme, prečo mnohí z Izraelitov obracali svoje oči nahor k nebesiam a túžili po tom, ktorý mal prísť a priniesť pomoc, po Messiášovi. Ovšem svedení Farisei, čakali ho ako mocného panovníka, ktorý príde, aby obnovil dávnu ríšu Dávidovu a dopomohol im k moci po celom svete. Lež neschádzalo ani tých, ktorí túžili po Messiášom tak, ako Pánom a prorokmi bol zaslúbený. Túžili po ňom ako po učiteľovi všeliakej pravdy, ktorý vyslobodí ľudstvo z poroby bludu a hriechu a založí ríšu, v ktorej rovnako spasený byť môže každý človek, nech patrí ku ktorémukolvek národu. Volanie „*Rorate coeli*“ — Rosu dajte, nebesá — ozývalo sa vtedy medzi národom izraelským hlasom stále silnejším a prenikavejším.

2. Lež i medzi pohanmi zaznieva volanie „*Rorate*“ a túžba po osloboditeľovi, božskom učiteľovi, Vykupiteľovi. Vedie ich k tomu taktiež náboženská a mravná ich bieda. (Viď §. 12. a 13.)

a) Filozofia vzala pohanom síce vieru v božský Olymp, nevedela ho však nahradiť pravdou, ani vyliečiť mravnú hnilobu. O spoločenskom živote rímskom píše Seneka: *Omnia sceleribus ac vitiis plena sunt; virtus non solum rara, sed nulla.* (Seneca de ira II. 8.¹)

Virtus post nummos, praví Horacius. (Epist. I., 1. 54.²) Neistota o tom, čo je po smrti, ku ktorej spojily sa zhusta i hrozné výčitky svedomia, plodila

¹) Všetko je plné zločinmi a neresťami; ctnosť neni len riedka, ale žiadna.

²) Najprv peniaze, potom ctnosť.

beznádejnosť a nechuf k životu. Nulla spes nisi desperatio¹⁾ hral vtedy starovek. Človeka obťažovalo vedomie hriechu a netúžil len, aby s Bohom sa smeril a zas došiel duševného pokoja a vnútorného šťastia. Cui dabit partes scelus expiandi Jupiter? volal s Horáčom pohan pred Kristom. (od. I. 2.)²⁾ Preto mnohí z pohanov opustili svojich filozofov a dávali sa svojou vlastnou cestou, aby našli pravdu a pokoj svojim dušiam. Mnohí z nich z tej príčiny stali sa i učedníkmi — proselytmi — zákona Mojžišovho a obznámili sa tak s vierou Izraelovou a jeho nádejou v Messiášovi, po ktorom potom tým viac dychtí, volajúc so Senekom; Ubi est, quem tot saeculis quaerimus? Kde je, po ktorom už toľko století túžime? (König, Všeob. vierouka viď VIII. 41.)

b) Lež nie len Riman a Grék, ale i celý tehdajší svet bol plný túžbou a vierou, že prišla plnosť času, že Vykupiteľ je blízko a založí vo svete novú ríšu, od neho že vyjde nový čas a život. Percrebruerat Oriente toto vetus et constans opinio esse in fatis, ut eo tempore Judaea profecti rerum potirentur. (Suetonius, Vita Vesp. c. 4.)³⁾ Pluribus persuasio inerat antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret Oriens profectique Judaea rerum potirentur. (Tacitus Hist. V. 13.)⁴⁾ Vergil dľa veštby sibylskej mlúvi o „božskom dieľatku“, ktoré prinesie spásu, týmito nadšenými slovami:

Ultima Cumaei venit iam carminis aetas;
magnus ab integro saeculorum nascitur ordo.
Iam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna,⁵⁾

¹⁾ Žiadna nádej, len zúfalosť.

²⁾ Komu sverí Jupiter smieriť hriech?

³⁾ Po celom východe bolo rozšírené staré a stále podanie, že je v osudoch, že v tej dobe tí, ktorí z Judey vyjdú, zmocnia sa vlády nad svetom.

⁴⁾ Väčšina bola toho presvedčenia, že v starých knihách kňazov sa obsahuje, že práve v ten čas zmohútnie Východ a tí, ktorí z Judey vyjdú, zmocnia sa vlády nad svetom,

⁵⁾ Sibylla, ktorá sídlila v dolnej Italii v jasku pri Kume, veštila, že po uplynutí 10 veľkých vekov, z ktorých prvý bol vek zlatý za vlády Saturnusa, tento zlatý vek opäť sa vráti.

iam nova progenies caelo demittitur alto.
 Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
 desinet ac toto surget gens aurea mundo,
 casta, fave, Lucina. — — —
 Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
 irrita perpetua solvent formidine terras.
 Ille deum vitam accipiet.
 Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.

Ecloga IV. v. 4—15.¹⁾

(Srov.: Báje o Prometheovi u Grékov, u Aischyla a Platona líčenie ideálne spravodlivého — *ἄνδρα ἀπλοῦν καὶ γενναῖον* muža úprimného a šlachetného — Platon *Politeia* II., IV. 361 C — obraz to Messiášov.)

V ten čas posielal i čínsky cisár Ming ti posolstvo do západných zemí, aby našlo zázračné dieťa, o ktorom svedčili dávno i Číňanom z. á. me veštby.

3. I pomery vnútorné (občianske i politické) boli v tej dobe príchodu Vykupiteľa zvlášte priaznivé. Zvesť o ňom a o jeho spáse mohla sa tenkrát ako blesk rozniesť široko a ďaleko. Všetky národy vtedy známeho sveta spojené boli pod jediným rímskym žezlom, hradské (*viae stratae*) viedly i do najvzdialenejších krajín. Tá istá reč, tie samé zákony, obchod sblížovali národy. Chrám Janov v Ríme bol zatvorený a pokoj bol rímskymi legiami zabezpečený. A v tejto „plnosti časov“ prišiel knieža mieru, na ktorého národy čakaly, prišiel Ježiš Kristus, Messiás, aby všetkým ľuďom dobrej vôle priniesol pokoj a smierenie s Bohom a dal zjavenie dokonále, kresťanské.

¹⁾ Už vek posledný kumejskej veštby dochádza,
 veľký rad století opätne z počiatku počína.
 Už sa vráti tiež Panna a s ňou Saturnova vláda,
 už sa nové s výsosti nebies ľudu plemä sosiela.
 Len chlapčekovi, ktorý sa zrodí, za nehožto železný
 vek dokoná a zlatý vznikne svet celému, ty čistá
 Lucino, prispej.
 Tvým vedením, nejaké-li posuď zbyly šlapaje hriechu,
 navždy zmiziac zbaví hrôz večných končiny zemskej.
 On však prijme život božský.
 V miere blahom bude svet ctností ovládať otcov.

Zjavenie kresť. je udalosť historicky pravdivá.

§ 33. Písmo sv. Nového Zákona.

Knihy historické, mravoučné a prorocké.

Hlavné udalosti a pravdy kresťanského zjavenia vyličené sú a podané v knihách Nov. Zákona. Je ich 27, a to 5 kníh historických: Štyri evanjelia a Skutky apoštolské; 21 mravoučné: 14 listov sv. Pavla, 7 listov katolíckych, 1 kniha prorocká: Zjavenie sv. Jána apoštola.

A) Knihy historické.

Štyri evanjelia. Evanjelium (εὐαγγέλιον) značí odmenu za dobrú zprávu. V reči biblickej znamená radosnú zvesť o našom vykúpení, o živote a pôsobení Ježiša Krista. Od 2. storočia po Kr. počínajúc (od doby sv. Justina, mučeníka † 167) Zvaly sa tak knihy, radosnú túto zvesť obsahujúce.¹⁾ Napísali ich:

1. Sv. Matúš, ktorý sa volal prv Levi a bol bohatý mýtnik v Kafarnaume. Poslúchnul vyzvanie Kristovmu a stal sa jeho učedníkom, svedkom jeho reči a činov. Kázal učenie Pánovo najprv v Palestíne, potom v Aethiopii. Napísal evanjelium pre svojich krajanov, aby im dokázal, že Messias už prišiel a že to je Ježiš Nazaretský, preto že sa na ňom vyplnily všetky starozákonné proroctvá. Evanjelium písal kolo r. 42, prv nežli vlasť svoju opustil. Znakom jeho je mladík-človek, pokiaľ začína evanjelium rodokmeňom Ježiša Krista:

2. Sv. Marek, tiež Ján Marek zvaný, narodil sa v Jeruzaleme, kde matka jeho Maria mala dom. Sprevádzal sv. Pavla a Barnabáša na prvej jejich apoštol-

¹⁾ Dľa príkazu Kristovho bolo evanjelium hlásané len ústne; neskoršie zaznamenané i písomne, čo bolo prednášané slovom. Z týchto záznamov dosiahly štyri pre svoj apoštolský pôvod všeobecnej vážnosti; odiaľ treba vysvetliť jejich nadpisy: Εὐαγγέλιον κατὰ Ματθαῖον, evanjelium secundum Marcum, Lucam, Joannem, evanjelium podľa spísania sv. Matúša atď.

skej ceste (r. 44 alebo 45). Neskôr stal sa sprievodčím Petrovým a podľa jeho prednášok (medzi r. 46—50) napísal evanjelium pre kresťanov z pohanstva. Odtiaľ sa volá sv. Marek vykladačom (ἐρμηνευτής) sv. Petra, ako svedči o ňom Papias Hierapolský: Μάρκος μὲν ἐρμηνευτῆς Πέτρου γενόμενος ἔγραψε τὰ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἢ λεχθέντα ἢ πραχθέντα — (u Euseb. Hist. eccl. III. 39, 15.)¹⁾ Dľa podania zomrel v Alexandrii ako mučedník. Začína evanjelium o sv. Jánovi Krstiteľovi, ktorý sa nazval hlasom volajúceho na púšti, preto mu je daný za znak lev, kráľ púšti.

3. Sv. Lukáš pochádzal z Antiochie syrskej a bol pohanom. Po svojom obrátení bol neúnavným sprievodčím sv. Pavla na jeho cestách. Dľa listu ku Koloss. (4, 14) bol lekárom, stará legenda má ho za maliara. Dľa podania zomrel ako biskup v Achaji. Evanjelium, ktorého úvod mnoho upomína na Thukydidesa, napísal podľa prednášok Pavlových (r. 61 lebo 62) pre pohana Theofila tým účelom, aby mu podal vernú zprávu o veciach „ktoré sa medzi nami (kresťanmi) staly“ (περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων). Vypráva nám v ňom tiež niektoré utešené udalosti z detinstva Pána a života Matky Božej.

Na začiatku evanjelia sv. Lukáš mluví o obete kňaza Zachariáša, preto je symbol jeho býk, zviera obetné.

4. Sv. Ján syn Zebedeov a brat Jakuba st., bol Galilejčan z Bethsaidy. Bol zpočiatku učedelníkom sv. Jána Krst., neskôr so sv. Petrom a Jakubom bol učedelníkom Pána. Pre svoju čistotu mysli bol Kristovi zvlášte milý. Kristus zomierajúc, jeho pečlivosti poručil svoju matku. Neskôr žil v Malej Asii, menovite v Efesu, majúc mnohých žiakov. Za Domitiana bol vrhnutý do kotla vreleho oleja, neutrpel však žiadnej pohromy, načo bol

¹⁾ Marek, stal sa vykladačom Petrovým, napísal reči i skutky Kristove

poslaný do vyhnanstva na ostrov Patmos. Za Nervu vrátil sa do Efesu, kde vo veku 100 rokov zomrel. Známy je jeho výrok: Synáčkovia moji milujte sa vospolok! Evanjelium napísal (koncom 1. stol.), aby dokázal proti bludárom (gnostikom), že Ježiš je vtelený Syn Boží, pravý Boh. Z tej príčiny uvádza tiež reči Pána, z ktorých žiari jasným svetlom božská jeho múdrosť. V jeho evanjeliume je vznešené všetko, menovite však prolog 1, 1—14, ktorý začína slovami: Na počiatku bolo Slovo, a Slovo bolo u Boha, a Boh bol Slovo. (1, 1—14.)

Sv. Ján v prologu tom líči tajomstvo vtelenia Božieho s tak mohutným vzletom, že podobá sa orlu, ktorý vznáša sa do nebeských výšin; odtiaľ jeho symbol, orol.

5. Skutky apoštolské, v ktorých líči sv. Lukáš prvočné dejiny cirkve. Sú najstaršie cirkevné kroniky. Sv. Lukáš venoval ich tomu istému Theofilovi ako svoje evanjelium (v r. 63). (Viď časť čítank. čl. 13.)

Sväti Matúš, Marek a Lukáš majú zhusta zprávy rovné, preto sa menujú: (s y n o p t i k o v i a (συνοπτικοί, σύνολος shoda), za to sv. Ján vypráva, čo oni pominuli. (Viď časť čítank. čl. 11. a 12.)

B) Knihy mravoučné.

1. Listy sv. Pavla. Sv. Pavel, ktorý prv sa volal Šavel, narodil sa v Tarsu v Kilikii. Bol od svojich rodičov pečlivo vychovaný. Súc vzácneho nadania a veľkej bystrosti duševnej, soznámil sa skoro s celou tehdejšou kvetúcou literatúrou gréckou. Vyučiac sa šiatorskému remeslu, odobral sa v 15. roku svojho veku do Jeruzalema, kde stal sa žiakom Gamalielovým a nadovšetko horlivým prívržencom sekty Farizeov. S nimi potom prenasledoval kresťanov nad mieru. Na ceste do Damasku, kde s tým samým účelom sa bral, bol zázračne Kristom obrátený. Od tých čias stal sa „apoštolom národov.“ Láska jeho ku Kristovi a k jeho

evanjeliu neznala medzí, všetkým chcel byť všetko, aby všetkých Kristovi získal. Päťkrát prešiel rôzne krajiny tehdajšej ríše rímskej, snáď i Španielsko navštívil, hlásajúc všade s výmluvnosťou, ktorá nemala rovnej, pravdy evanjelia Pána. Posledne dokázal Pánovi, ktorému tak rád slúžil, svoju vernosť i tým, že zomrel smrťou mučedníckou. Bol ako občan rímský sľatý mečom dňa 29. júna r. 67 za Rímom na ceste, ktorá vedie k Ostii.¹⁾ Listy svoje písal obciam kresťanským, ktoré na svojich cestách založil, alebo osobám súkromným, ba obrátil sa i k celému národu, ako v liste k Židom. Písal ich preto, aby na dané otázky odpovedal, vzniklé vo sboroch kresťanských, spory urovnal a veriacich poučil o kresťanských pravdách viery a mravov.

Napísal

a) 2 listy k Soluňským (písané za 2. cesty r. 55 v Korinte). Sv. Pavel hľadá nimi zamedziť bludné učenia, ktoré sa šírily po jeho odchode v cirkvi soluňskej. Vyvracia blud chiliasmu (o skorom príchode Krista na svet) a udáva znamenia, ktoré predchádzajú budú poslednému súdu (τὰ ἄσφαλα).

b) list ku Galatským (písaný v Efesu počas 2. cesty r. 55.) Apoštol vysvetľuje tu pomer medzi kresťanstvom a židovstvom a ukazuje, že Starý Zákon neviaže kresťanov (list o evanjelickej slobode). (Viď časť čít. čl. 14.)

c) 2 listy ku Korintským (písané počas 3. cesty, prvý v Efesu r. 57, druhý toho samého roku vo Filippoch). Sv. Pavel kárá v nich zlozvyky, ktoré povstali v cirkvi Korintskej. Poučuje o manželstve, o príprave k stolu Pána, varuje od účasti pri hostinách pohanských a mlúvi o vzkriesení z mŕtvých, užívajúc známeho podobenstva o zasiatom semene, a háji sa proti svojim nepriateľom.

d) list k Rimanom (písaný v Korinte počas 3. cesty r. 58). Sv. Pavel učí tu, že v cirkvi není rozdielu medzi židom a pohanom.

e) list k Filippským (písaný počas prvého väzenia v Ríme r. 61). Sv. Pavel vzdáva v ňom Filippským vďak za peňažitý dar, ktorý mu poslali po svojom biskupovi Epafroditovi a povzbudzuje k stálosti v dobrom.

¹⁾ Na mieste tom je teraz chrám zvaný „alle tre fontane“ („u troch prameňov“), ktoré dľa povesti vystriekli zo zeme a smýly krv Pavlovu. Hrob jeho je v nádhernej bazilike „s. Paolo fuori le mura“ — (sv. Pavel za múrami) v Ríme.

f) list k Efesským (má ráz encikliky; svedčí obciam malo-azijským; písaný počas prvého väzenia v Ríme r. 63.) Sv. Pavel obracia sa v ňom proti bludným učeniam (gnostikom) a ukazuje na dobrodonie vykúpenia Kristovho.

g) list ku Kolosským (písaný v Ríme počas prvého väzenia r. 63). Apoštol líči tu požehnanie Kristovho učenia a vystriha veriacich od bludárov.

h) list k Filemonovi, občanovi v Kolossách. Tomu ušiel otrok Onesimos, ktorý v Ríme bol od sv. Pavla pokrstený, Pavel posielal ho k Filemonovi späť a žiada ho, aby Onesimosa ako brata v Kristovi láskavo prijal. List je vzácnou socialnou dôležitosťou a tlumočí známe kresťanské stanovisko o rovnosti ľudskej.

ch) list k Židom (písaný v Ríme r. 64). Kresťanom zo židovstva hrozilo mnohé pokušenie k odpadu. Bolo im zakúsiť mnoho odstrkania. Mimo toho lákal ich späť k židovstvu lesk a nádhera chrámovej bohoslužby v Jeruzaleme. Sv. Pavel v tomto liste ukazuje na povznešenosť kresťanského učenia nad St. Zákom a hľadá kresťanov zo židovstva utvrdiť vo viere a vernosti ku Kristovi.

i) tri listy pastierske (pastorálne), z ktorých dva znejú Timotheovi, biskupovi v Efesu (prvý písaný v Laodikei r. 64, druhý počas druhého väzenia rímskeho r. 67), a jeden k Titusovi, biskupovi na Krete (písaný za poslednej cesty r. 66). Volajú sa tak preto, že sv. Pavel v nich dáva obom týmto biskupom, ktorých sám ustanovil, návod k riadnemu zastávaniu pastierskeho úradu. Pavel tu doporučá čo najdôležitejšie ctnosti každého duchovného pastiera: učenosť, zbožnosť, horlivosť a opatrnosť. Vo svojom 2. liste k Timotheovi sv. Pavel tuší svoj koniec a preto píše milému učeníkovi svojmu pamätné oné slová: Ἐγὼ ἥδῃ σπένδομαι, τὸν δρόμον τετέλεκα. (II. 4, 5, 7.)¹⁾

2. Listy katolícke; menujú sa tak preto, že sú väčšinou písané k značnejšiemu počtu veriacich, k obyvateľom celých provincií (καθ' ὅλον roz. τόπον); preto sú obecného obsahu.

Sú tieto:

a) list sv. Jakuba ml. (písaný v Jeruzaleme asi r. 61). Svätý Jakub ml. apoštol, syn Alfeov, príbuzný Pána bol biskupom jeruzalemským a skončil ako mučedník, súc svrhnutý so strechy chrámovej r. 62 po Kr. List jeho chce utvrdiť širšie kresťanské kruhy —

¹⁾ Ja už začínam byť obetovaný, beh som dokonal.

hlavne kresťanov zo židovstva — vo viere a v dobrom živote. Obsah jeho vytknúť sv. apoštol výrokom: Viera bez skutkov je mŕtva (2, 17).

b) dva listy sv. Petra. Simon, bar Jona (syn Jonášov), pochádzal z Betsaidy na jazere genezaretskom a bydlil so svojím bratom Ondrejom a so svojou testinou v Kafarnaume; bol rybárom. Najprv bol žiakom sv. Jána Krst., neskôr stal sa učedníkom Pána. Kristus dal mu významné prímeno Kefas (Petrus-skala). Súc od Pána ustanovený hlavou cirkvi, zastával úrad ten so všetkou svedomitosťou. Ako biskup spravoval cirkev v Antiochii syrskej, neskôršie v Ríme (asi r. 42). Cisár Claudius vypúdil r. 50 po Kr. židov a židokresťanov z Ríma. Peter v tej dobe odobral sa do Jeruzalema, kde predsedal prvému apoštolskému snemu, potom navrátil sa na začiatku vlády Neronovej späť do Rímu, kde zomrel 29. júna r. 67 ako mučedník. Telo jeho je pochované v chráme sv. peterskom. Sv. Peter písal oba listy v posledných rokoch z Ríma, aby kresťanov na prenasledovanie, ktoré im zo západu hrozilo, pripravil, vo viere ich posilnil, potešil (1. list) a bludárov vystríhal (2. list).

c) tri listy sv. Jána. Prvý je určený čitateľom jeho evanjeliu; hlavné jeho myšlienky sú: kresťania, milujte sa, ako Kristus miloval vás a chráňte sa modiel; druhý list zneje „výbornej panej a jej dietkam“ (ἐκλεκτῇ κυρίᾳ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς), ktorú varuje od učiteľov zvrátených učení. Zdáľiž menom κυρία treba rozumieť vznešenú akúsi kresťanskú alebo nekresťanskú obec, nevieme.

Tretí list chváli istého Gaia pre jeho pohostinnosť.

d) list sv. Judy Thaddaea. Juda Thadd., brat sv. Jakuba ml., tiež príbuzný Pána, prilnul skoro ku Kristovi a dostal meno Thaddaeus (srdnatý?) snáď preto, aby sa rozoznal od zradcu Judáša (Judás Iscariotes). Dľa podania pôsobil v Mezopotámii a Perzii a skonal v Beryte vo Foinikii smrťou mučedníckou.

Svojím listom, ktorý apoštol Peter použil za podklad pri svojom druhom liste, varuje veriacich slovami čo naj dôraznejšími od širiteľov bludných učení.

C. Kniha prorocká.

Zjavenie sv. Jána apoštola (ἀποκάλυψις). Obsahuje zjavenia, ktorých sa tomuto apoštolovi dostalo na ostrove Patmos. V tajomných obrazoch sv. Ján líči konečné víťazstvo kresťanstva — bäránka Krista — nad židovstvom a pohanstvom. Kniha tá mala kresťanov v utrpení posilniť a nadchnúť k vytrvanlivosti pre Krista. Sv. Ján ju napísal asi r. 95 za časov Domitianových.

Knihy Nového Zákona sú písané rečou gréckou (ιδιόλεκτος κοινή od času Alexandra Veľ. na východe panujúca), priveľmi semmitizmy a latinizmy pretkanou (dialekt hellenistický, gréčtina biblie). Len evanjelium sv. Matúša bolo pôvodne písané rečou aramejskou, nám však došlo v gréckom preklade. Treba tak súdiť zo slov Papia, biskupa hierapolského a žiaka sv. Jána ap. († okolo r. 150): Ματθαῖος μὲν οὖν Ἑβραϊδὶ διαλέκτῳ τὰ λόγια συνεγράψατο. (U Eusebia Hist. eccl. III. 39, 16.¹)

Najstaršie preklady písem Nov. Zákona sú: 1. Itala (z 2. stolia) 2. Vulgata (obecný, usporiadal sv. Jeronym († 419), 3. syrský Pešitto (jednoduchý, jasný, tiež rozšírený) čiastočne už z 1. stol., 4. koptický z 3. stol., 5. etiopský zo 4. stol., 6. gothský zo 4. stol. od ariánskeho biskupa Ulfilas; preklad ten sa z čiastky obsahuje vo sbierke Codex argenteus (sbiereka strieborná²) ktorý r. 1648 z Prahy do Švédska bol zanesený a teraz je v Upsale; 7. slovanský z 9. stol., usporiadal sv. Cyrill a Metod; 8. nemecký z 8., 9. a 10. stol.

Knihy Nového Zákona zaručujú historickú pravdu kresťanského zjavenia len vtedy, sú-li pravé, neporušené a vierohodné. O všetkom tom však svedčia také dôvody, že nemožno uviesť presvedčivejších pre žiadnu písomnú starovekú pamiatku.

¹) Matúš rečou hebrejskou napísal dejiny.

²) Nazvaný tak preto, buď že je písaný tintou striebornou, alebo že sviazaný v strieborných doskách.

§ 34. Knihy Nového Zákona sú pravé.

(Apokryfy.)

Knihy tie skutočne sú písané tými spisovateľmi, ktorých mená nosia, t. j. apoštolmi a jejich žiakmi, a to v 1. stoloťi po Kristovi. O tom svedčia

A) Dôvody vnútorné z obsahu kníh samých čerpané.

1. Reč týchto kníh je dialekt hellenistický, pomiešaný hebraismy a latinismy, ktorý v 1. stol. po Kr. kvitol v Palestíne¹⁾. Tou samou rečou písali židovskí spisovatelia 1. stol., ako Jozef Flavius a Filo. V 2. stol. dialektu toho už bolo užívané za reč spisovnú.

Spisovatelia kníh ukazujú mimo toho dokonalú znalosť všetkých pomerov v Palestíne za časov Kristových, na pr. pomerov náboženských, politických, občianskych a miestopisných.

Zrovna tak, ako evanjelia mlúvia, učili a žili Farisei.

Židia sú v tejto dobe pod nenávideným pántvom rímskym. Z počiatku vládne Herodes v celej Palestíne, o ktorého ukrutnosti sám cisár Augustus užil slov, že by radšej chcel εἶναι ὅν αὐτοῦ ᾗ νόμος²⁾ (Macrobius Saturn. conviv. II. 4.) Neskoršie mení sa značne politický obraz. (Viď o tom sv. Lukáša 3. 1, 2.)

Údaje zemepisné, popisy miest, mestečiek, jerusalemského chrámu, palácov, brán, mýtnych staníc, jazier, riek, rybníkov a hôr sú presné a správne, preto môžu len od tých pochádzať, ktorí v Sv. Zemi žili a ju znali prv, než válkou rímskožidovskou (začala r. 66) bola spustošená; (50 miest a 985 mestečiek bolo cez ňu vyvrátené. Ak verne je tu vyličený život grécky a rímsky v Malej Asii, v Grécku a celé rímske vládne zariadenie za 1. stol. po Kr.) (Čítaj len v Skut. ap. o sv. Pavlovi v Filippoch 16, 12, v Athénach 17, 16, pred konzulom Gallionom, bratom Senekovým 18, 12, všimni si jeho výroku: Caesarem appello — na cisára sa odvolávam.

¹⁾ Židia radi začínajú výpravné vety slovami „vtedy“ a „hľa“ a toto τότε (vtedy) je u Matúša 9 krát, u Marka 6 krát, u Lukáša 14 krát; zať ἰδοὺ (a hľa) u Matúša 30 krát.

²⁾ byť jeho sviňou než synom.

Z toho všetkého je zrejmé, že spisovatelia kníh Nov. Z. boli z Východu, najviac z Palestíny, boli pôvodu židovského — až na jednu výnimku (Lukáša), žili a písali v 1. storočí po Kristovi buď pred r. 70 (zkaza Jerusalema) alebo skoro po ňom.

Tak tomu je u apoštolov a ich žiakov, — Kresťan z 2. storočia nebol by mal nikdy tak podrobné znalosti o jednotlivých veciach (pomery v Palestíne po r. 70 sa značne zmenily; viď len pomery miestop.). Mimo toho bol by doista využil všetkého, čo by bol pokladal kresťanstvu za prospešné. Tak iste nebol by zapomenul zmieniť sa o vyplnení jednotlivých prorociev Kristových, na pr. o zkaže Jerusalema.

2. Spisovatelia novozákonní boli valnou väčšinou očití svedkovia všetkého, čo sami vyprávajú; čo líčia — často i do najmenších podrobností — sami prežili. Všetko to svedčí, že pôvodci tých kníh mohli byť len vrstovníci Ježišovi, ba nerozdielni jeho druhovia — tými boli apoštoli a učedelníci Pána. — Mimo toho pri väčšine kníh novozákonných udávajú spisovatelia i mená svoje, ktoré tiež svedčia o ich apoštolskom pôvode a pravosti. Tak tomu je na pr. pri 13 listoch Pavlových, pri listoch Petrových, pri liste Jakubovom a Judovom a pri Apokalypse.

B) Dôvody zovňajšie.

1. Najbezpečnejšou zárukou pravosti kníh Nov. Zák. je nám svedectvo celej katolíckej cirkvi, ktorá knihy tie prijala z rúk samých apoštolských spisovateľov. Cirkev práve pre ich pôvod apoštolský si ich vysoko vážila a zachovávala ich so storočia na storočie. Zvlášte však svedčia nám za pravosť Písem sv. N. Z.:

2. Žiaci samých apoštolov, ako Klement Rímsky († okolo 100), učeník a nástupca sv. Petra, Ignatius, biskup antiochský († 107), Polykarp

Smyrňanský († 168), P a p i a s, biskup hieropolský († okolo r. 150), žiaci sv. Jána apoštola. Všetci tí vo svojich až dosavád zachovaných listoch, ktoré písali kresťanským obciam, uvádzajú často výroky z Písem novozákonných s menom spisovateľovým (viď svedectvo Papiovo).

3. Otcovia a kresťanskí spisovatelia 2. a 3. stoloetia. Svedectvo ich je dôležité, preto že žili v rozmanitých krajinách tehdajšieho sveta a boli muži vzáčne učení. Mnohí z nich teprv po mnohých štúdiach prijali kresťanskú nauku, za to však prilnuli k nej tak pevne, že i život svoj za ňu položili. V spisoch ich je toľko výrokov z kníh novozákonných, že by sme mohli soštaviť celé kapitoly. I mená autorov sú v nich udané. Tak Irenej († 202), žiak sv. Polykarpa, uvádza vo svojich spisoch na 400 miest z evanjelií a líči i vznik evanjelií takto: Matúš vydal svoje evanjelium medzi židmi, keď Peter a Pavel kázali v Ríme; Marek napísal v Ríme reči Petrove, Lukáš uložil vo svojej knihe evanjelium, ktoré Pavel kázal. Ján naposledy napísal svoje evanjelium v Efesu. (Adv. Haeres. 3, 1.)

Slavný učiteľ K l e m e n t A l e x a n d r i j s k ý († 217), chýrečný advokát apologeta Tertullian (160—240), veľký učenec Origenes (185—254), historik Eusebius, biskup caesarejský († 340), uvádzajú nám podrobné soznamy kníh apoštolských. Právom hovorí Bougaud: Spojte 925 textov svätých kníh uvedených Tertullianom, 469 sv. Irenejom, 65 sv. Justinom, 40 apoštolskými otcami a složite znova celé evanjelium. (Terasse, Apolog. chrét. vyd. I. 162.)

4. Bludári kresťanského staroveku, ako Cerinth (začiatkom 2. stol.), Basilides († 130), Valentin (okolo r. 140), Marcion (zač. 2. st.), Tatian (okolo r. 170), ktorí ani slovom nikde nepochybujú o ich pravosti. Keďby i najmensej príčiny k tomu bolo, boli by tak doista učinili, aby svojím bludom, ktorým evanjelia sa protivily, rýchlejšie zjednali platnosť. Ano i sám pohanský filozóf Celsus, úhlavný nepriateľ kresťanstva,

ktorý písal za časov Hadrianových (117—138), uznáva evanjelia za spisy učeníkov Ježišových.

5. Sama cirkev už v 2. stol. a to okolo r. 150 za pápeža Pia I. (142—157) učinila soznam sv. kníh, ktoré boli predčítané pri bohoslužbe. Sú v ňom všetky nynejšie knihy N. Z. Soznam tento r. 1740 našiel učenec Muratori v Milane v ambrozskej biblioteke (fragmentum Muratorianum).

6. Staré preklady písem sv. N. Z. Itala, Pešittó, siahajúce pôvodom svojím takmer k počiatkom 2. stol., sú nad iné presvedčujúcim dôkladom jejich pravosti.

7. Apokryfy. Apokryfy (pokútné knihy, βιβλία ἀπόκρυφα) boli spisy, ktoré teprv v 2. stol. boli napísané a zakrývaly sa názvy apoštolov. Známe na 30 apokryfných evanjelií, na pr. Petrove, Andrejove, Tomášové, ktoré snažily sa vyšperkovať rozmanitým spôsobom narodenie Pána a umučenie Kristovo. Mimo toho sú padelky Skutkov apoštolských a niektorých listov, ako i rôzne apokolypsy. Lež cirkev zavrholá všetky tieto evanjelia, preto že neboly „traditíá“, neboly cirkvou samou nepretržite z dob apoštolských zachované. Cirkev uznala za slovo Božie len tie spisy, o ktorých apoštolskom pôvode bola naprosto presvedčená.

Nie bez významu je tiež zjav, že starokresťanské pamiatky prvých troch stolietí nevyobrazujú z apokryfov ani jediného výjavu. Mluviac o apokryfoch, P a s c a l dobre súdi: Ako padelané peniaze ukazujú na pravé, tak apokryfy dokazujú pravosť kníh novozákonných (nebolo by pravých, nebolo by padelkov. Pensées 2, 16. Terrasse, Apolog. chrét. vyd. I. 170).

Uvážiac to Goethe pravil: Mám evanjelia za naprosto pravé, lebo v nich vychádzajú z osoby Kristovej žiary takej veľkosti a tak božskej povahy, v akej len „božské“ na svete kedy zjaviť sa mohlo. Skloním sa pred nimi ako pred božským zjavením najvyššieho základu mravnosti. (Eckermann, Hovory s Goethem III. 171.)

§ 35. Knihy Nového Zákona sú neporušené.

Autografy.

Knihy Nov. Zák. došli na nás čo do podstaty n e p o r u š e n é, t. j. text ich nebol behom doby vážne zmenený. Všelijaké porušenie ich bolo nemožné, lebo

1. spisy tie boli posvätené palladium cirkvi, ktoré opatrovala až úzkostlive a chránila ich i životy svojich vyznavačov. Za dob prenasledovania kresťan prv umrel, než by bol vydal knihy sväte pohanom. Kto ich ale vydal, volal sa s opovržením traditor (zradca). V 1. stoloťi doista boli by zabránili všetkému porušeniu sami apoštolovia, potom žiaci ich, ktorí spisy ich takmer do písmeny znali. V neskorších dobách boli strážci úplnosti textu všetci kresťania, lebo im všetkým známy bol obsah Písem i do najmenších podrobností. Však čítali kresťania Písmo novozákonné už od počiatku stále pri svojej bohoslužbe, ako už sv. Justin svedčí (kolo r. 150),¹⁾ a obznamovali sa tak s ich znením.

2. I najmenšie porušenie posvätného textu bolo vždy hneď poznané, vytýkané a pokárané.

Tak biskup Makedonios ztratil svoje biskupstvo preto, že zmenil len jedinú písmenu v 1. liste k Timotheovi. Keď biskup Trifyllios z Ledry (na Kypre) pri svojom kázaní vyprával dľa evanjelia o uzdravení šlakom porazeného (vstaň, vezmi ložku svoju, Marek 2, 9) a užil na miesto makedonského κράββατος (loža) rovnomenného attického σκάμπος, zvolal na neho sv. Spiridion († 368) pred všetkým ľudom: Ty si snáď lepší od toho, ktorý riekol κράββατος, že sa ostýchaš užiť jeho slov? (Sozom. Hist. eccl. I. 11.) Sv. Augustin vypráva, ako pri bohoslužebnom shromaždení kresťanov až k vzbúre došlo, keď na ňom čítali

¹⁾ καὶ τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένῃ ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροὺς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγιγνώσκεται μέχρις ἐγχωρεῖ. (Apolog. I. 67.) A v deň slnka (v nedeľu) koná sa schôdzka všetkých bydliačich po mestách a venkove a čítajú sa pamiatky apoštolov a knihy prorokov, až pokiaľ je možno.

knihu Jonášovu v novom preklade Jeronymovom, kdežto preklad ten líši sa od dosavadného u nich obvyklého. (Hieronym. ep. 104.)¹⁾

3. Porušenie textu znemožnily opisy a preklady, ktoré boli sporiadané z pôvodného textu hneď v 1. polovici 2. stoločia a všade rozšírené. Ukazujeme tu na známú Italú a Pešittó, v 3. stol. bol tu už preklad koptický, 4. gotský. Učenec Norton tvrdí, že koncom 2. stol. bolo posvete na 60.000 kopíí evanjelií.

4. S istotou mimo toho môžeme rieknuť, že žiadné vážne porušenie Písem sv. tiež sa nestalo.

Zmeny nepatrné, na pr. grammatické, pravopisné, príhodievajú sa v každej knihe, sú však dávno biblickou kritikou odstránené. Máme totiž zachovaných na 1000 opisov kníh novozákonných z rôznych stoločí, počet, ktorým sa nemôže pochľúbiť žiadna stará kniha. Niektoré z nich sa prestaré, tak kodex Vatikánsky a Sinajský, ktorý. r. 1859 v kláštore sv. Kateriny na Sinai našiel učenec Tischendorf, pochádzajú zo 4. stoločia, kodex syrský, nájdený tamže badateľkou Lewis r. 1892, je tiež zo 4. stol., z 5. stol. je ich zachované 10, zo 6.—10. stol. 76.

A hľa všetky tieto opisy súhlasia čo do textu spolu, ba nie len to, shodujú sa i s textom najdávnejších prekladov a citátov u najstarších otcov cirkevných.

Končíme výrokom slavného M. A. Nicolasa: Za našich dob není možno porušíť sv. knihy, sú že v rukách všetkých katolíkov, pápeža, biskupov, kňazov a veriacich; sú v rukách bludárov, židov, ba i nevercov, tí alebo oni iste by zbadali a hneď by vytýkali porušenie, jakmile by sa stalo. Čo je nemožno dnes pre této rady nepodplatiteľných strážcov, bolo vždy nemožno, ponevác pomery byly tie samé. (Études sur le christ. Devivier, Cours d' Apol., vyd XVIII. 200.)

Autografy spisov apoštolských sú nie zachované: Častým uživaním vzalý čoskoro — snáď už v prvej polovici druhého

¹⁾ Verš 6. kap. 4. proroka Jonáša znie v preklade LXX: Προσέταξε κύριος ὁ θεὸς κολοκύνθη καὶ ἀνέβη ὑπὲρ κεφαλῆς τοῦ Ἰωνᾶ. I poručil Pán Boh tekvici a zrasťa nad hlavou Jonášovou. Sv. Jeronym však preložil hebrejský text: Praeparavit Dominus Deus hederom — pripravil Pán Boh vavrín.

stoletia — zkažu. (Sýkora, Úvod do Písma sv. N. Z. vyd. I. I. 154.) Lež za to opisy Písem sv. sú ďaleko staršie než opisy známych klassikov gréckych a rímskych. Autografy ich tiež sa nezachovali. Len zlomky Iliady nalezene v hrobkách egyptských a pochádzajú z 2. a 3. stol. a niektoré neúplné rukopisy Vergilla a Cicerona z 3. stol. sú staršie od opisov Písem sv. Ostatne za to sú mnoho neskoršie než opisy biblie. Tak najstarší opis Horatia pochádza z 8. stol., Iulia Caesara a Platona z 9. stol., Tacita z 9.—11. stol., Homera a Herodota z 10. stol. Opisy Aischyla, Sofokla, Euripida, Thukydida sú o 11 až 12 stoliť mladšie od svojich autorov, kdežto codex Vaticanus len o 3 stoliť je za evanjelistmi. A predsa nikto nepochybuje o pravosti spisov oných klassikov!

§ 36. Knihy Nového Zákona sú vieryhodné.

Hypothesa mythová.

1. pravdu povedať mohli.

a) Boli buď sami očitými svedkami udalostí, o ktorých píšú, alebo písali v mene a na rozkaz očitých svedkov. Sv. Peter, Ján, Matúš, Jakub ml. a brat jeho Juda boli dôverní priatelia Pána a cez 3 roky jeho nerozdielni prôvodcovia. O nich platí slovo J á n o v o: Čo bolo od počiatku, čo sme slyšali, čo sme očima videli a čoho sa naše ruky dotýkali, o Slovu života zvestujeme vám. (1. Ján. 1, 1.) ¹⁾

Sv. Marek a Lukáš písali len dľa zaručených zpráv samých apoštolov a tých, ktorí boli svedkami činnosti Pána, od počiatku“. Sv. Lukáš o sebe hovorí: Uznal som za dobré i ja, ktorý som od počiatku všetko dôkladne vyzvedel, napísať ti o tom do poriadku, slovutný Theofile. (Luk. 1, 1, 3). Čo ale vypráva evanjelista tento v Skutkoch ap., z toho sám prežil mnoho.

Sv. Pavel vyučený bol v evanjeliu Petrom, Jakubom a Jánom. Mimo toho sám hľadel sa o všetkom presvedčiť a výsledok toho bol, že sa stal, „apoštolom národov“. (Viď časť čít. čl. 14.)

¹⁾ Srovnaj slová Tomášove (Ján 20, 25): Dokiaľ nevidím, neuverím. Neboly teda ľahkoverní. Kritický duch učeníkov Ježišových ukazuje sa najviac Mar. 16, 11, Luk. 24, 11, 41, Ján 20, 3—8, 25.

b) V spisoch novozákonných nikde nestretávame sa s vážnymi odpor y. V podstatných veciach svätopisci vyprávajú súhlasne, len v podriadených sa rozchádzajú. Každý písal za iným účelom, preto si látku ináč usporiadal a iné okolnosti zo života Pána pre svoj účel vybral. Len týmto sa rozoznávajú. To však je dôkazom, že sa neshovorili, že písali samostatne. Multa diversa, nulla tamen adversa, multa varia, nulla contraria, praví vhodne o obsahu evanjelií sv. Augústín. (Contr. Faustum XXX. III, c. 8.¹⁾)

2. pravdu povedať chceli. Sv. Ján zaviera svoje evanjelium slovami: To je ten učeník, ktorý vydáva svedectvo o tom a napísal toto, a vieme, že jeho svedectvo je pravdivé (21, 24). Svätopisci vyprávajú verne, ba možno povedať, až príliš striedzливо. Najdôjemnejšie tragické okamihy z umučenia Pána líčia niekoľko slovami, o nepriateľoch mileného Majstra píšu čo najšetrnejšie, nikde tu slova výčitky ani rozhorčenia. Mat. 27, 26: Jesum flagellatum eis tradidit²⁾, bičovanie vyjadrené tu jediným participiumom; Mar. 15, 24: Et crucifigentes eum³⁾, križovanie jediným slovom; Luk. 23, 46: Et haec dicens expiravit⁴⁾, smrť Pána jedinou vetou. — Zprávy ich dýchajú úprimnosťou a otvorenosťou. Netajia toho, čo ho snižuje, nezamlčujú svojich chýb, ani pádu svojej hlavy, Petra. Svätopisci vedeli, že tou istou rukou, ktorou písali evanjelia, podpisujú i sebe ortel smrti, ktorú tiež za to, čo napísali, podstúpili. P a s c a l preto právom volá: Svedkom, ktorí pre svoje svedectvo dajú sa usmrtiť, rád verím. (Pensées, Cauly, Cours d' instruct. relig. R. d. v r. vyd. XII. 165).

3. pravdu písať museli:

a) nemohli snáď bájiť alebo lhať. Veci,

¹⁾ Mnoho rôzností, žiadnych odporov, mnoho rozmanitostí, žiadnych protív.

²⁾ Ježiša zbičovaného im vydal.

³⁾ a ukrižovavši ho.

⁴⁾ a to, premlúviac, vypustil dušu.

o ktorých vyprávajú, dialy sa verejne, pred očima nie len učeníkov, ale i nepriateľov Ježišových. Známé je slovo Pavlovo ku kráľovi Agrippovi II. a k miestodržiteľovi Festovi v Caesaree: Nič z toho nedialo sa pokútné. (Sk. ap. 26, 26.)

Okrem toho apoštolovia a učeníci, hlásajúc skutky a učenie Pána, rozniesli známosť o nich široko ďaleko po svete dávno pred tým, než knihy novozákonné boli napísané. Keby svätopisci boli sa ale dopustili lži, klamu a podvodu, boli by ich hneď pri tom prichytili tak učeníci Kristovi, samí kresťania, ako i ich nepriatelia, pohania a židia. Pohanom stačilo navštíviť Palestínu, židom bolo treba ísť len do Naimu a Bethanie a vypytovať sa tam na syna vdovinho a na hrob Lazarov. Židom menovite išlo o mnoho. Išlo im o česť celých miest (Kafarnaa, Korozaimu, Betsaidy a menovite Jerusalema), o dobré meno vynikajúcich ich mužov, kňazstva, ba išlo o bytie a nebytie ich náboženstva. Keďby boli prišli vo sv. knihách len na jednu jedinú lož, iste by boli svätopiscov postavili na pranier lhárov a tak dielu ich zasadili ranu smrteľnú. Lež ani raz sa tak nestalo.

b) Obráz Kristov, jeho života a učenia, je v knihách sv. tak vznešený a takej nadľudskosti, vyvýšenosti a dokonalosti, že obrazu takého rozumu ľudskému i najosvietenejšiemu (tým menej prostým pisateľom Nov. Zák.) vymyslieť nebolo možné. Obráz Kristov v evanjeliach nie je preto ľudským výmyslom, ale je kopiou originálnou. Rousseau dobre praví: Evanjelia mali by byť vymysleninou? Priateľu môj, tak sa nevymýšľa! Činy Sokratove, o ktorých nikto nepochybuje, nie sú tak preukázané ako činy Ježišove. Evanjelium nesie na sebe pečať pravdy tak veľkej, tak prekvapujúcej a tak nenapodobiteľnej, že vynálezca bol by tu väčší než hrdina (que l'inventeur en serait plus étonnant, que le héros. Emile IV. 389. Orel. Dr. Krecar.)

4. Vieryhodnosť a pravdivosť spisov tých potvrdzuje

cirkev so svojími tisícmi mučeníkmi prvých století. Medzi tými boli tak ľudia prostí, ako i najvýtečnejší mužovia tehdašej spoločnosti. Tí než sa stali kresťanmi, skúmali zprávy svätopiscov čo najbedlivejšie, až sa sami o ich pravde presvedčili. Tertullian dobre riekol: „My sa kresťanmi nerodíme, ale sa nimi teprv stávame“. (Tert. Apolog. XVIII.) Keď však taký pohan, ktorý sám prv sa o všetkom presvedčil, stal sa kresťanom, tak sa nedivme, že pre pravdu evanjelií vedel sa zrieknuť všetkého, že pre ne prelial i krv svoju.

5. Vieryhodnosti svätopiscov vydávajú svedectvo i tí, od ktorých by sme toho najmenej čakali, židia i pohania. Závažné svedectvá ich predných historikov sú opravdu veľkým komentárom k prostým zprávaním evanjelia. Tak dejepisec války rímsko-židovskej, židovský kňaz Jozef Flavius píše: Toho času živý bol Ježiš, človek múdry, jestli ho vôbec možno nazývať človekom, lebo konal skutky zázračné a bol učiteľom ľudí, ktorí radi pravdu prijímajú (παρσδῶξων ἔργων ποιητῆς, διδάσκαλος ἀνθρώπων των ἰδονῆς τὰληθῆ δει/ομένων). Tak mnohých židov i tiež mnohých pohanov k sebe priviedol. I ten bol Kristus (ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν). A ačkoľvek ho Pilát na naliehanie najprednejších mužov nášho národa odsúdil na smrť kríža, nestali sa mu neverní tí, ktorí pred tým mu boli oddaní, lebo zjavil sa im tretieho dňa zasa živý (ἐωάνη γὰρ αὐτοῖς. τρίτην ἔ/ων ἡμέραν πάλιν ζῶν), ako to o ňom a na tisíce iných podivuhodných veciach proroci Boží boli predpovedali. A až do dnešného dňa trvá ľud kresťanov, ktorí sa po ňom tak nazývajú. (Starožit. žid. XVIII., 3, 3.¹⁾)

¹⁾ Svedectvo Jozefa Flaviana snažia sa niektorí oslabiť bezdôvodným tvrdením, že svedectvo jeho o Kristovi teprv neskôr jeho spisu (Starožitnosti židovské) bolo pridané, a že je preto podvržené. Tomu však odporujú staré rukopisy, ktoré podotknuté miesto majú. Mnohí sv. otcovia a iní starovekí spisovatelia cirkevní dovoľávajú sa oných slov, na pr. sv. Jeronym, Eusebius a i. Podobne Origenes ešte znal oné miesto, ako možno súdiť z toho, že vyslovuje podiv nad tým, že sa Jozef Flavius nestal kresťanom. (Nestál sa im preto, že nemal sily priniesť obeť, ktoré žiadalo kresťanstvo, žil totižto veľmi po svetsky. Výrok Flaviov o Kristovi bol od najstarších dob — teda všeobecne — známy. Jozef Flavius hovorí tiež veľmi čestne o sv. Jánovi Krstiteľovi (Starožit. žid. XVIII., 5. 2.) i sv. Jakubovi ml. (Starožit. žid. XX. 9, 1.), podotýkajúc, že všetci zákona milovní občania ťažko niesli jeho usmrtenie. Je preto prirodzené, že nemohol mlčaním pominúť samého Krista.

Sám Talmud¹⁾ nemôže premlčať o osobe Kristovej a sdeľuje: V predvečer veľkonočný bol ukrižovaný Ježiš, galilejský čarodejník (Γαλιλαῖος πλάνης), pretože čary robil a svádzal ľud israelský k cudzému akémusi náboženstvu. (Sanhedrin fol. 43.)

Talmud nazýva Krista ovšem čarodejníkom a praví o ňom, že sa naučil čarom? v Egypte a že činil veci podivuhodné a ľud za sebou svádzal, akoby to činil z vlastnej moci (Sanhedrin tamže).

V tom istom čase s Jozefom Flaviom žili rímski dejepisci Tacitus, Suetonius, Plinius a Macrobius. Tacitove annály svojou kresťanskou kapitolou sú skoro druhým evanjeliom: Abolendo rumori Nero subdidit reos et quaesitissimis poenis affecit, quos per flagitia invisos vulgus Christianos appellabat. Auctor nominis eius Christus Tiberio imperitante per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat; represaque in praesens exitiabilis superstitio rursum erumpebat, non modo per Judaeam, originem eius mali, sed per urbem etiam, quo cuncta undique atrocitas aut pudenda confluunt celebranturque. Igitur primum correpti, qui atebantur; deinde iudicio eorum multitudo ingens haud proinde in crimine incendii quam odio humani generis convicti sunt. (Annal. XV., 44.)²⁾

Suetonius (70—121 po Kr.) píše o Claudiovi: Judaeos impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit. (Vita Claudii c. 25.)³⁾ Afflicti suppliciis Christiani, genus hominum superstitionis novae et maleficae. (Vita Neron. c. 16.)⁴⁾

Plinius (70—114 po Kr.), miestodržiteľ v Bithynii, vo svojom liste k cisárovi Trajanovi vydáva šľachetnej

¹⁾ T a l m u d (lamad — učiť) je zbierka ustanovizní a predpisov pochádzajúca od židovských rabínov 2—6. stol., je dvojí, starší palestinský a mladší babylonský.

²⁾ Aby túto zlú povesť (že z rozkazu jeho bol Rím zapálený) vyhladil, Nero zvalil vinu a najvyberanejšími trestami zakročil proti tým, ktorí pre svoju mrzkosť nenávidení a od ľudu kresťanmi nazývaní boli. Pôvodca toho mena Kristus bol za panovania Tiberiusa od prokuratora Pontia Piláta popravený; záhubné toto poverečné náboženstvo bolo na okamih potlačené, ale znova zasa vypuklo nielen v Judaei, vo vlasti toho zla, ale i v meste, kde všetky ohavnosti alebo hanebné veci so všetkých strán sa sbiehajú a rozširujú. Preto boli najprv pochytení, ktorí sa k tomu priznávali, neskôršie po ich priznaní nesmierny počet nie tak zo zločinu podpalačstva, ako skôr z nenávisťi ľudského pokolenia (kresťania sa stránili tehďajšieho verejného života rímskeho) usvedčení boli.

³⁾ Židov pre Krista stále sa búriacich z Ríma vypúdil.

⁴⁾ Stíhaní sú trestami kresťania, druh ľudí novej a zločinnej povery.

nauke Kristovej a životu prvých kresťanov svedectvo čo najčestnejšie. (Epist. X. 97, viď § 46.) Macrobius uvádza nami už podotknutý výrok cisára Augusta o Herodesovi a dokladá, že Augustus vyjadril sa tak, keď počul, ako Herodes dal medzi nemlúvňatkami betlehemskými zavraždiť i svojho vlastného syna. (Saturn. coniv. II., 4.)

Mohli by sme ešte uviesť svedoctvo Lucianovo, Celsovo, Hieroklovo, Porfyriovo, Juliana odpadlíka, lež to, čo sme riekli, stačí zaiste na dôkaz, že svätopisci nelhali, nebájili, ale pravdu písali. Knihám ich preto sluší chvála, akú im vydáva učený Hettfenger:

Spisy zvláštne, vznešenej prostoty, skromnej velikosti a nadzemskej krásy. Spisy starodávne, ktoré hádzali do ohňa, a oheň ich nestrávil, lebo sú s asbestu; spisy, ktoré vlečené boli blatom a nepoškvrnily sa, lebo sú zo zlata, spisy, na ktorých ostrie kritiky dlabalo cez tisícročia a nestrútilo ich, lebo sú pevnejšie než diamant. (Apolog. vyd. IX. II. 235.)

Z dokázanej vieryhodnosti spisovateľov kníh Nového Zákona plynie samo, aká bezdôvodná a márna je domnienka, že zprávy Písem sv. Nov. Zákona sú v ý m y s l o m, s n á ě b á j k o u, p ů h y m m ý t h o m doby neskoršej: (Pôvodcom tejto domnienky [Mythen¹ypothese] bol D á v i d F r i d r i c h S t r a u s s.) O mythe je známe, že vzniká len v čase, keď národ prežíva ešte svoje detstvo, keď nezná písma ani chronologie ani historie. Sokrates narodil sa kolo r. 470 pr. Kr. a neni o ňom ničoho báječného známeho a to preto, že patrí už dobe dejinnej dobe dospelosti gréckeho národa. A rovno tak je tomu u Ježiša Krista. Kristus žil v dobe tak značne historickej, keď Grécko malo svojho Thukydida, Rím Livia a Tacita, Palestína svojho Jozefa Flavia, keď Egypt, Foinikia a Chaldaea mali svojich dejepiscov. V čase, keď v Ríme i v Alexandrii (museum Serapeion založ. Ptolemaeom I. 324—282 pr. Kr.) a po iných mestách boli už verejné i súkromné knihovne, ba boli tu už knihkupci, ktorí v najživších uliciach rímskych a inde v mestách mali svoje čítárne a siene pre opisovačov. Taká doba neni už pre mythus.

Mimo toho k vytvoreniu mythu je treba dlhšia doba. Evanjelia boli však napísané nezadlho po smrti Kristovej a to, ako sme dokázali, hneď v 1. stol., tak že pre vznik mythu neni tu žiadnej potrebnej doby. — Preto, čo o Kristovi evanjelia vyprávajú, je práve tak historické, ako čo sa dozvedáme o Sokratovi. Ba R o u s s e a u hovorí: Činy Sokratove, o ktorých nikto nepochybuje, nie sú tak osvedčené, ako činy Ježišove. (Emile IV. 389. Prel. Dr. Krecar.)

Zjavenie kresťanske je božské.

§ 37. Príprava.

Zaslúbenie dané praotcom starozákonným skvele sa vyplnilo. Najvyšš dobrotivý Boh zadosť učinil túžbe všetkých národov sveta a poslal im spásu, Messiáša-Vykupiteľa, ktorý ľuďom dal zjavenie, náboženstvo dokonalé, kresťanské, a svojim životom a svojou smrťou na kríži priniesol im smierenie s Bohom do srdca. Vykupiteľ ten a Messiáš, na ktorého celý Starý Zákon pripravoval, je Ježiš Nazaretský — Kristus, — Bohom poslaný, vtelený Syn Boží, nám Boh, ktorého vebný, nadzemský zjav nám líčí Nový Zákon. Je-li však Ježiš z Nazaretu zaslúbený Messiáš, vtelený Syn Boží, sám Boh, tak zjavenie, náboženstvo ním dané, náboženstvo kresťanské iste je božské. Že je tomu tak, poznáme z úvahy:

Ježiš Kristus z Nazaretu je opravdu zaslúbený, Bohom poslaný Messiáš, Syn Boží a sám Boh, lebo

1. na ňom splnily sa všetky proroctvá starozákonné o Messiášovi;

2. Ježiš Kristus sám sa vyznával Messiasom, Bohom poslaným Synom Božím, samým Bohom a

3. svoje výroky potvrdil dôkazmi, ktoré svedčia o jeho božskom poslaní a moci, a to: a) svojim vznešeným dielom, b) svojim svätým životom a dokonalým charakterom.

Ježišovo dielo záležalo v tom, že Kristus bol a) všemohúci divotvorca b) vševedúci prorok, c) božský učiteľ.

§ 38. Ježiš Kristus, zasľúbený Messiáš — Vykupiteľ.

Vyplnenie proroctví a typov. Prečo ho Izrael neuznal Messiášom?

Na Kristovi splnily sa všetky prorocké starozákonné od prvého prorocka v raji (ktorého?) až po posledné prorocko Malachiášovo (ktoré?) a to od slova do slova, z ľahu na ľah.

1. Ježiš Kristus narodil sa v čase, keď berla kráľovská nebola už v Israeli, v národe Judovom, ale z vôle Rimanov v ruke cudzinca, Idumejca Herodesa; prichádza na svet v dobe, keď vypočítavý Herodes, aby si naklonil ľud, dáva nádherne zbudovať chrám, ktorý Messiáš má osláviť.¹⁾ Na ňom plnia sa starodávne prorocké, určiacie čas príchodu Messiáša a to

a) Jakubovo: Nebude odňatá berla od Judy (od národa Judovho) a knieža z beder jeho, dokiaľ neprije, ktorý má poslaný byť, a on bude očakávaním národov. (1. Mojž. 49, 10.)

b) Haggaeové: A pohnem všetkými národami a príje žiaducný všetkým národom a naplním dom tento slávou, a väčšia bude sláva domu tohoto nežli prvého, praví Pán zástupov. (2, 8—10.)

2. Ježiš Kristus narodil sa v Betleheme z Panny Marie, ktorá pochádzala z kráľovského rodu Davidovho,

¹⁾ Dionysius Exiguus (v 6. stol.), ktorý zaviedol kresťanský letopočet, udáva za rok narodenie Pána r. 754 p. u. c. (po založení Ríma). Lež Dionysius, ako novšie pátrania ukazujú, položil rok narodenia Pána o niekoľko rokov, snáď o 5—6 a 7, neskoršie. Kristus narodil sa ešte za života Herodesa ukrutného. Je však isté, že Herodes zomrel r. 750 p. u. c. a to o veľkej noci, teda už 4 roky pred kresťanským letopočtom Dionysiovým. Preto treba rok narodenia Pána položiť ešte pred rok 750 p. u. c., v pravde najpodobnejšej bol to rok 749 p. u. c. Niektorí udávajú tiež rok 747. (Schanz, Apolog kresť. vyd. III. II. 727, Fr. X. Kraus, Cirk. dej. III. vyd. 45.) Za dobu pôsobenia Krista na zemi prijíma sa (podľa evanjelia sv. Jána) doba 3 rokov, za rok jeho smrti r. 782 alebo 783 p. u. c.; iste Kristus zomrel pred r. 37. letopočtu kresťanského, kdežto Pilát v tomto roku, v ktorom i Tiberius zomrel, Palestínu opustil. (Schanz u Krausa tamže).

Dávid ale bol synom Jesaja (Jesse). Sv. evanjelisti Matúš a Lukáš podávajú nám rodokmeň sv. rodiny dľa zápisov uchovaných v závitoch levitských. Matúš píše o rodokmene sv. Jozefa, ktorý, súc príbuzným Panny Marie a s ňou zasnúbený, bol dieťaťu Kristovi ochrancom a nežným pestúnom. Lukáš zaznamenal rodokmeň Panny Marie. — U jaslí Kristových spatríme mudrcov východných, obetujúcich mu zlato, kadidlo a myrrhu. Ako dieťa Kristus mešká v Egypte, kam utekajú s ním matka a pestún jeho pred ukrutným Herodesom, ktorý usiluje sa o jeho život. Z Egypta po smrti Herodesovej vráti sa späť do svojej otčiny a prebýva v Nazarete, kde je matkou svojou a pestúnom Jozefom, ktorí odtiaľ nazývajú sa tiež „rodičia“ jeho, vychovávaný. Menuje sa preto „Nazaretský“. Tak splnilo sa na Kristovi, čo predpovedali o Messiášovi proroci:

a) J e s a i á š: Vyjde prút z koreňa Jesse. (11, 1—2.)

Slyšte teda, dome Davidov! — — Preto Pán sám dá vám znamenie. Ejhľa, Panna počne a porodí syna a nazvané bude meno jeho Emmanuel (= Boh s nami, Jes. 7, 4.)

b) M i c h e á š: A Betleheme, Efrata, malý si síce medzi tisíci v Judsku,¹⁾ z teba vyjde mi, ktorý spravovať bude Israela. (5, 2.)

c) Králi z Arabie a Sáby dary mu prinesú. (Žalm. 71.)

d) H o s e á š: Z Egypta povolal syna svojho. (11, 1.)

3. Kristus žije do 30. roku v Nazarete. Až po tú dobu pomáhal sv. Jozefovi, pestúnovi svojmu, v dielni tesárskej a od svojich rodákov bol tiež pokladaný za „syna tesára“. Zatým priblížil sa 15. rok vlády cisára

¹⁾ Betlehem menuje sa Efrata, aby sa rozoznával od Betlehema v pokolení Zabuloe. „Tisíce“ v Judsku sú mestá, ktoré majú aspoň 1000 ľudí.

Tiberiusa. Predchodca Ján pripravuje už na Messiáša. Kristus má už začať dielo vykúpenia a zakladať kráľovstvo Božie na zemi. Je treba, aby ľudstvo bolo naň upozornené ako na Messiáša a na Syna Božieho, je nútno, aby nebeský Otec uviedol ho do diela vykúpenia. To sa tak i deje. Kristus ide k rieke Jordánu, kde Ján káže: Priblížilo sa k vám kráľovstvo Božie. Ján víta ho slovami: Ejhľa bäránok Boží! Kristus dáva sa od neho pokrstiť. Keď už vystupuje z vody, otvára sa nebo a s nebies výšin zaznieva hlas Otcov: Tento je Syn môj milý. Toho poslúchajte! Tak Kristus bol Otcom uvedený do svojho úradu vykupiteľského a ľudu oznámený božský jeho pôvod. Plnia sa tu slová, ktoré o Messiášovi riekli proroci:

a) Jesaiáš: Maličký narodil sa nám a syn daný je nám a nazvané bude jeho meno Boh silný. (9, 6.)

b) Pán riekol ku mne: Syn môj si ty, ja dnes splodil som teba. (Žalm 2, 7.)

c) Malachiáš: Hľa ja pošlem anjela svojho (posla) a pripraví cestu pred obličajom твоjim. (3, 1.)

Kristus odchádza od Jána na púšť, kde pripravuje sa cez 40 dní a nocí na svoje poslanie, na činnosť svoju vykupiteľskú. Premáha po trikrát pokušenie diabla a tak vychádza z púšte a oddáva sa učiteľskému úradu, lebo Messiáš má byť učiteľom ľudstva. Učí cez tri roky, teší všetkých, zvlášti opustených a biednych. Zakladá kráľovstvo Božie na zemi, cirkev, dáva mu zákony a svojich učeníkov činí jeho predstaviteľmi. Tak plní pastiersky, kráľovský úrad Messiášov. Celý ľud ho miluje, za to však nenávidia ho jeho vodcovia, pokrytci Farisei a nevereckí Sadducei. Pravdivosť svojho učenia potvrdzuje svojimi zázrakami. Zatým dostavuje sa čas, keď má trpieť, život svoj na smierenie ľudstva s Bohom obetovať a tak

naplniť kňazský úrad Messiášov. Kristus berie tiež viny ľudské na seba, ide dobrovoľne na smrť kríža a stanoví na jej pamiatku nekrvavú obeť mešnú. Ľudská zloba dáva mu vypíť kalich utrpenia do kvapky poslednej. Je zradený od svojho učníka, od svojich opustený, pohanený a zmučený, na kríž pribitý, o jeho rúcho hodený je los. Kristus trpí tichý a umiera velebne tak, ako len môže skonávať Boh v tele ľudskom. Pohanský slotník zadivený nad tým volá: Isto Syn Boží bol tento! (Vid. časť čít. čl. 11.) Po utrpení dostavuje sa Kristova sláva, dokonanie jeho kráľovského úradu. Kristus vstáva z mŕtvých, vstupuje na nebesá a jeho kráľovstvo Božie, cirkev, šíri sa po celom svete. Tak došlo na Kristovi splnenie, čo proroci predpovedali o Messiášovom úrade

a) učiteľskom. I za svedka národom dal som ho, za vodcu a rozkazovateľa národom. (Jes. 55, 4.)

b) kňazskom. Prisahal Boh: Ty si kňaz na veky podľa radu Melchisedechovho. (Žalm 109, 4.) Na každom mieste obetovaná bude menu mojmu obeta čistá. (Malach. 1, 10, 11.)

c) kráľovskom. Plesaj velice, dcéro sionská, vesel sa, dcéro jeruzalemská, hľa, kráľ tvoj príjde k tebe spravodlivý a Spasiteľ: sám biedny a sedí na oslici a osliatku mladom oslice. (Zach. 9, 9.)

d) o jeho zázrakoch. Boh sám príjde a spasí vás. Vtedy otvoria sa oči slepých a uši hluchých otvorené budú. (Jes. 35, 4—6.)

e) o jeho umučení a smrti. Od vyrieknutia reči (rozkazu), aby zasa vystavený bol Jerusaleem, až do Krista vojvodu, týždňov sedem a týždňov šesťdesiat a dva budú a zasa vystavené budú ulice a múry v úzkosti času. A po týždňoch šesťdesiatich a dvoch zabitý bude

Kristus. Dan. 9, 25—26.)¹⁾ Ja som červ a nie človek, na potupu ľuďom a obci k oprovrženiu. Prebodli ruky moje i nohy moje, sčítali všetky kosti moje. Rozdelili sebe rúcha moje a o odev môj hádzali los. (Žalm 11.)

On ale ranený je pre neprávosti naše, potrený je pre hriechy naše a zosinalosťou jeho sme uzdravení. (Jes. 53, 5.)

Obetovaný je, pretože sám chcel a neotvoril úst svojich: ako ovca k zabitíu vedený a ako bäránok tichý je pred tým, kto ho strihá, tak neotvorí úst svojich. (Jes. 53, 7.) Viď časť čítank. čl. 5.)

f) o jeho oslávení a rozšírení cirkvi.

Ty, ó Pane, nezanecháš v hrobe duše mojej, ani nedáš svätému svojmu vidieť porušenie. (Žalm. 15, 10.) Spievajte Bohu, ktorý vstupuje na nebies nebesá. (Žalm. 67.)

Spievajte Bohu, ktorý vstupuje na nebies nebesá. (Žalm. 67.)

A panovať bude od mora k moru a všetky národy slúžiť jemu budú. (Žalm. 71, 8—11.)

K proroctvám družia sa i nástiny, typy Mesiaša, ako boli Abel, Noach, Melchisedech, Mojžiš, bäránok veľkonočný, kňazstvo a obety; typy cirkvi: archa Noachova, stánok a archa Božia, sv. mesto Jeruzalem.

Tak splnily sa všetky proroctvá Starého Zákona na Ježíšovi Kristovi. Kristus bol si tiež vedomý toho a preto pokojne a isto riekaval židom: zpytujte Písma, ktoré svedectvo vydávajú o mne. (Ján 5. 39.)

Pascal mlúviac o splnení proroctví na Kristovi hovorí: Vyplnenie všetkých proroctví na Ježíšovi Kristovi je div ustavičný a neni

¹⁾ Rozkaz, aby mesto Jeruzalem, ktoré bolo r. 589 pr. Kr. rozbúrané, znovu bolo vystavené, vydaný bol kráľom Artaxerxom I. r. 353 pr. Kr. (Ezra 7). Behom 49 rokov (týždeň — ročný týžden, značí tu dobu 7 rokov, 7 roč. týždňov = rokov) bolo mesto znovu vystavené a po ďalších 434 rokoch (62 roč. týždňoch) Kristus vystúpil, pôsobil a bol blízko svojmu umučeniu.

treba už iných dôkazov, aby sme poznali božskosť kresťanského náboženstva. (Devivier, Cours d'Apolog. vyd. XVIII. 255.¹⁾)

Lež prečo vzdor tomu všetkému Izrael neuznal Krista za Messiáša? Príčiny toho boli rozličné. Národ židovský bol vtedy vo veľkom mravnom úpadku. Jozef Flavius o ňom píše: Som presvedčený, keďby boli Rimani váhali udrieť na toto plemä ruhačov, že by ich bolo pohltlo zemetrasenie alebo zatopila potopa, alebo by ich boli dosiahly sodomské blesky; lebo toto plemä bolo bohaprázdnnejšie nad všetky, aké kedy na zemi boli. (Jozef Flavius, válka žid. kn. V 13. Preklad. Frant. Sušila str. 493). Najviac boli to Farizei a ctižiadostiví židovskí kňazi, ktorí ľud stále poburovali proti Ježišovi Kristovi. Zaslepení pýchou, spokojní so svojou zovňajšou vernosťou k zákonu a svojou zdánlivou svätosťou, Farizei ťažko niesli kázne reči Pána. Spasiteľ bol im len „synom tesárovým“, nechodil do ich škôl, mimo toho káral ich povrchnú svätosť, odkrýval ich mravnú hnilobu, tak že už už hrozilo im svrchované nebezpečie, že prídu o svoj mocný vliv a svoje miesta medzi ľudom. Čím svätejšie, čím bezúhonnejšie sa Kristus choval medzi nimi, ba práve preto, že nemohli mu hriechu vôbec vytknúť, tým viac ho Farizei nenávideli, tým viac zatvrdzovaly sa ich srdcia proti milostiplnému Krištovmu zjavu, tak že i jeho divy vydávali za diela diablove, len aby nemuseli v ne veriť. Je nepriateľ národa a obcuje s diabľami, tak líčili Krista. Mimo toho pojem o Messiášovi u ľudu práve nesprávnym výkladom Farizejov vinou národnej pýchy a hrabivosti, vinou nenávisť k cudzincom bol zcela iný, než ako ho líčili proroci. Izrael zabudnul na proroctvá o Messiášovi chudobnom, pokornom a trpiacom a očakával ho ako mocného kráľa, ktorý na čele silného vojska nad nepriateľmi Izraelovými zvíťazí a ich podmaní, tak aby Izrael na nich sa pomstvil a ich striebro a zlato pre seba ukoristil. Ježiš však nevystúpil ako svetský kráľ a dobyvateľ, nehlásal zášť, ale lásku k nepriateľom, nevylučoval pohanov zo svojho kráľovstva, ale všetkých jednako k sebe volal a túžil po náprave mravnej a nie politickej. Ježišov skutočný zjav nijako nezodpovedal lichým židovským predstavám o Messiášovi. — To všetko bolo príčinou, že Izrael ho Messiášom neuznal. Ostatne i to proroci predpovedali, a tak svedčí úkaz ten nie proti Kristovi, ale za neho. (Viď časť čít. čl. 6.)

§. 39. Ježiš Kristus svedčí o sebe.

Ježiš z Nazaretu nazýva sa Bohom poslaným Messiášom, Synom Božím, samým Bohom. Evanjelia svedčia o tom viac než 60 miestami. Nech tu stoja len najdôležitejšie:

¹⁾ Čítaj Jul. Zeyer, zahrada Marianská Kristové narodenie a mladí.

1. Žena Samaritánka, s ktorou Ježiš mluvil pri studni Jakobovej, pravila k nemu: Viem, až Messiáš prijde, oznámí nám všetko. Ježiš ale riekol: Ja som, ktorý mlúvim s tebou, (Ján 4, 26.)

2. V treťom roku svojho účinkovania Ježiš pýta sa apoštolov na okolí mesta Caesaree Filippovej: Za koho držia ľudia Syna človeka? I riekli: Niektorí za Jána Krstiteľa, iní však za Eliáša, iní zas za Jeremiáša alebo za jedného z prorokov. Ježiš riekol k nim: Vy ale za koho ma držíte? Peter ale odpovedal: Ty si Kristus, Syn Boha živého. Kristus blahorečil Petrovi za výrok ten a sľúbil mu, že bude skalou, na ktorej zbuduje svoju cirkev. (Mat. 16, 13 a nasl.)

3. Na hore Olivetskej bol zajatý, Ježiš privedený bol pred veleradu do siene kniežata kňazského Kaifáša. Veľkňaz naposledok pýta sa ho: Zaklínam ťa skrz Boha živého, abys' nám povedal, si-li ty Kristus, Syn Boží? Ježiš riekol k nemu: Ty si riekol. Pravím však vám, uzrite Syna človeka sediaceho na pravici moci Božej a prichádzajúceho na oblakoch nebeských. Tu veľkňaz roztrhol rúcho svoje a riekol: Rúhal sa Bohu, načo ešte potrebujeme svedkov! Slyšali ste rúhanie jeho. Čo sa vám zdá? Oni ale riekli: Hoden je smrti. Ježiš výroku svojho neodvolal a smrť tu tiež podstúpil. (Mat. 26, 59 nasl.)

4. Dľa predpovedí prorokov bude Messiášom Syn Boží, sám Boh. A Ježiš z Nazaretu vyhlasuje o sebe výslovne, že je Syn Boží, pravý Boh, prikladá sebe božské vlastnosti a moc a žiada pre seba božskú úctu.

a) Keď Ježiš uzdravil človeka nemocného 38 rokov, židia vytýkali mu, že učinil tak v sobotu. Ježiš riekol k nim: Môj Otec až dosavád robí, tiež i ja robím. Preto židia usilovali ho teraz tým viac usmrtiť, nie len že sobotu rušil, ale že i Boha

menoval svojím Otcom (πατέρα ἰδίον ἔλεγεν τόν θεόν), rovným sa činiac Bohu. Ježiš im odpovedal: Zaiste pravím vám, Syn nemôže činiť len to, čo vidí, že činí Otec; lebo všetko, čo činí tento, činí práve tak i Syn. (Ján 5, 16.)

b) Ježiš, uzdraviac slepého od narodenia, pýta sa ho: Veríš-li v Syna Božieho? On odpovedal a riekol: Kto je to, Pane, abych veril v neho? A Ježiš rieknuť k nemu: Videl si ho, a ktorý s tebou mlúvi, on je to. On ale riekol: Pane, verím! Padnúť teda k nohám jeho a klaňal sa jemu. (Ján 9, 35.)

c) Pri slávnosti posvätenia chrámu¹⁾ židia v sieni Šalamúnovej riekli k Ježišovi: Si-li ty Kristus, poved' nám to zrejme. Ježiš im odpovedal: Pravím vám to a vy tomu neveríte. Skutky, ktoré činím v mene svojho Otca, tie svedčia o mne. Vy však neveríte, preto že nie ste z mojich oviec. Ja a Otec jedno sme. Tu židia chceli ho ukamenovať. Ježiš však bránil sa: Mnohé dobré skutky som vám ukázal od svojho Otca, pre ktorý z nich mňa kamenujete? Židia odpovedali: Pre dobrý skutok teba nekamenujeme, ale pre rúhanie, že ty, súc človek, činíš sa Bohom. (Ján 10, 22.)

V plnom súhlase s týmito výrokmi Ježiš osobuje si moc odpúšťať hriechy:

a) K šlakom porazenému, ktorého spustili na nosidlách k jeho nohám, Ježiš hovorí: Dúfaj, synu, odpúšťajú sa tebe hriechy tvoje. (Mat. 9, 2.)

¹⁾ Posvätenie čili vyčistenie chrámu na pamiatku toho, že za Judy Makkabejského chrám jerusalemský, Antiochom Epifaneusom poškvrnený, bol od modiel očistený a služby Pánovej navrátený r. 164 pr. Kr. (1. Mak. 4, 59). Slávnosť začala 25. mesiaca Kisleva (prosínca) a trvala 8 dni. Pre množstvo svetiel, ktoré židia cez týchto 8 dni zapalovali, zvala sa táto slávnosť „svietiaca“ čili prosto „svetlá“, τὰ φῶτα. (Ján 10, 22.) (Mlčoch, Staroveda bibl. vyd. 87.)

Maria Magdalena od neho slyší: Odpúšťajú sa tebe hriechy. (Luk. 7, 48.)

b) Ježiš prikladá si vlastnosti, ktoré má len Boh, na pr. večnosť: Amen pravím vám, prv nežli Abrahám bol, ja som. (Ján 8, 58.)

c) Kristus, uzdraviac človeka 38 rokov nemocného, žiadal pre seba jasnými slovami božskej pocty: Všetci majú ctíť Syna, jako ctia Otca. Kto nectí Syna, nectí Otca, ktorý ho poslal. (Ján 5, 23.)

Ľudia mu tiež božskú úctu preukazovali a Ježiš ju nikdy neodmietol. Vidíme len príklad slepého od narodenia a apoštola Tomáša. To sú výroky Kristove, ktoré o sebe učinil. Kristus pravdivosť ich dokázal **svojim dielom**, ktoré vykonal, **životom**, akým žil, a **charakterom**, akým bol.

Kristovo dielo.

Nečiním-li skutkov svojho Otca, neverte mi, činím-li ich však, tak, nechcete-li veriť mne, verte skutkom, aby ste poznali a uverili, že Otec je vo mne a ja v Otcovi. (Ján 10, 37.) Tak Kristus o sebe hlása a pravdivosť svojich slov potvrdzuje svojimi skutkami.

§ 40. Ježiš Kristus všemohúci divotvorca.

Kristus činil skutočné zázraky. Nemožno ich vysvetliť spiritizmom, magnetizmom, dôverou, suggestiou.

Bohom poslaný Messiáš mal dľa predpovedí prorokov potvrdiť svoje zjavenie a dokázať svoje božské poslanie zázrakmi. Zázraky Kristove vyličené v evanjeliách sú preto

1. vyplnením starozákonných proroctví,
2. potvrdzujú slová Kristove,
3. dokazujú božský jeho pôvod.

I. Kristus dľa evanjelií činil rozmanité zázraky, a to

1. na veciach neživých, na pr. pri svadbe v Káne

premenil vodu na víno, nasýtil 5 chlebami zástupy ľudí, utíšil búrku na mori;

2. na ľuďoch *a)* uzdravoval nemocných všelijakého druhu, hluchých, chromých a slepých od narodenia, *b)* kriesil mrtvých, na pr. dcéru Jairovu na smrteľnej lôžke, mládenca Najmského na márach, Lazara hnijúceho už v hrobe;

3. na diabloch, uzdravoval obsadených zlým duchom¹⁾;

4. na sebe, premenil sa na hore Tábor, vstal z mrtvých a vstúpil na nebesia.

Sám trojjediný Boh označil význačné doby v živote Syna svojho Ježiša zázrakmi. Vzpomeňme len udalostí sprevádzajúcich narodenie Pána, jeho krst v rieke Jordáne, jeho premenenie na hore Tábor. Vzpomeňme neobvyčajných zjavov pri smrti jeho na Kalvarii.

II. Zázraky tie sa skutočne staly.

a) Ukazujem tu na dôvody, ktoré sme uviedli pre pravosť a vieryhodnosť evanjelií.

b) Zastávatelia kresťanskej pravdy — apologetovia —, z ktorých mnohí boli i žiaci samých apoštolov, potvrdzujú svojimi svedectvami zprávy evanjelistov.

Ignatius, učeník sv. Jána, mlúvi často vo svojich listoch o najväčšom zázraku Kristovom, o jeho zmŕtvychvstaní (καὶ ἀλτὶδὼς ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν),²⁾ a pre pravdivosť tejto udalosti podstúpil i smrť.

¹⁾ Neboli to snáď epileptikovia (obťažaní zlou nemocou); podobné stavy bývaly síce s obsadenosťou spojené, boli to však len jej následky, neboli pravou jej podstatou. Boli to nešťastníci, na ktorých duch „zla“ svoju moc a svoj vplyv neblahým spôsobom ukazoval. Jestliže smyselná vášeň mnohokrát človeka opanuje tak, že sniží ho za svojho otroka, prečo by nebolo možné i zlému duchu, ktorý vždy je ešte mocnejší než človek, ovládať človeka a vykonávať na ňom svoj neblahý vplyv? Vždy sú i ešte dnes ľudia, ktorí svojimi skutkami i svojím životom ukazujú bytnosť takmer diabolickú. Že za časov Kristových vyskytovalo sa takýchto nešťastníkov viac, je treba vysvetliť bližiacim sa vykúpením, riša „zla“ napínala tu sily posledné, aby udržala svoju moc. O nemocných takýchto svedčí i Jozef Flavius, keď vypráva o židovských exorcistoch. (Schanz, Apolog. kresť. vyd. III. II. 810.)

²⁾ a v pravde sám vstal.

Q u a d r a t u s, najstarší apologeta kresťanský, píše vo svojej apologii písanej r. 126 k cisárovi Hadrianovi: Činy Kristové boli verejné; zázraky jeho dosvedčujú živí svedkovia, totiž tí, ktorí sami z nemoce boli uzdravení, lebo z mŕtvých vzkriesení, bolo ich vidieť nie len v tom okamihu, keď boli uzdravení lebo vzkriesení, ale ešte dlhó po tom, na dôkaz pravdivosti zázrakov; nie len že žili, pokiaľ žil Spasiteľ, ale ešte mnoho rokov po jeho smrti na svedectvo jeho božskej moci a jeho vzkriesenia, ano niektorí z nich dočkali sa i našich dní (εἰς τοὺς ἡμετέρους χρόνους τινὲς αὐτῶν ἀφίχοντο).

c) Sám židovský dejepisec **J o z e f F l a v i u s** písal o Kristovi: ἦν γὰρ παρὰδόξων ἔργων ποιητής. (Starožit. žit XVIII. 3, 3.)

d) Zázraky Kristove sú zaručené i svedectvom jeho nepriateľov, ktorí s úžasom volajú: Čo učiníme, lebo tento človek činí mnohé divy, necháme-li ho, všetci uveria v ňom. (Ján 11, 47.) Divy Kristove vyšetrovala sama najvyššia rada židovská súdne (viď zázrak uzdravenia slepého) a nenašla pri nich, ačkoľvek by bola veľmi rada, ničoho, z čoho by bola Krista obviňovať mohla. Nebolo tu podvodu, nebolo klamu. Židia ani pohani nepopierali preto nadprirodzeného rázu skutkov Kristových, nechcejúc však uznať ich za diela Božie, pričítali ich zlému duchu. I Talmud má túto výmluvu.¹⁾

e) Kristus sám ukazuje na svoje zázraky ako na dôkaz svojho božského poslania: Nečiním-li skutkov svojho Otca, neverte mi, činím-li však, verle skutkom, aby ste poznali a uverili, že Otec je vo mne a ja v Otcovi. (Ján 10, 37.)

Slová tieto privádzajú do rozpakov všetkých takzvaných pseudo-kristov, t. j. tých, ktorí Krista chcejú ctiť len ako filozofa, ovšem spolu vraj i ako najdokonalejšieho človeka. Už sv. **A u g u s t i n** zmieňuje sa o nich slovami: Honorandum enim tanquam sapientissimum virum putant;

¹⁾ Talmud, ktorý nazýva Ježiša „synom Pantherovým“, nemôže vzdor všetkej svojej nechuti ku Kristovi odopreť jeho menu zázračnej moci. Čítame tam (Thoss Hullin 2, 22): Keď Eleazara, syna Damasovho, poštipal had, chcel ho Jakob z Kaphar Sachanja v mene Jesua, syna Pantherovho, uzdraviť. Jeho strýc Ismael toho však nedopustil, lebo riekol: Nesmieš, synu Damasov! (Krauss, Všeob. vierouka vyd. I. 79.)

colendum autem tamquam Deum negant. (De consensu evangel. I. 11.) ¹⁾ Lež Kristus buď činil divy a tak prišiel od Boha (Ján 3, 2), alebo len divy pretvaroval, tak však není človekom, nad ktorého dokonálejšieho nebolo.

Keďby bol však Kristus nečinil zázrakov pravých a mnoho, nikdy by sa nebol mohol odvolávať na ne s takou rozhodnosťou ako na činy Božie a ľud nikdy by ho bol nemal za „veľkého proroka“.

K otázke, prečo býva odporované i evidentným zázrakom Kristovým, je odpoveďou to, čo píše J. K. Huysmans v *Les Foules de Lourdes* (Púti Lurdskej): Zázrak je umieračkom svetských vášní, pochopiteľné vtedy, prečo ho ľudia nechcejú.

f) Kristus nečinil zázraky len sám, ale i svojim učeníkom dal moc zázraky činiť.

Učeníci Kristovi, hoci sami v sebe viac ako očití svedkovia kázali o jeho zázrakoch, nikdy by neboli tehďajší vzdelaný, pohanský a neveriaci svet obrátili k viere v Kristovo božstvo a k jeho učeniu, keďby neboli mohli svojim slovám dodať váhy niečím božským, keďby boli sami nečinili zázraky „v mene Ježišovom“. Učeníci Kristovi však obrátili svet, preto že činili divy. Jestliže učeníci tak činiť mohli v mene Ježišovom, doista aj Kristus tak mohol činiť v mene svojom.

S v. A u g u s t i n správne tu poznamenáva: Buď tehďajší vzdelaný svet a) uveril apoštolom, mužom bez všetkého vyššieho vzdelania, neuveriteľné veci bez zázrakov, alebo b) apoštolovia zaviedli a rozšírili túto vieru svojimi zázrakmi, buď to alebo oné je pravda. Pravdou je-li druhé, máme do činenia so zázrakmi, isté je-li prvé, tak stojíme pred najväčším zázrakom zo všetkých. (Dreher, Božsk. Kresť., vyd. XI. 104.) D a n t e praví:

Bez divov svet že obrátil sa hrave
ku kresťanstvu, ten zázrak len stačí,
že iné stý diel len sú v jeho sláve.

Raj, XXIV. 106. Prel. J. Vrchlický.

¹⁾ Tej mienky sú, že treba ho ctiť ako najmúdrejšieho muža, odopierajú však ctiť ho ako Boha.

III. Zázraky Kristove sú skutočne zázraky a nemožno ich vysvetliť silami prirodzenými snád'

a) *s p i r i t i s m o m*. Zázraky Ježišove sú príkrou protivou javov spiritistických.

Zázraky Kristove dejú sa bez všetkej prípravy, pod širým nebom za jasného dňa, nie v noci, ako u spiritizmu, pred tvárou celého tehdajšieho židovského i pohanského sveta, z pohnútok šľachetných (akých?) a niako snád' k upokojeniu zvedavosti. Účinky zázrakov Kristových boli trváce a všetkým ľuďom na očiach.

b) *m a g n e t i s m o m a h y p n o s o u* (uspánim). Tým spôsobom možno uzdraviť len niektoré, hlavne nervové nemoci, a to ešte s výsledkom pochybným; je tu treba, aby nemocný bol zvlášte k tomu nalaďený (disponovaný). Uzdravenia tie nedejú sa, ako najnovšia veda snaží sa ukázať, prenášaním snád' magnetického fluidu, ale majú svoj pôvod v nervosnom stave (dispozícii) nemocného. (Schill, Apolog. vyd. II. 324.) Kristus však uzdravoval všetky nemoci bez rozdielu u akýchkoľvek osôb i neprítomných a to puhým slovom a s výsledkom okamžitým a istým. Jestliže Kristus niekdy užil dotknutia, na pr. jazyka, uší, tak malo to len symbolický význam (aký?). (Viď. § 17.)

c) *d ô v e r o u a v i e r o u v l e k á r o v i a l e b o s u g g e s t i o u*. Puhá dôvera a viera v lekára, čo by bola i sebe väčšia, nikdy nepomôže slepému ku zraku, hluchému ku sluchu, mŕtvému k životu, nikdy nezaženie neduhov, o ktorých je v evanjeliach reč. Mimo toho Kristovi často sa stávalo, že viery v neho nemali nemocní, ale tí, ktorí za uzdravenie ich žiadali. (Mat. 8, 9.) Žiadal-li Kristus u nemocného vieru v seba, nečinil tak preto, aby vierou tou uzdravenie jeho urýchlil, ale aby ju odmenil. — *S u g g e s t i o u* nemožno tiež vysvetliť zázračné uzdravenia Pána. Ako by bol Kristus suggestiou mohol pôsobiť na mŕtvých, aby ich z mŕtvých vzkriesil? Vplyv suggestie na zomretých nebude predsa žiaden rozumný tvrdiť. Suggestia nemohla vykonať ani iných zázrakov, ako uzdravenie slepého od narodenia, zázračného rybolovu, rozmnoženia chlebov, utíšenia búrky na mori a i. p. (Viď. § 17.)

Moderná nýnejšia veda neni k tomu spôsobilá, aby nám nad všetku pochybnosť zaručené zázraky Pána vysvetlila, ba priznáva sama, že prirodzeným spôsobom ani ich vysvetliť nemožno. Dialy sa teda mocou nadprirodzenou, mocou Božou.

Preto Kristus, ktorý zázraky tie konal, potvrdil nimi pravdivosť svojich výrokov, dokázal nimi, že je Bohom poslaný Messiáš, Syn Boží, sám Boh.

Najväčší zo všetkých zázrakov Kristových je jeho zmŕtvýchvstanie a nanebevstúpenie, preto treba o nich zvlášte prehovoríť.

A) §. 41. Kristovo zmŕtvýchvstanie.

Zmŕtvýchvstanie Pána je najdôležitejšia udalosť zo života Kristovho, je najvýznamnejším dôvodom božského pôvodu kresťanstva a základom našej viery.

Apoštol sv. Pavel hovorí: Nevstal-li Kristus z mŕtvých, márné je kázanie, márna i viera naša... lebo ešte ste v hriechoch svojich... Ale teraz Kristus vstal z mŕtvých, prvotiny tých, ktorí zosnuli. (1 Kor. 15, 14–20.)

Kristus sám často na zázrak tento poukazuje slovami: Sborte chrám tento a vo troch dňoch ho zase vystavím (Ján, 2, 19); a vydajú ho (Syna človeka) pohanom k posmechu, k bičovaniu a ukrižovaniu a tretieho dňa vstane z mŕtvých. (Mat. 20, 19.)

Skutočnosť zázraku toho poznáme, ukážeme-li, že pravdivé sú tieto dve vety:

1. Kristus skutočne zomrel a bol mŕtvý do hrobu položený.

2. Kristus po svojej smrti tretieho dňa zas ožil, vstal z mŕtvých.

I. Kristus na kríži zomrel a bol mŕtvý do hrobu položený:

O tom svedčí:

1. Spôsob jeho smrti. Bola to nad iné bolestná poprava križovaním. Rany od kincov už samy musely priviesť smrť pre veľkú ztratu krvi a to tým skoršie, pretože pred tým Kristus cez viac hodín rímskou strážou bol mučený. Keďby snáď po tom všetkom ešte bol žil, rana do boku, ktorú mu zasadil kopijou rímsky vojak a ktorá bola tak značná, že do nej Tomáš mohol vpustiť svoju ruku, usmrtila ho iste. Vyšla tiež

po nej z tela Kristovho krv a voda, známka rozkladu a neklamnej smrti.¹⁾

2. Rímskí vojaci, ktorí soznajúc, že Kristus zomrel, nezlámali údov jeho.

3. Stotník, ktorý Pilátovi podal úradnú zprávu o smrti Ježišovej.

4 Pilát, ktorý Jozefovi z Arimathie dovolil pochovať telo Kristovo.

5. Nepriatelia Ježišovi, mravní pôvodcovia jeho smrti, zákonníci a Farizeji, ktorí spokojne opustili miesto, kde nenávidený Galilean podľať ich pomste. Boli presvedčení, že sa ho naisto zbavili.

6. Priatelia Ježišovi, jeho učeníci, zbožné ženy, a zvlášte Maria, jeho Matka. Oko priateľov a oči matkine sú stokrát bystrejšie, kde ide o hlavu milovanú, tí by neboly dali pochovať Krista, keďby v ňom bola bývala len nepatrná známka života. Oni však sňali telo Kristovo s kríža, zavinuli do čistého plátna a pochovali do hrobu Jozefovho, vloživší tam masť drahé z myrhy a aloe asi 100 liber²⁾ „ako obyčajom je židom pochovať.“ (Ján 19, 39 a nasl.) Hojnosť voňavých masť bola tu taká, že by i zdravý človek v úzkom zavretom hrobe sa zadusil. (Vid' časť čítank. čl. 11.)

7. Mrtvola Ježišova bola ešte druhý deň v hrobe.

Na druhý deň však, ktorý je po prípravnom dní, sišli sa kniežatá kňazské a farizei k Pilátovi a riekli: Pane, rozpamätali sme sa, že ten svoditeľ ešte za živa riekol: Po troch dňoch zasa vstanem. Rozkáž teda strážiť hrob až do tretieho dňa, aby snáď neprišli jeho učeníci a ukradli ho a riekli ľudu: Vstal z mŕtvych, a bude posledný blud horší od prvého. Riekol im Pilát: Máte stráž; idte, strážte si, jako rozumiete. A oni odišli, zapečatili kameň, a opevnili hrob strážou. (Mat. 27, 62—66.)

¹⁾ Dľa rímskej obyčaje confector (dobíjač) telo odsúdenca, prv než bolo pochované, prebodnul.

²⁾ asi 22 kg.

Isto, že sa tu Farizeji, ktorí boli tak nedôverčiví, presvedčili, zdáľž mrtvola je v hrobe, keď strážou hrob opevňovali a pečatili kameň.

Smrť nikoho neni tak zaručená ako smrť Kristova. Kristus na kríži zomrel a bol už mŕtvý do hrobu položený.

II. Kristus tretieho dňa zas ožil, vstal z mŕtvých.

(Viď časť čítank. čl. 12.)

1. Za to ručia svetu vieryhodné a nad všetko vážné svedectvá apoštolov a učeníkov Pána, ktorí boli toho

a) svedkami očitými. Čo sme slyšali, čo sme očima videli, čoho sa naše ruky dotýkali, to hlásame vám. (1. Ján 1, 3.)

b) svedkami striedlivými a rozvažitými a na žiaden pád ľahkovernými. Známe je Tomášovo: Dokiaľ neuvidím, neuverím. (Ján 20, 25.) Tiež ostatní učeníci mali zpravu žien o zmŕtvýchvstaní Pána za vymyslenú (λόγος — deliramentum). Sv. Hrehor Veľký vhodne tu hovorí: Nevera Tomášová prispela nám k viere viac, než viera veriacich učeníkov. (Homilia o evanjeliu 26. sv. Rehora, pápeža.)

c) svedkami, ktorí za svedectvo svoje museli znášať útrap bez počtu a na koniec podstúpili pre ne i smrť.

2. Za to ručí svetu počet svedkov. Výpoveďou dvoch lebo troch svedkov je zaručená všelijaká pravda. (Srov. Deut. 19, 15; Jan 8, 17.)

O zmŕtvýchvstaní Pána svedčí ich ďaleko viac, a to:

a) dvanásť apoštolov (s Matejom), ktorí sú úradnými svedkami zmŕtvýchvstania Pána, ako Kristus sám pravil: Budete mi svedkami v Jeruzaleme a vo všetkom Judsku a Samarii až na koniec zeme; (Skutk.

ap. 1, 8.) K nim neskôršie pridružil sa i Pavel po svojom podivuhodnom obrátení.

b) Dva učenici idúci do Emmaus.

c) Učenici a sväté ženy, ktorým sa Kristus buď jednotlive alebo po celých skupinách zjavil a z ktorých mnohé ešte žili, keď apoštol Pána Pavel písal svoj prvý list ku Korintským (visus est plus quam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent usque adhuc. 1. Kor. 15, 6.)¹⁾

3. Nie len priatelia, ale i nepriatelia Pána svedčia o jeho zmŕtvýchvstaní.

Sú to:

a) Vojaci, ktorí pri hrobe na stráži stáli a ktorí oznámili kniežatám kňazským všetko, čo sa bolo stalo. (Mat. 28, 11.)

b) Členovia veľrady, ktorí nastrašene sa pýtajú: Čo učiníme ľuďom tým, že hlásajú Krista vzkrieseného? Výsledkom porady jejich je bláznivý rozsudok: prikázali im, aby v mene Ježišovým ani nemlúvili ani neučili. (Skutk. ap. 4, 16, 18.) Nemohli teda popierať zmŕtvýchvstanie Kristovo.

c) Jozef Flavius (nar. r. 37 po Kr., † 94), ktorý o Kristovi píše: ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς πρότερον ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν. Starožit. XVIII. 3, 3.)²⁾

4. I pozdejšia historia vydáva o tom svedectvo:

a) Splnenie veľkých zaslúbení, ktoré Kristus dal apoštolom po svojom vzkriesení (soslanie Ducha Sv., pomoc až do konca sveta), dokazuje, že jeho zjavenie nebolo mam a klam.

b) Úplnu, podivuhodnú zmenu, ktorá sa stala s

¹⁾ Videný je viac než od 500 bratov spolu, z ktorých mnohí až dosavád žijú sú.

²⁾ Zjavil sa im tretieho dňa zasa živý.

učeníkmi Pána hneď po smrti Ježišovej, nemožno vysvetliť ináč, než že bola účinkom zmŕtvýchvstania.

c) Apoštolovia sami, akožto „svedkovia zmŕtvýchvstania Pána“, konali mnohé divy v mene Ježiša ukrižovaného a vzkrieseného.

d) Viera tisícov a tisícov súčasných ľudí v zmŕtvýchvstaní Pána nie len prostých, ale aj vzdelaných a učených, ktorí sa o tej udalosti mohli presvedčiť; viera celých národov, viera sveta a potvrdenie tej viery krvou millionov mučeníkov, všetko to je dôkazom skutočnej pravdy. Kresťanská kultúra so všetkým svojim požehnaním a svojimi nevyčerpatelnými pokladmi nikdy by nebola vykvitla z podvodu a klamu. Puhý podvod nikdy by nebol mocou, ktorá zo starých základov vyzdvihla celý svet a ho uviedla na iné dráhy. Krutý klam nikdy by sa nebol stal prameňom, z ktorého vyvrela kresťanská civilizácia. Preto je pravdou: Kristus vstal z mŕtvých. Tým dokázal, nie len že od Boha poslaný bol a pravdu božskú učil, ale že pravda je i to, čo o sebe tvrdil. Ako Otec má život sám v sebe, tak dal i Synovi, aby mal život sám v sebe. Pre to zmŕtvýchvstanie Pána dokazuje: Ježiš Kristus je Boh.

Z toho, čo sme o zmŕtvýchvstaní Pána povedali, poznáme:

1. Aká bezdôvodná je domnienka, že Kristus, súc len zdanlivom mŕtvym, neskôr v hrobe prišiel k sebe a z neho vyšiel. Nebol-li Kristus mŕtvym skutočne, ale len zdanlive, tak predsa bol nemocný na smrť, telesné jeho sily boli iste úplne vyčerpané. Ako však potom ušiel zo zavretého a neskôr i stráženého hrobu? Ako odvalil ten kameň a premohol ozbrojených strážnikov? Jestli však predsa vyšiel z hrobu, kde bol potom, kde sa uzdravil, jak dlho ešte žil, kde a kedy zomrel, kde je jeho hrob a kto bol pri jeho smrti? „A na všetky naše otázky vždy odpoveď je nemá“ (Hálek). Nato všetko tí, ktorí hovoria o zdanlivej smrti Pána, nevedia dať odpovedi, nemôžu doložiť svojej domnienke ani jediný historický dôklad. Preto ich reč je len puhá bájka. Sám Strauss vraví: Polomŕtvý Kristus, ktorý by bol ešte potreboval lekárskej opatery a konečne predsa zasa by len bol zomrel, nikdy by nebol u apoštolov do-

cieľil toho, aby ho mali za víťaza nad smrťou a hrobom, za pána života. (Život Ježišov, vyd IV. z r. 1877, I. 378.)

2. Že len ubližuje dobrému menu apoštolov a učeníkov Kristových, mluví-li kto, že sami telo Kristovo z hrobu vzali a sa shovorili, že budú hlásať, že vstal z mŕtvych, vraj pre tú príčinu, aby započaté dielo Kristovo (svoj národ zošľachtíť a povzniesť) dokonali a učeniu Pána tým k srdciam ľudským snadno cestu prekliedali. Lež podvod taký bol nemožný. Apoštolovia nemohli telo Kristovo z hrobu vziať, lebo

a) hrob bol strážou opatrený (rímska quaternio čítala 4 mužov) a úradnou pečatou zapečatený. Ako by tu bolo možno odstrániť veľký kameň nepozorovane, bez lomozu? A jestliže predsa by sa tak bolo stalo, prečo neboli potrestaní strážnici, že nedobre konali svoju povinnosť? Prečo najvyššia rada židovská uspokojuje sa s tým, že vojakov nahovára: Rieknite, že ste spali a že učeníci prišli a telo ukradli. (Mat. 28, 13). Prečo ich uisťuje, že budú-li tak hovoriť, nemusia sa báť trestu vladára, a prečo ich podpláca, aby tak rozprávali? Prečo neboli vyšetrovaní z toho sami apoštolovia, prečo keď kázali vzkrieseného Pána a to pred tvárou všetkých členov veľrady, prečo nikto z nich neodvážil sa ich obviňovať s krádežou? Sv. Augustín dobre odmieta krivé toto tvrdenie židov známymi slovami: *Dormientes testes adhibes? Si dormiebant, quid videre poterant? Si nihil viderant, quomodo testes sunt?* (Traktát sv. Augustina biskupa o žalme 63. k veršu 7.)¹⁾

b) K podvodu tomu bolo by treba mnohých ľudí, rozsiahlych pojednaní (bolo len učeníkov na 500) s rozmanitými ľuďmi. Možno to rozumne myslieť, že by nikto z nich nebol ničoho prezradil? Nič skrytého pod slnkom! I to bolo by sa prezradilo a to tým skoršie, čím viac ľudí by o tom bolo vedelo.

c) Z podvodu toho učeníkom Pána kynul len žalár a smrť. Podvádza a lhá však niekto na svoju škodu?

d) Podvod takýto bol by naprosto nevhodným prostriedkom k tomu, aby apoštolom usnadnil dokonať domnelé dielo Kristovo a rozšíriť jeho učenie. Však vždy práve učenie o zmŕtvýchstaní Pána bránilo takmer najviac vzrastu kresťanstva. Tak už Atheňania odvrátili sa od Pavla s pohŕdaním, keď začal mlúviť o zmŕtvýchstaní tela, ačkoľvek zpočiatku ho radi poslúchali. (Skutky ap. 17, 32 a násl.)

3. Že videnie vzkrieseného Krista nebolo podvodom, prízrakom, snád hallucináciou, ale že to skutočné zjavenie bolo, vysvitá že:

¹⁾ Spiacich svedkov užívaš? Jestliže spali, čo mohli vidieť? Jestliže ničoho nevideli, ako môžu byť svedkami?

a) učenikov samých teprv slová Kristove „dotýkajte sa a vidíte“ presvedčily, že Pána svojho majú skutočne pred sebou. Vzpomeňme si len Tomášovo chovanie! Mimo toho

b) hallucinácie vyskytujú sa u ľudí duševne chorých a nervózne podráždených. Apoštolovia však a učeníci Pána boli ľudia zdraví, samorostlí rybári, praví synovia prírody a tí hallucináciami netrpia.

c) Presná veda nepripustí, že by len dvaja ľudia mohli mať v tej istej dobe tú istú hallucináciu. Je teda rozumné, tvrdiť niečo takého o 500 ľuďoch?

d) Bolo by k podiveniu, prečo práve hallucinácie tie začaly tretí deň po ukrižovaní Pána, prečo trvaly zrovna 40 dní a v jeden deň odrazu samy sebou náhle u všetkých prestaly?

B) § 42. Kristovo nanebevstúpenie.

Písmo sv. Nov. Zákona na 8 miestach nám o ňom vypráva. Najobširnejšie líči ho sv. Lukáš v 1. kapitole Skutkov apoštolských.

V prvej rozprave hovoril som, o Teofile, o všetkom, čo začal Ježiš činiť a učiť, až do dňa, v ktorom, keď prikazoval apoštolom, ktorých bol vyvolil skrze Ducha svätého, vzatý bol na hor: ktorým sa i dosvedčil živým po svojom umučení mnohými dôvodmi, po štyridsať dní zjavil sa im a mlúvil o kráľovstve Božom. A keď jedol s nimi, prikázal im, aby neodchádzali z Jeruzalema, ale očakávali zaslúbenie Otcovo, ktoré ste — vraj — počuli z mojich úst, že: Ján krstil vodou, ale vy budete pokrstení Duchom svätým po nemnohých týchto dňoch. Tedy tí, ktorí sa sišli, pýtali sa ho a riekli: Pane, či v tomto čase obnovíš kráľovstvo izraelské? A on im riekol: Nie je to vaša vecou znáť časy alebo lehoty, ktoré Otec ustanovil vo svojej moci: ale dostanete moc ducha, ktorý zostúpi na vás, a budete mi svedkami v Jeruzaleme, a vo všetkom Judsku i v Samariánsku, a až do končín zeme. A keď to povedal, pred ich očima vyzdvihol sa a oblak vzal im ho z očí. A kým hľadeli za ním, ako ide do neba: hľa, dvaja mužovia v bielom odeve zastali vedľa nich, ktorí tiež riekli: Mužovia galilejskí, čo stojíte a hľadáte do neba? Tento Ježiš, ktorý je vziaty od vás do neba, tak príde, ako ste ho videli odchádzať do neba. Vtedy vrátili sa do Jeruzalema s hory, ktorá sa volá Olivovou, ktorá je vedľa Jeruzalema na jeden robotný deň od neho (t. j. 1000 krokov).

Nanebevstúpenie Pána, ktoré Kristus vykonal tým, že svoje viditeľné telo povzniesol vlastnou mocou, od

zeme do nebies, bolo primerané zakončenie života a činov jeho tu na zemi:

a) Kristus nemal na vždy ostať so svojimi apoštolmi. Dielo vykúpenia bolo dokonané, milosť Božia bola ľuďom vŕdobená. Boh učinil, čo na ňom bolo, teraz mal človek pričiniť sa o rozšírení kráľovstva Božieho na zemi a s milosťou Božou spolupôsobíť.

b) Stály pobyt osláveného Krista na zemi bol by div nad divy, nebolo by však preň rozumného dôvodu. Kristus žije na zemi stále vo svojom diele. Akýkoľvek iný viditeľný spôsob ďalšieho pobytu Krista na svete bol by na újmu slobody viery.

c) Ľudská prirodzenosť Kristova mala tiež obsiahnuť v živote večnom svoju odmenu.

Opätňý príchod Kristov na svet menuje sa parusia (παρουσία)

§ 43. Ježiš Kristus vševedúci prorok.

Kristus zná prítomnosť a budúcnosť. Jozef Flavius o zkaže Jeruzalema.

Kristus je nie len všemohúci divotvorca, ale i vševedúci prorok. Svoje messiášske a božské poslanie a pravdivosť svojho zjavenia potvrdzuje mimo zázrakov svojím božským, vševedúcim poznaním a svojimi proroctvami.

1. Kristus má božské, vševedúce poznanie:

a) Má vedomosti, ktoré prirodzeným spôsobom nikdy by nebol nadobudol. Vo svojom 12. roku ukazuje už múdrosť takú, že „všetci, ktorí ho slyšali, trnuli nad jeho rozumnosťou a odpoveďami.“ (Luk. 2, 47.)

Sv. Marek o ňom píše: „A keď nastala sobota, počal učiť v synagoge, a mnohí poslucháči divili sa nad jeho učením a hovorili: Kde to všetko tento nabral? A jaká to múdrosť, čo mu je daná, a také zázračné veci, ktoré sa konajú rukami jeho? Či je to nie tesár, syn Marie?“ (Marek 6, 2—3.)

b) Kristus zná skrytú prítomnosť a neznámu minulosť (kardiognosa, kryptognosa). Praví k Nathanaelovi, ktorého k nemu priviedol Filip a ktorého

predtým nikdy nevidel: Hľa pravý Izraelita, v ktorom niet podvodu. Riekol mu Nathanael: Odkiaľ ma znáš? Odpovedal Ježiš a riekol mu: Prv nežli ťa Filip zavolať, keď si bol pod fíkom, videl som ťa. Odpovedal mu Nathanael a riekol: Rabbi, ty si Syn Boží, ty si kráľ izraelský! (Ján 1, 47.)

Keď doniesli k nemu šlakom porazeného na nosidlách, Ježiš pravil k zákonníkom a Farizejom závi-stlive ho nasledujúcim: Načo myslíte zle vo svojich srdciach? (Mat. 9, 2 a nasl.)

Žene Samaritánskej Kristus povedal všetky jej činy, že zvolala: Pane, vidím, že si ty prorok. Poďte a vidte človeka, ktorý mi povedal všetko, čokoľvek som učinila. (Ján, 4, 4 nasl.)

2. Kristus zná budúcnosť, jeho predpovedi sú pravé proroctvá.

Kristus predpovedal:

a) Svoje umučenie, svoju smrť, svoje vzkriesenie a nanebevstúpenie. (Ako? Srovnaj Ján 2, 19. 6, 63, 3, 13. Luk. 13, 32. Mat. 20, 18.) Jeho proroctvá o zmŕtvýchvstaní boli priateľom i nepriateľom známe.

b) Činy a životný osúd svojich apoštolov. Tak predpovedal zradu Judášovu, Petrovi zaprísaňajúcemu sa, že sa dá prv usmrtiť, než by ho opustil, pokojne s naprostou istotou hovorí: Petre, prv nežli kohút dvakrát zaspieva, trikrát ma zapreš. (Mat. 26, 31 a nasl. Luk. 22, 31 a nasl.) Kristus upozorňuje apoštolov: Vyďajú vás súdom a v shromaždeniach svojich bičovať vás budú. (Mat. 10. 17.) Von zo škôl vyženú vás, ano príde hodina, že každý, kto vás zabije, domnievaf si bude, že koná službu Bohu. Preto som vám mlúvil, aby ste, až príde chvíľa, rozpamätali sa, že som vám to povedal. (Ján 16, 2, 4.) Životopisy apoštolov sú dôkazom, že Kristus mal pravdu.

c) Rozšírenie svojej cirkvi a večné

jej trvanie: A kázané bude toto evanjelium (o kráľovstve Messiášovom) po celom svete, na svedectvo všetkým národom. (Mat. 24, 14.) Podobenstvo o zrne horčičnom. (Mat. 13, 31.) Jeho cirkev je dom na skale, ktorý „brány pekelné nepremôžu“. (Mat. 16, 18.) Ten, ktorý nemal piadť pôdy, volá: Confidite, ego vici mundum, dôverujte, ja som premohol svet. (Ján 16, 33.)

d) Konec sveta: Nebo a zem pominú, ale slová moje nepominú. (Mat. 24, 35.)

e) Zkazu Jeruzalema a neblahý osud národa izraelského. A prídu na teba, Jeruzaleme, dni keď nepriatelia tvoji obklúčia ťa násypom a sužovať ťa budú so všetkých strán a nezostane z teba kameň na kameni. (Luk. 19, 43.) Jeruzaleme, Jeruzaleme, často som chcel shromaždiť synov tvojich a nechcel si: Zanechaný bude vám dom váš pustý. (Mat. 23, 37, 38.)

Tacitus svojou historiou (lib. V., 10, 11, 12, 13) a Jozef Flavius svojou „Válkou židovskou“ sú komentárom nad iné výmivné týchto proroctví Pána. Jozef Flavius vypráva: keď Titus zavrel vzbúrené mesto Jeruzalem, nastaly v ňom dni zlé. Hlad rozmohol sa tak, že i vznešená žena, dcéra urodeneého Eleazara, svoje dieťa zabila, a upečúc ho polovicu zjedla a druhú polovicu buričom nabídla. Tí však zhrozili sa skutku toho, uprchli. (Viď časť čítank. čl. 20.) V samom rímskom tábore vyvolal čin ten zdesenie. Židia prchajúci z mesta boli vojakmi rímskymi chytaní a križovaní až 500 denne. Titus, dobyjúc naposledy mesto r. 70, nechcel ho sboriť,¹⁾ snažiac sa tak najmenej chrám zachrániť. Lež jeden vojak v zúrivosti válečnej hodil horiacu pochodň (faklu) na suchý krov chrámu, ktorý sa zapálil, načo celý chrám zabľknul v plameňoch a pochoval vo svojich ssutinách mnoho tisíc židov. Titus vidiac, že sa mu nepodarilo zachrániť chrám a urazený súc mimo toho hrdou, odmietavou odpoveďou židov, ktorým milosť nabídal, dal mesto vojakom plieniť. Jeruzalem splienený bol rímskymi legiami ale tak, že ako Jozef Flavius podotýka, keď postál tam neskoršie cestovateľ, nemohol temer ani tušiť, že by tam kedy bolo také slavné mesto stálo. Vo válke tejto zhynulo viac nežli 1,100.000 ľudí mečom, hladom a

¹⁾ Rimani nemali to v obyčaji. Syrakusy, Alexandria, Antiochia tým, že ich Rimani dobyli, neztratili ničoho z dávneho svojho lesku.

morom, na 90.000 bolo odvedené do otroctva. Vo troch mesiacoch od dubňa do červenca r. 70 vynesené bolo z mesta na 115.000 mŕtvôl na 600.000 vyhodené ich bolo cez hradby. Nikdy tak netrpelo mesto, hovorí Jozef Flavius, nikdy však nebolo mesta tak nerestného. (Jozef Flavius, Válka žid. kn. V. a VI Prel. Frant. Sušil. Srov. Tacit Hist. V.) Kresťania, riadiac sa dľa proroctva Kristovho, zachránili sa tým, že mesto pred obliehaním opustili a odišli do pevnosti Pelly, gréckej osady v Zajordánsku. (Luk. 21, 20.)

Za cisára Hadriana vzbúrili sa židia, svedení svodcami, ktorí sa im vydávali za messiáša, opätovne proti rímskemu pántvu. Boli však pokorení a za trest rozvezení po provinciach ríše rímskej. Sv. Augustín k tomu poznamenáva: Per omnes gentes dispersi testes iniquitatis suae et nostrae veritatis sunt. (In psalm. 58. sermo 1.²)

Taký bol koniec Jeruzalema, koniec samostatnosti izraelského národa.

Proroctvá Pána splnily sa do slova. Pascal z ohľadu na to, praví: Neni už treba ďalších dôkazov k potvrdeniu kresťanskej pravdy, však zázrakom ustavičným je vyplnenie všetkých proroctví Kristových. (Pensées 2, 3. Hettinger, Apolog. vyd. IX. II. 383.).

§ 44. Ježiš Kristus božský učiteľ.

Jeho vierouka a mravouka. Kresťanský kult.

Messiáš mal dľa starozákonných zaslúbení ako prorok nielen predpovedať veci budúce, ale mal byť i tým, čím boli proroci ľudu, totiž jeho učiteľom. Messiáš mal byť učiteľom, ktorý by ľudí poučil dokonále o Bohu a jeho vôli, mal priniesť zvesť o tom, ako treba Boha ctiť a ako treba na svete mravne žiť. Úkolom jeho bolo, aby na základoch v St. Zákone položených vybudoval na svete nové kráľovstvo Božie, kráľovstvo pravdy a lásky, a v ňom spojil celé ľudstvo. A Kristus zadosť učinil tomuto úkolu. Zanechal nám učenie, ktoré hlásal buď sám, buď svojimi apoštolmi; ktoré všetkým chce byť všetko, aby všetkých získal pre Boha, pre jednu ríšu Božiu na zemi. Učenie jeho 1. svojou doko-

1) Rozptýlení medzi všetkými národami sú svedkovia svojej nešlachetnosti a našej pravdy.

nálosťou, šľachetnou vznešenosťou, svojím kultom, 2. svojím rozšírením a 3. svojimi účinkami svedčí svetlom zvlášte jasným o božstve svojho pôvodcu.

A) Dokonálosť a šľachetná vznešenosť Kristovho učenia a kultu.

Dokonála a ušľachtile vznešená je Kristova

a) vierouka.

1. Náboženské učenie Kristovo, naväzujúc na Starý Zákon, prevyšuje všetko, čo kedy múdrosť ľudská vyriekla. Kristus podal nám nielen pravdy prirodzeného náboženstva v takej úplnosti a čistote, ako ich nikto pred ním nehlásal, ale poučil nás čo najdokonalejšie o Bohu a jeho vlastnostiach i o jeho vnútornom živote (Najsv. Trojica). Boh dľa Ježišových evanjelií je nežný otec všetkých, je svätý, spravodlivý avšak i milosrdný. Jeho milosrdenstvo a láska žiari najčistejším leskom, keď ľuďom dal Syna svojho, aby ich vykúpil.

2. Kristovo učenie dáva odpoveď na otázky, na ktoré mysliace ľudstvo samo nikdy by si nebolo odpovedalo. Ono praví človekovi, odkiaľ je tento svet, odkiaľ je zlo na ňom, odkiaľ je človek, prečo som tu a celý svet, aký je náš posledný a najvyšší cieľ a jaké sú preto naše najdôležitejšie životné povinnosti. Odpovedi Kristove na všetky tieto otázky sú jasné a určité. U neho nestretávame sa s Ciceronovým „esse videtur“ (zdá sa) ani s Platonovým δοξεῖ μοι (zdá sa mi). I proti Mojžišovi praví: Ja ale pravím vám. (Mat. 5, 22.) Kristus, ačkoľvek predtým žiadneho učiteľa nemal, nikde sa nevzdelával, hlása svoje učenie s istotou, aká je len Bohu vlastná. Má však i moc ako Boh, aby svoje učenie potvrdil zázrakom. A zázrak potvrdzuje pravdu jeho učenia a ide za jeho slovom tak, ako za bleskom rana hromová. (Sertillanges, Jésus vyd. IV. 111.)

3. Pravdy učenia Kristovho prevyšujú síce niekedy chápacosť ľudského rozumu (tajomstvá), rozum však sám uznáva ich možnosť a oprávnenosť. Pravdy tie sú stálym podnetom k premýšľaniu, ku skú-

maniu. Od dní apoštolských až po naše časy vedy učinily obrovský pokrok a predsa nikdy nenašly vo vznešenej Kristovej nauke žiadneho blůdu, pochybenia alebo odporu. Známe omyly a bludy Sokratove, Platonove, Aristotelesove a Ciceronove, omyly i filozofov najnovších, neznáme však bludov Kristových. (Frémont, Divinité de J. Chr. vyd. I. II. 220.) Kristovo evanjelium ukazuje hriešnikovi cestu k smiereniu sa s Bohom, v jeho učení nachádzajú bohatí i chudobní, učení i prostí svetlo pre svoje duše a pokoj svojim srdciam.

b) mravouka; v nej je všetko, čo človek potrebuje, aby na čas i na veky mohol byť šťastlivý. Kristova mravouka predkladá človekovi

1. najvznešenejší cieľ, ktorým je Boh, nekonečne dobro, večné s ním špojenie, život s ním už tu na svete.

2. stavia človekovi pred oči najšľachetnejšie pohnútky, aby dobré činil. Pohnútky tie pôsobia jak na srdco šľachetné, tak i na myseľ zločinnú, a sú láska k Bohu, nádej v život večný, bázeň pred trestom a láska k bližnému. Kristovo evanjelium učí nepohrďať chudobným, neutískať slabého, ale všetkým pre Boha činiť dobre, i tým, ktorí nám ublížili. Blahoslavení milosrdní, lebo oni milosrdenstva dojdú. (Mat. 5, 7.) Kresťanská mravouka má vzor nekonečnej krásy a vznešenosti, na ktorú každému môže poukázať, život Kristov. Príklad zaiste dal som vám. — Učte sa odo mňa, lebo som tichý a pokorný srdcom. (Mat. 11, 29.) Kresťan má byť druhým Kristom, Christianus alter Christus, pokorný, tichý, trpezlivý, pracovitý. (Viď časť čítank. čl. 10.)

3. udáva prostriedky, ktorými možno napraviť hriech a stať sa ctnostným. Sú to sviatosti a modlitba. Kristova mravouka neponecháva človeka na seba samého, neučí však ani nečinnému spoliehaniu

sa na Boha. Milosť božia a vôľa ľudská majú spolu pôsobiť na spáse človeka. Kristove evanjeliumove rady vedú až na najvyšší stupeň mravného heroizmu a sebaobetovania. (Čítaj J. Vrchlický, Legenda o sv. Prokopovi zp. XI. Viď časť čítank. čl. 9.)

c) Vznešený a ušľachtilý je i kresťanský kult, ktorého kúzlu i inoverec nechtiac podlieha. Jak čistá je len kresťanská obeta omšová! Jak dôstojným bohoslužobným miestom je kresťanský chrám, o ktorom krásne napísal Klostermann: Každý chrám Pána, každý i najmenší dedinský kostolík, do ktorého ľudia chodia, aby každý jednotliviec vedľa svojho spôsobu a svojho duševného obzoru sa obrátil modlitbou a myšlienkami k Tomu, ktorý riadi beh sveta podľa svojich odvekých zákonov, je miestom nad okolie svoje povzneseným, je potrebou pre mnohé srdcia aspoň takou, akou je vezdajší chlieb, a ktorí ho postavili, náležite opatrili, ľudu snáď viac nežli chleba dali. (Vo svetlách a sŕínach Babelu 120.)

Učenie a kult, ktoré tak vyhovujú duševným, náboženským a mravným potrebám ľudskej prirodzenosti, sú doista len od Tvórcu jej, od Boha, sú učením a kultom božským. Tak učenie Kristovo so svojím kultom javí sa byť vznešeným, nebeským darom, ktorý svetu a ľuďom dala láska a múdrosť Božská. Moje učenie neni moje, ale Otca, ktorý mňa poslal. (Ján 14, 24), hlásal Kristus, Boh a človek.

Preto sa nedivíme, že správne myslíace učené hlavy neprestávajú vzdávať nauke Kristovej svoj hold a uznanie. Goethe praví: Nech ľudský duch pokročí sebe viac, bez kresťanstva sa neobíde nikdy. (Eckermann, Hovory s Goethem IV. 171.) Sám Renan vyznáva o Kristovej nauke: Jésus ne sera pas surpassé! Ježiš nebude nikdy prekonaný! (Vie de Jésus, chap. final.) ¹⁾

¹⁾ Spis Renanov Vie de Jésus (Život Ježiša) je nekritický román o živote Ježišovom, písaný perom obratného belletristu, ktorý sa však o pramene a vážné dôvody nijako nestará. Spis ten, ako všetci súdni mužovia uznávajú, nemá na poli vedeckom žiadneho významu. Povšimnutia zaslúžia slová, ktoré Renan sám napísal v predmluve k svojmu spisu: Má-li div len akúsi skutočnú oprávnenosť, tak je moja kniha len pletivo bludov a omylov. A na inom mieste píše: Jestliže div a inspiracia niektorých kníh sú skutočné veci, vtedy naša methoda je hnusná. Renan sám sa tak posudzuje a zároveň odsudzuje.

Múdrosť Otcova, múdrosť Božia, je vedľa slov samého Ježiša Krista jediný prameň, odkiaľ svoje učenie čerpal. Kto toho prijať nechce a praví, že Kristus zo svojej ľudskej múdrosti učenie to kázal, nech nám vysvetlí, ako Kristus ako puhy človek k takej múdrosti došiel, ako to u ňeho bolo možné? Isté je predsa, že Kristus do žiadnej vyššej školy nechodil, nesedel u ňoh žiadneho učiteľa, v cudzine nikde nemeškal leda v najútlejšom detinstve; jeho vzdelanie, ako mladíka nelišilo sa ničím od priemerného nepatrného vzdelania, akého sa dostávalo vtedy izraelskej mládeži malého mestečka, akým bol Nazaret. Kristus neznal gréckej filozofie, kníh Platonových nečítal (tak sám Renan uznáva), neznal ani iných náboženstiev mimo izraelského. Pýtame sa tu: Jak mohol Kristus, ktorý do žiadnych vyšších škôl nechodil, ba celý mladý svoj život strávil v dielni tesárskej, naraz vystúpiť a hlásať učenie, ktoré vzbudilo a budí podnes obdiv i hlav najučeňejších, ako mohol hlásať učenie, ktorému podobného pred ním ani po ňom nikto nehlásal? Jak mohol prostý tesár z Nazaretu zatieniť svojím hlasom všetkých filozofov všetkých národov a všetkých vekov? Uvážme: Bolo by to možné dnes medzi nami, aby človek bez všetkého predbežného vzdelania mohol vymyslieť nauku tak vznešenú, ako je kresťanstvo? Priznáme, že nijako, na žiaden pád. Kto preto o Kristovi tvrdí, že učenie svoje čerpal zo svojej ľudskej múdrosti, tvrdí vec nemožnú, naprosto nevysvetliteľnú, a jeho viera, pretože je proti rozumu, je o mnoho nepochopiteľnejšia než naša, ktorí pravíme, že Ježiš ako Syn Boží z múdrosti Božej svoje učenie vzal a nám zanechal.

B) § 45. Rozšírenie a trvanie učenia Ježiša Krista.

Jeho prenasledovanie.

Rozšírenie učenia Kristovho je zvláštny, podivuhodný zjav vo svetových dejinách. Uplynulo len málo rokov, a učenie to hlásané bolo po všetkých končinách známeho sveta. Už Pavel píše k Rimanom: Viera naša hlása sa po celom svete. (K Rím. 1, 8.) Kolo r. 112 sdeľuje Plinius ml., prokonsul bithýnský, cisárovi Trajanovi: Superstitionis istius contagio, tak menuje učenie kresťanské; nákaza predsudku toho prenikla už po mestách i dedinách a premnohých každého veku a stavu získala pre seba. Chrámy našich bohov stoja opustené a zriedka kto prináša obetu. (Ep. lib. X. c. 97.) Seneka sa žaluje: Toto plemä kresťanov je už všade. (Sv. Aug. De civit. Dei VI. 11.) Kolo r. 200 Tertullian volá: Hesterni sumus et vestra omnia implevimus: urbes, insulas, castella, ... castra ipsa, palatium, senatum, forum, sola vobis reliquimus templa. (Apolog. c. 37.) ¹⁾

¹⁾ Od včerajška sme a všetko vaše sme naplnili: mestá, ostrovy,

Toto podivuhodné rozšírenie prirodzeným spôsobom (na pr. ušľachtilosťou učenia, pomerov atď.) vysvetliť neni možné, tým menej, lebo stavaly sa mu v cestu prekážky, po ľudský rečeno neprekonateľné.

Kresťanstvo bolo samo sebe najväčšou prekážkou, a to

1. svojím učením, ktoré hlásalo Boha v jaslách a na kríži. Učilo nevystihlé tajomstvá (na pr. o Trojici, o Najsv. Sv. Olt.), hlásalo zmŕtvýchvstanie a posledný súd. Židom bolo to učenie pohoršením. Pohani ale nazývali ho immodica superstio, amentia, βζρβζρον δόγμα.¹⁾

2. Učenie to žiadalo od židov a pohanov veľké obety a ukládalo najvážnejšie povinnosti. Žid mal sa zdať svojej domnelej prednosti pred ostatnými národmi a mal uznať svojím Bohom Krista, ktorého ukrižoval. Pohani mali sa zrieknuť svojich bohov, slávnosti ich, ktoré tak lahodily smyselnosti ľudskej, mali prestať. Všetci mali sa zapierať, učiť sa pokore, čistote, láske k nepriateľom. Pán otroka, Grék barbara, žid pohana a boháč chudáka mal pokladať za brata.

Mimo toho žiadala táto nauka pokánie i verejné a vernosť až do smrti, sľubujúc za to všetku odmenu až vo večnosti. A to všetko chcelo kresťanstvo v dobe, keď pohanstvo stálo na vrcholci svojej slávy, súc zasypané priazňou rímskych cisárov, keď vlačnosť náboženská bola úžasná, keď nemravnosťou boli pokazené skoro všetky spoločenské vrstvy. Žiadalo to v dobe, keď v hroznom otroctve úpela skoro polovica ľudstva a život rodinný úplne bol vyvrátený.

3. Zakladateľom toho učenia bol Kristus, ktorý sotva riekol slovo a dal príklad, zomrel. Kristov život bol ako blesk, nestačil ani k tomu, aby si

pevnosti, sám tábor, palác (cisarský), senát, forum (súdobnú sieň); len chrámy sme vám nechali.

¹⁾ Nemierna povera, pošetilosť, barbarská viera.

získal hojne privržencov. Zem ale, ktorú Kristus za otčinu sebe vyvolil a kde pôsobil, nebola ani slavná ani milovaná ani veľká, bola porobená, nenávidená a malým bodom v širom svete. Kristus umiera na kríži a zanecháva svojim učeníkom, aby jeho učenie širili a hlásali. Kto ale boli apoštolovia hlásatelia toho učenia? Neboli oni ani rečníci ani filozofi ani boháči ani mocní tohoto sveta, ale prostí, chudobní, väčšinou neučení rybári. Zbraňou ich nebol meč, ale viera a modlitba. Mimo toho boli z národa, ktorým pohania a zvlášte Rimani pohrdali. (Viď Tacit. Hist. V. 5., kde líči povahu národa židovského.)

4. Proti hlásateľom týmto stál celý antický svet so svojou vzdelanosťou a mocou, so svojimi predsudkami a so svojou nenávisťou. Proti kresťanom povstal všeládny vtedy rímsky štát, ktorý vyznavačom nového tohoto učenia hrozil známym: *Non licet vos esse* — nesmiete byť! Proti kresťanstvu povstalo pohanstvo, ktorého kňazi a filozofi ako nepriatelia nesmieriteľní, zdvihlo sa židovstvo, ktoré dľa pokynov jeruzalemskej veľrady rozhlasovalo o kresťanoch potupy rázu najhoršieho¹⁾ Tak sv. Justin židovi

¹⁾ Nepekny zjav tento opakuje sa i v stoliach pozdejších. Niektoré zo židovských spisov, ktoré naväzujú na Talmud, majú účelom zľahčovať kresťanstvo a božského jeho zakladateľa a preto sú často plné hanení a nízkych urážok svätého Ježišovho mena a čistej jeho matky. Ukazujeme tu na spis *Sefer Toledoth Jesu* (kniha o pôvode Ježišovom), ktorý vydaný bol v stredoveku (v 11—13 stol.) a nesie sa podobným smerom. Sami židovský badatelia Lavater a Grätz označili spis ten ako snášku biednych pomlúv a zavrhl ho. Strauss nazval spis ten ničobným rúhaním, ktoré sa samo vo svojej ničobe rozpadlo a ani toho nezasluhuje, aby bolo vyvrátené. Z toho kalného a naprosto nehodnoverného prameňa čerpal i známy Haeckel a vo svojich „*Welträtsel*“ (Svetové záhady) uverejnil znova oné už dávno vyvrátené potupy. Všeznámy filozof Paulsen, posudzuje knihu Häckelovu, vraví: So splanúcim hanbením sa čítal som onú knihu, s hanbou nad úrovní všeobecného a filozofického vzdelania nášho ľudu. Že taká kniha bola možná, že mohla byť napísaná, vytlačená, kupovaná, čítaná a že jej verilo sa v národe, ktorý má Kanta a Goetheho, to je boľastné. Ostatne, oné potupy nové, znal ich už pohan Celsus (za časov Hadrianových v 1. pol. 2. stol.), ako Origenes († 254) sa zmieňuje, kto-

Tryfonovi praví do očí: Rozoslali ste do celého sveta náhončích, ktorí o nás rozhlasujú, že povstala bezbožná sekta kresťanov, a za vami tak mlúvia všetci, kto nás neznajú. Tertullian nazýva synagogu „seminarium infamiae nostrae“. (Dreher, Božsk. kresť. vyd. XI. 113.)¹⁾

A keď vzdor tomu učenie to zakríknuť sa nedalo, ba keď nechcelo jakožto jediné pravé vedľa seba trpieť žiadneho iného, povstal medzi ním a pohanským svetom, menovite rímskym štátom, zápas na život a na smrť. Ríman ctí svojich bohov hlavne preto, že dľa jeho názoru učinili štát veľkým a ho chránili; kresťan však im úcty popieral, preto platil za nepriateľa štátu a cisára, za nelojálneho. To viedlo

5. ku krvavým prenasledovaniám, k mučeníctvu kresťanov.

a) Cisári rímski, jakožto povolani ochrancovia rímskeho štátu a rímskych bohov, užili všetkých prostriedkov na zdolanie kresťanstva. Od Neron a (54—68) až po Diokletiana (284—305) na malé výnimky všetci prenasledovali kresťanov. Bičovanie, hranice, kríž, sekera, zápas s divou zverou v arenách, všetko to pracovalo na zkažení učenia Kristovho. A k nim družily sa pomlavy všetkého druhu. Krešťania, ako sme už podotkli, boli vyhlasovaní za bezbožníkov — (sv. Polykarpa uvítali v amfiteatre výkrikom αἴρε τοὺς ἀθεοῦς),²⁾ za nevlastencov.

Na bedrá ich bola svaľovaná vina za nešťastie, ktoré ríšu stihlo, vraj preto, že urazení bohovia sa mstia.

Známe je Tertullianovo: Si Tiberis ascendit ad moenia, si terra movit, si fames, si lues, statim: Christianos ad leones! (Apolog. c. 40.)³⁾

rých vo svojom spise „proti Celsovi“ vyvrátil. Pochádzajú už z tých dôb, keď židovstvo hľadalo kresťanstvo, ktoré zvláštnym úsilím sv. Pavla, židmi tak nenávideného, a iných apoštolov a učeníkov tak mohútne sa šíri, lžou, pomluvami už v zárodku udusiť a na posmech priviesť. (Dr. Špaček, Božstvo Ježiša Krista, vyd. I. 140. a nasl.)

¹⁾ semenište našich potúp.

²⁾ Chyť sa neverca (volali na dravca)!

³⁾ Jestliže vystúpi Tiber k hradbám, je-li zemetrasenie, hlad, mor, ihneď (voláte): Kresťanov levom!

b) Lež tu sa ukázala sila toho učenia a moc Božia. Kresťania sú presvedčení o jeho pravde, nedali sa od neho odstrašiť ničím. Srdnate sa k nemu priznávali a odhodlali sa preň znášať bolesti najkruťejšie, i samú smrť. Umierajú ako mučeníci (μάρτυρες)¹⁾ s volaním: Christus regnat.²⁾ Kresťan či mladík či starec, či dievka alebo žena, nech ktoréhokoľvek stavu, čo i najhoršími mukami boli sužovaní, ako sám Tacitus o nich tvrdí „quaesitissimis poenis“ (Annal. XV., 44), pokojne vyznáva do tvári svojim katom: Christianus sum (kresťan som).

Pri tom všetkom kresťania nekľajú svojich prenasledovateľov, ale dľa príkladu Kristovho im odplácajú odpustením a modlitbou. O lyonských mučeníkoch sa hovorí: na nikoho nežalovali, ale vymlúvali všetkých. Jaheň Vavrínek modlí sa na rozžeravenej mreži za blaho mesta Ríma.

Prenasledovanie tie menovite za Decia (249—251) a Diokletiana (284—305) boli tak kruté, že sa zdalo, ako by už kresťanstvo s povrchu zeme bolo vymazané; Diokletian dal si už na mílnikoch vykresáť nápisy: nomine christianorum delete.³⁾ Lež mýlil sa cisár.

Učenie, za ktoré tiekla svätá a mnohá krv mučeníkov (počítaných na 3 milliony), nemohlo zahynúť. Sanguis martyrum erat semen christianorum — krv mučeníkov bola semenom kresťanov, hovorí Tertullian. (Apolog. c. 50.) S povrchu zeme zahnané kresťanstvo našlo útulok pod ňou, v katakombách, odkiaľ zanedlho vrátilo sa na zem a to ako vífaz, aby s nej nezmizlo nikdy. Celá veľká ríša rímska stala sa skoro po smrti Diokletianovej akoby zázrakom kresťanskou.⁴⁾

1) μάρτυς, ὑπὸς = svedok; kresťania tak zvali svojich mučeníkov, pretože svojou smrťou svedectvo vydávali o pravde Kristovej. Slovo to súvisí s výrokom Pána: Budete mi svedkami (ἔσεσθέ μοι μάρτυρες.) Skut. ap. 1, 8.

2) Kristus kraluje.

3) Keď vymazané bolo meno kresťanov.

4) Čítaj H. Sienkiewicz, Quo vadis III. d. Kresťania-mučeníci. X. Dvorák, Sursum corda, báseň Martyres.

6. Avšak nie len meč, lež i pero namáhalo sa zničiť učenie Kristovo. Povstávali filozófi, ktorí velebili starú filozófiu, menovite grécku Pythagorovu a Platonovu, a Kristovo učenie i s jeho hlásateľmi zľahčovali všemožným spôsobom. Známe sú tu mená Celsovo, Filostratovo a Porfyriovo. Na porušení kresťanskej pravdy, a tým na jej záhube, pracovali už vtedy mnohí bludári. Stačí len uviesť meno Ariovo a Nestorovo.

Tak sa viedlo učeniu tomu v prvých dobách jeho hlásania. Doby ale

7. neskoršie neboly lepšie. Nepriateľov, a to veľkých a mnohých, neschádzalo mu nikdy. Prišli barbarské doby sfahovania národov, dostavil sa islam so svojím polmesiacom, prišiel neblahý rozkol, ktorý cirkev rozdelil na východnú a západnú. Dostavily sa rôzne bludy, ktoré v zápätí mali neblahé války náboženské a učením Kristovým otriasly až do základov. Prišla francúzska revolúcia a s ňou zástupy svedených nevereckou filozofiou chystaly sa zasadiť učeniu kresťanskému poslednú ranu. Na kresťanské učenie útočia dodnes ľudia zlí, zvrhlí, bludári a neverci našej doby. — Lež učenie Kristovo prekonalo a prekonáva všetko. Je to neuveriteľné, môžeme tu právom zvolaf s Tertullianom, a preto božské. *Incredibile, ergo divinum!* Na učení Kristovom plnia sa slová slavného rabbiho Gamaliela, ktorými kedysi pred veľradou židovskou zachránil život apoštolom: Jestliže dielo to je z ľudí, samo sebou sa rozpadne, jestli ale je z Boha, nebudete môcť ho zničiť. (Viď časť čítank. čl. 13.) Kristus dobre riekol: Nebo a zem pominú, ale slová moje nepominú. (Mat. 24, 35.) Kristovo učenie zázračne sa rozšírilo, v búrach a prenasledovaní nezhybnúlo, ako hynú i najlepšie učenia a diela ľudské, preto

učenie to je učenie Božie a Kristus, ktorý mu zahynúť nedal a nedá, je Boh.

C) § 46. Účinky kresťanstva. Obnova sveta.

Účinok osvetový, mravný a spoločenský.

Buddhismus a islam.

Kresťanstvo, ačkoľvek sa so všetkými prekážkami stretávalo, predsa so dňa na deň získalo si srdcia ľudské viac a viac a prinieslo čoskoro vo všetkých oboroch tehďajšieho života ovocie najpožehnanejšie. Všade bolo spozorovať najnajvyšš blahodarný jeho účinok. Kresťanstvo bolo kvasom, ktorý prekvasil, preniknúť, zmenil a obnovil celú tehďajšiu ľudskiu spoločnosť. Splnily sa na ňom slová Pána: Ecce, nova facio omnia — hľa učiním všetko nové. (Zjav. sv. Jána 21, 5.)

Kresťanstvo spôsobilo:

1. Obnovu duševnú (účinok osvetový.)

a) Zmenilo úplne náboženské smýšľanie tehďajšieho ľudstva, odstránilo pohanskú poveru, prinieslo na svet správny pochop o Bohu a jeho vôli, o ľudskom pôvode a cieľi. Čoho sa kresťanské dieťa dozvedá o svojom životnom cieľi už v lone svojej matky, je nekonečne viac, než čo Platon o tom vedel povedať. Kresťanstvo zmenilo dosavadný, sebecký názor na život. Neni si tu sám pre seba (ako starovek to učil), ale i pre Boha a pre bližných. Tak hlásalo a dávalo smýšľaniu a životu ľudskému nový, šľachetný smer. Kresťanstvo splnilo i túžbu Sokratesovu, naučilo ľudí dokonálej úcte Božej, tak že opravdu teraz ľudia ctili Boha „divina institutione formati.“¹⁾

b) Vykvitlo nové písemnictvo, kresťanská literatúra, ktorá Kristovo učenie rečou latinskou a gréckou hájila, slovom básnickým a rečníckym velebila a

¹⁾ vedení božským učením.

tak kliesnila mu cestu v mysli ľudskej. Kresťanstvo dalo krásnym umeniam nové ideály, nové podnety, pod jeho hrejúcim dychom rozkvitlo stavitelstvo, maliarstvo a sochárstvo najkrásnejším kvetom. Školy kresťanské (na pr. alexandrijská) už v prvých dobách boli ohnišťom vied a všetkej vzdelanosti a boli prístupné všetkým. A dodnes, kde kresťanstvo upadá, hynie i civilizácia, mizne kultúra.

2. Obnovu mravnú (účinnok morálny.)

a) Kresťanstvo zošľachtilo a sporiadalo rodinu, základ spoločnosti.

Svojím učením, že manželstvo je sväzok svätý a nerozlučiteľný, odstránilo mnohoženstvo, vytrhlo ženu z nečestného nevoľníctva muža, učinilo ju rovnocennou jeho družkou a získalo jej dôstojnosť, aká jej príslúcha ako panne, žene, matke. Kresťanstvo povznieslo ženu a dajúc jej ideál čistej Bohorodičky, učinilo ju čistou, mravnou, pokornou, trpezlivou a zbožnou. Muž z príkladu Kristovho čerpal silu k tým samým ctnostiam.

Deťom kresťanstvo vyslovilo právo na život a výchovu, tým že obmedzilo dosavádnu neobmedzenú moc otcovskú, odstraňiac oné povestné „suscipere liberos“¹⁾, a uložilo otcom nie len práva, ale i povinnosti. Kresťanské dieťa — stalo sa v kresťanskej rodine predmetom nežnej lásky a pečlivosti.²⁾

b) S chudobným (v cisárskom Ríme bolo ich na 350.000), nešťastným, slabým a nemocným pohanský starovek nemal slútovania. Seneka hovorí: *Misericordia animi vitium est, boni misericordiam vitabunt.* (Devivier, Cours d'Apolog., vyd. XVIII. 557.³⁾)

¹⁾ Novonarodených kládli otcovi k nohám; pozdvihol-li ho (suscepit), bolo živé, prijaté do rodiny, jestli nie, bolo odhodené.

²⁾ Čítaj Sv. Čech: Dagmar Lúčenie rodičov s Marketou. Spolok „Dětsví Ježíšova“ zachraňuje a vychováva odložené detky v pohanských zemiach.

³⁾ Milosrdenstvo je slabosť ducha, dobrí sa budú milosrdenstva varovať.

Učenie Kristovo svojim: Čokoľvek ste učinili jednému z najmenších, mne ste učinili, hľadalo zmierniť ich osud a otvorilo trpiacemu svetu nevýčerpateľný prameň dobročinnosti a milosrdenstva. (Viď časť čítank., čl. 10.) Slova milosrdenstvo starovek ani neznal, kresťanstvo ho teprv prinieslo na svet. Všade tam, kde vytýčený bol kríž, ustupovala surovosť a sebeckosť účinnej lásky ku bližnému, povstali nemocnice, chudobince a všelijaké iné ústavy na zmiernenie biedy ľudskej. Pohanovia sami riekali: Hľa, ako sa tí kresťania vospolok milujú. (Tert. Apolog. c. 39.) Plinius ml. o prvých kresťanoch svedčí, že pri svojej bohoslužbe prisahovali, že ničoho zlého nebudú činiť, že nebudú sa dopúšťať krádeže, lúpeže, smilstva a podvodu, ale že všetkým len dobre budú činiť. (Epist. ad Trai. X. 97.) Či môže byť pre mravný život kresťanov čestnejšieho svedectva, také slyšíme z úst tohoto učeného pohana? Svojím pokáním kresťanstvo hľadalo padlých povzniesť a dobrých na výške udržať.¹⁾

Obnovu spoločenskú (na poli hospodárskom a politickom, účinnok sociálny.)

a) Práca v staroveku bola znehodnotená, pracovať zneuctievalo. Aristoteles a Platon učili, že práca je nedôstojná slobodnému človekovi. Terentius praví: Jestli kto má byť uctievaný, treba je, aby nemusel pracovať. (Devivier, Cours d'Apolog. vyd. XVIII. 557.) Kresťanstvo, ukazujúc na príklad pracujúceho Syna Božieho a na jeho učeníkov a zavrhuje zahálku (známe Pavlovo: kto nechce pracovať, nech ani nejie), posvätilo prácu a priviedlo ku cti pracujúci ľud. Tým všetkým, ako i učením, že všetci ľudia sú rovní pred Bohom, odstránilo najhoršiu škvrnu spoločenského života počas staroveku — otroctvo (ktorý

¹⁾ Čítaj J. Zeyer, Troje paměti Víta Choráze 82 a nasl. Účinky učenia Kristovho. Sv. Čech, Sněh. Pohádka VI.

list sv. Pavla je tu dôležitý ?) Otrok nemal vtedy žiadnych ľudských práv, bol una res — puhou vecou. Povestné sú výrazy: Servus non tam vilis, quam nullus, non est otium servis, servus nullum caput habet, nullum ius. (Devivier, Cours d'Apolog., vyd. XVIII. 554. S otrokom nebolo súcitu. Treba však povážiť, že týchto nešťastníkov mal rímsky štát na 120 millionov (jednotliví patriciovia mali otrokov na 20.000) a že 6 millionov rímskych občanov, ktorí sa zvali „populus rex“ — národ kráľ — jednali s nimi dľa ľúbosti, z pravidla čo najhoršie. Caligula tak ďaleko zašiel, že divé zvieraťá v cirkuse dal krmieť mäsom svojich otrokov, aby mu výživa ich prišla ľavnejšia. Plinius ml., ktorý k otrokom láskavo sa choval, nemal nasledovníkov.

Keďby kresťanstvo nemalo iných zásluh, len že odstránilo, bárs i pomaly, otroctvo, už preto prislúchal by mu vďak celého vzdelaného sveta.

b) Kresťanstvo smýlo však ešte inú škvrnu s tehdašej ľudskej spoločnosti. Boly to surové zápasy gladiatorské pri verejných hrách, ktoré „populus rex“ žiadal si volaním: Panem et circenses²⁾). Pri zápasoch týchto zahynulo vzájomným vraždením často za jeden mesiac na 20.000 ľudí. Keď cisár Trajan na oslavu svojho víťazstva nad Dákmi usporiadal verejné hry v Ríme, zahynulo pri nich na 10.000 gladiatorov a na 11.000 dravcov. Kruté tie hry byly schválené zákonmi a označované za nobilis institutio a excellens disciplina³⁾). Kresťanský cisár Honorius im r. 404 učinil koniec na vždy.

c) I predôležitú časť otázky sociálnej, otázku chleba a mzdy, riešilo a rieši Kristovo evanjelium. Známy je zákon Kristov: Každý robotník je hoden svojej mzdy (Mat. 10, 10.)

d) Kresťanstvo ako sporiadalo rodinu, tak upevnilo i štát. Hlavy panujúce sú poddanému posvätné, preto že sú „z milosti Božej“, a ich zákony zaväzujú kresťana i vo svedomí. Lež práve preto, že

1) „Otrok nie za málo, ale za nič; neni odpočinku otrokom, otrok nemá žiadnej hlavy ani práva.“ Otrokom, ktorí utiekli svojim pánom, dávvané byly na tyľá bronzové obruče. Na obruči bol zavesený a časom i k nej pribitý štítok s nápisom obsahujúcim adresu pánovu.

2) Chlieb a cirkusové hry.

3) Vznešené sriadenie a vynikajúce cvičenie. (Tak Cicero i Plinius. Devivier, Cours d'Apolog. vyd. XVIII. 556.)

sú z milosti Božej, panovníci sú i Bohu zodpovední a povinnosťou ich k poddaným je vládnuť spravodlivo. Spravodlivosť u vladárov a poslušnosť u poddaných sú základy kresťanského štátu. — Volanie: Ave, Caesar, morituri te salutant¹⁾ (pohanský, štátny absolutizmus), nezná kresťanský svet; za to však tým nadšenejšie a radostnejšie volá: Cum Deo pro rege et patria — s Bohom za kráľa a vlasť.

Tak kresťanstvo obnovilo tvárnosť zeme a spôsobil taký prevrat v ľudskej spoločnosti, že veda dejepisná sama od narodenia Kristovho číta novú dobu ľudstva, aeru kresťanskú. Kresťanstvo dokázalo to v dobe všeobecného náboženského a mravného úpadku, keď všetko stálo proti nemu. Jestliže vzdor tomu preniklo a podmanilo si svet a povznieslo ľudstvo všetkých národov a všetkých stavov k takej dokonalosti, tak príčina zjavu toho neni zo sveta, prirodzená, ale nadprirodzená, t. j. nekonečná moc Božia, s jakou Boh vládne nad ríšou duchov. Preto Kristus, ktorý je učenia toho pôvodcom a myslí ľudské tak mu naklonil a ich zmenil, má moc Božiu, je z Boha, je Boh.

To, čo Kristus dokázal svojím dielom, jasne svedčí o jeho božstve, o jeho božskej moci a poslaní. Spôsobom prirodzeným, len ľudskou mocou, by to nikdy nebol previedol. Podivuhodné účinky tie dokázal Kristus narodený v opovrhnutom Nazarete, odsúdený vlastným národom ako zločinec na smrť križa. Povážme, keďby dnes niekto z ľudí, ktorý by žil a umrel v podobných pomeroch ako Kristus, nám tvrdil: Obrátim svet, pojdu za mnou národy a zmení sa smýšľanie a jednanie tak, jako ich naučím, uveria vo mne jako v Boha a milióny budú za mňa umierať, riekne isté, že človek taký mlúvi nerozumne a pošetile. Však vieme, že najslávnejší mudrci mali a majú dosaväď len niekoľko sto žiakov, je nám známe, že Platon, nemohol pre svoje učenie získať ani ľudí tej ulice, v ktorej býval. Preto rovno nerozumné a pošetilé je tvrdiť o Kristovi, ktorý všetko, čo vyššie sme uviedli, nielen mlúvil, ale i dokázal, že bol len puhy človek a nijako Boh. Uzdra-

¹⁾ Zdrav buď, 'caesaru, pozdravujú sa, ktorí zomrú.

vený slepý dobre riekol: keďby nebol z Boha, nemohol by nič takého činiť. (Ján 9, 33.)

Jestli spomenieme vznešenosť Kristovho učenia, šlachetnosť jeho morálky a požehnané jeho účinky, sami poznáme, jak nemiestné je stavať mu po boku snáď **buddhismus** alebo **islam**.

Buddhismus (zakladateľ jeho bol Čakya-Muni [Čakya = mnich], známejší pod menom **Buddha** (osvietený); nar. v Nepále ako syn malého kniežata, rok smrti jeho je neistý, zomr. buď r. 477, alebo dľa iných r. 543 pr. Kr.), učí:

a) Príčinou biedy a bolesti je prílišná láska k životu a túžba po ňom, je nesmierna láska ku svojmu ja. Preto je treba úplne ju potlačiť, umŕtvíť, zničiť. Len ten, kto to dokáže, kto zničí svoje ja, vojde do Nirvany, ktorá značí úplný zánik, zhasnutie (asi tak ako svetlo lampy samo pomaly zhasne, až zhasne úplne, nezanechávajúc po sebe stopy).

b) Život dľa buddhismu je zlom, a preto je dovolené ho zničiť, aby človek došiel pokoja, zhasnutia v Nirvane. Tak buddhismus káže sebazničenie a dovoľuje sebavraždu.

c) Dľa buddhismu vládne svetom neúprosný zákon, osud, akási sebanevedomá moc, stíha zlý čin trestom, čin dobrý odpláca odmenou a šťastím. Buddhismus nedáva žiadnej odpovedi na otázky: Odkiaľ je človek, aký je jeho cieľ tu na svete? Mlčí úplne o Bohu, ktorého nezná, o večnosti, nebi, blaženosti, je bez nádeje a milosrdenstva. Nič nevie o prozreteľnosti Božej a nesmrteľnosti duše.

d) Buddhismus učí sťahovanie duší a znovuzrodenie. Čím ctnostnejšie kto žil (rozumej: potlačoval svoje — ja, svoju osobnosť), tým v lepších pomeroch sa zrodí, až sa očistí a vojde do Nirvany a v nej zhasne.

e) Buddhismus verí v *daemony* a chráni sa pred nimi rozmanitými čarý a odriekaním poverečných formulí (jeho modliace mlýny! Viď Sven Hedin, Tibet, 410.)

f) Buddhismus káže síce lásku ku všetkým-tvorom, teda i k ľuďom, ale len z tej pohnútky, že sú živé bytnosti. Jak slabý to dôvod! Tak rovnako treba milovať ľudí ako rastliny i zvieratá. A opravdu Buddha zakázal zabíjať zvieratá, ba sám vraj si dal rozhríznúť žíznivým tigrom tepnu, aby mu krvou svojou zahnal žízeň.

g) Hlásajúc sebazníženie a vyličujúc život ako dlhý rad bied, ako zlo, ktorého sa treba zbaviť, buddhismus svádia k životnej ľahostajnosti a nechuti, vedie k úplnej nečinnosti a podrýva všetku osobnú snahu; preto tiež odníma všetku pôdu vedám, umeniam a všelijakému pokroku vôbec.

h). Buddhismus káže síce lásku ku všetkým, avšak aby p o l o ž e n i e

nižších tried zlepšil, ich samé zošľachtil a vzdelal, pre to ne-
učinil ničoho. I ženu nechal v porobe, ba Buddha odoprel
jej i právo na Nirvanu.

i) Že Buddhismus má niektoré zariadenia a obrady podobné kresťanským, na pr. rády, hierarchiu, sľuby, ružence, treba vysvetliť tým, že si ich vypožičal od kresťanstva, ale ich i neskrze znétvoril. Dejepis svedčí, že mních Kosmas našiel v VI. stol. kresťanstvo rozšírené v Persii i na ostrovoch Indického oceána. Jeho priateľ Sopatros našiel na Ceylone kvitnúcu kresťanskú osadu. Perskí biskupi svätili indických. Portugalci našli v 15. stol. v Indii kresťanov Tomášových. Čína bola navštevovaná nestorianskými misiónármi, od nich mohli buddhisti mnohé veci si osvojiť, ako neskoršie Tibetania od Františkánov. Tibetský Dalai Lama neni starší než pol tisíc rokov. Príčinu čiastočnej podobnosti v zovňajších zariadeniach medzi buddhismom a kresťanstvom — čo do ducha sú obe náboženstvá naprosto rôzne — súc buddhismus v podstate atheismus — možno hľadať i v známom výraze: anima naturaliter christiana.¹⁾ Duch ľudský snažil sa vždy a všade prejavovať svoje náboženské city a k Bohu sa priblížiť; preto vymýšľal, tvoril, zavádzal rozmanité zariadenia (na pr. odriekavý život mníšsky, viď Vestálky u Rimanov). Ľud indický sám buddhismu v celku neprijal, neodporúčal sa mu jeho atheismus, ktorý nikdy nevie vyhovieť náboženským túžbam ľudskej prirodzenosti. Ľud preto pridržal sa väčšinou starého polytheismu, staval chrámy, ustanovoval kňazov, a keď Buddha zomrel, ctil ho i vynikajúcich jeho žiakov ako bohov. Nirvanu ale predstavoval si ako miesto večného jara, šťastia a blaha, kde užije plných a neustálych smyseľných pôžitkov. A tak je tomu dodnes. S t a v n á r o d o v buddhismu oddaných je naprosto n e u t e š e n ý. Moderní cestovatelia Gilmour, Huc, Hübner, Compleson, misiónár Schäfer, Sven Hedin (Tibet 425.) líčia nám vo spisoch priamo zdesujúci obraz, v jak hroznej povere, v jak hlbokej mravnej kleslosti žijú tieto národy, dokladajúc, že len kresťanská kultúra bude vstave, aby ich povzniesla k novému životu.

2. Islam, ktorého zakladateľom bol M o h a m e d (= slávny, chvályhodný, nar. r. 750 v Mekke), je miešanina arabského polytheismu so židovstvom, a porušeným kresťanstvom. Židovstvo však prevláda.

a) Islam učí síce m o n o t h e i s m u, avšak Alláh riadi všetko dľa svojej ľúbosti, nezná milosrdenstva s „neveriacimi“, ba má radosť z toho, môže-li ich stihnúť najfazšími trestami. Áno Alláh ide tak ďaleko, že každému človekovi jeho životný osud vopred určil. Č o t i j e u r č e n é, f a n e m i n i e. Preto

¹⁾ Duša ľudská svojou prirodzenosťou je kresťanská.

b) islam nezná prozreteľnosti Božej a stavia na jej miesto fatalismus.

c) Mravouka islamu uspokojuje sa zväčša len zovňajšími skutkami; žiada modlitbu k Alláhovi, pôst, almužnú, púť do Mekky a svätú válku proti neveriacim. Ináč dovoľuje takmer všetko. Islam podržal mnohoženstvo, otroctvo i krvnú mstu. Veriacich, menovite tých, ktorí padnú vo svätej válke, čaká raj plný smyselných rozkoší.

d) Je pravda, že islam rýchle sa rozšíril. Lež príčiny toho boli výlučne prirodzené; rozdrobenosť, úpadok gréckeho cisárstva, príkaz svätej války proti neveriacim a sľub smyselného raja tým, ktorí v boji s neveriacimi padnú. Sľub ten učinil z mahomedánov fanatických bojovníkov, ktorí teraz s mečom v ruke šíрили slávu polmesiaca. Islam mimo toho nežiadal žiadnych zvláštnych obetí mravných, ba čo viac snažil sa vyhovieť smyselnosti národov východných plnou mierou. Po prvom vzplanutí rozmachu vyhasol však fanatizmus a nasledoval tým väčší pád náboženský i mravný. Islam je dnes rozdrobený na 60 rôznych sektí a úpadok jeho je čím diaľ tým hlbší, trvalý a nevyliciteľný. Učenie, ktoré sa ne snaží položiť medzu smyselnosti, človeka z nej vytrhnúť a k mravnej šľachetnosti povzniesť, má už samo v sebe zárodok smrti.

§ 47. Svätý život a dokonalý charakter Ježiša Krista.

Jeho životný cieľ.

Život Kristov je život Boha na svete. Ako Kristus žil, čisto a sväto, tak len Boh žiť môže. Kristus svätosť tú ukázal:

1. Úplnou bezhriešnosťou.

Ako bol bez bludu, bez omylu, tak bol i bez hriechu. Na celom jeho živote nemožno nájsť vady, ani stínu slabosti, nedokonalosti. Svedčia o tom jeho učeníci, ktorí cez tri roky stále s ním sotrvávali a boli svedkami každého jeho skutku a slova. Títo ho nazývajú „čistým a nepoškvrneným bäránkom, ktorý sám bez hriechu niesol hriechy všetkých“ (1. Peter. 1, 19. 1. Ján, 3, 5), a svedčia o ňom slovami: Peccatum non fecit — hriechu nespáchal. (Peter. I. 2, 22) Sám Judáš vyznáva: Zhrešil som, zradiac krv spravodlivú. (Mat. 27, 4.) Jeho úhlavní nepriatelia, farizeji a zákonníci, ačkoľvek

sledovali ho s kroka na krok („observabant eum“), nemohli ho z ničoho obviňovať, keď ho na smrť odsudzovali. Preto Pilát, než im Krista vydal, umyl si ruky a riekol: Nevinný som v krvi spravodlivého tohoto, vy vidte! (Mat. 27, 24.)

Kristus učí nás modliť: Odpusť nám naše viny, sám však, ačkoľvek ináč celý jeho život je stála modlitba, za svoje hriechy nikdy sa nemodlí, pokiaľ žiadnych nemá.

Ježiš pokojne sa pýta i svojich najväčších nepriateľov bez obavy, že by mu snáď mohli odpovedať: Kto z vás môže mňa obviňovať z hriechu? (Ján 8, 27, 24.)

Sokrates háji sa pred aeropágom athenským, Karol I. pred anglickým parlamentom, Ľudovít XVI. pred svojou popravou volá: Francúzi, som nevinný, jediný Kristus sa nehájil, tak že sa divil Pilát. (Mat. 27, 14.) Nehájil sa preto, že jeho nevinnosť a svätosť bola všetkým známa.

Τὸ μὴδὲν ἁμαρτεῖν ἐστὶ τοῦ θεοῦ — nehrešiť prislúcha Bohu — učí stará filozofia (Libanus) a hlása: Nemo non nostrum peccat (Petronius, Satir. 75, 1.), každý z nás hreší. Preto Kristus neni z nás, je z Boha, je Boh.

2. Plnosťou svojich ctností.

Kristus má všetky ctnosti, ktoré môžu ozdobovať bytnosť ľudskú a to v miere, v lesku takom, že ďaleko prevýšil všetky ideály, ktoré si o mravnej dokonalosti vytvoril starovek, že je nad všetkých mravných velikášov vekov neskorších.

Základom všetkých čností je pokora. Ježiš je pokorný nad všetko pomyslenie. Už to, že zvolil si Nazaret, miesto opovržené, za svoj pobyt, svedčí o tom. Nazaret je len príprava na Kalváriu.

Kristus neprišiel, aby si dal slúžiť, ale aby slúžil sám. Pri všetkých svojich zásluhách nehľadá nikdy svojej slávy, ale slávy svojho Otca, ktorý ho poslal.

Ježiš nikdy nemyslí na seba, je bez sebeckta. Vtáci nebeskí majú svoje hniezda, líšky svoje diery, Kristus nemal, kam by hlavu sklonil, áno živí sa z almužien. Nežiada, ako Sokrates pred smrťou, aby vzdialili od neho ženy, by nebol rušený jejích nárekom. Kristus, idúc na smrť, lkajúcim ženám odpovedá: Neplačte nado mnou, ale samy nad sebou plačte a nad svojimi synmi. (Luk. 23, 28.)

Jeho láska k Bohu a k ľuďom nezná hranice. Jeho pokrm je, aby činil vôľu Toho, ktorý ho poslal, a bol mu poslušný až k smrti kríža. Medzi tým, čo celé noci sa modlí, cez dni, kade chodí, všade ľuďom dobre činí; o ňom platí „pertransiit bene faciendo.“ (Sk. ap. 10, 88.) Bol láskavý, mierny ku všetkým. Hriešnici slyšia z jeho úst slová odpustenia, za svojich nepriateľov sa modlí, i svojim katom vyprosuje na kríži milosť.

Niet šľachetného citu, ktorého by Kristus nemal. Je vďačným synom, na matku svoju nezapomína, ani keď umiera, je šľachetným vlastnilom, nad budúcou zkazou svojej vlasti a mesta Jeruzalema roní slzy úprimnej ľúlosti a bolesti. Je radcom, tešiteľom, pomocníkom chudobných, zarmútených a opustených. Každý, i najchudobnejší, najposlednejší je mu bratom.

Pri svojej miernosti je však vzáčne otvorený a priamy, lebo svätosť a pravda sú nerozlučiteľné. S prísnosťou a rozhodnosťou kára nepravosť, hriech, pokrytstvo. Zákonníci, farizeji a necitliví boháči, slyšia z jeho úst nejedno slovo spravodlivého odsúdenia. (Luk. 6, 24. Mat. 23, 23.)

Kristus je ἀρχὴ καὶ τύπος τῆς δικαιοσύνης,¹⁾ po ktorej Platon toľko túžil. (Politeia IV., XVII. 443 C.)

Ježiš je veľký v trpezlivosti a bolesti. Ticho znáša nedostatok a biedu svojho chudobného života. Kdežto Scipio, odchádzajúc do vyhnanstva, volá: Ne-

¹⁾ Pôvod a obraz spravodlnosti.

vďačná otčino, nebudeš mať mojich kostí, Kristus trpezlivo nesie i najhorší nevďak a neuznanie. Cíti bolesť, avšak nepodlieha jej. I vtedy, keď zvoláť môže: Neni bolesť ako bolesť moja, na ceste krížovej, na kríži, na Kalvarii, nereptá, len ticho trpí. Umierajúci Germanicus zaprisahá svojich priateľov: Vindicabitur vos!¹⁾, (Tacit. Annal. II. 71.), Kristus so svojho kríža volá: Otče, odpusť im. — Sám stotník, pohan, diví sa tomu majestátnemu pokoju a veľkosti myslí, že v údive vyznáva: Zaiste Syn Boží bol tento! Áno tak, ako Kristus umieral, mohol umierať len Boh v ľudskom tele.²⁾ (Viď časť čít. čl. 11.)

Srovnávajúc Sokratesa s Kristom, Rousseau hovorí: Život a smrť Sokratesova je životom a smrťou mudrca, život a smrť Ježišova je smrťou Boha. (Emile IV., 389. Preložil Dr. Krecar. Viď časť čítank. čl. 11.)

3. Dokonalosťou svojho charakteru Zo všetkého, čo sme už dosavád o Kristovi riekli, patrná je vznešená krása a nadľudská dokonalosť jeho charakteru, ktorá ničím ani jediným rozporom neni skalená. Na Kristovi spaťujeme shodu slova so skutkom, učenia so životom. Ježiš ako učil, tak žil; ako žil, tak umrel. Toho nevidíme na žiadnom mudrcovi starého veku. Ani Sokrates, najvznešenejší z nich, neostal učeniu svojmu verný až do konca a charakter jeho neni prostý chýb a slabostí, ktorým hovela jeho doba. Známo je o ňom, že pred smrťou dal obetovať Aeskulapovi (bohu lekárstva) kohúta. Nemožno preto srovnáť syna Sofroniskovho (Sokratesa) so synom Marie, hovorí Rousseau. (Emile IV. 388. Prel. Dr. Krecar.)

Zvláštne ale je, že Kristus nevyspieval pomaly v charakter³⁾, ale hneď od počiatku, keď po prvé stre-

¹⁾ Pomstíte mňa!

²⁾ Čítaj J. Zeyer, Zahrada Marianska 132 a nasl. Smrť Kristová. X. Dvorák, Stínem k úsvitu (úrivky — ukázky z básní.)

³⁾ χαρακτῆρ ὀσθρὶν, ryjem, ὁ χαρακτήρ = znamená vryté, ráz, znak.

távame sa s jeho zjavom, je už povahou celou a úplnou. Už ako 12 ročný mladík jedná s pokojom a istotou, ktorej je schopný len dokonalý charakter. Prečo ste ma hľadali, zdáliž ste nevedeli, že musím byť v tom, čo je môjho Otca? (Luk. 2, 41.) Otázka táto k jeho zarútenej matke svedčí, že už ako mladík si bol úplne vedomý svojho veľkého úkolu, ktorý ako muž 30 ročný začal konať. Kto vznešený charakter Kristov lepšie hľadá poznať, iste neprehliadne, že Ježiš je prorokmi zasľúbený služobník Boží, svätý Izraela, zasľúbený Messiáš.

4. Veľkosťou a vznešenosťou svojho životného cieľu.

Svet videl umierať Curtia a Decia za vlasť, Sokratesa za filozófiu, Catona za slobodu, že by však niekto chcel umrieť za hriechy ľudstva, to svet slyšal len z úst Kristových. Jediný Kristus chcel spasíť a mravne obnoviť a oblažiť všetky dielky Adamove svojím slovom, skutkom a svojou smrťou. Či môže byť cieľ i Bohu samému dôstojnejší? Ľudstvo má oslobodiť pravda, tá má byť pre všetkých ľudí a pre všetky časy. Preto Kristus chce, aby pravda jeho bola hlásaná „všetkým stvoreniam“ a do konca sveta; preto zakladá nové, pravé náboženstvo, ktoré má byť pre všetky národy a veky, obecné, svetové, katolícke. Takého účelu nevytknul si nikto pred ním ani po ňom. Zoroaster chce prosperovať Peršanom a ostáva Peršanom, Buddha Jndom a je Jndom, Sokrates Grékom a ostáva Grékom, len Kristus, ačkoľvek „odtiaľto“ ničoho nevzal, chce všetkým byť všetko. Tí, ktorí po ňom prišli, čo svetu dali, len z „jeho“ vzali. —

Tak vznešený bol Kristov zjav, taká svätosť a dokonalosť jeho charakteru, taký jeho životný účel. Veľhlasný Hettinger, uvažujúc o všetkom tomto, napísal pamätná slová: Pravda jasná ako slnečný papršlek, svätosť čistá ako

svetlo, spravедlnosť, ktorá dušu preniká až do najjemnejších záhybov, láska, ktorá ničoho nechce a si nežiada, lež všade rozniesť sľutovanie, milosť, pokoj a blaženosť — to je Boh. A všetko to bol Ježiš Kristus. (Apolog. kresť. vyd. IX. II. 504.)

Áno, Kristovi opravdu sluší gloriola, na ktorej v jase nebeskom skvejú sa slová:

**Ecce homo a Vere Dei filius est iste! Ejhľa
človek a Zaiste Syn Boží je tento!**

VI. Ježiš Kristus a jeho cirkev.

§ 48. Ježiš Kristus založil cirkev. Pojem cirkvi.

Proroctvá a nástiný starozákonné (ktoré?) naznačovali, že Messiáš založí kráľovstvo pravdy a spravdivosti, pokoja a lásky. Ježiš z Nazareta založil kráľovstvo to, svoju cirkev.

1. Kristus kráľovstvo čisto duchovné, cirkev, založiť chcel.

Slávnostne oznamuje Petrovi: Ty si Peter (= skala) a na tej skale vystavím cirkev svoju (οικοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν Mat. 16, 18). Ježiš mlúvi často o svojej cirkvi, o kráľovstve Božom, o kráľovstve svojom na zemi. Tak mlúvi v podobenstvách o semene, o rozsievачovi, o pšenici a kúkole, o zrne horčičnom a kvase. Sám prirovnáva kráľovstvo to, chcúc naznačiť jeho cenu, k pokladu skrytému v poli a k vzácnej perle. Mlúvi o svojom ovčinci, o svojom stáde a k Pilátovi hovorí: Ja som kráľ, ale kráľovstvo moje nie je z tohoto sveta. (Ján 18, 36.)

2. Kristus chcel založiť len jediné kráľovstvo duchovné, len jedinú cirkev, ako len jedinú pravdu hlásal a len jedno náboženstvo učil. Vystavím cirkev svoju (nie cirkvi), riekol Pán a inde praví: Bude len jeden ovčinec a jeden pastier. (Ján 10, 16.)

Všetci ľudia majú jednému Bohu slúžiť, len jediný a ten istý cieľ vytýčený je všetkým. Preto dostačí všetkým jediná cirkev. Tomu prisvedčujú i Kristove podobenstvá o sieti, ktorá hodená bola do mora a zahrnula v sebe ryby všetkého druhu; o vinici, do ktorej povolani sú pracovať všetci.

3. Duchovné kráľovstvo Kristovo, jeho cirkev má byť viditeľná. Pán sám prirovnáva ju k mestu le-

žiacemu na vrchu: Nemôže mesto na vrchu ležiace byť skryté. (Mat. 5, 14). Cirkev Kristus založil pre ľudí, ktorí doista ju vidieť mali, a nariadil, aby do nej prijímaní boli viditeľným znamením, krstom sv. Kto cirkev neslyší, buď tebe ako pohan a publikán, hovorí Pán. (Mat. 18, 17.) Slyšať, poslúchať je možno však len viditeľnú spoločnosť. K „svojim“ Kristus praví: Tak nech svieti svetlo vaše pred ľuďmi, až vidia skutky vaše dobré a slávia Otca vášho, ktorý je v nebesiach. (Mat. 5, 14—16.)

Učenie o neviditeľnej cirkvi Kristovej pochádza z bludu, akoby do nej prináležali len svätí a životu večnému už vopred od Boha vyvolení a určení. Či je však kto opravdu svätý a od Boha k životu večnému určený, toho o nikom s istotou tvrdiť nemožno; preto vraj nikto s istotou nevie, či je údom cirkvi Kristovej.

Mýlny tento názor, ktorého sa tiež pridŕžal Ján Hus, Kristus sám odmieta slovami: Neprišiel som volať spravodlivých, ale hriešnych k pokániu (Luk. 5, 32) a vyvracia ho známym podobenstvom o kúkole a pšenici. (Mat. 13, 24 nasl.)

4. Kráľovstvo Kristovo, jeho cirkev, bude nepominuteľná. Tak svedčia slová Kristove: Brány pekelné ju nepremôžu. (Mat. 16, 18.) Aj ja s vami som až do konca sveta. (Mat. 28, 20,)

5. Z evanjelií je zrejmé, že Kristus kráľovstvo duchovné, svoju cirkev, skutočne založil.

Prebývajúc na zemi, Kristus shromažďoval kolo seba veriacich a z tých vyvolil 12 apoštolov (ἀπόστολος = vyslanec) a 72 učeníkov. Učeníkov poslal po dvoch na miesta, kde sám prijsť chcel. Apoštolov učinil svedkami svojich rečí a svojich činov a prikázal im, aby všetkým národom hlásali, čo od neho slyšali a videli. Z počtu apoštolov Kristus ustanovil sv. Petra za najvyššiu hlavu cirkvi. Dľa príkazu Pána rozišli sa apoštolovia do celého sveta, všade kázali, krstili a tých, ktorí im uverili a pokrstiť sa dali, kolo seba shromažďovali. Tak pôvstaly na rozličných miestach

kresťanské osady, ktoré Peter a ostatní apoštolovia spravovali. Keď tieto osady sa množily, apoštolovia ustanovili v nich svojich zástupcov, t. j. biskupov. Im k výpomoci boli kňazi a jahňovia. Tieto kresťanské osady mali význačné, duchovné spojitko: vyznávali jedno učenie, prijímali tie samé sviatosti a riadily sa jednou najvyššou, viditeľnou hlavou, sv. Petrom. Tak osady tie tvorily dohromady viditeľnú kresťanskú spoločnosť, zvanú cirkev.¹⁾

§ 49. Úkol cirkvi.

Podľa vôle Kristovej účelom cirkvi je spása ľudstva. K tomu cieľu má cirkev:

1. Učenie Kristovo neporušene zachovať a všetkým ľuďom hlásať;

2. Kristom ustanovenými prostriedkami (sv. sviatosťami a omšou sv.) spásu ľuďom vysluhovať a tak ich posväcovať;

3. veriacich na ceste spásy a dokonalosti viesť a spravovať tak, aby iste dosiahli večného šťastia a zaistili si ho, pokiaľ to na svete možno, i s blahom zemským.

Aby cirkev úkolu tomu zadosťučiniť mohla, Kristus sveril jej troji úrad, a to učiteľský, kňazský a pastiersky, a prisľúbil jej stálu svoju pomoc.

Úrad učiteľský záležal v plnej moci, aby cirkev pravdu Kristovu hlásala a od bludu prostú zachovávala.

Kňazský úrad dával cirkvi moc, aby prostriedky spásy, sväté sviatosti, udeľovala, omšu sv. konala, svätila a žehnala.

Pastiersky úrad oprávňoval cirkev zákony dávať alebo rušiť, súdiť a trestať.

¹⁾ Slovo cirkev pochádza z gréckeho κυριακή, rozumie sa οἰκία. Latinské slovo ecclesia je z gréckeho ἐκκλησία, shromaždenie; od slova ἐκκαλέω zvem, nabídam.

Ústava cirkvi.

Kristus chcejúc, aby cirkev jeho bola spoločnosťou dokonale sporiadanou a čo najlepšie aby plnila úkol jej vytýčený, dal jej zvláštne zariadenie, ústavu. Ustanovil v nej predstavených, ktorým podriadil veriacich, a dal jej najvyššiu hlavu.

§ 50. I. Apoštolovia sú predstavení cirkvi.

Kristus ustanovil sv. apoštolov za predstavených cirkvi tým, že ich poveril, aby v cirkvi vykonávali úrad učiteľský, kňazský a pastiersky.

a) Úrad učiteľský (potestas magisterii) sveril im slovami: Idúc, učte všetky národy. (Mat. 28, 19.) Za tým účelom sľúbil im pomoc Ducha sv., ktorý im pripomenie všetko, čo k nim kedy hovoril. (Ján 14, 26.) Apoštolovia zastávali ale úrad učiteľský svedomite. Hlásali pravdu Kristovu po všetkých vtedy známych končinách. O poctivom a správnom zastávaní úradu učiteľského boli tak presvedčení, že sv. Pavel apoštol volá: Keďby anjel z neba kázal vám iné než my, nech je prekliaty! (Gal. 1, 8. Vld' časť čítank. čl. 14.) A inde mlúvi: Na miesto Krista posolstvo konáme, akoby Boh skrz nás napomínal. (2. Kor. 5, 20.)

b) K úradu kňazskému (potestas ministerii) Kristus povolal apoštolov slovami: Krstite všetky národy... (Mat. 28, 19.) Komu odpustíte hriechy, odpúšťajú sa im. (Ján 20, 23.) Výrokom: To čiňte na moju pamiatku (Luk. 22, 19.), dal im moc konať svätú obetu omšovú. — Apoštolovia držali sa tiež ako kňazi Nového Zákona, udeľovali sviatosti a obetovali omšu sv. Svedčia však o tom výroky Písma: A tí, ktorí uverili, boli pokrstení, (Skutk. ap. 2, 41), frangentes circa domos panem (lámajúc po domoch chlieb naznačená tak omša sv. Skut. ap. 2, 46.) Sv. Pavel výslovne hovorí: Tak o nás smýšľaj, človeče ako o služobníkoch Kristových a rozdavačoch tajomstiev Božích. (1. Kor. 4, 1.)

c) K úradu pastierskemu (potestas regiminis) Kristus oprávnil apoštolov výrokmi: Čokoľvek zavia-

žete na zemi, bude zaviazané i na nebi, a čokoľvek rozviažete na zemi, bude rozviazané i na nebi. (Mat. 18, 18.) Sviazať a rozviazať znamenalo u Hebrejov zakázať a dovoliť, odsúdiť a oslobodiť. Tak Kristus ustanovil apoštolov za zákonodarcov a sudcov. A inde Kristus praví: Jako mňa poslal Otec, tak i ja posielam vás (Ján 20, 21.), tú samú moc, akú mne dal Otec, udeľujem vám. Apoštolovia boli si úradu toho tiež vedomí a konali ho. Tak vyhlasujú Starý Zákon za nezáväzný pre kresťanov slovami: Videlo sa Duchu sv. i nám, žiadneho viac na vás bremena nenakladať okrem týchto potrebných vecí. (Skutk. ap. 15, 28.) Neposlušných a nehodných z cirkvi vylučovali. Sv. Pavel dôrazne píše: Prijdem-li po druhé, nebudem ich šetriť, ale prísnosťou zakročím dľa moci, ktorú mi dal Pán. (2. Kor. 13. 2, 10.)

Dľa vôle Pána apoštolovia preniesli trojí svoj úrad a moc k nemu v celej plnosti na svojich nástupcov, na najvyššiu hlavu cirkvi, na pápeža a na biskupov (ἐπίσκοποι-ἐπισκοπέω = dohliadam.) Veriacim Kristus naložil, aby apoštolov a ich nástupcov, predstavených cirkvených, poslúchali, výrokom: Kto vás slyší, mňa slyší, kto vami pohŕda, pohŕda tým, ktorý mňa poslal. (Luk. 10, 16.) Odtiaľ je v cirkvi rozdiel medzi predstavenými a veriacimi, medzi cirkvou učiacou a slyšiacou.

§ 51. II. Sv. Peter je najvyššia hlava cirkvi. Jeho primát.

Aby v cirkvi učiacej a slyšiacej jednota učenia, kultu a kázne bola zachovaná, Kristus ustanovil Šimona Petra za najvyššiu a viditeľnú hlavu, t. j. za najvyššieho učiteľa, kňaza a pastiera svojej cirkvi. Túto prednosť Petrovu, s ktorou mu Kristus poručil vo svojej cirkvi najväčšiu moc a s ňou svrchovanú česť, nazývame primát — prvenstvo cti a právomoci

(*primatus honoris et iurisdictionis*). Kristus Šimona Petra ustanovil za najvyššiu, viditeľnú hlavu svojej cirkvi týmto spôsobom:

1. Zmeniac jeho meno Šimon na Petra (t. j. skala), Kristus vyhlásil, že Peter bude Skalou, základným kameňom, na ktorom svoju cirkev vystaví. Ty si Peter (= skala) a na tejto skale postavím cirkev svoju a brány pekelné ju nepremôžu. (Mat. 16, 18.) Čo je základ budove, to je hlava spoločnosti. Má-li byť Peter základom cirkvi Kristovej, musí v nej mať najdôležitejšie miesto — a tým je najvyššia hlava.

2. Kristus sv. Petrovi jedinému chce sveriť najvyššiu moc sväzujúcu a rozväzujúcu v cirkvi, len do jeho rúk skladá kľúče kráľovstva nebeského, jeho jediného chce ustanoviť svojim náместníkom v cirkvi (*vicarius Christi*). Svedčí o tom výrok: A tebe dám kľúče kráľovstva nebeského, a čokoľvek bys' sviazal na zemi, bude sviazané i na nebi. (Mat 16, 18, 19.) Kráľovstvom nebeským rozumie sa cirkev Kristova na zemi, preto že nás vychováva pre nebo. Kľúče kráľovstva niekomu odovzdať znamená, toho učiniť svojím náместníkom, tomu sveriť najvyššiu správu v kráľovstve. Sľubuje teda sv. Petrovi Pán najvyššiu moc správnu v cirkvi; slovami sviazať a rozviazať, najvyššiu moc zákonodarnú a súdnu.

3. Kristus sv. Petrovi jedinému dal moc, aby celé jeho stádo riadil, len jeho ustanovil za najvyššieho pastiera svojej cirkvi.

Po svojom vzkriesení Pán zjavil sa učeníkom svojim pri jazere genezaretskom. Keď skromne pojedli, Kristus pýta sa sv. Petra: miluješ-li mňa viac než títo? Na troje vyznanie: Pane, ty vieš, že Ťa milujem, dostáva sa Petrovi odpoveď: Pas bäránky moje, pas ovce moje. (Ján 21, 15—17.) Pásť znamená tu toľko ako riadiť, spravovať, viesť (srov. homerovské ποιμένες λαόν — vládcovia ľudu). Bäránky rozumia sa tu veriaci, ovcami apoštolovia a ich nástupcovia, biskupi a kňazi, ktorí mliekom Kristovho učenia sýtia veriacich, ich vedú a chránia jako ovce svoje jahňatá.

Tak Kristus sveril a podriadil sv. Petrovi všetko svoje stádo, nevymúč nikoho ani z veriacich, ani z

predstavených. Dľa tejto Kristovej vôle apoštolovia mali svoj troji úrad učiteľský, kňazský a pastiersky vykonávať len vo spojení s Petrom, jeho správe sa vo všetkom podrobujúc. Bol teda sv. Peter ako najvyšším pastierom, tak i najvyšším učiteľom a kňazom všetkých.

4. Petrov primát bol tiež hneď v prvej apoštolskej cirkvi uznaný. Peter sám moc primátom sebe sverenú vykonával.

a) V menoslovoch apoštolov sv. Peter je vždy menovaný na prvom mieste, ačkoľvek sv. Andrej to bol, ktorý bol prvý za apoštola vyvolený. (Ján 1, 40, 41.) Evanjelisti často užívajú obratov: Peter a ktorí boli s ním (Πέτρος καὶ οἱ σύν αὐτοῦ) Peter s jedenástimi (Πέτρος σύν τοῖς ἑνδεκά; Luk. 9, 32. Skutk. ap. 2, 14.) Matúš tiež výslovne píše: Prvý Šimon, nazvaný Peter (πρῶτος Σίμων, ὁ λεγόμενος Πέτρος 10, 2.)

b) sv. Peter je mluvčím apoštolov a neni významnejšej udalosti v živote Pána, ktorej by nebol svedkom spoločne s Jakubom a Jánom.

Vzpomeňme len premeny na hore Tábor a okamihov Kristovho utrpenia v zahrade getsemanskej.

c) Po nanebevstúpení Pána sv. Peter drží sa tak ako najvyššia hlava cirkvi, ako jej svrchovaný pastier. Riadi voľbu apoštola Mateja, sám po poslaní Ducha sv. káže prvý evanjelium Kristovo, prijíma prvého pohana, slotníka Corneliusa, do cirkve, sám prehliada kresťanské obce a predsedá jeruzalemskému snemu. (Skutk. ap. 1, 15. 2, 14. 9, 32. 10, 5. 15, 7.) Peter schvaľuje listy Pavlove (2. Peter. 3. 15), a sám sv. Pavel spiecha k nemu, aby si od neho vyžiadal potvrdenie v úrade učiteľskom. (Galat. 2, 2.)

Najstaršia cirkev uznávala vždycky primát Petrov. Rímske katakomby často ukazujú obraz Mojžišov s nadpisom Πέτρος. Až dosavád je zachovaná lampa zo starokresťanskej doby, ktorá

má podobu lodi, na ktorej sv. Peter riadi kormídlo a sv. Pavel, sediac proti nemu, učí.

Shromaždení otcovia na sneme efezskom r. 431 vyhlásili: Známe je to po všetké stoletia a nikdy nebolo o tom pochybnosti, že sv. Peter je kniežaťom a hlavou apoštolov a základom katolíckej cirkvi.

§. 52. III. Nástupcovia sv. Petra a apoštolov.

Dľa vôle Pána má ústava cirkvi so svojou najvyššou viditeľnou hlavou trvať až do konca sveta. Preto úrad najvyššieho pastiera v cirkvi, primát, nemá zaniknúť smrťou Petrovou, ale má trvať po ustanovení Kristovom v cirkvi vždýcky. Z tej príčiny sv. Peter musí mať v primáte svojich nástupcov.

Pravíme ale

A) Rímsky biskup, pápež, je riadny nástupca Petra v primáte.

Ako dedič trónu spolu s trónom nadobýva všetky práva vladárske, tak i nástupca Petrov na biskupskom jeho stolci v Ríme stal sa riadnym dedičom všetkej Petrovej moci a všetkých jeho práv, nadobudol po ňom primát v cirkvi, stal sa jej najvyššou, viditeľnou hlavou.

Je nezvratná historická pravda, že sv. Peter pôsobil v Ríme ako biskup a jako mučeník tu život dokončil.

O pobyte Petrovom v Ríme svedčia;

1. Súhlasné zprávy najstarších spisovateľov cirkvých. Už sv. Klement Rímsky, († 101) žiak Petrov, uvádza vo svojom liste ku Korintským medzi tými, ktorí nedávno (ἔγγιστα) v Ríme zomreli (ἐν ἡμεῖς) mučeníckou smrťou, sv. Petra. (1. ku Kor. 5.)

Sv. Ignác biskup antiošský († 107), píše k Rimanom: Nemôžem vám rozkazovať tak, ako Peter a Pavel. (K Rim. 4).

Sv. Irenej, biskup lyonský († 202), ktorý v polovici 2. stol. sám v Ríme bol, vebí preto cirkev rímsku, že je „a gloriosissimis apostolis Petro et Paulo fundata et constituta.“ (Adv. haeres. III. 3.)¹⁾ Papias Hierapolský († okolo r. 150) vie, že Marek ako prievodca Petrov, v Ríme písal svoje evanjelium. (Euseb. Hist. eccl. 2, 15. 3, 40.)

¹⁾ Od preslavných apoštolov Petra a Pavla založená a sriadená.

Slavný rečník Tertullian († 240) praví: Habes Romam, ubi Petrus passioni dominicae adaequatur. (De praescr. c. 36.)¹⁾

2. Starožitné pamiatky v Ríme. Sú to: Hrob kniežat apoštolských na Vatikáne, o ktorom už kňaz Gaius (za pápeža Zefyrina 202—219) zmieňuje sa slovami: Ἐγὼ δὲ τὰ τρόπαια τῶν ἀποστόλων ἔχω δεῖξαι (u Euseb., Hist. eccl. II. c. 28.)²⁾ Preukázané miesto Petrovho ukrižovania. Učencom de Rossim nové objavené coemeterium Ostriatum (po-hrabište ostrijské) cum Cathedra, qua primum Romae sedit et ubi Petrus baptisavit (s kathedrou, na ktorej v Ríme najprv sedel Peter a krstil.) Obrazy Petra a Pavla v katakombách. Za rok Petrovej smrti v Ríme de-jepisec Eusebius Caesarejský († 340) udáva r. 67. po Kr.³⁾

To všetko je dôkazom, že sv. Peter v Ríme žil a tam stolec biskupský založil. Preto len nástupca na tomto biskupskom stolci, biskup rímsky — a nikto iný — môže činiť nároky na dedictvo práv Petrových, na primát v cirkvi. O tom bol takto presvedčený celý kresťanský starovek. Primát v cirkvi bol priznávaný len rímskemu biskupovi. Tak tomu bolo už od časov apoštolských. To dokazujú:

I. Historické udalosti:

1. Sv. Polykarp, žiak apoštolský, biskup smyrnenský († 167), prichádza sám k pápežovi Aniketovi (157—168), aby sa s ním poradil o dôležitých vtedy cirkevných veciach.

Mučeníci lyonskí žiadajú pápeža Eleuthera (177), aby sa ujal cirkví azijských proti bludom Montanovým.⁴⁾

1) Máš Rím, kde Peter je roveň Pánovi v umučení.

2) Môžem ukázať na víťazné znamenia apoštolov.

3) Peter vo svojom 1. liste (5, 13) naznačuje za svoje bydlisko Babylon: Pozdravuje vás cirkev spoluvyvolená v Babylone a Marek, syn môj. Peter nazýva tak obrazne Rím; kresťania tehdaší zvali tak Rím obecné. V Apokalypsi Rím šesťkrát je nazvaný Babylonom. Peter zatajuje meno tým prvý svoj pobyt, pretože hrozilo už prenasledovanie Neronovo. Zmieňuje sa tu o Markovi, ktorý dľa svedectví sv. Pavla (Kol. 4, 10. Fil. 24.) v tej dobe bol v Ríme. Rím ale vtedy skutočne podobal sa Babylonu rozmanitosťou a množstvom obyvateľstva a zkazenosťou mravnou. (Srov. Tacit. Annal., XV. 44.)

4) Montanus, kňaz bohyně Kybely, sotva sa stal kresťanom, učil bludom. Hlásal skorý prýchod Kristov na svet a mravouku nerozumne prisnu. Žil v 2. stol.

Slávny Origenes za pápeža Zefyrina († 219) pospiecha do Ríma, aby navštívil τὴν ἀρχαιότατην Ῥωμαίων ἐκκλησίαν (najstaršiu rímskú cirkev). Hegesippus († okolo r. 180) a Irenej († 202) prišli do Ríma, aby poznali neporušené, kresťanské učenie.

Císár Decius (249—251) vyhlásil (dľa Cypriana list 55.), že by bol o mnoho radšej slyšať, že postavili mu v ríši soka, než že zvolený bol „kňaz Boží“ v Ríme (vtedy pápež Cornelius).

Císár Aurelian (270—275) rozhodol, že ten má byť nástupcom biskupa antiošského Pavla zo Samosaty, ktorého pápež sosalil, koho uzná rímský biskup. (Euseb. Hist. eccl. VII. c. 30.)

2. Pápeži boli si toho vedomí, že im prislúcha najvyššia moc v cirkvi, primát cti a právomoci, a preto ju tiež i vykonávali a ich rozhodujúcemu slovu podrobovala sa celá cirkev.

a) Tak pápež Klement († 100) slyšiace, že v cirkvi Koríntskej nastaly rozopry, píše Korinťanom prísny list, v ktorom ich so všetkou rozhodnosťou „v mene rímskej cirkvi“ napomína k pokoju a k smiereniu. List ten bol písaný ešte za života sv. Jána apoštola v rokoch 67—70 alebo 96—98 po Kr. Pyšní Korinťania prijali prísny ten list so zvláštnou úctivosťou a čítali ho, ako korinťský biskup Dionysius (za Marka Aurelia) svedčí, pred službami Božími.

Pápež Viktor I. († 291) rozhodnul, kedy má byť slávená Veľká Noc.

Kallixt I. († 222) svojím rozhodnutím (edictum peremptorium) upravil pre celú cirkev jednotnú praxu pri verejnom pokání.

b) Bludári namáhali sa vždy, aby svojim bludom poistili schválenie rímskeho biskupa.

c) Biskupi, ako sv. Jeroným sa zmieňuje, podávali pápežovi zprávy o svojich diecézach a putovali od dávna,

aby svoju oddanosť stolcu pápežskému dali na javo ad limina apostolorum — ku prahom apoštolským.

II. Pamätné výroky vynikajúcich, starodávnych otcov a spisovateľov, ako i snemov cirkevných.

a) Sv. Ignatius, biskup antiošský († 107), nazýva cirkev rímsku „predsedkyňou sboru kresťanskej lásky“ (προκαθήμενη τῆς ἀγάπης).

Sv. Irenej, biskup lyonský († 202) píše o cirkvi rímskej: S cirkvou touto pre zvláštnu prednosť jej (propter potorem principalitatem) má sa shodovať každá cirkev. (Vid. časť čít. čl. 15.)

Sv. Cyprian, biskup karthaginský († 258), svojou knihou „de catholicae ecclesiae unitate“ (o jednote katol. cirkvi) ukazuje, že najlepšou zárukou cirkevnej jednoty je sriadenie primátu. Známe je slovo Augustinovo v spise proti Pelagianom: A sede apostolica rescripta venerunt, causa finita est,¹⁾ ktoré obyčajne býva uvádzané slovami: Roma locuta, causa finita. (Rím sa vyslovil, spor je skončený. Sermo 131, 10).

b) Snemy cirkevné všetkých stoviek uznávaly primát pápežov.

Tak snem chalcedonský r. 451, prisvedčil slovám pápeža Leva Veľkého zvolaním: Peter mlúvil ústami pápeža Leva.

Snemy efesský r. 431, carihradský r. 680, florentský r. 1439 a vatikánský r. 1869—70 (sess. 4. c. 3.) výslovne vyhlasujú, že biskupovi rímskemu prislúcha v cirkvi primát, že je jej najvyššou hlavou a pastierom.

Len tie snemy sú všeobecné, (concila oecumenica), ktorým pápeži buď sami predsedali, alebo pri ktorých svojimi zástupcami, legátmi, boli zastúpení. A len to rozhodnutie, či ustanovenie snemu, ktoré potvrdil pápež, obdržalo a nabýva dosavád platnosti v celej cirkvi.

¹⁾ Od apoštolskej stolice prišly príписы, spor je skončený. Pelagius, vmních 5. stol., popieral učenie kresť. o prvotnom hriechu a milosti Božej.

N á z o v p á p e ž (papa πᾶππας, πατὴρ) pôvodne dávaný bol od žiakov učiteľom. U kresťanov nazývaní boli menom tým z počiatku biskupi, papae, otcovia. Od 6. stoletia tak zvaný bol najčastejšie len biskup rímsky. — Úradné pápežské listiny jedajúce o dôležitých veciach menujú sa bully (bullae od privesenej pečati), breve (brevia) jedajúce o veciach menej dôležitých. Zovňajším odznakom pápežskej moci je tiara (trojkoruna) a prsteň s rybárom (annulus piscatorius).

§. 53. B) Biskupi sú nástupcovia sv. apoštolov. Kňazi a jahňovia.

Dľa vôle Pána mal troji úrad apoštolský, učiteľský, kňazský a pastiersky trvať až do konca sveta, nemal zaniknúť smrťou apoštolov. Z tej príčiny apoštolovia museli mať svojich nástupcov.

1. Nástupcovia apoštolov sú **biskupi**.

a) Na nich, ako celá starovekosť kresťanská svedčí, apoštolovia prenášali všetku moc i úrad Kristom sebe sverený. Činili tak z počiatku modlitbou a vzkladaním rúk. Sv. Pavel píše k Timotheovi, biskupovi v Efeze: Napomínam ťa, abys' opäť vzbudil milosť Božiu, ktorá je v tebe skrze vzkladanie rúk mojich. (2. Tim. 1, 6,) I Pavel a Barnabáš sú tým spôsobom povolaní k úradu apoštolskému, t. j. biskupskému: Modlili sa a vkladali na nich ruky (starší v Antiochii. Skutk. ap. 13. 3.) Sami tiež takým spôsobom ustanovili svojich nástupcov, predstavených cirkvi, biskupov. Keď opustili obec maloazijskú, „sriadili v jednej každej cirkvi starších.“

Tak každý biskup v cirkvi po apoštoloch je riadnym (ordinarius) učiteľom, kňazom a pastierom.

b) Troji úrad svoj učiteľský, knazský a pastiersky biskupi vykonávali a vykonávajú dosavád len v spojení s biskupom rímskym, s pápežom, poslúchajúc ho ako svoju najvyššiu hlavu, ako najvyššieho pastiera v cirkvi. Spravujú pápežom sebe vykázané cirkevné okresy (diecézy, arcidiecézy, patriarcháty) a zúčastňujú sa cirkevných snemov pod riadením pápežovým.

2. Na k ň a z o v πρεσβύτεροι-πρέσβυς starec, adj. predný

vážený; πρεσβύτεροι = starší) apoštolovia preniesli moc kňazskú, ale nie v plnosti Kristom Pánom sebe sverenej. Každý kňaz slúži platne omšu sv. a udeľuje platne sv. sviatosti vynímajúc birmovanie, pokánie, a posvätenie kňazstva. Keď kňazovi prepustená je z dôležitých príčin najvyššou hlavou cirkvi moc udeľovať sviatosť birmovania, musí predsa užívať k tejto sviatosti krizmu posvätenú biskupom. K udeľovaniu sviatosti pokánia nedostačuje len moc kňazská, ale je treba tiež i moc pastierska, ktorú kňazovi môže udeliť biskup. Na kňaza svätiteľ jednoduchý kňaz vôbec nemôže, preto že k udeleniu tejto sviatosti je treba plnej moci kňazskej, aká prislúcha len biskupovi.

Kňazi pomáhajú biskupovi vo vykonávaní jeho úradu učiteľského a pastierskeho, avšak v oboch prípadoch majú len toľko moci, koľko im jej biskup udelí, a moc ich trvá len do tej doby, do ktorej im biskupom udelená bola.

Obojú moc biskup môže u svojich kňazov buď zvýšiť alebo snížiť, po prípade ju i docela odobrať, pretože táto obojá moc prináleží vlastne len biskupovi, akožto nástupcovi sv. apoštolov. O kňazstve v dobe apoštolskej svedčí sv. apoštol Jakub: Chorý je-li kto z vás, nech zavolá k sebe kňazov cirkvi, a tí nech sa nad ním modlia. (5, 14.) Sv. Pavel hovorí: kňazi, ktorí sú dobrými predstavenými, sú dvojkej cti hodní. (1. Tim. 5, 17.)

3. Jahňom (διάκονοι-διακονέω = vysluhujem) sv. apoštolovia udelili moc vysluhovania kňazstvu. Úkolom jahňov je rozdeľovať najsv. sviatosť oltárnu a vysluhovať pri slavných bohoslužbách. Tiež i jahňovia môžu byť pomocníci biskupovi v úrade učiteľskom a pastierskom, platí však o nich v tejto veci to isté, čo bolo povedané o kňazoch. Jahňovia boli sv. Štefan a Filip (Skutk. ap. 6, 7.) Sv. Pavel o jahňoch mlúvi: Jahňovia majú byť muži ctihodní. (1. Tim. 3, 8.)

Čo do úradu učiteľského a pastierskeho tvorí najvyššia hlava cirkvi pápež a biskupi s ním spojení z ustanovenia Pána svätovlády (hierarchia) oboje tejto moci (potestas hierarchica, posvätná moc učiteľská a pastierska, ἐξ ἀρχῆς = posvätná vláda) a čo do úradu kňazského tvoria tiež z ustanovenia Pána svätovlády tejto moci (kňazskej) biskupi, kňazi a jahňovia (potestas hieratica, sviatostná moc kňazská).

Všetci sa menujú tiež klerici (κληρικός = podiel, odtiaľ clerus), pretože Pán má im byť najprednejším podielom. Veriaci ale v cirkvi, ktorí klerikov ako predstavených poslúchajú majú, nazývajú sa laici (od slova λαός, ľud.) Tak sú v cirkvi dva stavy, duchovný a svetský, klerici a laici.

Laik prijíma sa do duchovného stavu zvláštnym obradom, tonsurou, (postrížinami). Pripravou k prijatiu sviatosti posvätenia kňazstva sú štyri nižšie svätenia, a to: Ostiariát (ostiari od ostium dvere), lektorát prednášateľ, exorcistát (ἐξορκισμός = zaprisahám. zaklínám), akolytát (ἀκολουθεῖν = doprevádzam). K sviatosti posvätenia kňazstva náležia štyri svätenia vyššie: Podjáheňstvo (subdiakonát), jáheňstvo, kňazstvo a biskupstvo. Medzi biskupmi zvláštne miesto zaujímajú metropolitovia (arcibiskupi, primáši) a patriarchovia. Radcovia pápežovi su kardináli (cardo = stežaj.)

Cirkev sama svojou ústavou je podivuhodným organismom. Je demokraciou, lebo v nej každý môže sa stať kňazom, biskupom i pápežom (srovnaj Lev XIII. a Pius X.), je aristokraciou, lebo ako sv. Cyprian praví: ecclesia est in episcopo (cirkev je v biskupovi), je monarchiou, lebo prima sedes a nemine iudicatur (prvá stolica od nikoho neni súdená), je theokráciou, lebo Kristus Boh je jej zakladateľ a správca.

§ 54. Znamky cirkvi Kristovej.

Kristus ako sme už ukázali, založil len jednu cirkev, ktorá má ľudí viesť ku spáse a do nej podľa jeho vôle majú všetci vstúpiť. Kto neuverí, bude zatratený. (Mar. 16, 16.) Preto Kristus cirkev svoju opatril určitými znakmi, aby ju ľudia, ktorí sú dobrej vôle, mohli poznať a od všetkých iných náboženských spoločností rozoznať. Kristus tak učinil. Vo svojej vrúcnej, veľkňaz-

skej modlitbe po poslednej večeri Kristus praví (Ján 17, 1 a nasl.): Otče, prišla hodina, osláv svojho Syna, aby tvoj Syn oslávil teba. Jako si mu dal moc nad všetkým telom, tak aby dal večný život všetkým, ktorých si mu dal... Oznamil som tvoje meno ľuďom... Prosím za nich; nie za svet prosím, ale za tých, ktorých si mi dal, lebo sú tvoji... **P o s v ä ť** ich v pravde; Tvoja reč je pravda. A ja pre nich posväcujem seba samého, aby aj oni posvätení boli v pravde. No neprosím len za nich, ale i za tých, ktorí skrze ich slovo uveria vo mňa: aby všetci j e d n o b o l i, jako Ty, Otče, vo mne a ja v Tebe, aby i oni v nás jedno boli, aby svet uveril, že Ty si ma poslal.

Kristus v tejto modlitbe naznačuje za známky svojej cirkvi:

1. Jednotu (aby všetci j e d n o b o l i),
2. svätosť (**p o s v ä ť** ich v pravde),
3. katolíckosť, obecnosť (aby všetci jedno boli),
4. apoštolskosť (ktorí skrze slovo jejich uveria vo mňa).

Obecný snem nicejsko-carihradský (r. 325) vyjadruje známky tie výrokom: Credo unam, sanctam, catholicam et apostolicam ecclesiam.¹⁾

Známky tie zračí sa musia v tom, čo Kristus svojej cirkvi dal, totižto

1. v učení (pravda — učiteľský úrad),
2. v kulte (milosť — kňazský úrad),
3. v ústave (moc — pastiersky úrad)²⁾

1. Cirkev Kristova musí byť j e d n a, t. j. j e d n o t n á. Jej učenie musí byť jedno, pretože Kristus musí byť čo do podstaty jeden, jeho účelom je úcta Božia a udeľovanie milostí ľuďom. Vo svojej ú s t a v e cirkev musí byť sjednotená, lebo Kristus dal svojej cirkvi hlavu len jedinú, Petra, ktorého učinil jej základom. Nebo a zem pominú, ale slová moje nepominú. (Mat. 24, 35.)

¹⁾ Verím v jednu, svätú, obecnú a apoštolskú cirkev.

²⁾ Krauss, Všeobec. vierouka vyd. I. 110. a nasl. Reinhold, Praelect. de theol. fund.; vyd. I. II. 152 a nasl.

— Unus Dominus, una fides, unum baptisma. (1. Eies. 4, 5.) ¹⁾ Non respondet uni Deo nisi unitas. (Aug. de unit. eccl. c. 4.).²⁾

2. Cirkev Kristova musí byť s v ä t á. Však za zakladateľa má samého Krísta najsvätejšieho a účelom jej je ľudstvo ku svätému životu viesť, ho posvätiť (posväť ich v pravde). Pôvodcom jej učenia kultu a ústavy musí byť Kristus, jej učenie, kult i ústava musí ľudstvo privádzať ku životu bohumilému.

Je-li svätá, budú v nej i s v ä t í.

Kristus praví: Po ovocí jejich poznáte ich. (Mat. 7, 16.) Budú v nej i z á z r a k y, ktorými Boh svojich svätých oslavuje. Kto vo mne verí, ten činí bude skutky, ktoré ja činím. (Ján 14, 12.) Nebudú v nej a nemusia v nej byť však svätí všetci. Kristus sám praví: Kráľovstvo Božie je podobné sieťi vpustenej do mora, do ktorej sa shromaždily ryby všetkého druhu, zlé i dobré. (Mat. 13, 47.) Srov. podobenstvo o kúkole a pšenici. (Mat. 13, 24 a nasl.)

3. Všetkým ľuďom je treba pravdy, milosti a vedenia ku spáse. Kristus je vykupiteľom všetkých. Preto i cirkev musí byť pre všetkých (καθ' ὅλους, καθολικός = universalis = obecný, καθ' ὅλον κόσμον, pre celý svet), k a t o l i c k á, o b e c n á.

Jej učenie, kult a ústava bude od časov Kristových tá istá, bude pre všetky časy, pre všetky národy a pre všetky stavy (nie len pre jedon, na pr. pre chudobných). Idte, učte všetky národy. (Mat. 28, 19, 20.) V cirkvi Kristovej nemá byť rozdielu medzi židom a pohanom. (K Rím. 10, 12.) Kráľovstvo nebeské podobné je zrna horčičnému, ktoré síce najmenšie je, ale keď vyrastie, býva stromom. (Mat. 13, 31.) Na cirkvi Kristovej majú sa tie slová splniť.

4. Dľa svedectva evanjelií Kristus poveril a p o š t o l o v, aby cirkev jeho šírili. Nie vy ste mňa vyvolili, ale ja som vás vyvolil. (Ján 15, 16.) Preto učenie cirkvi

¹⁾ Jeden Pán, jedna viera, jeden krst.

²⁾ Nezodpovedá jedinému Bohu len jednota.

Kristovej musí súhlasíť s učením, ktoré po rozkaze Kristovom hlásali apoštolovia: jej kult a ústava musia byť zariadením apoštolským, ponevác apoštolovia vôľu a rozkazy Kristove uskutočnili. Jej biskupi musia byť nástupcami apoštolov, jej pápež nástupcom Petrovým. Preto cirkev Kristova musí byť apoštolská.

§ 55. Cirkev Kristova je cirkev rímsko-katolícka.

Cirkev Kristová, ako sme vyložili, musí byť jednotná, svätá, obecná (katolícka) a apoštolská. Tieto štyri známky nachádzame v celej úplnosti na cirkvi rímsko-katolíckej, t. j. na tej náboženskej spoločnosti, ktorá má biskupa rímskeho za svoju najvyššiu hlavu.

A) Cirkev rímsko-katolícka je jedna, t. j. jednotná:

I. Vo svojom učení. Po všetky časy vždy to isté učila; dokazujú tak dejiny nad slnko jasnejšie, menovite:

1. Obrazy a nápisy v katakombách.

Katakomby boli podzemné chodby v Ríme, kde kresťania v dobách prenasledovania sa shromažďovali k bohoslužbe a kde pochovávali svojich mŕtvých. Za častých válok v 9. storočí na katakomby sa zapomenulo, až dňa 30. mája r. 1578. náhodou jedna z nich bola naleznutá. Od tých dôb boli katakomby bedlivo skúmané. Náhrobné nápisy v nich svedčia o pevnej viere v jedného Boha, v Božstvo Kristovo a v Ducha sv., o úcte svätých, modlitbe za zomretých, o viere vo zmŕtvýchvstanie a vo večný život. Často nachádzame tam i symboly holubice, ratolesť olivovú, kohúta a menovite rybu (ΙΧΘΥΣ) ako anagram mena Kristovho: ΙΧΘΥΣ Χριστός Θεού υἱός σωτήρ — Ježiš Kristus — Syn Boží — Spasiteľ.

2. Starí spisovatelia a to

a) kresťanskí, ktorí vo svojich spisoch svedčia o viere svojej doby,

b) pohanskí, ktorí na vieru kresťanskú útočia.

c) bludári, ktorí boli z cirkvi preto vylúčení, že sa nesrovnávali s jej učením.

3. To isté učenie cirkev hlása až podnes v š e t k ý m

národom a všetkým stavom. Učencovi priam tak, ako aj prostému dieťaťu treba veriť v trojjediného Boha, v prítomnosť Kristovu v Najsv. Svätosti. Bohatému tak, ako aj chudobnému cirkev káže smrť a sebazaprenie, súd a odplatu: len spôsob je rozdielny. To isté učenie je v katekizmoch všetkých národov.

II. Vo svojom kulte.

Cirkev slávila vždy a všade tú istú obeť, omšu svätú. Sv. Justin, mučeník († 167), hŕči nám obrady omšové, ktoré čo do podstaty sú stejné s nynejšími. Cirkev vysluhovala už od časov apoštolských vždy a všetkým té isté svätosti a vždy a za všetkých sa modlila. (Výklady modlitby „Otče náš“ podávajú už Tertulian († 240) a Origenes († 254). Jej omšová kniha, missál, je všade tá istá.

Rozmanitosťou obradov, liturgií, neruší sa nijako jednota kultu, pretože rôznosť tá nikdy netýka sa častí podstatných. Cirkev hľadela tým vyhovieť a prispôbiť sa potrebám krajín, časov a ľudí. Cirkev práve niektoré liturgie pre ich starožitosť zachováva. Tak na západe zachovala sa v Miláne liturgia Ambrozova, v Tolede mozzarabská.¹⁾ Na východe rozšírila sa liturgia sv. Basilia a sv. Jána Zlat. Katolícka bohoslužba koná sa v reči gréckej, sýrskej, koptickej, aethiopskej, arabskej, armenskej, staroslovanskej a latinskej. Preto mlúvi sa o katolíkoch (spojených) ritu gréckeho, sýrskeho atď. — Nosia-li dietky jednej rodiny rôzny odev, neruší sa tým jednota rodiny. O cirkvi platí slovo Augustínovo: *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas.* (Dreher, Božsk. Kresť. vyd. XI. 133)²⁾

III. Vo svojej ústave.

V jej čele vždy stál biskup rímsky. Vo spojení s ním už od časov apoštolských riadili cirkev biskupi ako predstavení obcí (zprvu zvaných fary, parochiae,

¹⁾ Liturgia mozzarabská, vlastne gotická, zavedená bola vo Španielsku. Menuje sa gotickou, pretože rozkvet jej padá do doby panstva gótskeho vo Španielsku, mozzarabskou (zarabisovanou) ale nazvaná je od Arabov vo Španielsku preto, že bola liturgiou kresťanov Arabom podrobených.

²⁾ V nútnych veciach jednota, v pochybných sloboda, vo všetkých láska.

προικίαι — προικέω, vedľa (chrámu) bydlím, neskoršie diecézy — διοικήσεις — διοικέω, rozptýlené bydlím), ktorým podriadení boli kňazi a ostatní klerici.

Katolíci americkí majú síce iných biskupov než my, avšak majú toho istého pápeža. Došlo-li niekdy v cirkvi k rozkolom, ku šizme (σχίσμα = rozkol — σχίζω = štiepam), tak pochybnosť platila len tej alebo onej osobe, ktorá sa domáhala najvyššej moci v cirkvi, zato však jednotnosť tejto moci vždycky bola uznávaná a hájená. Odkiaľ vznikly snahy rozkoly té čo možno najskôr odstrániť.¹⁾

Na cirkvi plní sa výrok Ireneusa: Ačkoľvek po celom svete je rozptýlená, cirkev vždy zachovávala to isté učenie spásy, akoby prebývala len v jednom dome; verí jednému a tomu istému, jakoby mala jednu dušu; učí všade tomu istému, akoby mala jedny ústa. Cirkvi germánske neveria ináč nežli galské a egyptské, ale ako slnko v celom svete je jedno, tak i hlásanie našej pravdy je rovné všade. (Adv. haeres. I. 10; III. 24; V. 20.) Až po naše dni platí slovo Athanasiovo: Σύμφορον πάντας ἐσμέν, τὸ ἐν ὁμονοῦντες. (De decret. Conc Nicaen. c. 4.)²⁾

B) Cirkev rímsko-katolícka je svätá. Jej učenie, kult a ústava sú čo do podstaty od samého Krista.

1. Učenie jej vedie ľudstvo ku životu mravnému, ctnostnému a svätému. Srovnaj učenie jej o slobodnej vôli, o potrebe dobrých skutkov, o nerozlučiteľnosti manželstva. Cirkev vždy zostala verná svojej úlohe, že viedla ľudstvo k nebesiám. Obrátenie sveta bolo a je jej dielom. Už mučeník Felix volá k pohanom: Vy trestáte zločiny, u nás je už hriechom zle myslieť; vy sa bojíte spoluvinníkov, my samotného už svedomia, bez ktorého nemôžeme byť; štátné väzenie je vami preplnené, kresťana tam však neni, (iba kto je) obvinený pre svoje náboženstvo, alebo kto je odpadlík. (Schanz, Apologie kresť. vyd. III. III. 368. M. Felix, Oct. c. 35—37.)

2. Svoje učenie podporuje svojim kultom. Jej modlitba posväcuje hodinu i deň, týždeň, mesiac a rok. (Zvonenie k modlitbe; ranná a večerná modlitba, nedele, sviatky, cirkevný rok.)

¹⁾ Zvláštnej dôležitosti sú veľké šizmy v cirkvi 1054 (Carlihrad) a na západe 1378—1415 (pápeži avignonskí). Posledný protipápež Felix V. (1439—1449).

²⁾ Všetci sme v súhlase, jedného a toho istého smýšľania.

Jej s v i a t o s t i, menovite s v i a t o s t pokánia, z a d o n á v a j ú č l o v e k o v i m i l o s ť B o ž i u a p o s v ä c u j ú c e l ý j e h o v ä ž i ť. Jej o m š o v á o b e t a a v š e t k a v e r e j n á b o h o s l u ž b a, jej chrámy, jej maľby, hudba a spevy, všetko pôsobí dojmom mocným, úchvatným na ducha a myseľ ľudskú.

3. Jej ú s t a v a p o m á h a k u s v i a t o s t i z a v e d e n o u v š a d e r i a d n o u d u c h o v n o u s p r á v o u, u m o ž ň u j e d o s i a h n u ť i z v l á š t n e j d o k o n á l o s t i v d u c h o v n ý c h r á d o c h, k t o r ý c h č l e n o v i a d ť a r a d y K r i s t o v e j z a s v ä c u j ú s a c h u d o b e, č i s t o t e, p o s l u š n o s t i a h e r o i c k e j l á s k e a o b e t a v o s t i k u b l i ž n é m u.

4. V cirkvi rímsko-katolíckej ale skutočne vždy boli ľudia, ktorí pod jej vedením dosiahli vzácných a podivuhodných ctností a neobvyčajnej výšky mravnej šľachetnosti a charakteru, ačkoľvek povaha jejich sa často tomu vzpierala. Len nepatrnou časťou veľkého počtu takýchto ľudí sú svätí cirkevní, t. j. tí, ktorých cirkev odporúča verejnej úcte. Lež i tých je do tisícov. Cirkev, ktorá dala svetu svätice Alžbetu, Tereziu, Ludmilu, blahosl. Anežku, svätého Tomáša Aquinského, Karla Borromejského, Vincenca z Pauly, Aloisa, Václava, Prokopa, blahoslav. Arnošta z Pardubic, zaiste musí byť a je svätá. Po ovocí jej poznáte ju! Boh svätých svojich v cirkvi podnes oslavuje zázrakmi, jako z processov kanonizačných nad všetku pochybnosť je isté.

5. Že v cirkvi sú i nešľachetní, nehodní ľudia, nie je s v i a t o s t i j e j n a ú j m u. Ľudia tí sú takí preto, že neriadiac sa jej učením a vedením, podliehajú svojim krehkostiam a vášniam. Pohoršenia, ba i nehodní predstavení boli už i v cirkvi apoštolskej (1. Kor. 5, 11.) Sem patrí, čo Kristus povedal v podobenstve o sieti, o kúkole a pšenici.

C) Cirkev rímsko-katolícka je obecná, katolícka¹⁾:

¹⁾ Slovo *καθολικός* || *universalis* — obecný, uživa po prvé sv. Igna-

a) Vo svojom učení,

b) vo svojom kulte. To je zrejmé už z dôvodov uvedených pre jej jednotu.

c) Jej ústava umožňuje jej, že sa môže šíriť po celom svete, nepozbývajúc pri tom svojej jednoty. Cirkev sa tiež vždycky snažila, aby sa rozšírila medzi všetkými národmi. Preto posielala svojich hlásateľov všade a posielala ich podnes ku všetkým, nečiniac žiadneho rozdielu. Jej missionárov spatrujeme vo všetkých častiach sveta ako priekopníkov nie len lepšieho poznania Boha, lež i pravej osvety a vzdelanosti.

Známy Angličan Gordon vydáva katolíckym missionárom svedectvo, nad ktoré nemôže byť pochválnejšieho: Nie som katolík, musím však vyznať, že medzi všetkými missionármi, s ktorými som sa stretol v Číne, v Indii a Afrike, missionári katolícki sú najviac podobní Kristovi. (Dreher, Malá Apolog. vyd. II. 43, viď Dr. Em. Holub: Druhá cesta po Juž. Afrike I. 367 a nasl. o missiach jesuitských; Vráz: Na prič rovníkovou Amerikou 648 a nasl.) (Ústavy pre vzdelanie missionárov sú: Propaganda a kollegium Urbanovo v Ríme, missionársky seminár v Páriži, missionársky dom v Steyle v Holandsku atď.)

Pius IX. sriadil 160 nových biskupství a Lev XIII. mal podobný úspech; dnes číta cirkev naša vyše 100 biskupství a na 270 millionov vyznavačov.¹⁾

I tie kresťanské zeme, ktoré nie sú už katolícke, ďakujú svoje kresťanstvo cirkvi rímskej.

Z nepatrných počiatkov cirkev stala sa stromom mohútnym, v ktorého tieni našli útočiste a pokoj nepočelné národy. Tak splnily sa slová Kristove a plnia

tius, biskup antiošský, Ad Smyrn. cap. 8.: "Οπου ἂν ᾖ παντὶ ὁ ἐπίσκοπος, ἔκεῖ τὸ πλῆθος ἔστω, ὥσπερ ἂν ᾖ ὁ Χριστός Ἰησοῦς, ἔκεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. Kde by bol biskup, tam nech je i shromaždenie, ako kde je Kristus, tam i katolícka cirkev.

¹⁾ Z 1600 millionov ľudí na svete je 550 millionov kresťanov = 34·4⁰/₀, z toho 270 m. (= 16·9⁰/₀) katolíkov, 110 m. (= 6·8⁰/₀) Grékov, 170 m. (10·6⁰/₀) evanjelikov, 220 m. mohamedánov (= 13·7⁰/₀), 230 m. brahmanov (= 14·4⁰/₀), 460 m. buddhistov (= 28·8⁰/₀), 130 m. pohanov (= 8·1⁰/₀) a židov 10 m. (= 0·6⁰/₀). (Kraus Všeob. Vierouka vyd. I. 118.)

Slovanov číta sa na 150 m., z toho rímskych katolíkov 35 m., pravoslavných 104 m., evanjelikov 1,570.000 (Osveta r. 1908, 89.)

sa stále, cirkev šíri sa, rastie a mohútne. A čo by i snáď niektorí pod vplyvom všelijakým ju opustili, cirkev za nich inde nachádza bohaté náhrady. Na nej osvedčuje sa slovo Hilariusovo: *Ecclesia hoc habet proprium, dum persecutionem patitur, floret, dum contemnitur, proficit, firma stat, cum superari videtur.* (Dreher, Božsk. kresť. v'yd. XI. 133.)¹⁾

D) Cirkev rímsko-katolícka je apoštolská.

1. Jej učenie je podaním, apoštolským a súhlasí s učením obsaženým vo spisoch apoštolských. Preto protestanti, na pr. pietisti v Anglii, tým viac sa blížia k učeniu katolíckemu, čím viac a úprimnejšie badajú vo spisoch a podaniach apoštolských.

2. Jej kult dľa vôle Kristovej zavádzali apoštolovia, na pr. sväté birmovanie (Peter a Ján v Samarii), posledné pomazanie (napomenutie apoštola Jakuba).

3. Jej ústavu sriadili a do života uviedli dľa rozkazu Kristovho tiež apoštolovia. Nynejší jej predstavení, pápež a biskupi, sú riadni nástupcovia sv. apoštolov a zdedili od nich v nepretrhnutej postupnosti svoju moc a úrad. Na žiadnu medzeru nemožno tu ukázať. O tom svedčí svedomité vedenie biskupských katalógov v prvej cirkvi. Benedikt XV., žijúci pápež, je 259. nástupca sv. Petra. (Vid' časť čítank. čl. 15.)

4. Nynejšie jej učenie, kult a ústava sú podstatne tie isté, ako boli v prvej, apoštolskej cirkvi. Katolícky kresťan môže preto povedať: Boli sme tu vždycky. Všetci sme začali žiť s Kristom, s jeho apoštolmi, v ňom a s nimi budeme žiť ďalej až do konca sveta. (Vid' časť čítank., čl. 15.)

Z toho, čo sme rieklí, je zrejmé, že cirkev rímsko-katolícka, ktorá má svoj stred v Ríme, je skutočne čo do svojho učenia, kultu a ústavy jednotná, svätá, katolícka a apoštolská. Má teda všetky známky, s ktorými Kristus opatril svoju jedinú cirkev.

¹⁾ Cirkvi je vlastné, keď je prenasledovaná, kvitne, súc opovrhovaná, prospieva, tu stojí, keď sa zdá byť premoženou.

Zo všetkých ostatných kresťanských spoločností náboženských (konfessii = vyznani), ktoré tiež sa nazývajú cirkvami, nemožno na žiadnej známok tých cele a úplne spatriť:

a) Nemajú jednoty v učení ani v kulte ani v najvyššej hlave, delia sa na mnoho náboženských strán, takzvaných sekt (sequor = nasledujem). Tak cirkev východná rozdeľuje sa na 8 sekt väčších, cirkev protestantská až na 150 sekt. Qui se ab unitate praeciderunt, in quot frustra divisi sunt? (Augustinus, Sermo IV. c. 31.)¹⁾

b) Nemajú svätých zakladateľov ani svätých divmi oslávených. Nezachovali v presnosti ani učenia ani všetkých prostriedkov spásy z Kristovho kultu, ktoré ku sviatosti vedú (na pr. zavrhlý mnohé z jeho sviatostí, omšu sv., učenie o dobrých skutkoch a radách). Že vzdor tomu sú i v nich ľudia spravodliví a poctiví, treba vysvetliť tým, že v živote skutočnom, praktickom riadia sa ľudia tí skôr učením starej cirkvi katolíckej, než odchýlnymi naukami pôvodcov oných cirkví. Mimo toho majú rozum a slobodnú vôľu a môžu ich s pomocou Božou užívať k dobrému. K tomu aj im sa dostáva posvätenia sv. krstom, ktorým sa stávajú vlastne údami cirkvi katolíckej.

c) Žiadna z nich není katolícka, obecná, preto že sú to cirkvi iba len zemské.

d) Žiadna z nich není apoštolská, preto že povstali neskoro po dobe apoštolskej (na pr. cirkev východná, protestantská), a všetky z cirkvi katolíckej. O nich platí slovo Augustinovo: Tvoji rodičia neverili tomu, čomu ty učíš. (Opus imperf. IV., 10.) — Nemajú pastierov od apoštolov pochádzajúcich a najvyššou ich hlavou býva svetský panovník.

Len cirkev rímsko-katolícka má štyri známky jednej cirkvi Kristovej v celej presnosti a úplnosti, preto

¹⁾ Ktorí sa od jednoty odštiepili, na koľko častí sú rozdelení?

len ona je jediná, pravá cirkev, ktorú Kristus založil. Z dosavádných vývodov sám sebou plynie známy jej názov: Rímsko-katolícka cirkev je viditeľná spoločnosť všetkých pravoveriacich kresťanov, ktorí jedno učenie vyznávajú, jedných sviatostí užívajú a rímskeho pápeža za svoju viditeľnú hlavu majú.

Členovia cirkvi sú:

1. Všetci pokrstení, pretože krstom vstupujeme do cirkvi. Tí, ktorí slovo Petrovo prijali, boli pokrstení a na ten deň uvedené bolo do cirkvi 300 ľudí. (Skut. ap. 2, 41.)

2. Tí, ktorí bez vlastnej viny krst neprijali a svoje náboženské povinnosti dľa najlepšieho vedomia a svedomia plnili (neviditeľní údovia cirkvi). Preto sv. Peter pravil ku Corneliusovi: Opravdu, zkusujem, že Boh nehľadá na osoby, ale v každom národe ten, kto sa ho bojí a činí spravodlivosť, je mu príjemný. (Skut. ap. 10, 34-35.)

Členmi cirkvi nie sú:

a) Nepokrstení,

b) haeretici t. j. kacíri (αἵρεσις = volím si), ktorí sa vedome a tvrdošíjne pridŕžajú učenia, ktoré cirkev ako bludné odsúdila.

c) Šizmatici (rozkolníci), ktorí sa odlúčili od jednoty cirkevnej, t. j. od najvyššej hlavy.

d) Exkomunikovaní, t. j. vyobcovaní, ktorí z trestu za vážne previnenia sú z cirkvi vylúčení. Cirkev tak činí, aby sa polepšili. Jestliže sa napravili, tak sa ich cirkev zasa ujíma ako láskavá matka. Tak sv. Pavel vyobcovať akéhosi Korinťana, ktorý viedol pohoršlivý život, z cirkvi. (1. Kor. 5. 13.)

Cirkev rímsko-katolícka je kráľovstvo Kristovo na zemi, ku ktorému náležia:

1. Veriaci na zemi (cirkev bojujúca),

2. svätí v nebi (cirkev víťazná),

3. duše v očistci (cirkev trpiaca).

O učiteľskom úrade cirkvi zvlášte.

§ 56. A) Cirkev je v úrade učiteľskom neomylná. Pojem neomylnosti.

Cirkev má dľa vôle Kristovej zjavenie Božie pre všetky veky neporušene zachovať, všetkým ľuďom hlásať a tak ich viesť k spáse. To je jeden z najdôležitej-

ších jej úkolov; preto i Kristus v nej sriadil úrad učiteľský. Má-li však cirkev úkolu tomu zadosťučiniť, potrebné je, aby sa vo zjavení Božom nikdy nemohla mýliť a pohlúdiť a vždýcky s naprôstou istotou vedela, čo je a čo neni jeho obsahom; je nútné, aby vo zjavení Božom bola prostá všetkého bludu a omylu, t. j. aby bola neomylná. To však je možné len so zvláštnou milosťou a pomocou Božou. Len Boh sám, bytnosť vševedúca a najvyšš dokonála, môže tu cirkev svojím prispením ochrániť od všetkého bludu a omylu. Na rozum ľudský, ktorý je podrobený najrôznejším pochybeniam, spoliehať sa nemožno. Len vtedy, jestli Boh sám cirkev milosťou svojou od všetkého bludu chráni, môže byť kresťan istý, že slovo cirkvi je zjavené slovo Božie, je neporušené slovo Kristovo. Záleží preto neomylnosť cirkvi vo zvláštnnej milosti Božej, s ktorou Boh chráni ju od všetkého bludu, aby zastávajúc úrad učiteľský, pravdy zjavenia Božieho mohla neporušene zachovať a hlásať. Kristus milosť túto svojej cirkvi výslovne prisľúbil a udelil:

1. Kristus pravil o svojej cirkvi: Brány pekelné ju nepremôžu — *πύλαι ἑδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς* Mat. 16, 18. — (*πύλαι* je metonymia, značí vojenskú moc, pretože vojenská rada shromažďovala sa za starých dôb pod bránami mesta), *πύλαι ἑδου* značí mocnosti pekelné, ktoré proti cirkvi stále útočia, avšak nepremôžu ju, premohly by ju však, keďby ju sviedly k bludu vo viere.

2. Pri poslednej večeri Kristus riekol k svojim učeníkom: A ja prosím budem Otca a iného Utešiteľa dá vám, aby s vami ostával na veky, ducha pravdy. (Ján 14, 16.)

3. Lúčiac sa pred svojím nanebevstúpením s apoštolmi, Kristus praví: Daná mi je všetka moc na

nebi i na zemi. Preto idúc, učte všetky národy, krstiac ich v mene Otca i Syna i Ducha sv., a učte ich zachovávať všetko, čo som vám prikázal: a hľa, ja s vami som po všetky dni až do konca sveta. (Mat. 28, 19.)

Kristus zaslubuje tu cirkvi svoju stálu ochranu, preto cirkev nemôže upadnúť do bludu, lebo vtedy sľub Kristov nebol by pravdivý.

4. Kristus praví k apoštolom: Kto vás slyší, mňa slyší. (Luk. 10, 16.) Kristus žiada tými slovami, aby sme cirkev poslúchali, ako jeho samého. Chce-li ale to Kristus, tak musí cirkev svoju zachrániť od všetkého omylu, ináč by sám svojich verných uvádzal do bludu.

5. Preto sv. Pavel mohol plným právom nazvať cirkev stĺpom a základom pravdy, mohol písať k Timotheovi: To je cirkev živého Boha, stĺp a potvrdenie pravdy (στυλος καὶ ἐδριώμας τῆς ἀληθείας 1. Tim. 3, 15.)

6. I rozum to požaduje. Keďby cirkev v učení Kristovom mohla pochybiť, nebola by bezpečnou a istou cestou ku spáse a Kristus zbytočne a nadarmo by ju bol založil.

§ 57. B) Čo je predmetom neomylnosti učiteľského úradu cirkvi?

Predmetom neomylnosti učiteľského úradu cirkvi sú pravdy zjavenia Božieho. Pravdy tie týkajú sa buď viery alebo mravov. Preto je cirkev neomylná, t. j. bludu prostá, v učení o viere a mravoch, ako i v tom, ako je samozrejmé, čoho je treba ku vysvetleniu a obhájeniu zjavenia Božieho.

§ 58. C) Komu prislúcha v cirkvi neomylnosť?

Neomylnosť je výsadou učiteľského úradu cirkvi, preto tešia sa jej len tí, ktorí týmto úradom v cirkvi sú poverení, a to:

I. Pápež spolu s ostatnými biskupmi:

a) nech sú shromaždení na jednom mieste, ako tomu je pri obecných snemoch cirkevných (*ecclesia congregata*, cirkev shromaždená) b) alebo nech sú rozptýlení po celom svete (*ecclesia dispersa*, cirkev rozptýlená).

II. Pápež sám.

K a) Obecný snem cirkevný je shromaždenie, na ktorom buď všetci alebo veľmi početní biskupi sa sídu a ktorých pápež riadi buď sám alebo svojimi zástupcami. Dosavád' bolo 20 takých snemov, prvý v Nicee r. 325, najslávnejší v Tridente (1545—1563) a posledný vo Vatikáne (1869—1870), keď neomylnosť pápežova bola vyhlásená článkom vieroučným.

Uzavrenia cirkevných snemov vo veciach kresťanskej viery a mravov, jestli boli dľa pravidiel cirkvi vynesené, sú bludu prosté a zaväzujú všetkých veriacich.

Že snemom obecným náleží neomylnosť, je patrné:

1. Už z pojmu neomylnosti. Neomylnosť sluší učiteľskému úradu cirkvi. Úrad ten však zastávajú biskupi vo spojení s pápežom. Preto, je-li kto v cirkvi nadaný darom neomylnosti, sú to iste biskupi, ktorým sv. Pavel v Milete pri lúčení riekol: Dajte pozor na seba a na stádo, v ktorom Duch svätý ustanovil vás za biskupov, aby ste spravovali cirkev Božiu, ktorú nadobudol svojou krvou. (Skutk. ap. 20, 28.)

2. Zo slov, ktorými apoštolovia odôvodňujú svoje rozhodnutie na sneme jeruzalemskom: Videlo sa Duchu svätému a nám neklásť na vás viac žiadneho bremena, iba toto potrebné: aby ste sa zdržovali od vecí obetovaných modlám a od krvi a od zaduseného a od smilstva. (Skutk. ap. 15, 28.)

Kristovo zaslúbenie o neomylnosti neplatilo však jednotlivým apoštolom ale všetkým spoločne, celému ich sboru. Preto tiež i neomylnosť prislúcha len celému sboru všetkých biskupov — ovšem

vo spojení s pápežom — na žiadosť pád jednotlivým jeho členom. Jednotliví biskupi môžu i poblúdiť, odchýlia-li sa od celku. (Viď Macedoniusa, Nestoriusa.)

K *b)* Z týchto istých dôvodov teší sa neomylnosti i cirkev rozptýlená. Toľžto čo biskupi vo spojení s pápežom, sú rozptýlení po celom svete, súhlasne učia a čomu celý kresťanský svet verí, nemôže odporovať zjaveniu Kristovmu, nemôže byť bludné. Platia tu známe slová Vincenca Lerinského: *Quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum est — hoc est vere proprieque catholicum.* (Communif. c. 3.)¹⁾

II. Neomylnosťou nadaný je i pápež sám ako najvyššia hlava, ako najvyšší učiteľ a pastier cirkvi.

Pápež je však neomylný len:

1. Zastáva-li úrad najvyššieho učiteľa a pastiera veriacich (mlúvi-li *ex cathedra*, Conc. Vat. c. 4.) a chce-li svojím rozhodnutím viazať celú cirkev, a nie len jej časť. Pokiaľ si vedie ako súkromná osoba, ako učenec, kazateľ, ako biskup svojej diecézy alebo ako spovedač, pápež neni od bludu chránený. Vedecké spisy Rehora Veľkého a Benedikta XIV. nie sú neomylné. Neomylnosť pápežova nemá sa zamieňať s bezhriechosťou, tej nikto pápežovi neprisudzuje, ani on sám nie, preto má tiež svojho spovedača, nepripisuje sa mu preto žiadna vlastnosť Božia, nezbožňuje sa.

2. Len v tom, v čom je cirkev neomylná, teda vo zjavenom učení o viere a mravnosti. Preto názory pápežove v otázkach politických, umeleckých, vedeckých (viď nižšie process Galileiho), pokiaľ sa netýkajú zjavenia, nie sú neklamné. Pápež svoje rozhodnutia „*ex cathedra*“ uverejňuje vo forme okružných listov, tak zvaných encyklik, alebo užíva k tomu slávnostných premlúv, zvaných *allokúcií*. Užíva pri tom slov jasných, presných a vylučujúcich všetku pochybnosť.

¹⁾ Čomu vždycky, čomu všade a čomu všetci verili, to je opravdive a vlastne katolícke.

3. Neomylnosť pápežovu v úrade učiteľskom dokazuje Písmo sv. Milosť tá bola sv. Petrovi Kristom udelená:

a) Pri poslednej večeri Ježiš pravil sv. Petrovi: Šimone, hľa, satan vypýtal si vás, aby vás presieval ako pšenicu, ale ja prosil som za teba, aby ne-klesala tvoja viera (ut non deficiat fides tua), a ty abys' utvrdzoval svojich bratov. (Luk. 22, 31.) Mal-li sv. Peter ostatných apoštolov potvrdzovať vo viere, musel sám zaiste v nej byť pevný, nemohol v nej poblúdiť.

b) Pán riekol sv. Petrovi: Pas bäránky a ovce moje. (Ján 21, 15—17: viď § 51.) Sv. Peter má sýtiť duše celého stáda veriacich. Potravou duší je pravda, pre učeníkov Kristových zjavená pravda Božia. Má-li Peter splniť úkol Kristom sebe sverený, nesmie a nemôže vo zjavenej pravde pochybiť, ináč by stádo Kristovo nesýtil pravdou, ale otravoval blodom.

Sem cieli tiež aj slovo Kristovo k sv. Petrovi: Ty si Peter, t. j. skala a na tej skale postavím cirkev svoju. (Mat. 16, 18.) Má-li Peter byť skalou, základom cirkvi a jej učenia, nemôže, nesmie sa chvieť a kolísať základ, lebo ináč by sa kolísala celá cirkev.

c) Sv. Peter počína si tiež v cirkvi ako najvyšší učiteľ. Svedčí o tom apoštolský snem v Jeruzaleme. Skutk. ap. 15, 6—10.: Tedy shromaždili sa apoštolovia a starší, aby rozhodli o tejto veci. A keď sa už mnoho rokovalo, vstal Peter a riekol im: Muži, bratia, vy viete, že od dávnych čias medzi nami (mňa) Boh vyvolil, aby pohanía z mojich úst počuli slovo evanjelia a uverili... Tak teda čo pokúšate Boha, že kladiete jarmo na hrdlo učeníkov, ktoré ani naši otcovia, ani my nemohli sme uniesť? ¹⁾

¹⁾ Nemožno uvádzať naproti neomylnosti alebo primátu Petra slov Pavlových v liste ku Galatským 2, 11: Ale keď Peter prišiel do Antiochie, postavil som sa proti nemu, preto, že bol hoden pokarhania. Sv. Peter totižto v Antiochii spolu jedával s kresťanmi z pohanov. Keď tam ale prišli niektorí kresťania zo židov z Jeruzalema od Jakuba, stránil sa ich. (Sv. Peter bol tu opravdu v ťažkej situácii, nechcejúc kresťanov zo židovstva snáď pohoršiť.) Bolo to pochybenie v chovaní, sa nie ale vo viere, s učiteľským úradom Petrovým nemala tá vec čo do činenia. Sv. Pavel upozornil na to sv. Petra, tak ako poddaný upozorňuje niekedy predstaveného, jestli chybí. Sv. Peter upozornenie to ale prijal vďačne.

Moc táto a milosť prešla po Petrovi na jeho nástupcu.

1. Sv. Petrovi bola daná oná milosť ako hlave cirkvi. Každý jeho nástupca má však ten istý úrad a ten samý úkol, a preto je mu treba tej samej milosti.

2. Toho presvedčenia bol celý kresťanský starovek. Z mnohých svedectví uvádzame len: Sv. Cyrill, patriarcha alexandrijský († 444), obracia sa k pápežovi Coelestinovi (422—432) a oznamuje mu chovanie sa Nestoriusovo, praví, že to činí, „ako obyčaj cirkevná káže.“ Ku koncu zprávy hovorí, „aby pápež rozhodol, čo treba teraz činiť.“ „Muselo byť všetko Tvojej Svätosti oznámené.“ (Cyrill. Alex. ep. ad. Coelest.)

Pápež Lev I. (440—461) poslal patriarchovi carihradskému Flavianovi list, v ktorom vykladá cirkevné učenie o dvoch prirodzenostiach (božskej a ľudskej). Keď list ten na sneme chalcedonskom r. 451 bol prečítaný, biskupi jednohlasne volali: To je viera otcov, to viera apoštolov i naša. Petrus per Leonem locutus est (Peter mlúvil ústami pápeža Leva.)

Pápež Innocenc I. (401—417) zavrhol bludné učenie afrického mnícha Pelagiusa, ktorý učil, že milosti Božej človekovi netreba. Svätý Augustín, mlúviac o tom pred ľudom r. 417, predniesol pamätné slová: *Iam enim de hac causa duo concilia missa sunt ad sedem apostolicam; inde etiam rescripta venerunt. Causa finita est, utinam aliquando finiatur error.* (Serm. 131. 10.) ¹⁾ Sv. Ambrosius už pred ním riekával: *Ubi Petrus, ibi ecclesia.* (Enarrat. in ps. 40.) ²⁾ Lev Veľký praví: *In sua sede vivit potestas et excellit auctoritas, cuius dignitas etiam in indigno herede non deficit.*³⁾ (Sermo 3. Serm. 96.)

Mnohí bludári hľadali svojim bludom dostať pápežovo schválenie. Tak Sergius, patriarcha carihradský, hľadel si získať súhlas pápeža Honoriusa (625—638) pre svoje učenie, že Kristus má len jednu vôľu (monothetismus).

3. Biskupi rímski boli najvyššími rozhodčiami vo veciach kresťanskej viery a mravov, a právo to

¹⁾ Už v tomto spore spisy dvoch snemov poslané sú k apoštolskej stolici; odtiaľ i príписы prišli. Spor je skončený, keby už raz skončil sa i blud.

²⁾ Kde Peter, tam cirkev.

³⁾ V jeho sídlé žije moc a vyniká vážnosť, jeho dôstojnosť ani v nehodnom dedičovi (nástupcovi) nezaniká.

nebolo im nikdy popierané. Tak Innocenc I. zavrhol pelagianismus, ako sme sa už vyššie zmienili.

4. Cirkevná historia ukazuje, že nikto z pápežov vo viere nepochybil a bludu neučil. Neprávne a bez vecných dôvodov ukazujú :

a) Na pápeža *Honoriusa* (625—638), ktorý svojim listom k patriarchovi carihradskému *Sergiusovi* vraj schválil jeho blud *monotheletismu* (učenie o jednej vôli — božskej Kristovej) a bol za to na VI. obec. sneme carihradskom r. 680 odsúdený. *Honorius* však v liste tom neschvaľuje *monotheletismus*, ale píše vôbec veľmi zdržanlivo; nevyslovuje sa určite o onom učení, asi preto, že vtedy na západe a snáď i jemu bolo ešte veľmi málo známe. Otcovia shromaždenia zastihli ho odsúdením nie preto, že s bludom *Sergiusovým* súhlasil, ale že ho zapomenul rozhodne zavrhnúť. Nesúdili teda *Honoriusovo* učenie, ale spôsob jeho jednania. Boli tej mienky, že *Honorius* svojou povoľnosťou prispel k rozšíreniu haerezy. Vo voľbe prostriedkov, v spôsobe svojho jednania neni však pápež neomylný. *Bellarmin* dobre hovorí: *Non erravit definiendo, sed tacendo et omittendo, quod definiendum fuerat.*¹⁾ (*Schill, Apolog. vyd. II. 496*)

b) Na process *Galileiho*. *Galileo-Galilei* (1564—1642) učil naproti mnohým astronómom svojej doby pohybu zeme kolo slnka (system *heliocentrický*). Ten istý názor už pred ním hájil slavný kanoník *Mikuláš Koperník* († 1543) vo svojom spise „*de revolutionibus corporum caelestium*“ (o obratoch telies nebeských 1543), ktorý venoval pápežovi *Pavlovi III.* Vo spore so svojimi protivníkmi *Galilei* stanovil nové zásady a pravidlá pre výklad sv. Pisma, ktoré, ačkoľvek sú správne, zdaly sa byť jeho súčasníkom príliš odvážné. V tejto dobe počiatkom XVII. stololetia byly pomery náboženské neobyčajne pohnuté, preto nebudeme sa diviť, že novým zásadám *Galileiho* kladený bol odpor, kdežto mnohí, ačkoľvek bezprávne, boli tej mienky, že sú viere nebezpečné. Výnosom pápežských úradov dňa 24. februára r. 1616 bolo učenie *Kopernikovo* zakázané. Učenie to platilo vtedy ešte len za puhú domnienku. *Galilei* však zaštalval učenie to ďalej, menovite učinil tak vo svojom spise *Dialogu*, vydanom r. 1633. Preto bol do Rima k zodpovedaniu volaný, a tak došlo ku známemu processu. Process ten bol vedený s *Galileim*, ktorý bol miláčkom pápeža *Pavla V.* a vtedy vládnucého *Urbána VIII.*, s najväčšou miernosťou. Počas svojho pobytu v Ríme bydlel v paláci florentského vyslanca *Niccoliniho*, svojho najoddanejšieho priateľa, ktorý ho zahrňoval všetkou priateľskou pozornosťou. Dňa 22. júna r. 1633 *Galilei* v rímskom chráme s. *Maria sopra Minerva* svoje tvrdenie odvolal a zriekol sa systému *Kopernikovho*.

¹⁾ Nechybil tým, že niečo stanovil, ale, že mlčal a zapomenul, čo stanovené byť malo.

Známe slová „e pur si muove“ (a predsa sa pohybuje) sú výmyslom pozdejšej doby a vyskytujú sa teprv r. 1761. Zbytok svojho života Galilei pokojne strávil v Sienne, kde bol ubytovaný u arcibiskupa Ascaniusa Piccolominiho, a neskôr vo svojej ville Arcetri pri Florenci, zaoberajúc sa stále svojimi vedeckými prácami a požívajúc penziu, ktorú mu bol Urban VIII. od r. 1630 vykázal. Zomrel r. 1642.

Je to na bielom dni, že tieto výnosy pápežských úradov nemajú nič do činenia s pápežskou neomylnosťou a že ani len netýkajú sa toho odboru, pre ktorý Kristus pápežovi a cirkvi neomylnosť prisľúbil.¹⁾

5. Mimo toho i r o z u m musí to uznať, že potrebné bolo, aby Kristus pre zachovanie jednoty a neporušenosti vo viere a mravoch ustanovil v cirkvi najvyššieho rozsudcu (ako tomu je v súdobníctve svetskom), ktorý by vzniklé spory a roztržky zastavil, ináč nebolo by jednoty ani žiaducného pokoja a poriadku v cirkvi. Tejto potrebe nevyhovujú ani obecné snemy, pretože nemôžu byť každú chvíľu svolané, ani súhlas rozptýlenej cirkvi, lebo kým sa môže zistiť, ako všetci biskupi o niektorom učení smýšľajú, uplynie dlhá doba, tak že blud by dosť času mal, aby sa rozšíril a upevnil. Preto, keďby nebolo v cirkvi najvyššieho rozsudcu, museli by sme povedať, že Kristus sa o svoju cirkev nedobre postaral, čoho však nemožno si ani myslieť o jeho najvyššej múdrosti.

Neomylnosť je daná učiteľskému úradu cirkvi Kristovej nie preto, aby niečomu novému učila, ale aby poklad zjavenia Božieho neporušený zachovala. To je jej medzou. (Vid' časť čítank., čl. 19.)

Pramene zjavenia Božieho.

Písmo sv. a tradícia.

Dar neomylnosti je daný cirkvi, aby pravdy zjavenia Božieho neporušene zachovala a všetkým ľuďom hlásala. Pravdy tie sú uložené v prameňoch dvoch, vo sv. Písme a v tradícii (depositum fidei — poklad viery.)

¹⁾ Kongregacia officií (officiorum) nepredstavuje neomylný úrad cirkvi.

§. 59. Písmo sv. (biblia.)

1. Cirkev od akživa v úcte mala Písmo sv., jakožto jeden z prameňov zjavenia Božieho.

Pri kresťanskej bohoslužbe Písmo bolo vždycky už od časov apoštolských s úctou a vážnosťou predčítané. Neskôr naň sa opieralo celé náboženské vyučovanie, na ňom, ako na jednom z najdôležitejších pilierov, zakladal sa všetok život kresťanských národov. Nebolo knihy, ktorá by kresťanovi bola tak vzácna a duši jeho tak sa zamlúvala, ako Písmo sv., biblia, z ktorej toľko krásneho sa dozvedal o živote Kristovom a jeho učení. Odtiaľto si vysvetlíme, prečo i predkovia naši, ktorí od vždycky duchom kresťanským sa vyznamenávali, tak radi Písmo sv. čítali a tak ho znali, že to až podiv vzbudzovalo v cudzincoch. (Viď zprávy v krónike českej Äeneása Sylviusa † 1464.)

2. Cirkev ale Písmo sv. tak si vážila z tej príčiny, že vždy bola presvedčená o jeho božskom pôvode, o jeho inspirácii (vdychnutie, vnuknutie.) Inspiráciou rozumieme prispenie a milosť Božiu, s ktorou Boh pisateľov kníh svätých k písaniu pohol, ich pri písaní od bludu chránil a osviecoval ich rozum vyšším poznáním, aby verne a bez pochybenia napísali, čo si Boh prial. Tak vlastným pôvodcom svätých kníh je Boh sám, knihy tie sú slovo Božie. Tomu prisvedčuje sv. Písmo mnohými výrokmi:

a) Proroci Starého Zákona často začínajú svoje proroctvá: Pán riekol mi (srov. Jesaiáš, Jeremiáš). V Skutkoch apoštol. čítame: Muselo sa splniť Písmo, v ktorom Duch sv. predpovedal o Judášovi. (1, 16.)

Sv. Peter hovorí: Duchom sv. súc nadšení (inspirati, *φερόμενοι*), mlúvili svätí muži Boží. (2. Petr. 1, 21)

Sv. Pavel praví: každé Písmo od Boha vnuknuté (scriptura divinitus inspirata, *πᾶσα γραφή θεόπνευστος*) užitočné je ku učeniu. (2. Tim. 3, 16.)

b) O inspirácii sv. kníh presvedčený bol celý kresťanský starovek. Už sv. Klement Rímsky praví:

Αὐτός (Χριστός) διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου οὕτως προσκαλεῖται ἡμᾶς... Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου, φόβον κυρίου διδάξω ὑμᾶς (1 Kor. 22. 1. ¹⁾) O knihách St. Z. J o z e f F l a v i u s píše: Všetký n židom je vrodené presvedčenie, že knihy tie sú výrokmi! Božími θεοῦ δόγματα). Preto videli sme mnohých, že radšej sniesli veľké muky, než by boli slova premlúvili proti knihám tým. (Dreher, Božsk. kresť. vyd. XI. 140.) \

Cirkev slávnostne to vypovedala na sneme florentskom, tridentskom a vatikánskom (const. de fide cathol. c. 2.) Inspiráciou však neruší sa slobodná vôľa spisovateľa; inspirácia nehľadí na každé slovo, na sloh, na usporiadanie látky atď.

3. Ktoré ale knihy sú tak pomocou Božou spísané, to môže vedieť jediný Boh a ten, komu to Boh zjavil. V Star. Zákone boli o tom poučení od prorokov, v Nov. Zákone dostalo sa cirkvi toho poučenia od apoštolov. Z rúk apoštolov cirkev kresťanská prijala jak knihy St., tak i Nov. Zákona. Teda len cirkev, ako neomylná strážkyňa všetkého zjavenia, môže nás poučiť, ktoré knihy sú slovo Božie, Písmo sv., biblia. Preto pravíme: P í s m o s v. (biblia) je sbierka kníh, ktoré od svätých mužov so zvláštnou pomocou Božou, z vnuknutia Ducha sv. napísané a od cirkvi za slovo Božie uznané a vyhlásené boli. Sbierka táto menuje sa kanon κανὼν = pravidlo, viery totiž a mravov, tiež značí normálnu sbierku niečoho), a knihy v nej obsažené **kanonické**.

Pri všetkých svojich prednostiach je však Písmo sv. len jeden z prameňov zjavenia Božieho. Písmu je treba vysvetlenia a doplnenia, čoho sa mu dostáva v ústnom podaní — tradícii (tradere = podávať).

¹⁾ Sám Kristus skrze Ducha sv. tak nás vyzýva. Sem deti, slyšte ma, bázni Božej budem vás učiť.

§. 60. Ústné podanie — tradícia.

Pod ústnym podaním, tradíciou, rozumieme súhrn zjavených právd, ktoré apoštolovia hlásali, avšak nenapísali. K nim družia sa tiež ešte ustanovenia a predpisy, ktoré po vôli Kristovej apoštolovia dali alebo zaviedli, o ktorých však Písmo sv. nečiní spomienky. Že ústné podanie, tradícia, je vedľa Písma sv. druhý dôležitý prameň Božieho zjavenia, na to poukazujú:

1. Kristus sám a jeho apoštolovia. Kristus hlásal svoje učenie len slovom a príkladom, nenapísal ničoho. Svojim učeníkom tiež prikázal: Učte všetky národy. Apoštolovia sa i riadili dľa jeho príkazu. Hlásali Kristovo učenie z počiatku len ústne, — viva voce — živým slovom. Sami vychádzajú zo zásady: Viera zo slyšania — fides ex auditu. (K Rim. 10, 17.)

Dejiny ukazujú, že kresťanské náboženstvo už mohútnelo, ba kvitlo, než bolo napísané jediné slovo Písma sv. Tisíce mučeníkov zomrelo za vieru, bez toho, žeby Písma znalo.

Sv. Irenej dosvedčuje, že celé národy žily verne po kresťansky, ačkoľvek Písem sv. nemaly. Sv. Irenej udáva toho príčinu: Národy tie držaly sa pevne kresťanského, ústneho podania, tradície. (Adv. haeres III. 4, 1. 2.) — Svätenie nedele a výsluha niektorých sviatostí opierajú sa len o tradíciu. Bez tradície by sme nevedeli, ktoré knihy náležia k biblii, k tomu bolo treba ústneho svedectva samých apoštolov. (Viď časť čítank. čl. 15.)

2. Samo Písmo sv. ukazuje, že není jediným prameňom zjavenia Božieho. Poukazuje často na ústné podanie.

Evanjelista sv. Ján píše: Mnoho ešte je vecí, ktoré učinil Ježiš, keďby všetko to malo byť napísané, knihy celého sveta by to neobsiahly. (Ev. 21,25.) Sv. Pavel napomína Solúňanov: Preto, bratia, buďte stáli a zachovávajte podania, ktorým ste sa naučili či z reči a či z nášho listu. (2. k Sol. 2, 14.)

Apoštolovia shromaždení na sneme jeruzalemskom nie len že poslali do Antiochie písmo, ale i najväžnejších z bratov, ktorí tamejších kresťanov o týchže veciach i ústne upravili mali. (Skutk. ap. 15, 22.)

Tradícia je zachovaná:

a) V cirkevných vyznaniach viery, v takzvaných symboloch, z ktorých najdôležitejšie sú symbolum apoštolské, nicejské z r. 325, ktoré bolo doplnené carihradským r. 381, odtiaľ sa menuje nicejsko-carihradským, ktoré sa pri sv. omši modlí, tridentské z r. 1563;

b) vo výrokoch pápežov a cirkevných snemov;

c) vo spisoch cirkevných otcov a v cirkevných pamiatkach.

α) Cirkevní otcovia sa menujú tí kresťanskí spisovatelia, ktorí žili v prvých kresťanských stoliatiach, vo spisoch svojich uložili učenie Kristovo a pre svoju učenosť a svätosť tešili sa zvláštnemu uznaniu v cirkvi. Najvýznačnejší z nich menujú sa cirkevní učitelia. Nedostávajú-li sa kresťanskému spisovateľovi niektorej z týchto známk, menuje sa cirkevným spisovateľom.

Zo sv. otcov sú najdôležitejší tí, ktorí žili za času apoštolov a boli ich žiaci: Klement Rímsky, Ignatius Antiošský, Polykarp Smyrnenský. K nim patria najstarší kresťanskí apologetovia (obhajcovia kresťanstva): Justin mučeník a Irenej Lionský. Čestným názvom veľkých cirkevných učiteľov honosí sa na východe: Athanasius, Basilius, Hrehor Nazianský a Ján Chrysostom, na západe Ambrosius, Jeronym, Augustin a Hrehor Veľký.

β) Medzi cirkevnými pamiatkami zasluhujú zvláštnej spomienky starokresťanské skulptury a maľby, ktoré menovite v posledných dobách boli objavené v katakombách. Tento „podzemný Rím“ podáva nám cenné dôklady ku kresťanskému učeniu o sv. omši, o sviatostiach, očisti a o modlitbe za zomretých.

§ 61. Istota spásy v cirkvi. Cirkev samospasiteľná. Pravidlo viery.

I. Istota spásy v cirkvi.

1. Cirkev súc od Krista poverená neomylným úradom, učiteľským, zachováva a hlása zjavenie Božie neporušene. Dľa vôle Kristovej prisluguje tiež spasiteľné

prostriedky. Účelom všetkého toho je len spása človeka. Z toho je zrejmé, že tí, ktorí sú jej údami, môžu v nej iste a bezpečne dôjsť spásy, v pravde bezpečnejšie a istejšie než mimo nej. Sv. Cyprian potvrdzuje slová naše výrokom: *Habere non potest Deum patrem, qui ecclesiam non habet matrem* (de unit. eccl. c. 6).¹⁾

2. Avšak puhé členstvo v cirkvi nezaručuje večnej spásy. Má-li katolícky kresťan skutočne spásy dôjsť, musí sa o ňu pričiniť. Len ten, kto vytrvá v dobrom až do konca, bude spasený. Tej istoty však nemá nikto. Preto apoštol Pavel napomína: *S bázňou a hrôzou pracujte na svojom spasení!* (Filip. 2, 12.) Kto sa nadržáva, že stojí, nech dáva pozor, aby nepadol. (1. Kor. 10, 12.)

3. Ľudia, ktorí bez vlastnej viny nie sú údami cirkvi, plnia však svoje povinnosti dľa najlepšieho svojho vedomia a svedomia, môžu dôjsť spásy. Tak sa osvedčil už sv. Peter pred bohatým stotníkom Corneliusom: Boh nehľadá na osoby, ale kto sa ho bojí a činí spravodlivosť, nech je z ktoréhokoľvek národa, je mu príjemný. (Skutk. ap. 10, 34 a nasl.) Cirkev zavrhla vetu: *Všetky skutky neveriacich sú hriešné a ctnosti filozofov sú neprávosťami.* (Pius V. r. 1567.)

II. Cirkev — samospasiteľná.

Príslovie *extra ecclesiam nulla salus* — mimo cirkvi niet spásy, — neznačí, že len ten bude spasený, kto je v cirkvi (viď neviditeľných údov cirkvi § 55.), ale že cirkev iste vedie ku spáse a večnej blaženosti. Plným právom tu pravíme:

a) Cirkev naša je riadnou cestou ku spáse, však len s tým účelom ju Kristus založil a všetkým potrebným k cieľu tomu ju opatril. Mimo tejto riadnej cesty môžu k spáse viesť i cesty mimoriadne.

¹⁾ Nemôže mať Boha za otca, kto nemá cirkev za matku.

b) V cirkvi je možno najsnadnejšie dojsť spásy, len sa način sveriť jej vedeniu. Cirkev stará sa o svojich údov od kolísky až do hrobu. Učí, ako možno premôcť seba, varuje pred scestím, upozorňuje na nebezpečia, pomáha snášať obťažnosti, sníma hriechy a podáva najúčinnnejšie pohnútky k tomu, aby človek bol dobrý. Jej predpisy je každému možno zachovať, nech si je ktoréhokoľvek stavu, starý a vzdelaný.

c) Cirkev je najbezpečnejšou vodkyňou ku spáse. Zná svoj cieľ a ukazuje k nemu cestu s tak pokojnou istotou a bezpečnosťou, ktorá plynúť môže len z presvedčenia, že Boh je stále s ňou svojou milosťou a pomocou.

III. Pravidlo viery.

Kresťan katolík preto rád sa dá viesť učením svojej cirkvi a jej kázňou. Pravidlom jeho viery bude: Veriť všetko, čo cirkev katolícka verí mu predkladá. Tak splní vôľu Syna Božieho, ktorý riekol: Kto vás slyší, mňa slyší. (Luk. 10. 16.) Kto vás prijíma, mňa prijíma. (Mat. 10, 40.) Pravidlom tým riadili sa všetci prví kresťania, uverivši prv, než knihy Nov. Zákona boli napísané, a žili životom svätým tak, že pohani sami o nich riekavali: Ecce coetus sanctorum, hľa sbor svätých! Kresťan katolík pojde doista za ich príkladom a zariadi podľa svojej viery i svoje skutky, aby celý jeho život bol stálym jej vyznávaním. Tak splní slovo Spasiteľovo: Po tom poznajú, že ste mojimi učeníkmi, keď budete mať lásku jedni k druhým. (Ján 13, 35.)

Doslov.

§. 62. Cirkev a vzdelanosť.

Na svojom mieste sme riekli, že kresťanstvo hneď v prvých dobách svojho trvania zmenilo tvárnosť zeme, že obnovilo a povznieslo duševne, mravne i spoločensky tehdašie ľudstvo. Tejto nadovšetko ušľachtile vzdelávacej činnosti zostala cirkev, hlásateľka čistého kresťanstva, vždýcky verná. Kulturná historia europských národov je nám toho dôkladom na každom takmer líste. Len letno do nej nahliadnime a vidíme činnosť cirkvi Kristovej:

1. Na poli duševnom.

Keď po páde ríše rímskej r. 476 nastaly búrlivé doby sľahovania národov, cirkev Kristovu jediná zachránila umenia a vedy, keď prchaly pred sekerou barbarov, vo svojich kláštoroch. **Lev Veliký** (440—461) chráni Italiu pred Attilom, Rím pred Genserichom, Odoaker skloní sa pred Severinom, Totila pred Benediktom a prestávajú pustošiť zabrané kraje. Potom prichádzajú doby pokojnejšie, a cirkev vzdeláva a vychováva národy ďalej. Jej pečlivosťou rozkvitá a zdokonaluje sa miesto, kde okrem chrámu najlepšie a najsnadnejšie sa môže zveladiť a zošľachtíť — škola. Školstvo tešilo sa vždýcky v cirkvi najnežnejšej pozornosti. Už na úsvite svojho jestovania cirkev zakladá školy katechetické (κατηχέω = ústne učím), ktoré boly otvorené všetkým, kresťanom i pohanom. Neskôr pri jej chrámoch povstávajú školy farské, pri kláštoroch kláštorné, pri sídlach biskupských školy kathedrálne. Rád Benediktínov (zal. sv. Benediktom) kráčia tu už v stol. VI. na čele osvetovej a kulturnej práci, a jemu po boku stavajú sa v stoliatiach nasledujúcich takmer všetky rády duchovné. Benediktin Alkuin upravil školstvo, ktoré od neho začína sa deliť na vyššie a nižšie. Keď ale národy na ceste za vzdelaním učinily už značný krok, cirkev vedie ich vyšej a zakladá školy vysoké, university (do 16. stol. bolo ich založené 66). Riadiac sa zásadou, že všetka pravda vedie k Bohu, cirkev vzdelávala a to hlavne na universitách, pokiaľ za slavných pomerov bolo možné, všetok obor ľudských ved.

Cirkev pestovala dejepis. Však Eusebius, biskup caesarejský, je otcom cirkevného dejepisu vôbec; pestovala zemepis, ktorému neoceniteľné služby preukázala svojimi misiami a krížovými výpravami. Tiež okolo objavenia Ameriky cirkev zaslúžila sa prostým františkánom Juanom (čítaj Chuanom) Perezom de Marchena, ktorý kráľovnu Isabellu r. 1491 získal zámerom Kolumbovým. I mapy hotovili najviac kňazi; najslavnejším ich hotoviteľom v stredoveku bol mnich kláštora sv. Michala v Benátkach, Maurus Kamalduenský.

Archeologia a jazykozpyt, táto pýcha 19. stoloetia, našly v cirkvi horlivú pestovateľku. Jazykozpytu ako vedy bol dokonca pôvodcom španielsky jezuita a missionár Hervás. Karmelitán Pavlino di San Bartolomeo napísal prvú sanskritskú grammatiku.

Matematiku, fyziku a astronomiu vzdelávali vo svojej dobe, takmer výhradne len učenci cirkevní. Známe je tu meno Alberta Veľkého, ktorý už do fyziky pokiny zavádzal, Rogera Bacona a Mikuláša z Kusy, ktorý už pred Kopernikom učil, že zem sa pohybuje kolo slnka. Nikdy nemožno zapomenúť, že objaviteľom nýnejšieho svetového systému bol katolícky kňaz práve zmienený Mik. Kopernikus. Len práce katolíckych učencov umožnily Hrehorovi XII. r. 1582 opravu kalendára.

Na poli filozofickom cirkev s chľúbou sa môže honosiť svetlami prvého rádu. Nezahynie doista pamiatka mien, ako sú sv. Augu-
stín, Tomáš Aqu., Pascal.

Pamätlivé sú zásady: Zdravý duch v zdravom tele, cirkev vždy bedlive si všímala lekárstva. Mnisi benediktíni založili prvú lekársku školu v Salerne, jedínú svojho druhu od 8—14. stoloetia. Mních Konstantin. z Monte Cassina dosiahnul v 11. stol. vehlas a slávu Hippokratesovu. Mnisi položili základy k lazným a liečebným ústavom.

Cirkev nie len že zachovala nám vzácne pamiatky klassických literatúr, gréckej a rímskej, ona budila pre ne i záujem. S jej pričinením sú sriadené na universitách stolice klassických jazykov. Pápeži Mikuláš V. a Lev. X. podporovali štedre studium týchto jazykov a pre „humanistov“ mali vždýcky otvorenú ruku.

Kresťanskej vzdelanosti malo sa však dostať všetkým, a preto cirkev nezapomína na nikoho; i na prostých, najnižších bedli jej starostlivosť. Učí ich katechismu, vzdeláva ich kazateľnou, zaplašuje ich poveru, odstraňuje lož a podvod a tak povznášia všetkých. Preto tiež cirkev horlive zaujala sa Gutenberga a jeho vynálezu knihtačiarstva, aby všetkých mohla učením Kristovým osvietiť. Preto tiež prekladala bibliu do národných jazykov a prispela tak ku ich nebývalému vzdelaniu a rozkvetu. Cirkev nevzdelávala však národy len slovom, ona povznášala ich i skutkom. Všetkie náboženstvá živia umenie, písal slavný sochár Canova Napoleonovi I., žiadne však

tak, ako naše katolícke. (Hettinger, Apolog. kresť. IX. vyd. V. 255.) A mal pravdu. Cirkev cez dlhé a mnohé veka pre umenie bola všetkým. Ona vytvorila podivuhodnú architekturu chrámovú, baziliku so svatýňou románskou a gotiku.

Cirkev pôsobila na zjemnení citu ľudstva majstrovskou malbou obrazov a dlátom sochárovým. Obrazy Fra Angelica sú živé modlitby ako nášho Skréty, Brandla a Rainera. Jej zásluhou povstali a sú nám dochované nesmrteľné diela Michal Angelove a Rafaelove. Cirkev, znajúc mocný účinok hudby a spevu na ľudské srdce, prijala už zavčas tieto umenia do služby svojej a do služby Božej. Hudba a spev rozkvitli ale opravdu ľúbežným kvetom a vydali skvostné plody velebných cirkevných hymien, zbožných piesní a vzácných skladieb hudobných. Meno Palestrinove znieť bude vždycky v hudobnom svete.

Poesia, drama i rečníctvo našli v cirkvi svoje bezpečné prístrešie a v jej náboženstve nepreberný poklad nových myšlienok. Tak cirkev bola činná na poli duševnom. Nie menšiu činnosť rozvinula:

2. Na poli mravnom a spoločenskom.

Cirkev učením Kristovým zošľachtila ľudské svedomie, učinila človeka mravným a vrátila mu osobnú slobodu. Rím kresťanským národom bol nové Delfi a Jeruzalem. Pápež stal sa rozhodcom medzi kráľom a národom, bol strážcom práva a spravodlnosti. Svojím súdnictvom cirkev odstránila hrozné ordalie (očisty) a súdy s čarodejníctvami.

Pričinením cirkvi vykvitli z ľudskej spoločnosti ušľachtilé kvety opravdu kresťanských ctností, ako sú pokora, poslušnosť, čistota, poctivosť, a priniesli v jej kláštoroch plody, po ktorých požehnanú pamiatku má podnes celé kresťanské ľudstvo. Kresťanské kláštory behom stoloťí vypestovali vo svojich múroch vznešené charaktery, schopné i ku najfažším činom obetovnej lásky ku bližnému, po ktorých márne volá moderná, Kristu od cudzená doba.¹⁾ Historia ukazuje, že cirkev svojimi kláštorami stala sa učiteľkou národov, učila ich orbe, obchodu, remeslu a priemyslu vo všetkých skoro odvetvách.²⁾ Benediktíni vzdelali Europu, praví Guizot. (Hettinger, Apolog. kresť. IX. vyd. V. 328.) Palacký o kláštoroch píše: Ústavy této slúžily stredoveku za semeníšte nie len náboženstva, ale i nauky a umenia, osvety a priemyslu, ba i hospodárstva a remeslá všelijaké nimi sa viac a viac vzdelávaly. Tá istá ušľachtilá snaha, ktorá v našom veku si zaľubuje v zakladaní a podporovaní spolkov, učebných a umeleckých akademií, viedla tiež v stredoveku do života oné ústavy, lenže účely týchto bývaly vyššie a rozsiahlejšie, prostriedky ešte účinnejšie a takto všetké postavenie a pôsobenie ešte blahodarnejšie. (Dej. ná-

¹⁾ Čítaj J. Zeyer, Krónika o sv. Brandanovi.

²⁾ Čítaj Vrchlický, Legenda o sv. Prokopovi.

roda česk. I. č. 2, 41). V Čechách menovite si zasluhujú povšimnutia kláštor sázavský a strahovský.

Cirkev ako všetkých chcela vzdeláť, tak chcela i všetkých urobiť šťastnými. Preto zaujala sa biednych, nudznych, chudobných a opustených. Dom biskupov, kláštor, chrám bol asylom všetkým utlačovaným a prenasledovaným. Kto píše dejiny milosrdenstva, i proti svojej vôli píše dejiny cirkvi. Neni ľudskej bolasti, neni utrpenia, aby cirkev nesnažila sa ich zmierniť. Preto štedrou rukou budovala nemocnice chudobince, stavala ústavy pre slepých, hluchonemých, choromyseľných, opustených a duševne chorých. Dejiny všetkých rádov a menovite Johanitov, Lazaristov (odtiaľ lazarety), Milosrdných bratov a sestier sú plné skutkami až podivuhodného milosrdenstva. Každý kláštor mal svojho almužníka pre chudobných a jeho brána vždy bola otvorená všetkým pomeštným. Áno tak ďaleko šla v cirkvi láska ku blížnemu, že členovia rádov založených proti otroctvu sami sa dávali za otrokov, aby rodinám vrátili živiteľa.

Takáto bola kulturná, osvetová a sociálna činnosť cirkvi. Cirkev stala sa v pravde matkou, učiteľkou a vychovávateľkou národov.

3. V zemi Českej.

S celou Európou i národ český, cirkvi a kresťanstvu ďakuje za mnoho. So sv. Cyrillom a Methodom, s kresťanstvom a cirkvou i do Čiech prišla vzdelanosť so svojím požehnaním.

Cirkev v Čechách stavala prvé školy, latinskú na hrade Budeči a slovanskú na Vyšehrade. V jej chrámoch poprvé sa ozvaly naše vzácne piesne: „Hospodine, pomyluj ny“ a „Sv. Václave“.

Cirkev zaviedla do Čiech prvých Benediktínov do Břevnova, neskoršie na Sázavu. Zo slovanského kláštora sázavského, ktorého zakladateľom bol sv. Prokop, rozlievalo sa svetlo domácej, českej osvetu po krajoch našich na široko a ďaleko. Škola sázavská odchovala nám prvých českých spisovateľov, maliarov, sochárov a roľníkov. Kodex vyšehradský (dar kláštora sázavského Vratislavovi) a rodný jeho brat Kodex svätovítsky so svojimi malbami sú až dosavád skvelým svedectvom maliarskeho sázavského umenia. Palacký praví: Kláštor sázavský stal sa najprv semenišťom cyrillskej literatúry v Čechách. (Dejiny nár. česk. I. 290.) Mimo toho povstáva už v 11. stol, vyššia škola u kapitoly kostola sv. Víta, kde v 13. veku učia slovutní majstri českí Očko, Bohumil a Hrehor, ktorý prednášal tu o veciach prírodných dľa Aristotelesa. Sláva učenia toho bola taká, že i cudzinci sem v značnom počte spiechali. Začiatok veku XIII. a to rok 1204 prinášia mimo toho panovníkovi českému Priemyslu Otokarovi I. z rúk pápeža Innocenta III. korunu kráľovskú.

Keď sa ale blíži XIV. vek a s ním najväčší rozkvet náboženského života a cirkvi v Čechách, Čechy prežívajú dobu najlavrnejšiu a najšťastnejšiu. Je to za panovania Otca vlasti Karola IV. (1346—1378); ktorého nám vychoval na dvore francúzskom kňaz Peter Roger, neskorší pápež Klement VI. Karol chce povzniesť svoje milé Čechy, a cirkev vo všetkom prichádza mu v ústrety. Pápež Klement VI. zriada na jeho žiadosť r. 1344. pražské arcibiskupstvo a privoľuje bullou 26. ledna r. 1347. ku založeniu university v Prahe. Vedľa Karola ale stará sa o novo založenú universitu zo všetkých najviac šlachetný jeho radca arcibiskup pražský Arnoš z Pardubic (1343—1364). Účinnou starostlivosťou týchto dvoch mužov zmohútnelo v XIV. veku školstvo české tak, že ako Palacký svedčí, nie len všetky mestá české, ale i mnohé farné dediny mali svoje zvláštne školy, a že vtedy príležitosti ku vzdelaniu dľa potreby tehdašieho veku bohatým i chudobným nie o mnoho menej sa poskytovalo, nežli za nýnejšej doby. (Dej. nár. česk. III. 35.) Za zbožného Karola Praha stáva sa ohnišťom stredoeuropskej kultúry a umenia rozkvitajú v Čechách najkrásnejším kvetom. Dr. Kalousek napísal: Výtvarné umenia nepestovaly sa v Čechách v žiadnej dobe ani prv ani neskôr tak rozsiahlou mierou ako za Karla IV. (Dr. Kalousek, Karol IV., vyd. I. 161.)

Kvitne tu stavitelstvo. České oko vidí z tejto doby pred sebou diela nehynúcej krásy, dom svätovítsky, chrám Matky Božej pred Týnom a velebné obrysy sv. Barbory Kutnohorskej. Peter Parlér a majstri stavitelia českí roznášajú slávu stavebského českého umenia ďaleko po cudzine. Kovová socha sv. Jura na hrade pražskom je dôkazom neobvyčajnej vyspelosti sochárskeho umenia za doby Karolovej.

Maliarstvo rozkvitá tiež utešene. Detrich pražský okrašľuje svojimi malbami hrad Karlštejn a zakladá slavnú maliarskú školu českú.

Kresťanský duch vysokého Karolového učenia odchováva nám zakladateľov domácej českej filozofie, slovuťného Tomáša zo Štítneho, ktorý nám poklonil sa v úprimnom obdive pred slávou majstra Vojtecha Rankova, ktorý bol považovaný za jedného z mužov najučenejších tehdašieho sveta.

Za tejto doby rozliehajú sa v chrámoch našich české roráty, pravé perly duchovných piesní českých. Piesne tieto vpísané boli neskoršie do umelecky vypracovaných kancionálov, ktoré dodnes svedčia o ušľachtilom, zbožnom cite našich predkov.

Rozkvet remesiel, priemyslu, obchodu a všetkých odvetví živnostných, nech je to roľníctvo, vinárstvo, lesníctvo alebo chmelárstvo, dostupuje za Karola nebývalej výšky.

Očistné súdy sú zrušené, poddaným dostávalo sa spravedlnosti a v zemi zavládla zriedkavá za tých časov inde bezpečnosť.

S kresťanstvom prisťahovala sa do Čiech účinná láska ku blížnemu. Už sv. Vojtech bránil predávať zajatcov za otrokov. Kresťanskou láskou súc vedení, predkovia naši nie len almužnou podporovali nudzných, ale i zakladali ústavy k mierneniu ľudskej biedy, chudoby a nešťastia. Za časov Karolových nebolo skoro mesto v Čechách, kde by nebol vybudovaný útulok, špitál (z lat. hospitale), pre nemocných, s t a r ý m a z á r o v e ň chudobným mešťanom a mešťankám. Na potrebné pamätovali hlavne v tých dobách mnohými odkazami a ľudumilými nadániami, ktoré takmer ani spočítať nemožno.

Z toho, čo sme povedali o dobe Karolovej, plynie samo, že doba najvyššieho rozkvetu cirkvi a náboženského života vo vlastiach našich bola zároveň i dobou našou najslávnejšou, keď po Čechách najviac rozkvitala vzdelanosť a umenie, keď domovom bol u nás všestranný blahobyť. A tak tomu bolo v Čechách vždycky; čím viac kvitnú náboženský život, tým šťastnejšia a slávnejšia bývala i vlasť. Keď však Čech svoju cirkev opustil, keď život náboženský po Čechách upádal, klesala s ním i česká vlasť, upádal i náš ľud duševne, mravne i spoločensky. Naša historia je toho dôkladom. Cirkev však neopustila ľud náš ani v dobách najhoršieho zkušenia a starala sa oň za strastných dôb neskorších, za tridsaťročnej války, svojím šlachetným arcibiskupom, Arnoštom z Harrachu, ktorý ľudu českému v tejto dobe preukázal najplatnejšiu službu.

A keď po rokoch zkušien národ náš k novému povstával životu, vtedy cirkev, ktorá vo svojich chrámoch zachovala jeho reč, svojimi „kňazskými buditelmi“ povzbudzuje český ľud k novej práci, vedie ho k novej, šťastnejšej budúcnosti.“¹⁾

Tak plnila cirkev svoje poslanie v Čechách a plní ho dosavád. Nieto oboru osvetovej činnosti, aby mu cirkev i za časov našich nevenovala pozornosti. Ukazujeme tu len na české kollegium pre vzdelanie českých mladíkov v Ríme, ktoré pápež Lev XIII. založil. Pražský arcibiskup Václav Chlumčanský je prvým budovateľom reálnych škôl v Čechách, v Rakovníku a Liberci.

Všestranná je cirkevná činnosť charitatívna. Cirkvi ďakuje svoj pôvod u nás v posledných dobách zbudovaných ústavov pre hluchonemých, slepých, pre opustenú mládež útulňa sv. Jozefa na Král. Vinohradoch, Patronát mládeže v Prahe, pre mládež duševne zanedbanú alebo nevyvinutú a telesne chorú. Spolky sv. Vincenca a Filantropická družina v Prahe hľadí všade zmierniť ťažký osud biedy a chudoby. Duchom cirkvi, duchom kresťanským odchovaní jednotlivci pamätajú na biednych i v našich dňoch mnohými podporovnými nadániami (stipendiami) a hľadí

¹⁾ Čítaj K. V. Rais, Zapadlí vlastenci, Západ; A. Jirásek; U nás. F. L. Vek.

nimi i nemajetným umožniť prístup k vzdelaniu a štúdiám vôbec. Kresťanský duch dal nám v našich dňoch prvého z našich národných mecenášov, Jozefa Hlávku. A ako si vedie u nás, tak cirkev vedie si po celom svete. Známa je osvetová a humánna činnosť katolíckych missionárov a rádov. Ukazujeme len na jedinú reholu Salesianov (zakl. Ján Bosco), z ktorých kláštorných dieleň každý rok vychádza na tisíce mladíkov z najväčšej časti chudobných a opustených, ktorí u nich sa vyučili remeslám a schopní sú i umelou rukou vyrobiť si svoj denný chlieb. Mnisi trappisti vzdelávajú Bosniu a Alžír. Milosrdní bratia a sestry nezištne a obetave dodnes slúžia nemocným. Cirkev buduje domy delníkom a snaží sa vyrovnať protívu medzi nimi a zamestnávateľmi. Cirkev stavia dodnes university, na pr. v Luváne v Belgicku, vo Frýburgu v Švajčiarsku, v Baltimore v Amerike, a umožňuje dosiahnuť vzdelania i najvyššieho.

Všestrannú túto činnosť cirkvi katolíckej dľa zásluhy ocenil de Maistre výrokom: Europa má palmu vzdelanosti, preto, že je kresťanská. (Hettinger, Apolog. Kresť. vyd. IX. V. 206.)

Kresťan katolík má sa preto s radosťou hlásiť ku svojej cirkvi, pokojne a bez bázne má vyznávať pred celým svetom: Christianus mihi nomen, catholicus cognomen — kresťan mi je meno, katolík moje priezvisko.

Časť čítanková.

1. Z knih Mojžišových.

Niektoré z napomenutí a prikázaní Hospodinových
(Viď zákonník Mojžišov a Hamurabiho.)

3 kn. Mojžišova 19, 13. a nasl., 20, 7—8.

13. Nečiň krivdy tvojmu bližnemu ani mocou neutiskuj ho. Nech nezostane mzda tvojho robotníka u teba až do rána.
14. Nezlloreč chluchému a pred slepým nepolož do cesty úrazu, ale boj sa Pána, svojho Boha, lebo ja som Pán.
15. Neučiň, čo nepravé je, a nespravedlive nesúď. Nehľad na osobu chudobného a necti tvár mocného. Spravedlive súď tvojmu bližnému.
16. Nebuď utrhač, ani klebetník v ľude. Nestoj proti krvi tvojho bližneho. Ja som Pán.
17. Nebudeš nenávidieť tvojho brata vo tvojom srdci, ale zjavne pokarhaj ho, aby si nemal pre neho hriech.
18. Nehľadať pomsty, ani nepamätaj na krivdu svojich spoluobčanov. Miluj svojho priateľa, ako seba samého. Ja som Pán.
30. Moje soboty zachovávajte, a svätýne mojej sa bojte. Ja som Pán.
31. Neuchylujte sa ku čarodejníkom, ani od veštcov sa nič nevyzvedujte, aby ste sa skrze nich povškvrnili.
32. Pred všedivou hlavou vstaň, a cti osobu starého, a boj sa Pána Boha tvojho. Ja som Pán.
33. Jestliže bude bývať prichodzí vo vašej zemi, a bude medzi vami, nevytýkajte mu.
34. Ale nech je medzi vami ako tu zrodený: a milujte ho, ako sami seba, lebo aj vy ste boli prichodzí v zemi egyptskej. Ja som Pán, váš Boh.
35. Nečiňte nič nepravného v súde, v meraní, vo váhe, v miere.
36. Spravedlivá nech je váha a spravodlivé závažie, spravodlivý koniec a spravodlivá miera. Ja som Pán, váš Boh, ktorý som Vás vyviedol zo zeme Egyptskej.

- Hl. 20. v. 7. Posväťte sa a buďte svätí, lebo ja som Pán. Váš Boh.
 8. Zachovávajúte moje prikázania a činite ich: Ja som Pán,
 ktorý posväťím vás.

1. Žalm 129, 8—9.

Dľa latinského textu Vulgaty upravil Vlad. Hornof.

1. Z hlbokosti¹⁾ volal som k Tebe Hospodine:
2. Hospodine, vyslyš hlas môj.
 Nech sú uši tvoje naklonené
 k hlasu modlitby mojej.
3. Budeš-li, Hospodine, nepravosti šetriť:²⁾
 Hospodine, ktože obstoí?
4. Ale u Teba je sľutovanie:
 a pre zákon tvoj dúfal som v Tebe, Hospodine.
5. Dúfala duša moja v slove jeho,
 dúfala duša má v Hospodinovi.
6. Od bdenia ranného až do noci³⁾
 dúfaj Israel v Hospodinovi.
7. Lebo u Hospodina je milosrdenstvo
 a hojné u neho vyslobodenie.⁴⁾
8. A on vykúpi Israela
 zo všetkých nepravosti jeho.

(Parallelismus klimatický⁵⁾)

¹⁾ Z hlbokosti, t. j. biedy, nešťastia v zajatí.

²⁾ t. j. vyšetrovať, súdiť.

³⁾ t. j. celý deň — v každý čas.

⁴⁾ pomoc.

⁵⁾ Východná poesia obľubuje si v parallelismoch. Parallelismus je súlad a súhlas smyslu veršov medzi sebou. Parallelismus môže byť: 1. identický, v ktorom nasledujú jeden po druhom dva skoro stejné riadky alebo vety, je veľmi zriedkavý; 2. synonymný, súznačný, v ktorom býva myšlienka druhou lebo i treťou vetou slovami, ktoré si odpovedajú, objasnená, rozšírená alebo zvýšená. Vety majú rovnaký počet súznačných slov. (Príkladom Jezaiáš kap. 53. verš 1, 5, 6, 9, 12, 13, viď časť čít. čl. 5. Sirach k. 6., verš 1, 2, 3 atď. viď časť čít. čl. 4.) Je-li v jednotlivých článkoch i rovnaký počet slov, ktoré si odpovedajú, menuje sa parallelismus dokonalý; 3. protikladný, antithetický, v ktorom vyjadruje druhý člen protivu prvej vety (viď Príslovia kap. 13. viď časť čít. čl. 3.); 4. súborný, syntetický, v ktorom sa myšlienka prvej vety druhou vetou dopĺňa; (viď Sofoniáš kap. 3. viď časť čít. čl. 6.); 5. klimatický, stupňový, kde nadväzuje druhá veta na slovo prechádzajúcej vety, ktoré spolu i opakuje; tým sa prispieva k doplneniu prvej myšlienky (viď Žalm 129, Jeremiáš kap. 5—7. viď časť čít. čl. 2. a 7.)

3. Z knihy Prísloví, kap. 13, 1—20

Dľa textu Vulgaty upravil Vlad Hornof.

1. Syn múdry prijímá naučenie otcovo,
ale posmievač neslyší, keď napomínaný jest.
2. Z ovocia úst svojich nasýtený bude človek dobrým,
ale duša priestupníkov nepravá je.
3. Kto stráž položí ústam svojim, zachová život svoj,
kto ale nerozvážne mluví, zlých vecí zakusí.
4. Chce sa a nechce lenivému,
ale duša pracovitých bohato nasýtená bude.
5. Slovo lživé v nenávisti má spravodlivý,
ale bezbožný iných zahanbuje a (sám) zahanbený bude.
6. Spravedlnosť stráži cestu nevinného,
ale bezbožnosť k pádu privádza hriešnika.
7. Mnohý bohatým sa zdá a nemá ničoho,
a iný zdá sa chudobným a veľké má bohatstvá.
8. Mnohý bohatstvom vykupuje život svoj,
ale kto chudobný je, živý jest v pokoji.¹⁾
9. Svetlo spravodlivých obveseluje,
skvelosť (a sláva) bezbožných vyhasne.
10. Medzi pyšnými svár jest ustavičný,
ale ktorí radu prijímajú, múdrosťou riadení budú.
11. Bohatstvo rýchle nabyté nemá stálosti,
ktoré však pilnosťou pomaly získané, rozmnožené bude.
12. Nádej dokiaľ nesplnená jest, trápi dušu,
ale stromom života je pránie vyplnené.
16. Muž opatrný všetko po úrade podniká,
ale pošetilý pošetilosť ukazuje.
17. Posol bezbožného v nešťastí upadne,
ale posol verný prinášia zdravie.
18. Chudoba a hanba stihne toho, kto kázní sa vymyká,
ale kto ochotne prijímá napomenutia, oslávený bude.
20. Kto s múdrymi obcuje, múdrym bude,
ale priateľ blázňov, podobný im učený bude (ím sa pripodobní.)

(Parallelismus protikladný.)

¹⁾ t. j. nemá sa čo báť trestu, z ktorého by sa musel peňazmi vykúpiť.

4. Z knihy Sirachovej, kap. 6. a 7.

Chválu priateľstva a dobročinnosti.

Dľa lat. textu Vulgaty upravil Vlad. Hornof.

Nebud' miesto priateľa nepriateľom bližnému :

lebo pohanenie a hanba bude dedictvom človeka zlého,
jako i každého, kto závisťou a dvojím jazykom sa prehrešuje.

2. Nepozdvihuj sa jako býk v myšlení duše svej,
aby sila tvoja pošetilstvom nebola zničená,
3. a to aby nestrávil listy tvoje, —
a ovocie tvoje nezkazilo
a bol bys jako strom suchý na púšti.
4. Lebo duša nešlachetná zkazí toho, kto ju má,
a na posmech nepriateľ ho vydáva
a osud bezbožných mu pripravuje.
5. Slovo vľúdne získaj priateľa — a ukrocuje nepriateľa,
a spanilá reč človeka dobrého hojnosť požehnanie prinášia.
6. Mnohých maj, s ktorými v pokoji živý si,
ale jediného priateľa dôverného z tisícov.
7. Ziskávaš-li priateľa, vzkúsení¹⁾ získavaj ho,
a dôvery svojej rýchlo mu nevenuj.
8. Lebo mnohý priateľom je, dokiaľ časy priaznivé sú,
ale v deň súženia nesotrvá.
9. A je priateľ, ktorý sa v nepriateľu premeňuje,
a je priateľ, ktorý nenávisť, svár a pohanenie prejaví.
10. A je priateľ, ktorý len pri stole priateľom jest,
ale nesotrvá v deň potreby.
11. Jestliže priateľ v stálosti sotrvá,
váž si ho jako seba samého,
a medzi domácimi tvojimi nech dôverné je jeho obcovanie.
14. Priateľ verný je ochrana mocná,
a kto ho nalezie — nalezie poklad.
15. K priateľovi vernému ničoho nemožno prirovnať,
a výbornosť vernosti jeho zlatom a striebrom nevyvážiš.
16. Priateľ verný je liekom života a nesmrteľnosti :
a ktorí boja sa Pána, naleznú ho.
17. Kto Boha sa bojí, dobrých priateľov mať bude :
lebo jakým on jest, bude i priateľ jeho.
18. Synu, prijmaj učenie od mladosti svojej,
a až do šedin naliezať budeš múdrosť.

¹⁾ t. j. najprv ho zkus, nežli sa mu sveríš.

19. Jako ten, kto ore a seje, pristúp k nej
a očakávaj výbornosť plodov jejich,
20. lebo v diele jej máličko popracuješ,
a skoro budeš jesť z úžitkov jejich.

K a p. 7.

29. Celým srdcom cti otca svojho
a na bolasti matky svojej nezapomeň.
31. Zo všetkej duše svojej boj sa Pána
a kňazov jeho v úctivosti maj.
36. Chudobnému k pomoci podaj ruku svoju,
abys hojného došiel smilovania a požehnania.
37. Vďaku hodná je dobročinnosť pred obličajom všetkých žijúcich
a lásky svojej ani mŕtvému neodpieraj.

(Premieňa sa parall. synom. so synth. a antithet.)

5. Z Jezaiáša proroka, k a p. 53, 1—12.

Jezaiáš predpovedá zástupné utrpenie Messiášovo.

Dľa lat. textu Vulgaty upravil Vlad. Hornof.

1. Kto uverí slyšaniu našemu,¹⁾
a ráme Hospodinovo komu bude zjaveno ?
2. I vyrastie ako prútik pred nim²⁾
a jako koreň zo zeme žižnivej
a nemá podoby ani krásy:
a videli sme ho, a nebolo nič pozreť
a nežiadali sme ho:
3. pohrdaného a najposlednejšieho z mužov,
muža bolasti a znajúceho nemoc:
a jako skrytý bol obličaj jeho a potupený:
prečo sme ho sebe ani nevážili.
4. V pravde neduhy naše on niesol,
bolasti naše on snášal:
a my počítali sme ho ako malomocného,
a ubitého od Boha a níženého.
5. On však ranený je pre neprávosti naše,
potieraný je pre hriechy naše:
bolastou jeho pokoj náš vykúpený
a zsinalosťou jeho uzdravení sme.
6. Všetci my ako ovce zblúdili sme,
jeden každý na cestu uchýlil sa,
a Hospodín složil naň nepravosť všetkých nás.

¹⁾ slovám našim.

²⁾ malý, nepatrný výhonek.

7. Obetovaný jest, pretože sám chcel
 — a neotvoril úst svojich:
 ako ovca k zabitíu vedený bude
 a jako bäránok pred tým, ktorý ho strihá, onemie
 — a neotvori úst svojich.
8. Z úzkosti a súdu vyňatý jest:
 rod jeho kto vypraviť?
 Lebo vytržený je zo zeme živých:
 pre nešlachetnosť ľudu svojho uderil som ho.
9. A dá bezbožného za pohrab
 a bohatého za smrť svoju,¹⁾
 pretože neprávosti neučinil
 ani nebola lož v ústach jeho.
10. A Hospodin chcel potref v nemoci,
 ponevác položil za hriech dušu svoju, uzre semä dlholeté²⁾
 a vôľu Hospodinovu on naplní.
11. Ovocie práce svojej uzre duša jeho a nasýtená bude:
 známosťou svojou ospravedlní on spravodlivý služobník môj mnohých
 a neprávosti jejich ponesie.
12. Pretože oddelim jemu mnohých
 a rozdeli koristi silných,
 pretože vydal na smrť dušu svoju
 a s hriešnymi počítaný jest:
 a on hriechy mnohých niesol
 a za priestupníkov prosil.

(Zamieňa sa parallelismus synonymný so synthetickým.)

6. Zo Sofoniáša proroka, kap, 3, 1—7.

Sofoniáš narieka nad mravnou zkazenosťou v Jeru-
 zaleme.

Dľa lat. textu Vulgaty upravil Vlad. Hornof.

1. Beda tebe, mesto sporné, (od zráky) vykúpené,³⁾
 holubica.⁴⁾
2. Neposlúchlo hlasu a neprijalo kázne:
 v Hospodina nepoložilo dúfania svojho (nádeje svej),
 k Bohu svojmu sa nepriblížilo.

¹⁾ u bezbožných, medzi zločincami určený je mu pohreb, ale u bohatého nalezne hrob svoj.

²⁾ t. j. nasledovníkov, vyznavačov svojho učenia, ktorí dlho trvať budú.

³⁾ čašto od zaslúženej zráky uchované.

⁴⁾ mesto — holubica t. j. ako holubica Bohu svojmu odpúdené.

3. Kniežatá jeho prostred neho ako lvi revúci:
sudcovia jeho (ako) vlci večerom,
ktorí ničoho neodstavujú k zajtru.
4. Proroci jeho muži bez myšľov a vernosti:
a proti zákonu jednali nespravodlivo.
5. Hospodin spravodlivý vprostred neho neučiní neprávosti:
ráno, ráno vyjaví súd svoj — a neskryje sa:
bezbožný však nezahanbil sa v neprávosti svej.¹⁾
6. Zahladil som národy a rozptýlení sú úhly jejich;
pusté učinil som cesty jejich,
a není, kto by chodil po nich,
opustené sú mestá jejich,
a nezostalo v nich muža ani obyvateľa.
7. Riekol som však: Boj sa mňa a prijmi kázeň,
a nezahynie príbytok tvoj
pre všetky veci, v ktorých navštívil som teba:
ale oni vstavše na úsvite, porušili všetky myšlienky své.

(Parallel. synth.)

7. Z Jeremiáša proroka, kap. 1, 4—19.

Povolanie Jeremiáša za proroka.

Dľa lat. textu Vulgaty upravil Vlad. Hornof.

4. I stalo sa slovo Hospodinovo ku mne, rieknucé:
5. Prv nežli som ťa spôsobil v živote,
znal som teba,
a prv nežli vyšiel si zo života,
posvätil som teba.
6. I riekol som: A, a, a, Pane Bože:
ejhľa, neviem mlúviť,
lebo dieťa som ja.²⁾
7. I riekol Hospodin ku mne: Neriekaj dieťa som:
lebo k všetkému, k čomu ťa pošlem,
pojdeš,
a všetky veci, ktorékoľvek ti nariadim,
mlúviť budeš.
8. Nestrachuj sa pred tvárou jejich:
lebo ja som s tebou, abych ťa vyslobodil,
praví Hospodin.

¹⁾ nekál sa; nehanbil sa hrešiť.

²⁾ t. j. mladý človek, k úradu prorockému nespôsobilý.

9. I vzťahnuť Hospodin ruku svoju
a dotknúť sa úst mojich :
a riekol Hospodin ku mne :
Aj položil som slová svoje v ústa tvoje ;
10. hľa, ustanovil som ťa dnes nad národy
a nad kráľovstvami,
abys vyplienil, zkažil, rozptýľil a rozhadzoval,
staval a štepil.¹⁾
11. I stalo sa slovo Hospodinovo ku mne :
Čo vidíš, Jeremiášu ?
I riekol som :
Prút bdiaci vidím.²⁾
12. I riekol hospodin ku mne :
Dobre si videl,
lebo bdeť budem ja nad slovom svojim
a naplním ho.
13. I stalo sa slovo Hospodinovo podruhé ku mne rieknuť :
Čo vidíš ?
I riekol som :
Nádobu rozžhavenú³⁾ vidím
a tvár jej od strany polnočnej
14. I riekol Hospodin ku mne :
Od polnoci privalí sa zlé na všetkých obyvateľov zeme.
15. Lebo aj ja svolám všetky príbuzenstvá kráľovstiev polnočných,
praví Hospodin :
i pridú a postaví jedenkaždý trón svoj vo bránach
jeruzalemských
a po všetkých miestach jeho vôkol
a po všetkých mestách judských.
16. I súdiť budem s nimi veľiku zlobu tých,
ktorí opustili mňa
a obetovali bohom cudzím
a klaňali sa dielu rúk svojich.
17. Ty teda prepásaj bedrá svoje a vstaň,
a mlúv k nim všetko, čo ja prikazujem tebe.

¹⁾ abys nekajúcim a zatvrdelým hlásal pomstu a zkažu kráľovstiev jejich, kajúcim a dobrým milosť znovu zbudovania jejich obce.

²⁾ t. j. prút mandľový, ktorý najprv kvitne, čo zatým ostatné stromy v prírode ešte spí zimným spánkom; preto slovo bdiaci. Prútom samým značí sa pomsta Božia, mandľovým prútom rýchla pomsta Božia.

³⁾ Nádoba rozžhavená, t. j. plná vriacou vodou bývala u východných národov znamením tuhej války.

Nestrachuj sa tvári jejich :

lebo nedopustím, aby sa bál obličajú jejich,

18. Ja učinil som ťa dnes za mesto hradené

a na stĺp železný

a múr medený nad všetky zemi

proti kráľom Judska a kniežatám jeho,

proti kňazom a ľudu zeme Judskej.

19. I bojovať budú proti tebe — ale nezvítazia ;

lebo ja som s tebou, praví Hospodín — aby ťa vyslobodil.

(Zamieňa sa parall. stupňový so synonymným.)

8. Z „Plaču“ Jeremiáša proroka, k a p. 1, 1–6.¹⁾

Jeremiáš lká nad sboreným mestom Jeruzalemom.

Dľa lat. textu Vulgaty upravil Vlad. Hornof.

1. Aleph. Ako osamele trúchli — mesto ľudnaté,
učinená je vdovou — pani národov,
a kňazná krajín — v poplatnosť je uvedená,
2. Beth. Plačúc plače v noci — a slzy na liciach jejich :²⁾
neni, kto by ju potešil — zo všetkých milých jejich :
všetci priatelia pohrdli ňou — stali sa jej nepriateľmi.
3. Ghimel. Sťažuje sa Juda pre súženie³⁾ — množstvá slúžobnosti :
bydlí medzi národami — a nenalezá odpočinutia :
všetci prenasledovatelia jej — posúhajú ju v úzkostiach.
4. Daleth. Cesty k Sionu kvília,
preto že nie sú, čo by prichádzali k slávnosti ;
všetky brány jeho sú zkazené, —
kňazi jeho lkajú,
panny jeho sú bez ozdôb
a on sám skľúčený horkosťou.
5. He. Učinení sú nepriatelia — hlavou jeho,
a odporcovia jeho — obohatení sú,

¹⁾ Je to spev žalostný. Žalostné spevy (hebr. Kinoth — Kinô) skladajú sa z veršov o dvoch vetách; prvá veta je o niečo dlhšia než druhá a stojí v pomeri ako 3 : 2, čím získa sa zvláštny rytmus, pri ktorom prednesená myšlienka druhým členom jaksi zaniká. (Prik. v 1, 2, 3, 5, 6.)

Plač Jeremiášov je celý složený dľa hebrejskej abecedy, tak že každý verš začína inou písmenou.

²⁾ t. j. dcéra sionská = Jeruzalem.

³⁾ uprchajú z vlasti, ktorí v nej ešte zostali.

lebo Hospodin mlúvil proti nemu — pre množstvá
neprávostí :
maličkí jeho vedení sú do zajatia — pred tvárou
utiskovateľa.

6. Vav. A odstúpila od dcéry sionskej — (všetka) okrasa jej :
a učinené sú kniežatá jej ako škopci — nenaliehajúci
pastvy
a odišli bez sily — pred tvárou stíhajúceho.

Z EVANJELIÍ.

9. Podobenstvo o marnotratnom synovi.

Lukáč 15, 11—32.

11. Ait autem: Homo quidam habuit duos filios, 12. et dixit adolescentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiae, quae me contingit. Et divisit illis substantiam. 13. Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, et ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose. 14. Et postquam omnia consummasset, facta est fames valida in regione illa, et ipse coepit egere. 15. Et abiit et adhaesit uni civium regionis illius. Et misit illum in villam suam, ut pasceret porcos. 16. Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant, et nemo illi dabat. 17. In se autem reversus dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereor! 18. Surgam et ibo ad patrem meum, et dicam ei: Pater, peccavi in caelum et coram te; 19. iam non sum dignus vocari filius tuus; fac me sicut unum de mercenariis tuis. 20. Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem longe adhuc esset, vidit illum pater ipsius, et misericordia motus est, et accurrens cecidit super collum eius et osculatus est eum. 21. Dixitque ei filius: Pater, peccavi in caelum et coram te, iam non sum dignus vocari filius tuus. 22. Dixit autem pater ad servos suos: Cito proferte stolam primam et induite illum, et date annulum in manum eius et calceamenta in pedes eius, 23. et adducite vitulum saginatum et occidite, et manducemus et epulemur; 24. quia hic filius meus mortuus erat et revixit, perierat et inventus est. Et coeperunt epulari. 25. Erat autem filius eius senior in agro; et cum veniret et appropinquaret domui, audivit symphoniam et chorum, 26. et vocavit unum de servis, et interrogavit, quid haec essent. 27. Isque dixit illi: Frater tuus venit, et occidit pater tuus vitulum saginatum, quia salvum eum recepit. 28. Indignatus est autem et volebat introire. Pater ergo illius egressus coepit rogare illum.

29. At ille respondens, dixit patri suo: Ecce tot annis servio tibi, nunquam mandatum tuum praeterivi, et nunquam dedisti mihi haedum, ut cum amicis meis epularer: 30. sed postquam filius tuus hic, qui devoravit substantiam suam, venit, occidisti illi vitulum saginatum. 31. At ipse dixit illi: Fili, tu semper mecum es, et omnia mea tua sunt; 32. epulari autem et gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat et revixit, perierat et inventus est.

10. Podobenstvo o milosrdnom Samaritanovi.

Lukáč 10, 25—37.

25. Καὶ ἰδοὺ νομικός τις ἀνέστη, ἐκπειράζων αὐτὸν καὶ λέγων. Διδάσκαλε, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; 26. Ὁ δὲ εἶπεν πρὸς αὐτόν· Ἐν τῷ νόμῳ τί γέγραπται; πῶς ἀναγιγνώσκεις; 27. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· „Ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.“ 28. Εἶπεν δὲ αὐτῷ· Ὁρθῶς ἀπεκρίθης· τοῦτο ποίει, καὶ ζήσῃ. 29. Ὁ δὲ θέλων δικαιοῦν ἑαυτὸν εἶπεν πρὸς τὸν Ἰησοῦν· Καὶ τίς ἐστίν μου πλησίον; 30. Ὑπολαβὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν· Ἄρωπός τις κατέβαινεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχώ, καὶ λησταὶς περιέπεσεν, οἳ καὶ ἐκδύσαντες αὐτόν καὶ πληγὰς ἐπιθέντες, ἀπῆλθον, ἀφέντες ἡμιθανῆ τυγχάνοντα. 31. Κατὰ συγκυρίαν θὲ ἱερεὺς τις κατέβαινεν ἐν τῇ ὁδῷ ἐκείνῃ, καὶ ἰδὼν αὐτόν, ἀντιπαρῆλθεν. 32. Ὁμοίως δὲ καὶ Λευΐτης, γενόμενος κατὰ τὸν τόπον, ἐλθὼν καὶ ἰδὼν, ἀντιπαρῆλθεν. 33. Σαμαρείτης δὲ τις ὁδεύων ἦλθεν κατ’ αὐτόν, καὶ ἰδὼν αὐτόν ἐσπλαγχνίσθη, 34. καὶ προσελθὼν κατέδυσεν τὰ τραύματα αὐτοῦ, ἐπιχέων ἔλαιον καὶ οἶνον· ἐπιβιβάσας δὲ αὐτόν ἐπὶ τὸ ἴδιον κτῆνος, ἤγαγεν αὐτόν εἰς πανδοχεῖον καὶ ἐπεμελήθη αὐτοῦ. 35. Καὶ ἐπὶ τὴν αὔριον ἐξελθὼν, ἐκβαλὼν δύο δηνάρια, ἔδωκεν τῷ πανδοχεῖ καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἐπιμελήθητι αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἂν προσδαπανήσης, ἐγὼ ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαί με ἀποδώσω σοι. 36. Τίς οὖν τούτων τῶν τριῶν πλησίον δοκεῖ σοι γεγονέναι τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς ληστάς; 37. Ὁ δὲ εἶπεν· Ὁ ποιήσας τὸ ἔλεος μετ’ αὐτοῦ. Εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Πορεύου, καὶ σὺ ποίει ὁμοίως.

11. Ukrižovanie a smrť Ježiša Krista.

(Matúš 27, 33—50.)

33. I prišli na miesto, ktoré sa volá Golgota, to jest: miesto popravné. 34. A dali mu piť so žľčou pomiešané víno. Čo keď okúsil, nechcel piť. 35. A keď ho ukrižovali, rozdelili si jeho rúcha ťahaním lósov; aby sa naplnilo, čo bolo povedané skrze proroka, hovoriaceho: Rozdelili si moje rúcha, a na môj odev ťahali lós. 36. A sedeli a strážili ho. 37. A vyložili mu nad hlavu nápis jeho viny: Toto je Ježiš, kráľ židovský. 39. A mimoidúci rúhali sa mu, krútili si hlavami, 40. a hovorili: Aha, ktorý sboríš chrám Boží a vo troch dňoch zasa ho vystavíš, spomôž sám sebe; keďže si Syn Boží, sostúp s kríža! 41. Podobne i kniežatá kňazské posmievali sa mu so zákonníkmi a staršími a hovorili: 42. Iným spomáhal, sám si nemôže spomôcť; keď je kráľ izraelský, nech včul sostúpi s kríža, a uveríme mu. 43. Dôveroval v Bohu, nech ho včul vyslobodí, ak ho miluje; lebo veď riekával: Som Syn Boží 44. A to isté vyvrhovali mu i lotri, ktorí s ním boli ukrižovaní. 45. Avšak od šiestej hodiny nastala tma po celej zemi až po deviatu hodinu. 46. A okolo deviatej hodiny zvolal Ježiš veľkým hlasom a riekol: Eli, Eli, lamma sabakthani? to jest: Bože môj, Bože môj, prečo si ma opustil? 47. A ktorísi, čo tam stáli a počuli to, riekli: Tento volá Eliáša. 48. A jeden z nich hneď odbehol, a vzal hubu; naplnil ju octom a vložil na trsť, a dával mu piť. 49. Ostatní však riekli: Počkaj, uvidíme, či príde Eliáš vyslobodí ho. 50. No Ježiš opäť zvolal veľkým hlasom a vypustil ducha.

Marek 15, 22—37.

22. I doviedli ho na miesto Golgotu, čo sa vykladá miesto lebiek. 23. A dávali mu piť myrrhové víno, ale neprijal. 24. A keď ho ukrižovali, rozdelili si jeho rúcha a hádzali o ne los, ktorý si má čo vziať. 25. A bola tretia hodina, keď ho ukrižovali. 26. A bol napísaný i nápis jeho viny: Kráľ židovský. 27. A spolu s ním ukrižovali dvoch lotrov, jedného po pravom a druhého po ľavom jeho boku. 28. I naplnilo sa Písmo, ktoré hovorí: A bol k zločincom pripočítaný. 29. A mimochodiaci rúhali sa mu krútili si hlavami a hovorili: Aha, ktorý boríš chrám (Boží) a vo troch dňoch ho zase vystavuješ, 30. spomôž sebe samému a sostúp s kríža. 31. Podobne i najvyšší kňazi posmievali sa mu a so zákonníkmi hovorili medzi sebou: Iným pomáhal, sám sebe nemôže pomôcť; 32. Kristus, kráľ izraelský, nech teraz sostúpi s kríža, aby sme to videli a uverili. I tí, ktorí boli s ním ukrižovaní, tupili ho. 33. A keď bola šiesta hodina, nastala tma po celej zemi, až do hodiny deviatej, 34. a o deviatej hodine zvolal Ježiš veľkým hlasom a riekol: Eloi, Eloi, lamma sabachtani? Čo sa vykladá: Bože môj, Bože môj, prečo si ma opustil? 35. A keď to niektorí z okolostojacích počuli, riekli: Hľa, volá Eliáša. 36. A ktorýsi od-

behol, naplnil hubu octom, vložil ju na trstinu, podával mu piť a hovoril: Počkajte, uvidíme, či príjde Eliáš složiť ho dolu. 37. Ale Ježiš zvolal veľkým hlasom a vypustil dušu.

Lukáč 23. 33—46.

33. A keď prišli na miesto, ktoré sa volá Kalvária, tam ho ukrižovali, i lotrov, jedného z prava a druhého z ľava. 34. Ježiš, však riekol: Otče, odpusť im, lebo nevedia, čo činia. I rozdelili jeho šaty a hádzali lósy. 35. I stál tu ľud a díval sa, a predstavení posmievali sa mu s nimi a riekli: Iným spomáhal, nech spomôže sebe, jestli je on Kristus, vyvolený Boží. 36. A posmievali sa mu i vojaci, pristupovali a podávali mu ocot, 37. a hovorili: Keď si ty kráľ židovský, pomôž si. 38. A bol i nápis nad ním napísaný písmenami gréckymi, latinskými a hebrejskými: Tento je kráľ židovský. 39. A jeden z tých lotrov, ktorí viseli s ním, rúhal sa mu a riekol: Ak si ty Kristus, spomôž seba i nám. 40. A odpovedal druhý, karhal ho a riekol: Ani ty sa nebojíš Boha, kdežto si na to isté odsúdený? 41. A my síce spravedlive (trpíme), lebo primerane skutkom dostávame, tento však nič zlého neučinil. 42. A riekol Ježišovi: Pane, spomeň si na mňa, keď prídeš do svojho kráľovstva. 43. A riekol mu Ježiš: Veru, povedám ti: dnes budeš so mnou v raji. 44. I bolo okolo šiestej hodiny, a tu nastala tma po celej zemi, až do deviatej hodiny; 45. a slnko sa zatmilo a opôna chrámová roztrhla sa na poly. 46. A Ježiš volal veľkým hlasom a riekol: Otče, do tvojich rúk porúčam svojho ducha. A keď to povedal, vypustil dušu.

Ján 19, 17—30.

17. I niesol si kríž a vyšiel na miesto, ktoré nazýva sa Kalvária, po židovsky Golgota. 18. Tam ho ukrižovali a s ním iných dvoch s jednej i s druhej strany a v prostriedku Ježiša. 19. I napísal Pilát i nápis a dal ho na kríž. A bolo napísané: Ježiš Nazaretský, kráľ židovský. 20. A mnohí zo Židov čítali tento nápis, lebo blízko mesta bolo to miesto, kde Ježiša ukrižovali. A bolo (to) napísané po židovsky, grécky a latinsky. 21. Tedy riekli hlavní kňazi židovskí Pilátovi; Nepíš: Kráľ židovský; ale že on riekol: Som kráľ židovský. 22. Odpovedal Pilát: Čo som napísal, to som napísal. 23. A vojaci, keď ukrižovali Ježiša, vzali jeho šaty a spravili štyri časti, každému vojakovi časť, i svrchník. No svrchník bol nesošiváný, od vrchu všetok voskrz utkaný. 24. Tu riekli si jeden druhému: Neroztrhajme ho, ale hodme oň kostku, či bude. Aby sa vyplnilo Písmo, ktoré hovorí: Podelili si moje šaty a o môj odev hodili kostku. A vojaci to i urobili. 25. A pri kríži Ježišovom stály jeho matka a sestra jeho matky Maria Kleofášova a Maria Magdalena. 26. Keď teda Ježiš uzrel matku a učeníka, ktorého miloval, stáť, riekol svojej matke: Ženo, hľa, tvoj syn! 27. Potom riekol učeníkovi: Hľa, tvoja matka! A od tej hodiny

vzal si ju učeník k sebe. 28. Potom Ježiš, ktorý vedel, že je už všetko dokonané, aby sa naplnilo Písmo, riekol: Žižnim. 29. I bola tam postavená nádoba plná octu. A oni naplnili hubu octom, vložili na hyzop a podali mu k ústam. 30. A keď Ježiš prijal ocot, riekol: Dokonané je! Naklonil hlavu a vypustil dušu.

12. Zmŕtvýchvstanie Pána.

Matúš 28. — 1—7.

1. Po sobotnom však večeri, keď svítalo a prvý deň týždňa prišla Maria Magdalena a druhá Maria pozreť si hrob. 2. A hľa, nastalo veľké zemetrasenie: lebo anjel Pánov sostúpil s neba, pristúpil a odvalil kameň a sadol si naň. 3. A jeho vzhľad bol ako blesk; a jeho rúcho ako sneh. 4. A od strachu pred ním zdesili sa strážci, a ostali jakoby mŕtvi. 5. Ale anjel prehovoril a riekol ženám: Nebojte sa vy, lebo viem, že hľadáte Ježiša, ktorý bol ukrižovaný; 6. niet ho tu, lebo vstal, ako povedal; poďte a pozrite si miesto, kde bol položený, 7. a chyťte idte a povedzte jeho učeníkom, že vstal z mŕtvych, a hľa, predchádza vás do Galilejska; tam ho uvidíte. Hľa, predpovedal som vám.

Marek 16, 1—7.

1. A keď prešla sobota, Maria Magdalena a Maria Jakubova a Salome nakúpily voňaviek, aby išly pomazať Ježiša. 2. A veľmi včasne prvého dňa v týždni prišli ku hrobu, keď slnko už vyšlo. 3. I hovorily jedna druhej: Ktože nám odvalí kameň odo dverí hrobových? 4. A keď pozrely, videly kameň odvalený; bol totižto veľmi veľký. 5. A keď vošli do hrobu, videly mládenca sedieť na pravo, odetého bielym rúchom, i ustrnuly. 6. Ktorý riekol im: Neľakajte sa! Hľadáte Ježiša Nazaretského, ukrižovaného; vstal, niet ho tu; hľa, miesto, kde ho boli položili. 7. Ale idte, povedzte jeho učeníkom a Petrovi, že vás predíde do Galilejska; tam ho uvidíte, ako vám povedal.

Lukáč 24. 1—9.

1. A prvého dňa v týždni za ranného šera prišli ku hrobu a doniesly voňavky, ktoré pripravily. 2. Tu našly kameň odvalený od hrobu. 3. A keď sa vošli, nenašly telo Pána Ježiša. 4. I stalo sa, keď sa nad tým v mysli zarazily, hľa dvaja mužovia stáli vedľa nich v blýskavom odeve. 5. A keď sa zľakly a klonily tvári k zemi, riekli im: Čo hľadáte živého medzi mŕtvymi? 6. Niet ho tu, ale vstal; rozpomeňte sa, ako vám hovoril, keď bol ešte v Galilejsku, 7. a riekol: Syn človeka musí byť vydaný do rúk ľuďom hriešnym, a ukrižovaný byť, a tretieho dňa vstať z mŕtvych. 8. Tu rozpamätaly sa na jeho slová. 9. I navrátily sa od hrobu a zvestovaly to všetko jedenástim a všetkým ostatným.

Ján 20, 1—8.

1. Prvý ale deň v týždni prišla Maria Magdalena ku hrobu ráno, keď ešte bolo tma, i videla kameň od hrobu odvalený. 2. Bežala teda a prišla k Šimonovi Petrovi a k inému učeníkovi, ktorého miloval Ježiš, a riekla im: Vzali Pána z hrobu, a nevieme, kam ho položili. 3. Vyšiel teda Peter a ten druhý učeník a išli ku hrobu. 4. A bežali oba spolu, ale ten druhý učeník čoskoro predbehol Petra a prvý prišiel ku hrobu. 5. A keď sa nahol, videl ležať plachty, ale dnu nevošiel. 6. Tedy prišiel Šimon Peter, idúc za ním, a vošiel do hrobu, i uzrel položené plachty, 7. a šatku, ktorú mal na hlave, nie položenú s plachtami, ale osobitne svinutú na inom mieste. 8. Až vtedy vošiel i ten učeník, ktorý bol prvý prišiel ku hrobu, a videl, a uveril.

13. Zo Skutkov Apoštolských.

Gamaliel varuje veľradu, aby neusmrtila apoštolov.
Kap. 5, 27—42.

27. A keď ich priviedli, postavili ich v rade. Tu vyšetroval ich najvyšší kňaz. 28. A riekol: Prísne sme vám prikázali, aby ste neučili v tom mene: a hľa, naplnili ste Jeruzalem svojím učením a chcete na nás uvaliť krv toho človeka. 29. Ale Peter a apoštolovia odpovedali a riekli: Viac treba poslúchať Boha, než ľudí. 30. Boh našich otcov vzkriesil Ježiša, ktorého ste vy zavraždili, keď ste ho obesili na drevo. 31. Tohoto Boh povýšil svojou pravickou za knieža a spasiteľa, aby ľud izraelskému dal pokánie a odpustenie hriechov. 32. A my sme svedkami týchto vecí, i Duch svätý, ktorého dal Boh všetkým, ktorí sú mu poslušní. 33. Keď to počuli, pukali sa (od hnevu) a mysleli ich zabiť. 34. Tu povstal v rade jakýsi farizej, menom Gamaliel, učiteľ zákona, vzácny všetkému ľudu, a rozkázal, aby na chvíľočku von vyviedli tých ľudí, 35. a riekol im: Mužovia izraelskí, dajte si pozor, čo máte robiť s týmito ľuďmi. 36. Veď pred týmito dňami povstal Teodas a hovoril, že je on niečo, a pristúpilo k nemu okolo štyristo mužov: jeho zabili, a všetci ktorí mu verili, rozpáchli sa a vyšli na vnivoč. 37. Po ňom povstal Judas Galilejský, vo dňoch popisovania, a sviedol ľud za sebou: i ten zahynul, a všetci, ktoríkoľvek boli v porozumení s ním, boli rozprášení. 38. A tak i teraz hovorím vám: Odstúpte od týchto ľudí a nechajte ich: lebo jestliže je z ľudí táto rada alebo toto dielo, rozpadne sa; 39. ale jestliže je z Boha, nebudete ho môcť zrušiť, aby ste sa snáď nepreukázali, že sa protivíte ešte aj Bohu. A prisvedčili mu. 40. Potom predvolali apoštolov, vyšľahali ich a prikázali im, aby už vôbec nemluvili v mene Ježišovom, a prepustili ich. 41. A oni išli z toho shromaždenia radujúc sa, že boli hodní trpieť pohanenie pre meno Ježišovo. 42. A neprestávali každý deň v chráme a po domoch učiť a ohlasovať Krista Ježiša.

14, Z listov sv. Pavla.

L i s t k u G a l a t s k ý m. K a p. 1. a 2.

1. Pavel, apoštol nie od ľudí, ani skrze človeka, ale skrze Ježiša Krista a Boha Otca, ktorí ho vzkriesil z mŕtvych,
2. a všetci bratia, ktorí sú so mnou, cirkvám galatským!
3. Milosť vám a pokoj od Boha Otca a Pána nášho Ježiša Krista,
4. ktorý dal seba samého za naše hriechy, aby nás vytrhol z prítomnosti zlého veku dľa vôle Boha a Otca nášho,
5. ktorému je sláva na veky vekov! Amen.
6. Čudujem sa, že tak chytro odvraciate sa od toho, ktorý vás povolal do milosti Kristovej, ku druhému evanjeliu,
7. kdežto niet iného, lenže sú niektorí, ktorí vás zmýlia a chcú podvrátiť evanjelium Kristovo.
8. Ale keby sme hneď my, alebo anjel z neba kázal vám, proti tomu, čo sme vám kázali, prekliaty buď!
9. Ako sme prv povedali, tak kto kázal proti tomu, čo ste (od nás) dostali, nech je prekliaty!
10. Lebo či teraz zaliečam sa ľuďom, a či Bohu? Či hľadím ľubiť sa ľuďom? Keby som sa ešte ľuďom ľúbil, nebol by som sluhom Kristovým.
11. Lebo dávam vám na známosť, bratia, že evanjelium, ktoré som ja kázal, nie je (dielo) ľudské;
12. veď ani ja som ho nedostal ani sa mu neučil od človeka: ale skrze zjavenie Ježiša Krista.
13. Zaiste počuli ste o mojom niekdajšom obcovaní v židovstve, že som nadmieru prenasledoval Cirkev Božiu a pustošil ju,
14. a vynikal som v židovstve nad mnohých mojich vrstovníkov v mojom národe, a bol som prílišným horlivcom za svoje otcovské podania.
15. Ale, keď sa zaľúbilo tomu, ktorý mňa vyvolil zo života mojej matky a povolal skrze svoju milosť,
16. aby mi zjavil svojho Syna, že by som ho kázal medzi národami: hneď vtedy nepristal som na telo¹⁾ a krv¹⁾,
17. ani som nešiel do Jeruzalema k tým, ktorí boli predou mnou apoštolmi, ale odišiel som do Arabie, a znovu navrátil som sa do Damašku.
18. Potom po troch rokoch prišiel som do Jeruzalema oboznáť sa s Petrom, a zostal som u neho pätnásť dní.

1) Neobrátil som sa o naučenie k ľuďom.

19. A nevidel som nikoho iného z apoštolov, okrem Jakuba, brata Pánovho.
20. A čo vám píšem, hľa, pred Bohom, že nelužem.
21. Potom som šiel na strany sýrske a cilické.
22. A bol som osobne neznámy cirkvám židovským, ktoré boly v Krístu :
23. iba čo sa dopyčuly, že : Ten, ktorý nás predtým prenasledoval, teraz káže vieru, ktorú niekdy pustošil.
24. A oslavovali Boha pre mňa.

K a p. 2.

1. Potom po štrnástich rokoch vystúpil som opäť do Jeruzalema s Barnabášom, a vzal som i Tita.
2. A vystúpil som následkom zjavenia, a predložil som im evanjelium, ktoré zvestujem medzi pohanmi, no zvlášte tým, ktorí sa videli byť váženými, aby som azda podaromne nebežal, alebo nebol bežal.¹⁾

15. Z cirkevných sv. otcov.

Cirkevný otec a apologeta sv. Irenej o apoštolskej postupnosti cirkvi a tradícii.

(Z 5 kníh proti kacírstvám III. kn. 2, 3.)

Apoštolskú postupnosť cirkvi rímskokatolíckej dokazuje zvlášte sv. Irenej, žiak sv. Polykarpa, biskup v Lyone (nar. r. 130.) Bojuje proti bludom svojej doby, odvoláva sa na podanie viery, aké pri jednotlivých biskupských stolcoch, ktoré od apoštolov boly založené, našiel. Praví : *Nám možno vyčítať biskupov od apoštolov ustanovených i nástupcov jejich až po nás*“. (5 kn. proti kacírstvám kn. III. 3, 1.) Odvoláva sa zvlášte na apoštolské podanie cirkvi rímskej, rieknuc :

Ale že by veľmi dlhé bolo v takom diele všetkých cirkví postupnosť vyčítať, pripomenieme podanie cirkvi najväčšej a najstaršej a všetkým známej, od najslávnejších apoštolov Petra a Pavla v Ríme založenej a ustanovenej, ktorá od apoštolov prijala, a vieru ľudom zvestovanú, ktorá postupnosťou biskupov až k nám sa dostala, a zahanbíme tým všetkých tých, ktorí akýmkoľvek spôsobom buď samofúbou, buď márnou chválou, buď zaslepenosťou a zlým, úmyslom nad mieru múdrujú. S tou cirkvou zaiste potrebné je, aby súhlasila pre jej výtečnejšie popredníctvo každá cirkev, t. j. všetci veriaci, pretože v nej povždy skrze tých, ktorí sú zo všetkých strán, zachovalo sa podanie od apoštolov pochádzajúce. Založivši teda a vzdelavši cirkev tu, blahoslavení apoštolovia odovzdali zastávanie úradu biskupského Linovi. Tohoto Lina pripomína sv. Pavel vo svojich listoch k Timotheovi ; po ňom potom ale na-

¹⁾ t. j. bez úžitku nepracoval.

sleduje Anaklet, potom na treťom mieste po apoštoloch biskupstvo obdržal Klement, ktorý i videl blahoslavených apoštolov a obcoval s nimi a kázanie apoštolov ešte v ušiach a podanie jejich pred očima mal, nijako samojediný, pretože totiž mnohí boli ešte vtedy pozostali, ktorí od apoštolov vyučení boli. Tedy za tohoto Klementa, keď sa bola rozopra nemalá strhla v Korinte medzi bratmi, poslala cirkev rímska veľadôležitý list Korinťanom (list sv. Klementa, pápeža), k smiereniu ich vedúc, vleru jejich obnovujúc. Po tom Klementovi však nasledoval Evarist, po Evaristovi Alexander, potom šiesty po apoštoloch ustanovený je Xystus, po ňom Telesfor, potom Hygin, potom Pius, po ňom Aniket. Keď ale po Aniketovi nasledoval Soter, teraz na dvadsiatom mieste po apoštoloch úrad biskupský drží Eleuther. Tým riadom a tou postupnosťou dostúpilo v cirkvi apoštolské podanie a hlásanie pravdy až k nám. I je to veľaúplným dôkazom, že je to jedna a oná oživujúca viera, ktorá sa v cirkvi od apoštolov až do podnes zachovala a opravdivé nám podaná bola.

Sv. Irenej o cirkevnom podaní (tradícii.)

O cirkevnom podaní (tradícii) píše sv. Irenej, varuje zároveň pred tými, ktorí pravdu Božiu prevracajú, týmito slovami:

Preto potrebné je ich sa varovať, čo však cirkev Božia podáva, s najväčšou snažnosťou prijímať, podania pravdy si chápať. Lebo čo? Keďby rozopra nastala a buď si o niektorú skromnú otázku, zdáľ by sa neslušalo k najstarším cirkvám sa utiekať, v ktorých apoštolovia obcovali, a od nich v tej otázke brať, čo isté a opravdu zrejmé je? A čo keďby nám apoštolovia žiadnych písem neboli zanechali, zdáľ by sme vtedy neboli prinútení držať sa riadu podania, ktoré vzdali tým, ktorým cirkvi sverili? A toho riadu sa držia mnohí z cudzích národov veriacich v Krista bez papieru a černidla; majúć zápis svojej spásy od Ducha sv. v srdciach svojich a dávne podanie pilne zachovávajúć. (5 kn. proti kacírstvam III. kn. 4, 1. 2. dľa prekladu J. N. Frant. Desoldy.)

Z Tomáša zo Štítneho.

a) 16. Z reči besedných.

Čo je, kde a ako múdrosť božia sveta, čo v ňom je, sporiadala, ustanovila, a zvlášte o planetách nebeských a o deviatich kruhoch.

Děti. Vieme také, ež jesť nelze chvály božie vypraviti; což koli může kto říci o Bohu, vždy nedorčeno. A však neslušie mlčeti asa¹⁾)

¹⁾ aspoň.

toho, ježto mŏž o něm býti povědjeno; neb die sv. Augustin: „Běda těm; ježto mlčí o tobě!“ Kakkoli také to praví, ež mluvní sú oněměli, mieně snad, ež nemohú i mluvní vypravíti všeho, ježto j' v tom chvála moci, mŭdrosti i dobroty božie, anebo snad, že j' Buoh tak veliká velebnosť, ež i nevymluvný proto slove, ež vždy jest nad to, než mŏž kterým slo-
vem pověděn býti. Pro něž die sv. Augustin: „Nenalézají toho jména v řeči, ježto by mohlo tolik v srdce vložití, co mé srdce darem jeho drží o něm“.

O t e c. O dietky! K vysokým řečem vzbúziete mě.¹⁾ Milosť²⁾ mě nuť: ten zná, která ježto j' dal jí; mlčeti-ť nechci. Běch řekl tam na-
před, ež ve čtveřech věcech bude krása a sličnosť některé věci dokonána. Najprv, aby slušně a hodně byla na svém místě. To j' očtté Měj, kto nos velmi sličný, nebude-li-ť na svém místě, nebude-ť slušeti. A také, aby co mohlo býti slušně a hodně na svém místě, musí všech svých stran složení hodné jmieti a pevné, a aby přístupne ty strany složeny byly. Znamenajtež všicku pokoru světa všeho, kak jest hodně uložen veš-
ken stvor³⁾ na svém místě, kak pevně, kak slušně přišly strany k stra-
nám. A čím to lépe mŏžte a vtípněje znamenati, kak jest u veliké mŭ-
drosti svět zpořiezen, tiem větčí příčinu budete jmieti, nevymluvné Božie mŭdrosti diviti se.

Viztež, kak dalekým úmyslem, kak divnú mŭdrostí vešken kruh
všeho stvoru spojen spolu, a tak slušně, tak přístupně a tak trpně,⁴⁾
ež i velmě nepodobné strany k sobě jsú v jedné oboře stvoru všeho; a
netolik nepodobné k sobě, ale také i protivné. Podobná-li věc k sobě
tělesné přirozenie a duchovné? Těla nebeská, jakož slunce, měsíc,
hvězdy, a ta nebesa, v nichž sú hvězdy podobná-li sú k tělům zdejšího
přirozenie, jakož jest země, voda, povětříe, oheň, ježto čtyři slovú ele-
menty? Ona-ť sú těla ovšem jiného než tato těla, přirozenie; avšak jsú
těla, nejsú ducsové a mezi filosofy slovú pátý byt. Tomu, ježto som řekl
„byt“, oni říkají essentia. A zdali také oheň nenie protiven vodě, a voda
ohni? Avšak mŭdrost' Božie všecky to spojila v svět jeden, a do vuole
jeho nezboří jedno druhého; a vše, jsa tak v tom pořadu, jakož vše
uložil ten řemeselník mŭdrý, potřebu činí všemu, což se urodí na tomto
světě, a dává život. Kto by se nedivil Božie mŭdrosti tak veliké v ulo-
žení všech stran světa všeho.

Aj, kak-ť jsú trpna nebesa nejvyššie. Ona ježto stojie, nehnú se,
neběží, a vše tělesné sú obklíčila, jako vajce skořipina, všudy vuokol,

¹⁾ povzbuzovati.

²⁾ láska.

³⁾ tvor.

⁴⁾ snášelivě.

svrchu i vespod! Ale nad tiem-ť jest ono duchovné, slavné nebe, ježto „plamenné“ slove a po řecké „Empireum“. Nemlúvím-ť o tom. A pak, kdež jest najdál ode všech stran toho nebe, o němž sem řeč počal, v pravém prostředku, tu jest hrubá země, na niežto my jsme; a ta j' také múdrostí Boží tak utvrzena, ež se nehne, vždy stojí, tvrdí,¹⁾ netočí se. A okolo země vody běžie, jakož vidíte; povětříe nad tím také beží, ve-ť čas dma²⁾ odtadto, jakož jest to nedarmo zjednala Božská múdrost'. Ohnivý kruh jest nad povětříem všudy v okol, a ten také beží a točí se, pak nad tiem nebe jedno, v němž měsíec jest; pak druhé nad tiem, v němž jest Merkurius; třetíe opěť nad tiem, v tom jest Venus; v čtvrtém nahoru nebi, tu jest Slunce vzloženo; v pátém Mars, ten sváry vzbúzie, války a boje; v šestém jest ten planeta, ježto dobrotu vlévá v srdce, a k smluvám a ku přiaznivé milosti táhne a dobrá činí léta, obměkčíje tvrdost Saturnovu a studenost a Marsovo horké a suché zapálenie ob- vlašuje; a tak jest mezi dvěma kruťma těma planetoma. V sedmém nebi jest pak ten Saturnus, a v osmém nebi jsú obecně všecky jiné hvězdy, ješto s nimi v okol vždy běží. Mněl sem dříve, by to osmé nebe těch hvězd mnoha, ješto lpie v něm, bylo prvnieho běhu kruh, ješto jiné kruhy nižše s sebu trpočí³⁾ vókol protiv jich běhu, tak ež průze⁴⁾ je svým bě- hem trpočí, nežli jdú oni svým; ale naučen sem potom, ež jest nad tiem osmým hvězdovým nebem deváté, ješto tak beží najprúze; a nad tiem tepruv to nebe křišťálové, ješto stojí bez pohnutíe, mezi nímž a mezi zemí svůj běh mají jiné věci. A o tom nebi křišťálovém vzmieňuje se písmo sváté; ale hvězdáři nic neřkú o něm⁵⁾

Aj, té múdrosti, kakť jie jest vše k svému miestu přivedeno! A kto stačí, by vše vypravil a vše obmyslil? Protož jen žaltářník, zře na moře, pokřikl, řka. „Divné uloženie moře! divný u výsosti Hospodin!“ A die opěť: „Všecko's uložil u múdrosti!“

A zdali i to neukazuje Božie múdrosti v tom uložení a v jeden svět tento zřejmý sjednání tak protivných věcí spolu, v elementiech i ve hvězdách nebo v platenách, ješto jsú to vše strany tohoto zřejmého světa, že j' tak vše dobře obmýšleno a tak slušně? Aby strana jedna druhé nebořila, mají ty protivné věci sobě opěť mezi sebu věc některú v prostřed, ješto by s oniem i s oniem v něčem podobnost jměly a přiezň, aby to

¹⁾ pevní, je pevná.

²⁾ v ten čas dujíc.

³⁾ pohybují se, točí se.

⁴⁾ komp. od prudce, prudčeji.

⁵⁾ Světový názor Štítného je věrným názorem jeho doby, je pto- lemaevovsky geocentrický, v němž země naše, střed to všehomíra, překle- nuta je sedmi nebesy, v každém z nich pak po bludné hvězdě, nadané jistou mocí.

protivné k sobě skrze toto bylo připojeno a v přiezni bylo, tiem jsa smířeno, ješto k onomu tiemto, a tiemto k-onomu má podobnosť. Takéž netolik trpno, ale i krásno bude to spojené v tak mnohých proměnách a v tak slušne zpořiezených.

Aj, kaká j' těžkosť a hrubosť země a nešvárnosť protiv jiných stranám světa! A jesť najniž, a nad ní ušlechtilejší elementi, až nebes kruhové: oni jako ponebie výšež, výšež! A co j' v tom, ješto nenie známo lidem! Až pak ono vrúcie milostí, ješto slove „plamenné nebe“, ne pro žhavosť horka ohnivého, ale ež plá vrúci, milostí, v němž jsú pořady andělských duchův, v němž jesť bydlo svatých, a to plné královstvo nebeské v radosti a u uvidění Boha. A nad to nade vše, neřku miestem, neb i vo všem všudy jesť i nade vším i pode vším, jesť Buoh, divný spôsobcie i stvořitel toho všeho.

I to-ť jesť slušno znamenati, v každé múdrosti zpořiedíl Buoh časy: ne vždy den, ne vždy noc; po noci den, ješto k dieľu vzbudí a svietí, po dni noc, aby ustalí²⁾ v práci odpočinuli. Delší den, když jesť většie potřeba toho, a noc delší, když jesť méně dělati třeba. A také i v tom učinil Buoh proměny, aby někdy byl déli den noci, někdy kratčí; a někdy aby obé sobě rovno bylo, aby, bylo-li vždy jednostajné, tesknosti lidem neučinilo; neb sie i ono činí libosť. A tak opěť jeř, léto, podzim, zima: ti zvlášti časové čtyři měnie postavu tohoto světa. Teplem jerným počne se svět obnovovati, letem bude jako v své síle, a na podzim bude jako uzráv starati se, až zima jako zahubí a přemôž svět; ale opěť znova Božím spôsobem bude vše opěť obnovené. Pakli jesť daleké to, ješto j' tak Božie milosť zpořiedila aneb jeho múdrosť, a nemôž kto vysokého nebe obmysliť uloženie: ale znamenaj údý těla svého. Neb nazván-ť jesť člověk v Písmě „svět menší“; protož v spojení člověčím takéť jesť znáti Boží múdrosť. Aj, když jiné tvaři nerozumné pohnuty jsú k zemi obličejí, člověk má prostý zróst a tvář svú vzhuoru, aby bylo nad jiné tiem ukázáno člověčí duostojenstvo, a ež má svú mysl vzhuoru táhnúti k nebeským věcem, nejen k zemi, jako zvěř hlúpá, ješto j' tělem i obličejem k zemi pochýlena. Aj, kaká j' proměna v tom, což záleží v hlavě, a v tom, což v nohách, a kak-ť jesť každé hodně v svém místě ustanovené! Nohy držie najnižšie miesto, aby nesly a držely tělo všecko; hlava najvyššie, aby vše tělo vedla, z daleka očima upatřiec, ušima uslyšiec hodné neb nehodné, aby to pak rozum potkal hodně; ruce v prostřed masa, ješto by se držalo silú kostí. Kak skrze některé kosti má mozk své skryté próchody, aneb žily některé skrze kosť některú kakť mají dierky sobě připravené Božím spôsobem; kakť tu kosti vyrostly z masa a vynikly, kde j' třeba toho, jakož do zubův vidíme, a jinde jsú skryté; kakť jesť

²⁾ unavení.

vše maso koží obklíčeno, aby mělo vnitř svůj pokoj před úrazem protivných věcí své ušlechtilosti, ježto by hrubosti nestrpěla; až i nehty dal, jako helmy, Buoh každému prstu. A kdo-f by vše mohl počísti strany i vnitřnie těla člověčieho, neb i jiného, kak jest vše opatrnú Boží múdrosťi zpořiezeno, a každá má sobě hodné miesto!

b) 17. Z knížky o ctnostech: O viere najprvé.

O vieřeť počnu, neb jest kořen a základ neb úloh všech šlechetností. Dieť o ní písmo, že bez viery nelze sě jest líbiti pánu Bohu. A toť je proto, že v tej jsme slepotě otce prvniego proviněním, že je nám nelze znáti Boha, ani té pravdy neb té cesty, skrze niž bychom k spasení přišli. A když Hospodin ráčil sě smilovati, abychom tak nezahynuli, tak hodné viděl, abychom, odtud vstanúc, jamž jsme vpadli, počeli jíti, a poněvadž jsme v slepotu upadli, máme z té slepoty najprvé věrú vstáti, jako vodičovi dadúc ruku, aby nás vedl. A toť jest ten náš vodič cierkev svatá, mátie naše, tenť nás učí, co máme věřiti, a kudy je k spasení přijíti. A když tomu uvěříme, dali sme ruku vodičovi, aby nás vedl, abychom tak prošli i své hubenstvo¹⁾ všechno, v něž jsme upadli, až také i smrt. A když to vše projdem, a budem ze všeho hubenství toho vyvedeni; tu poznáme, kde sme byli, odkud nám pomohla milost božie.

Co nám pomáhá k viere.

Máme i to Božím darem ku pomoci, že když počnem věřiti rozumějíc, potom bude něco ukázáno rozumu našemu, že poznáme, že je to pravda, ješto jsme věřili, nerozumějíc dřéve. A skrze to nerozpačíme sě i jinému věřiti, jemuž nerozumieme ještě. A také některé nám zde k rozumu nikdy nebude ukázáno. Neb, jakož sem řekl, skrze to, že nám bude některé k rozumu ukázáno, jemuž jsme nerozumějíc věřili, chce Buoh nás u viere posilniťi v těch věcech, jimž ještě nemóžem rozuměti. Neb móžem řéci na mysli sobě, ač by kdy která rozpač v srdci chtěla proti viere v něčem, jemuž rozuměti nemóžem: A my dřéve i tomuto nerozuměli a již rozumieme, že tak jest: takéž i to pravda jest, ač tomu ještě i nerozumieme. V tom pak, což věřiti máme, ač i nemóžem tomu rozuměti, chce Buoh, abychom věřiec odplaty věrú zaslúžili. Neb, jakož die svatý Řehoř: „Viera nemá odplaty, když rozum člověčie dá jí dódvod.“ A také zlí neměli by miesta nevěře své, kdyby každému bylo zjevno, co je Buoh ustavil, aby bylo věřeno. Protož když ti, jenž pravú vieru držíe, mají něco, v němž by mohli pochybovati, nemohúc tomu rozuměti, i ti, ješto nedrží pravé viery, mají něco zjevného k rozumu, pro něž by mohli i tomu, což je skryté ještě, uvěřiti: budú s právem ti, kteříž uvěřili z

¹⁾ ubohost.

vieru, mieti odplatu, a ti pomstu, ktoríž nevěřili. I volajíf na však den na prvé hodině: „Ktožkoli chce spasen býti, potřebieť jest najprvé, aby držal obecnú vieru, jież ktožkoli nebude cele a neporušeně držeti bez pochybenie, na věky zahyne.“

c) 18. Z knížky o ctnostech: Že je potřeben rozum.

Jsú, ješto říekají: „potřebieť jest mnoho rozuměti,“ ale mýlél se, neb mají málo rozumu. Jakož tělesnému, zdravému oku dobro jest a utěšeno tělesné světlo, ktož po tmě jde, nevie, kam jde, tesklivě jde, strašivě kráćie, a brzo se potkne:¹⁾ takéž jest o vnitřniem, duchovniem světlu, že jest velmi pochoten i potřeben dar rozumu a utešen, a tvrdí velmi křesťanskú vieru, jakož sem napřed mluvil o tom, že nám to rozum ukazuje, že je to řád pravý, abychom najprvé počeli jíti. A tu sem i více takového pravil, že náš rozum drží u věře, aní by řekl svatý Ambrož, „byť rozum potřeben nebyl, že nic nemá učiniti člověk, jemuž²⁾ by nemohl podobné³⁾ příčiny jmieti, aneb povědieti, kdyby otázan byl, proč je to učinil; a tohoť by nemohl, rozumu netbaje.“ A die svatý Řehoř: „Ktož čte v písmě, tolik v něm utěšení nalezne, koliko v něm nalezne rozličných rozumův užitečných, někdy tak holú pověstí utěší se, když takového něco praví písmo, někdy vezme příkladné podobenství ku potvrzení viery křesťanské, někdy obrátí k mravnému rozumu, kak se má sám v sobě mieti člověk, někdy k rozumu skrze to, což čte, přide u vysokých věcech onoho světa nebeského.“ I řku pať: Čemu je tak rozumu býti, čemu je tolik knih? Ale řku i to, což je řekl Rikhardus,⁴⁾ že ktož z rozumu hledá utěšení, potřebieť jest, aby sám sobě srozuměl najprvé, ktožť nesrozumie duchu svému, nevieť, coť má o anjelském duchu, co o Bohu rozuměti: poněvadž sobě nemóžeš srozuměti, tomu, co je nad tě, nesrozumieš. Avšak poněvadž člověk podle duše jest obraz Boží, neb jest stvořen Bohem, jakož die Písmo, k obrazu Božímu, v člověćie duši obráćieť se jako v zrcadle obraz Boží: ustavičně čisťme to zrcadlo, držme je a nahlédajme do něho, čisťme i prach trúce s něho, držme je, ať se nechýlí dolův k zemským věcem, a nahlédajme v ně okem rozumu. Tak počnem poznávati Boha, jakož zde móž býti, neb kdož dobře učistí to zrcadlo i od marného myšlenie, a drží je právě k Bohu, a zří v ně pilně, zazří rozum jeho kakéhos divného světla, bez něhož ani svého duchu móž spatřiti, a mysl, diviec se jasností toho světla, roznieť se u velikém milování; ale dalecíť jsú toho milovníci tohoto světa.

¹⁾ klopýtne, chybí.

²⁾ k čemuž.

³⁾ příslušné.

⁴⁾ Richard od sv. Viktora, viz rejstřík jmenný.

19. Lacordaire o neomylnosti cirkvi.

Lacordaire vo svojej III. konferencii praví: Nevyhľadávajte v neomylnosti cirkvi nejakého privilegia podivného a nepochopiteľného. Naopak je to najprostejšie a ľuďom najpotrebnejšie obnovenie ich stykov s pravdou. Pamätajte si, cirkev není tvorcom pravdy; pravda je v Bohu, je v slove, ktoré Boh k ľuďom mlúvil, a celá výsada cirkvi je, že učí tomuto slovu a nemôže ho premeniť v blud. Ako by bolo možno učiť ľudstvo, ako od neho žiadať viery a nemať tejto výsady? Preto každé náboženstvo, ktoré sa nenazýva neomylným, samo osvedčuje sa z bludu, lebo pripúšťa, že môže klamať, čo je vrcholom hanby a absudrnosti pri autorite učiacej v mene Božom. Priznáva, že je puhou filozofiou, i stihne ju prirodzene i osud každej filozofie.

A predsa, ačkoľvek táto neomylnosť je tak nutná, jedine katolícka cirkev odvážila sa nazvať sa neomylnou.

Nie je to tak ľahké, ako sa zdá, nazývať sa neomylným. Každé nepravé náboženstvo počína človekom: a ktorý človek je dosť smelý, aby vyhlásil za neomylné myšlienky vlastné i svojich nástupcov? Ako, na pr. Luther, by sa bol mohol vyhlásiť neomylným, on, ktorý útočil na neomylnosť každej cirkvi? Každý človek, ktorý chce založiť nejaké náboženstvo na zemi (t. j. porušíť nejaké náboženstvo staršie, lebo len Boh založil náboženstvo na svete), každý, pravím, kto chová podobný úmysel, vidí pred sebou nútnosť i nemožnosť vyhlásiť sa neomylným. Nevyhlási-li sa nim, on i jeho nástupcovia, nedojde viery ani u svojich vlastných prívržencov, zahynie rozumkárstvom, ktoré uvedie do nauky jeho vždy nové a nové zmeny. Vyhlási-li sa neomylným, dojde výsmechu v celom svete. Hľa prečo nepraví vynálezcovia dogmát sa skrývajú vo svojich chrámoch — alebo sa odvolávajú na rozumkárstvo, jako na pr. haeretikovia stavajú na tomto piesku efemerné cirkvi, prchavé dogmy. Cirkev katolícka vyhlásiť sa za neomylnú, vykonala, čo bolo naprosto nutné, ale čo presahuje sily človeka. A táto neomylnosť sa skutočne tiež ukazovala v nej nerozbornou stálosťou dogmát a jej morálky cez všetku rôznosť dôb, miest a ľudí. — História nauky jej opravdu dokazuje, že sa jej dostalo oného vzácného daru, ktorým je obnovené pôvodné spojenie človeka s pravdou. Všade inde nachádzame len idey miestné, premenlivé, sebe odporujúce, kdežto katolícka cirkev podobá sa oceánu, ktorý obkľučuje a obmýva všetky pevniny. (Lacordaire, o mravnej a neomylnnej autorite cirkvi. III. konf. 44—47. Knižovňa svet. kazateľov.)

20. Z Jozefa Flaviusa „O válke židovskej“.

Οἱ ἰουδαῖκοι πόλεμοι z knihy VI. hlava 4. a 5.

4. Žena akási zo Zajordánia menom Maria, dcéra Eleazarova, z mestečka Bethezob (znamená to dom isopový), rodom i bohatstvom vynikajúca s ostatným množstvom do Jeruzalema sa utiahla, bola spolu zatvorená. Tyrani (násilní držitelia vlády v meste) všetko jej imanie, ktoré so sebou z Perey do mesta priniesla, pobrali; zbytky ale pokladov a pokrmov strážni všetky domy vybíjajúce, uchvacovali. Ženu tu preto veľký hnev pojal a často kľajúc a zlorečiac, lupičov tých proti sebe popúdila. Keď ju ale nikto ani z hnevu ani z ľútosti neusmrtil a ju pokrm pre iných shľadávať omrzelo a nad to už nemožno bolo niečo niekde najísť a mimo toho hlad prenikal jej vnútornosti i kosti a keď viac než hlad rozpaľoval ju hnev, vtedy v núdzi poslúchajúc hnevu, proti prirodzenosti nastúpila, jednala, a dieťa (bolo to pacholiatko ešte nemlúvne) uchopivši, a pravila: Nemlúvniatko biedne, k čomu ťa vo válke, v hlade a rozbroji mám živiť? U Rimanov, až zostaneme-li od nich na žive zachovaní, otroctvo nás očakáva, otroctvo ale predchádza hlad a buriči sú krutejší nad obe tie veci. Nože, budiž mne za pokrm, buričom za pomstu a svetu za reč (povesť), ktorá jedina sa nedostáva pohromám židovským. A to mlúviac zabila syna a upiekla, pol ho zjedla a ostatok prikryla, a schovala. V tom prišli buriči a vôňu zločinnú pocítivši, smrťou jej hrozili, neukáže-li to, čo prichystala. Ona odpovedajúc, že im dobrý diel zachovala, odkryla ostatok syna svojho. Hrôza a zdesenie pojalo ich a pri pohľade tom strnuli. Ona však riekla: Môj to syn vlastný a môj skutok, jedzte, lebo i ja som jedla! Nebuďte mäkší nad ženu a ľútostivejší nad matku! Jestli ale tak bojazliví ste a mojej obeti sa hrozíte, vtedy ako som pol zjedla i druhú pol dojem. Nato oni trasúc sa, odišli zo strachu len pred týmto jediným skutkom, ačkoľvek neradi pokrm ten matke zanechali. Hneď potom celé mesto plné bolo tej ohavnosti a každý pred očima majúť nešľachetnosť tú desil sa, ako by sa jej sám dopustil. Preto tí, ktorých hlad sužoval, pospiechali na smrť a blahoslavili tých, ktorí zomreli prv, než si vyšli a videli také veci.

5. Rýchlo tá neresť k Rimanom sa doniesla; niektorí tomu neverili, iní sa toho hrozili, väčšina však tým zúrivejšou nenávisťou proti národu tomu zanevrela. Caesar však z toho pred Bohom sa omlúval. (Dľa originálu. Viď tiež preklad Frant. Sušila: Jozefa Flávia „O válce židovské“ 519. 520.)

Ukazovateľ mien.

A.

	Str.
Abdiás (hebr. Obadjâh = služobník Jahve), prorok starozákonný	74
Abdichiba, egyptský vládár v Jeruzaleme za času Amenofisa IV.	81
Abel, syn Adamov	55, 114
Abraham (= otec množstva), praotec národa izraelského	53, 62, 63, 80, 81, 118
Adam (zo zeme stvorený, z hebr. ademâh = červená prsť: homo od humus = hlina (χαμαί), nem. Menoch. z got. man = myseľ, mens = myseľ, človek od čela), praotec pokolenia ľudského	53, 54, 55
Adamovci	. 57; 59
Aeneas Sylvius, neskorší pápež Pius II. (1458—1464)	188
Aethiopia, terajšia Nubia a Sudan, z čiastky i Habeš	90
Agneška česká, dcéra Přemysla Otokara I., vzor zbožnosti, čistoty a sebazapierania, zomrela roku 1282	175
Agrippa II. Herodes, syn Herodesa Agrippu I., kráľ v časti Palestiny (53—100 po Kr.)	104
Ahura Mazda, pán najvyššej vedy, boh perský	22
Achaja, krajina v Grécku . .	91
Aischylos, slávny tragický básnik grécky, zomr. r. 456 po Kr.	21, 58, 89, 104
Ajjalon (= mesto jeleňov), mesto v bývalom Judsku	66
Albert Veľký, znamenitý theolog a prírodopisec, pôsobil v Kolíne nad Rýnom, zomr. r. 1280	23, 195
Albert Eduard, vynikajúci český lekár a spisovateľ zomrel r. 1900	24
d'Alembert (vysl. D'Alambér) franc. spisovateľ a filozof, zom. r. 1783	26
Alexander I., pápež (110—119)	218
Alexander Veľký. grécky panovník (336—323) pr. Kr.)	33, 72, 96
Alexandria, mesto v Egypte pri ústí Nila	91, 108, 132
Alkibiades, štátnik athenský, zomrel r. 404 pred Kr.	39
Alkuin (chrámu priateľ), učiteľ Frankov, organizátor školstva v ríši Karola Vel., zomrel r. 804	194
Alláh, Boh, názov arabský	22, 149
Aloízius z Gonzaga, slávny svätý, vynikal čistotou mravov, zomr. r. 1591	175
Alžbeta, dcéra Ondreja II., kráľa uhorského, slávna svojou dobročinnosťou a utrpením, zomrela r. 1231	175

	Str.
Alžír, územie v severozápadnej Afrike	200
Ambróz, biskup milanský, slávny cirk. učiteľ, zomr. r. 397	23, 173, 185, 191
Aman, dvorný Xerxesov	72
Amenofis IV., kráľ egyptský, panoval okolo roku 1400 pr. Kr.	82
Amerika	200
Amos, prorok starozákonný, (heb. Amôs = Jahve podpiera)	74
Ampère, (vysl. Ampér), výtečný franc. matematik a prírodopýtec, zomrel roku 1836	24
Anaklet, pápež zomr. ok. r. 90 po Kr.	218
Anaxagoras, grécky filozof (500—420 pr. Kr.)	18
Angelico Frà di Fiesole, maliar italský, zomr. r. 1455	196
Aniket	165
Antioch IV. Epifanes, kráľ syrský (175—164 pr. Kr.)	70, 117
Antiochia, mesto v Syrii	91, 95, 132, 184
Apis, posvätný býk egyptský čiernej farby s bielou lysinkou na čele	61
Apollo, boh slnka	49
Apollonius z Tyany, filozof novopythagorský, žil v I. stol. po Kr.	48
Arabia Skalnátá, krajina na východ od Mŕtvého Mora	32, 173
Arabi, národ bydlíaci v Arabii	22, 173
Aram, aramejská reč	74
Ariovia, meno evropejských národov bydlíacich v Iráne a vo Vých. Indii	22
Aristoteles, slávny filozof grécky, najväčší učenec staroveku, zomrel r. 322 pr. Kr.	6, 9, 17, 18, 23, 43, 135, 145, 197
Arius, kňaz v Alexandrii, pôvodca sekty Arianov, zahrnutý na sneme nicejskom r. 325, zomr. r. 336	142
Arkadovia, obyvatelia starovekej Arkádie na Peloponnesu	60
Armenia, krajina predozajská	59
Arnošt z Pardubic (1343—1364), prvý arcibiskup pražský, zomrel r. 1364, pochovaný je v Kladsku	175, 197
Artaxerxes I., kráľ perský (464—424 pr. Kr.)	114
Artemidor z Efesu, grécky spisovateľ, žil po roku 150 po Kr.	23
Asarhadon, kráľ assyrský (681—668 pr. Kr.)	82
Astarta, bohyňa jara a zimy, ako rímska Venuša, bola uctievaná vo Foinikii a Syrii kultom nerestným	38
Assuer = Xerxes.	
Aššúr, najvyššie božstvo assyrské	22
Assyria, krajina medzi Tigrisom a Armeniou, asi dnešný Kurdistan	69, 74
Assyrčania, ich tradícia o stvorení a potope	22, 58
Ašurbanipal, posledný kráľ assyrský (668—626 pr. Kr.)	82
Athanasius, slávny cirk. učiteľ, biskup v Alexandrii, zomr. r. 373	15, 174, 191
Atheny, hlavné mesto v Afrike, Atheňani	97, 128

	Str.
Atlas, najväčší vrch sev. Afriky, dosahuje výšky asi 4500 m.	58
Attaka, horstvo pri severozáp. pobreží Červeného mora	65
Attila, kráľ hunský, „bič Boží“ menovaný (433—453)	194
Augustin, najväčší učiteľ cirk., biskup v Hippo v Numidü sev. Afrike, zomrel r. 430	23, 26, 30, 39, 61, 101, 104, 120, 111, 128, 133, 166, 173, 178, 185, 191, 195
Augustus, cisar rímsky (31 pr. Kr. — 14 po Kr.)	97, 108
Aurelian, cisar rímsky (270—274)	165
Avignon, mesto v Provenci na ľavom brehu Rhône	174

B.

Babylon, babylonské Bâbilu = brána, chrám Boží, Balbel, miesto zmätenia jazykov	57, 72
Babylonia, staroveká krajina medzi dolným tokom Eufratu a Tigrisa	59, 63
Babylonci, najvzdelanejší staroveký národ, jejich tradície a stvorení a potope	22, 42, 55, 58, 62, 63
Bacon Roger, anglický mních, matematik a prírodopisec, zomr. r. 1294	195
Bacon Verulamský, chýrny anglický filozof a prírodopisec, zomr. r. 1626	23, 41
Bakchus = Dionysos, boh vegetatívnej sily prírodnej	37, 38
Baltimore (Baltimor), hlavné mesto sev.-amer. štátu Marylandu	200
Barnabáš (t. j. syn prorocstva), učeník Pána, zomr. asi r. 60 na Kypre dľa povesti ukameňovaním	90, 167
Barrande (vysl. Barrand) Joachim, slávny francúzsky geolog a badateľ v obore česk. útvaru silurského, zomrel r. 1883	24
Bartolomeo Paolino, karmelitán a professor východných jazykov v Ríme, zomrel r.	195
Baruk (hebr. Bârûk = požehnaný), pisár Jeremiášov	73
Basilides, gnostický bludár, žil za časov Hadrianových (117—135)	99
Basilus, biskup v Caesarei kappadockej, zomrel r. 379	173, 191
Bayle (vysl. Bel) Pierre, franc. filozof, zomrel r. 1705	26
Beduini, meno kočovníckeho obyvateľstva arabského naproti obyvateľ- stvu usadlému v mestách	32
Bél-Baal, boh letného slnka, božstvo	42
Belgicko, kráľovstvo na hraničí západnej a strednej Európy	200
Bellarmin Frant. Robert, slávny spisovateľ cirk., zomr. r. 1621	186
Benátky, prímorské mesto v Itálii	195
Benedikt, mních a zakladateľ rádu benediktinského, zomr. r. 543	194, 200
Benediktíni, mnísi	194, 196, 197
Benedikt XIV., jeden z najučenejších pápežov (1740—1758)	183
Benedikt XV., pápež (1914)	177

	Str.
Bersabe, staroveké mesto v južnom Judsku	64
Beryt = Bejrut, prístavné mesto v Syrii.	95
Bethania, mestečko za časov Kristových na vých. svahu hory Olivetskej, asi na hodinu od Jeruzalema vzdialené	105
Betlehem, mesto v Judsku, južne od Jeruzalema.	74, 110, 111
Betsaida, mesto pri jazeri Genezaretskom	91, 105
Birs Nimrud, zvyšky stupňovej veže chrámu babylonského, na pravom brehu Eufratu	58
Bithynia, krajina v starovekej Malej Asii	107
Boaz, manžel Ruth	72
Borromejský Karol, slávny arcibiskup milanský, zomrel r. 1584	174
Bosco Giovanni (vysl. Džovanni), apoštol opustenej a zanedbanej mládeže, zomrel v Turíne r. 1888	200
Bosna, zem juhoslovanská	200
Bossuet (vysl. Bossyé) Jacques, výtečný theolog a rečník franc., zomr. r. 1707	26, 38, 65
Bougaud (vysl. Bugó) Emile, franc. spisovateľ theologický, zomr. r. 1888	99
Bouška Zigmund, český básnik, nar. r. 1867	18
Brahma, boh	42
Brandel, Peter Ján, maliar český, zomr. r. 1735	196
Brugsch Jindrich, slávny nem znalec staroegyp. pamiatok, nar. r. 1827	82
Břevnov, kláštor benediktánsky pri Prahe	197
Buddha, opravca náboženstva u Indov, nar. kolo r. 560 pr. Kr.	48, 143, 154
Buddhismus, náboženstvo Indov	143, 148
Budeč, hrad na Smíchovsku	197

C.

Caesar, Gaius Julius, najväčší štátnik a vojvodca rímsky a spisovateľ, zomr. 44. pr. Kr.	. 76, 103
Caesarea Fillipova, mesto pri prameni Jordána	116
Caeserea, mesto pri mori v Palestine	105
Caligula Gaius, cisar rímsky (37—41 po Kr.)	146
Canini Marco Antonio, básnik italský, nar. r. 1822.	38
Canova Antonio, sochár ital., zomr. r. 1822.	195
Capri, ostrov pri Neapoli	30
Carihrad, hl. mesto európskeho Turecka, leží na Bosporu	166, 170, 185, 191
Cato, Marcus Porcius Ulicensis, rímsky štátnik, zomr. r. 49 pr. Kr.	153
Cauchy (vysl. Koší), Auguste Louis, franc. matematik a fyzik, zomr. 1857	24
Cauly (vysl. Kolí) Ernest, franc. spisovateľ theolog. najnovšej doby	6, 31
	38, 39, 50, 65, 84, 104
Celsus, filozof platonský, žil za časov Hadrianových (117-138)	99, 108, 139, 142

	Str.
Cerinthus, rodom žid, gnostický filozof, splietal kresťanstvo s filozofiou pohanskou, vrstovník sv. apoštola Jána	99
Ceylon, ostrov v Ind. oceáne .	149
Cicero, Marcus Tullius, najslávnejší rímský rečník a prosaik, zomr. r. 43. pr. Kr.	14, 18, 19, 20, 23, 25, 29, 32, 36, 37, 40, 42, 49, 60
	103, 134, 135, 146
Claudius, rímsky cisár (42—54 po Kr.)	95
Clausius Rudolf, nemecký fyzik, zomr. r. 1888.	12, 24
Clemens, viď Klement pápež	
Coelestin, pápež (422—432)	185
Compleston, (vysl. Komplestn), biskup v Colombo, ang. spisovateľ najnovšej doby	149
Cornelius, stotník rímsky	162, 179, 192
Cornelius, pápež (251—253) .	165
Cosmas, zvaný ó Ἰνδοικοπλεγοστής = plavec indický, kupec z Alexandrie, cestoval po Východe, menovite po Indii, svoje cesty spísal, menovite cestu na ostrove Ceylon. Žil kolo r. 520	149
Crassus Licinius, konsul rímsky, správca Syrie, zomr. r. 53. pr. Kr.	89
Curtius Marcus, ktorý sa dľa povesti r. 362 pr. Kr. za Rím obetoval	154
Curtius Rufus, dejepisec rímsky, žil asi za cisára Claudiusa	33
Cuvier (vysl. Kivié) Georges, veľký franc. zoolog, zomr. r. 1832.	10, 17, 24
Cyprian Caecilius, biskup karthaginský, mučeník, slávny cirk. otec, zomr. r. 444	165, 166, 192
Cyrill Alexandrijský, patriarcha v Alexandrii, cirk. učiteľ a spisovateľ, zomr. r. 444	185
Cyrill Soluňský, apoštol slovanský, zomr. v Ríme r. 869.	96, 197

Č.

Čech Svatopluk, český spisovateľ a básnik, zomr. r. 1908.	18, 24, 144, 145
Červené more, záliv medzi Arabiou a Afrikou	65
Červenka Ján, český spisovateľ, prekladateľ Ovidiových Metamorfos, nar. r. 1835	54
Čína, cisárstvo na asijskom Východe	176
Čiňania, národ bydlíaci v Číne, jich tradícia o raji a potope	22, 58, 59

D.

Dákovia, staroveký národ, bydlíaci vo vých. Uhrách medzi Tisou, Karpatmi, Dunajom a Prutom	146
Damaskus, hl. mesto v Syrii	92
Daniel, (hebr. Daniel = Boh je moj sudca) starozákonný prorok	67, 73
Dante Alighieri (vysl. Aligjéry), jeden z najväčších básnikov svetových, nar. r. 1265 vo Flórenci, zomr. r. 1321	121

	Str.
Darwin, Charles Robert, ang. prírodopisec, zomr. r. 1882	11
David (= milý), kráľ israelský, kolo r. 1000 pr. Kr.	67
Decius, cisar rímsky (249—251)	141, 165
Decius, Publius Mus, vojvodca rímsky, bol konsulom r. 340 pr. Kr., zahynul v boji s Latinmi vrhnuvši sa ta, kde bol boj najostrejší	153
Delfy, mesto v Grécku	. 49, 196
Delitzsch Friedrich, nemecký assyriolog, nar. r. 1850	79
Demosthenes, najlepši rečník grécky, zomr. r. 322 pr. Kr.	49
Descartes René (vysl. Dekárt) franc. filozof, zomr. r. 1650	6, 23
Desolda, Frant. Ján, český filolog a theolog, zomr. r. 1885	111
Devivier (vysl. Devivié) Walter, člen rádu jezuitského, franc. filozof a spisovateľ theol. našej doby	17, 78, 82, 102, 115, 144, 145
Detrich Pražský, vynikajúci pražský maliar za Karola IV. (1346-1378)	198
Diderot (vysl. Dideró) Denis, filozof a spisovateľ, zomr. r. 1784	26
Diespiter = Jupiter	
Diocletian, cisar rímsky (284—305) zomr. r. 313.	140, 141
Diodor sicilský, grécky dejepisec za doby Augustovej (30 pr. Kr. — 14 po Kr.)	84
Dionysius Exiguus (Nepatrný), mních, žil v Ríme v VI. st., je pôvod- com kresť. letopočtu	110
Dionysius korintský, biskup za Marka Aurelia (161—180)	165
Dódóna, mesto v Epirusi v Grécku	49
Domitian, cisar rímsky (81—96)	91, 96
Drakon, najstarší zákonodarca athenský, asi r. 621 pr. Kr.	73
Dreher Theodor, nem. theologický spisovateľ, nar. r. 1836.	14, 121, 140 173, 176, 177, 189
Du Bois Reymond (vysl. Dyboa Remón) nem. fyziolog, nar. r. 1818	44
Duilhé (vysl. Dyjjé) Projet, franc. prírodopisec a spisovateľ bohoslo- vecký, zomr. r. 1897	10, 11
Durdík Jozef, vynikajúci český filozof a spisovateľ, zomr. r. 1901	23
Dvořák Rudolf, český orientalista, nar. r. 1860	72. 73
Dvořák Xaver, český spisovateľ a básnik, nar. r. 1858	18, 141, 153
Dyaús pítar, božstvo	22

E.

Eckermann, Ján` Peter, nemecký spisovateľ, tajomník Goethov, zomr. r. 1854	43, 100, 136
Eden (rozkoš), miesto raja pri Eufrate a Tigrisi	55, 57
Edomiti, kmeň semitský južne od Mŕtvého mora	74
Efesus, grécke mesto staroveké v maloasijskej Ionii	91, 93, 94, 99, 156
Egypt, turecký vasallní štát v severových. Afrike	59, 64, 65. 108, 111, 115

	Str.
Egyptčani, národ bydlíaci v Egypte, ich tradícia o potope	22, 42, 59, 60, 79
El = Boh	22
Elam, územie na ľavom brehu dolného Tigrisa	80
Eleuther pápež (177—192)	165
Eleazar, hrdinský starec v St. Zákone	84
Eliáš, prorok starozákonný	116
Elohimovci	57, 59
Elysium, miesto večného šťastia	36
Emmaus, mestečko asi 3 hodiny na severozápad od Jeruzalema za časov Kristových	126
Ennius Quintus rímsky básnik, zomr. r. 169 pr. Kr.	19
Epafrodit, biskup vo Filippi	93
Epiktet, grécky filozof, žil v 1. stol. po Kr.	39
Esau (= srsti porostlý), syn Jakobov	64
Essejskí (zo syrského hassa; čo súvisí s hebr. hassidim = nábožný) sekta židovská	76
Esther (pers. stâra = hviezda), kráľovna perská, za časov Xerxa I. (458 až 465 pr. Kr.), kniha starozákonná	74
Eufrat, rieka Prednej Ázie.	55, 59
Euripides, slávny tragický básnik grécky, zomr. r. 406 pr. Kr.	103
Eusebius, historik cirkevný, biskup v Caesarei pri Stredozemnom mori, zomr. r. 340	91, 96, 99, 114, 195
Evarist, pápež (asi 101—109)	11
Ezechiáš, kráľ judský (720—692 pr. Kr.)	73
Ezechiel, (hebr. Jechezekêl = Boh je silný), prorok starozákonní	73
Ezdráš (hebr. Ezrah = pomocník), kňaz a učiteľ ľudu israelského po zajatí	69, 72

F.

Faraday (vysl. Feredé), angl. fyzik a chemik, zemr. r. 1867	24
Farisei (z hebr. faraš = oddeliť), sekta židovská	86, 87, 92, 112, 115, 124, 125, 131
Faust, meno legendárneho badateľa a čarodejca reformačného obdobia	40
Felix, mučeník za cisara Maximiana kolo r. 303	174
Felix V., posledný protipápež (1439—49)	174
Festus, Marcus Porcius, rímsky vládár v Palestíne (60—62 po Kr.)	104
Filemon, občan v Kolossách	94
Filip apoštol, dľa podania apoštoloval vo Frigii, kde zomrel smrťou na kríži v r. 54—90 po Kr.	130
Filip, jaheň, žil neskoršie v Caesarei, kde dľa podania koncom 1. stl. zomrel.	168

	Str.
Filippi, mesto v starej Makedonii	93, 97
Filo, pôvodom žid, filozof platonský, narodil sa snáď v Alexandrii, zomr. r. 50 po Kr.	75, 97
Filostrates, rodom z Athén, učiteľ retoriky, žil v polovici 3. stol.	142
Flavian, patriarcha carihradský, odporca monofysitizmu, žil v 5 stol.	185
Flavius Josephus, židovský dejepisec, nar. ok. r. 37 po. Kr., zomr. ok. r. 95 po Kr. v Ríme	75, 78, 97, 106, 108, 115, 119, 120, 126, 132, 189
Florenc, mesto v strednej Italii pri rieke Arno	166, 187
Foinikia, krajina v starovekej Asii, rozložená na úzkom pobreží medzi Libanom a morom Stredozemným	108
Foiničania, národ bydlíci v starovekej Foinikii, ich tradícia o potope	42, 59
Fontenelle (vysl. Fontnell) Bernard, slávny franc. literát, zomr. r. 1757	26
Františkáni, rád mnišský, založený sv. Františkom z Assisi, ktorý zomr. r. 1229	149
Frémont G., franc. rečník a bohosl. spisovateľ najnovšej doby	135
Frýburg, hl. mesto v kantone Frýburskom v Švajci	200

G.

Gabaon (= na vrchu postavené), mesto v starom Judsku na sever od Jeruzalema	66
Gaius, kňaz rímsky za pápeža Zefyrina (202—219)	164
Galatia, krajina v starom veku v strednej Malej Asii	93
Galati, kmen keltský, asi v 6 stol. po Kr. prisťahoval sa do Malej Asie, za cisara Augusta boli podrobení Rímu	93
Galenus, chýrny staroveký lekár, zomr. medzi 201—210 po Kr., nar. r. 131 v Pergame v Sicilii	17
Galilea, severná časť starej Palestíny na pravom brehu rieky Jordánu a na úpätí Libanonu	91
Galileo Galilei, slávny italský astronóm, matematik a fyzik, zomr. r. 1642	9, 183, 186
Gallio, prokonzul v Achaji v Grécku, chránil Pavla proti židom, bol bratom Luciusa Seneku, na rozkaz Nerona bol popravený	97
Gamaliel, hebrejský rabbi, vrstovník apoštolov	92, 142
Gedeon, (= ktorý porážia), sudca israelský	67
Genezaretské jazero, leží v sev. Palestíne, 208 m. pod hladinou Stredozemského mora. Cez jazero preteká rieka Jordán	63, 161
Genserich, kráľ vandalský, zomr. r. 477	194
Germáni, v novej dobe súhrnné meno pre Nemcov, Hollandčanov, Dánčanov, Švédov, Noraňčanov a Angličanov; v starej dobe bolo to meno susedov drŕav rímskych v Gallii a obyvateľov Germanie západnej, ich tradície o potope	22, 59

	Str.
Germanicus, znamenitý vojvodca rímský, syn Claudiusa Drususa, brata cisara Tiberiusa, zomr. r. 19. po Kr.	153
Gessen (od mesta Kesem), urodná zem v dolnom Egypte v staroveku	64
Gilmour I. (vysl. Gilmor), anglický cestovateľ	149
Giusti (vysl. Džusti) Giuseppe, italský básnik, zomr. r. 1850.	19
Goethe, Ján Wolfgang, najslávnejší básnik nemecký novej doby, zomr. r. 1831	27, 40, 43, 45, 100, 136, 139
Golgota vid' Kalvaria.	
Gordon (vysl. Goardn), Charles Georg, angl. generál, spisovateľ a cestovateľ, zomr. r. 1885. v Chartume	176
Grätz Fridrich, židovský theolog nemecký, zomr. r. 1891	139
Guizot (vysl. Gizó), Francois, Pierre, franc. dejepisec a štátnik, zomr. r. 1874	196
Gutberlet, Konstantín, nemecký filozof a theolog. spisovateľ, nar. r. 1837	39, 50
Gutenberg Ján, vynálezca knihtlačiarstva, zomr. r. 1468	195

H.

Habakuk (hebr. chabakuk = ktorý zápasí), prorok starozákonný	74
Hades, miesto i boh podsvetia	36, 58
Hadrian, Publius Aelius, cisar rímsky (117—138)	100, 120, 133, 139
Haeckel Ernest, nemecký spisovateľ, nar. r. 1834	12, 139
Haggaeus (hebr. Chaggaj = sviatočný, snáď sa na nejaký sviatok narodil) prorok starozákonný	69, 74, 110
Hálek Vítězslav, český spisovateľ a básnik, zomr. r. 1874	22, 127
Halys, staroveké meno rieky Kyzyl Irmaku v Malej Azii	49
Hammurabi, kráľ babylonský, kolo 2250 pr. Kr.	63, 79, 80, 201
Harrân (= shromaždište karavan), mesto a krajina v severozáp. starovekej Mezopotanii	63, 64
Harrachů Arnošt, pražský arcibiskup (1623—1667)	199
Harvey (vyp. Harví) William, slávny angl. lekár, zomr. r. 1657	10
Hebreovia vid' Izraeliti.	
Hegel, Jur Vilém, známy nem. filozof 19. stol. zomr. r. 1831	31
Hegesippus, cirk. historik za Hadriana, zomr. r. 180	165
Heine Fridrich, nem. básnik zomr. r. 1850	26
Heis Eduard, nem. matematik a astronóm, zomr. r. 1877	13, 24
Hele (recte Henlein) Peter, rodený Norimberčan, žil v r. 1480—1542	14
Herakleitos z Efesu, grécky filozof, žil asi v r. 500 pr. Kr.	7
Herodes Vel.—Ukrutný I., kráľ judský, zomr. 3—4 rokmi pr. Kr.	97, 110, 111
Herodot, najstarší grécky historik, zomr. ok. r. 424 pr. Kr.	60, 103
Hervas, člen rádu Jezuitského, špan. spisovateľ, jazykozpytec	195
Hesiod, epický básnik starogrécky, 750—700 pr. Kr.	58

	Str.
Hesperidky sa menovali v gréckom mythe nymfy, ktorým bohovia sverily stráž zlatých jabĺk v zázračnej zahrade na Atlantu	58
Hettinger Frant., popredný nem. bohoslovec zomr. r. 1890	10, 24, 44, 45, 51, 108, 133, 154, 196, 199, 200
Heva z hebr. châuvah = život = matka všetkých živých	54
Hierapolis, mesto v staromveku v západnej Frygii v Malej Asii	99, 163
Hierokles, grécky fylozof na rozhraní medzi 3. a 4. stol.	108
Hilarius, biskup v Poitiers, svätý, zomr. r. 366	177
Hillél, prednosta jeruzalemského synedria za času Krista Pána, asi r. 10 po Kr.	86
Hippokrates, slovutný lekár gréckeho staroveku, zomr. r. 377 pr. Kr.	195
Hirn, Gustáv Adolf, nem. inženýr, matematik a fyzik, zomr. r. 1890	24
Hlávka Jozef, staviteľ, český mecenáš, zomr. r. 1908	200
Hlídko, časopis smeru filozoficko-kresťanského, vych. v Brne	18, 24, 65, 79
Holub Emil, český cestovateľ po Afrike, zomr. r. 1902	22, 176
Homer, menuje sa básnik epejeí Illiady a Odysseje v 9. alebo 8. st. pr. Kr.	23, 36, 49, 103
Honorius, pápež (625—638).	185, 186
Honorius, cisár rímský (395—423)	146
Horatius, Quintus Flaccus, rímský básnik, zomr. r. 8 pr. Kr.	22, 87, 88, 103
Horeb (= suchá), hora v južnom uhle poloostrova Sinajského, dosahuje výšky 2200 m.	65
Hornof Vlad., český spisovateľ a básnik, nar. r. 1870	201
Hoseáš (hebr. Hošêa = spása), prorok starozákonný	73, 111
Hrehor I. Vel., pápež (590—604)	125, 183, 191
Hrehor XIII., pápež (1572—1585)	195
Hrehor, mistr český	197
Hrehor Nazianský, slávny učiteľ cirkevný zomr. ok. r. 383—390	191
Hübner, cestovateľ po Asii v najnovšej dobe	149
Huc Evarist, franc. misiónár, zomr. r. 1860	149
Humboldt Alexander, nem. prírodopisec a cestovateľ, zomr. r. 1859	22
Hus Ján, bludár český, zomr. r. 1415	157
Huysmans (vysl. Hajsman) Joris, franc. slávny romanopisec, nar. r. 1848	121
Huxley (vysl. Hexlí), Thomas Henry, angl. prírodopisec, zomr. r. 1895	12
Hygín, papež (137—142)	218
Hyksos, semitské kmene panujúce v Egypte asi 2100—1400 pr. Kr.	64
Hyrťl Jozef, nem. anatom, zomr. r. 1894	24

Ch.

Chábûr, prítok Eufratu z prvej strany	74
Chaldea vid' Babylonia.	

	Str.
Chalcedon, mesto v Bythynii, na azyjskom brehu Bosporusa	166, 185
Cham (= horký), druhorodený syn Noachov	57
Champollion (vysl. Šampolljon), Jean Fr. ml., franc. egyptolog, rozlúštil písmo hieroglyfov, zomr. r. 1832	82
Cheiron Kentaur, divoký demon lesnatého pohoria v gréckych bájkach ; Chieron bol z Kantaurov „najspravodlivejší“	58
Chlumčianský, Václ. Leopold, pražský arcibiskup (1815—1830)	109
Chodorlahomor, údelné knieža babylonské, vrstovník Abrahamov	82
Chorsabad, dedina vo vilajite mosulskom, zrúcaniny starého Ninive	81

I.

Ibis, posvätný vták egyptský, patrí k vtákom čápovitým	61
Ignatius, mučeník, biskup antiochský, zomr. r. 107. 98, 119, 163, 166, 19	
Ichtyofagovia, rybojedci, nazývaly sa v staromveku mnohé národy ži- viace sa hlavne rybolovom pri pobreží Arabského mora	84
Ilias, epická báseň grécka, viď Homer	103
Ilu, babylonský názov: Boh	22
Indovia, národ bydlíaci v Indii v Južnej Asii, ich tradície o stvorení sveta a potope, India	42, 55, 59, 176
Indiáni, praobyvatelia Ameriky	22
Innocenc I., pápež (402—417)	185
Innocenc III., pápež (1198—1216)	197
Inti, božstvo indiánske	22
Irenej biskup lyonský, slávny otec cirk., zomr. r. 202. 99, 163, 165, 166, 174, 190, 191	
Isák (= syn radosti), patriarcha starozákon.	62, 63
Isabella Kastilská, kráľovna (1474—1504)	195
Islam (z arab. salama = odovzdať sa, oddanie sa Bohu), nábožen- stvo Mohamedové	142, 148
Isop, rastlina	225
Israeliti (= bojovníci Boží), národ Bohom vyvolený v Kanaane sidliaci	59, 64, 65, 66, 69, 70, 73, 78, 87
Itala, preklad lat. Písem sv.	96, 100
Italia, kráľovstvo, prostredný polostrov juhoeuropský	49

J.

Jahve, Boh	22, 65, a nasl.
Jafet (= ktorý rozširuje), tretí syn Noachov	57, 58
Jakob (= živý), patriarcha starozákonný	62, 110
Jakub starší, apoštol, ktorého Herodes Agr. I. dal r. 41—42 mečom popraviť, aby si získal priazeň židov	91

	Str.
Jakub mladší, apoštol zomrel v Jeruzaleme ako mučeník r. 63, 91, 94, 98, 103, 167, 184	
Ján (z hebr. Jochanau = Boh dal), apoštol a evanjelista, zomr. za Trajana (98—117) ako stoletý starec v Efesusi 91, 95, 96, 99, 103, 165, 190	
Ján Krstiteľ, predchodca Pána	90, 91, 95, 106, 112, 116, 129
Ján Zlat., carihradský patriarcha, cirk. učiteľ, zomr. r. 407. 23, 173, 191	
Jannus, Boh války a mieru	89
Jappan, veľké ostrovné cisarstvo na asijskom východe, oblasť 380.000 km². Japonci	22, 61
Jefta, (= ten, ktorý vysloboduje Boh), sudca izraelský	67
Jensen, slávny assyrolog najnovšej doby	79
Jeremiáš (hebr. Jirmejáh = Jahve zakladá), prorok starozákonný 67, 73, 84, 188, 207	
Jericho (= voňavé), mesto za časov Kristových pri dolnom toku Jordána	66
Jeroboam (= koho ľud je mnohý), kráľ izraelský, panoval kolo r. 933. pr. Kr.	68
Jeronym, slávny cirk. otec, zomr. r. 419	63, 96, 102, 106, 165, 191
Jeruzalem (= dom pokoja), hlavné mesto Palestiny 59, 73, 90, 94, 95, 97, 98, 105, 114, 125, 129, 132, 182, 196	
Jesaláš (hebr. Jesajah = spása Jahve), prorok starozákonný 67, 73, 111, 112, 205	
Jetro (vznešený = knieža), pohlavár na poloostrove Sinajskom za časov Mojžišových	65
Ježiš vidz. Kristus, výklad mena	73, 85
Ježiš Sirach, kniha starozákonná	73
Jirásek Alojz, český spisovateľ, nar. r. 1851	199
Job (hebr. Hijjôb = prenasledovaný), patriarcha biblický	73
Joel (hebr. Joël = Jahve je Boh), prorok starozákonný	74
Johanniti, rád rytierský pôvodne bratstvo k obsluhu pútnikov, založené v 11. stol. vlašskými kupcami z Amalfi	197
Jonáš (hebr. Jônâh = holubica), prorok starozákonný	74, 102
Jordán, hlavná rieka Palestiny	66, 111, 119
Jozef (= ktorý rozmnožuje radosť), patriarcha starozák.	64
Jozef, pestún Pána, zomrel prv, než Kristus svoj úrad začal konať 110, 111	
Jozef z Arimathie, učeník Pána	124
Josue (hebr. Jehošúa = Jahve je spása), vojvodca izraelský 64, 66, 69, 72, 75	
Josue, najvyšší kňaz vedúci Israelitov zo zajatia	69
Juda Makkabejský	70, 72
Juda, syn Jakuba	63, 110

	Str.
Judas Thaddaeus, apoštol Pána, zomr. ako mučeník v Beryte, alebo v Arade v Prednej Asii	95, 98, 131
Judith (hebr. = Jehudith = chvála), izraelská národná hrdinka starozákonná	72, 74
Judsko, južná časť starovekej Palestiny	89, 108, 111, 125, 129
Julianus Flavius, cisár rímsky (361—363),	108
Jupiter, najvyšší boh rímsky	20, 22, 33, 88
Justin, mučeník. apologeta kresť. zomr. v Ríme r. 1167	90, 101, 139 173, 191
Juvenalis, Decimus Iunius, vynikajúci rímsky satyrik, zomr. r. 140 po Kr.	39 58, 76

K.

Kadeřávek Eugen, filozof a spisovateľ český, nar. r. 1840.	9
Kafarnaum, mesto za časov Kristových na západ. pobreží jazera Genezaretského	90, 95, 105
Kaifáš, židovský veľkňaz za času Kristového	116
Kajin (obdržaný prispievaním Božím), prvorodený syn Adamov	55, 57, 59
Kallixt I., pápež (219—222)	165
Kalousek Jozef, český dejepisec, nar. r. 1838	197
Kalvaria-Golgota (hora lebiek) vrch na severozápad od Jeruzalema	119, 151
Kana, mesto v Galilei	118
Kanada, krajina v Sev. Amerike	12
Kant Immanuel, slávny filozof nemecký, zomr. r. 1804	8, 21, 41, 139
Karol IV., panovník český (1346—1378)	197, 199
Karol I. anglický kráľ (1625—1649)	151
Karlštejn, hrad	198
Karnak, dedina v hornom Egypte	81
Katakomby	172
Kazateľ (hebr. Kohēleth), kniha starozákonná	73
Keftovia čili Gallovia, národ bydlíci v Gallii, ich tradícia o potope	59
Kenaan (= snížený), syn Chamov	57, 58
Kenaan (= nížina), zem izraelská, Palestína	63, 65, 81
Kennicot, biblický badateľ novej doby	78
Kepler Ján, slávny nem. hvezdár, zomr. r. 1630	13, 18, 24
el Kerak miesto v Skalnatej Arabii	174
Kilikia, staroveká krajina maloasijská	92
Klement Alexandrijský, sl. učiteľ cirk. zomr. ok. r. 217	99
Klement Rímsky, pápež, zomr. asi r. 101	98, 163, 165, 189, 191
Klement VI., pápež (1342—1352)	198
Klostermann Karol, český spisovateľ, nar. 1848	136
Kodex svätovítsky	197

	Str.
Kodex vyšehradský . . .	197
Koch, František Jozef, nem. spisovateľ theolog. najnovšej doby	26, 31
Kolossy, mesto vo Frygii v Malej Azii . .	91, 94
Kolumbus Krištof, objaviteľ Ameriky, zomrel r. 1506	195
Komenský, Ján Amos, zakl. novovekého školstva, zomr. r. 1670	23, 27
Konstanti, mních benediktín, slávny lekár v 11. stol.	195
Kopernik Mikuláš, reformátor hvezdárstva, nar. 1473, zomrel r. 1543	14, 23, 186, 195
Korint, mesto v Grécku na Isthmosi, v staroveku bolo tým, čím je teraz Londýn; Korinfania	93, 126, 159, 165
Korozaím, mesto za časov Kristových na západ. brehu jazeru Gene- zaretského	105
König Arthur, nem. bohoslov. spisovateľ, nar. r. 1843	13, 88
Kosmos mních vid' Cosmos.	
Kráľ Jozef, český klassický filolog, nar. r. 1853	21
Kráľovské knihy (hebr. mamlekôth, τῶν βασιλειῶν) .	72
Kráľ. Vinohrady, mesto pri Prahe .	199
Kreta, grécky ostrov v Stredozemnom mori	94
Kraus Eduard, nem. spisovateľ bohosl., nar. r. 1867	110, 170, 176
Kraus, František Xaver, znamenitý dejepisec nem., zomr. roku 1901	110, 120, 170
Krecar Ant. dr., český prekladateľ Rousseauovho Emila	17, 27, 45, 105, 153
Krejčí Ján, znamenitý český prírodopýtec, zomr. r. 1887 .	24
Kreon, syn Menoikea. Keď oba synovia Oidipa Eteokles a Polyneikes v súboji padli, prevzal vládu a vyhnal Oidipa, zakázal mŕtvolu Polyneikovú pochovať, čomu sa sprotivila jeho sestra Antigóné	20
Kristus, jeho meno 70, je Messiáš 110, jeho výroky o sebe 115, jeho dielo 118, divotvorca 118, jeho zmŕtvýchvstanie 123, nanebevstú- penie 129, vševedúci prorok 130, božský učiteľ 133, jeho svätý život a charakter	150
Kroisos, posledný kráľ lydský z rodu Mermnadov, pozbavený bol roku 546 pr. Kr. vlády Kyrusom	49
Kroniky knihy (hebr. = dibrê hajjamim deje dni alebo liet, leto- pisy, kroniky)	72
Kudurlugmal vid' Chodorlahomor	82
Kumy, mesto v Italii pri zálive Neapolskom	49
Kybele, bohynia prírody, úrody a plodnosti	38
Kypros, ostrov pri južnom pobreží maloazijskom.	101
Kýros, kráľ perský (550—529 pr. Kr.)	69

L.		Str.
Lacordaire (vysl. Lakordér), Jean Baptiste, kňaz, franc. spisovateľ, zomr r. 1861.		—
Laodikea, mesto v Síríi		94
Laplace (vysl. Laplas), Pierre Simon, slávny hviezdár franc. zomrel roku 1827.		8
Lavater, židovský učenec a badateľ novej doby		139
Lazaristi, rád missionársky, založ. r. 1626. sv. Vincentom z Pauly		197
Lazar, priateľ Pána		105, 119
Le Jeune Apologiste = Mladý Apologeta, franc. spisovateľ		9
Leibnitz, Gottfried Wilhelm, nem. filozof a polihistor, zomr. r. 1716.		23
Lev I., pápež (440—461)		166, 185, 194
Lev X., pápež (1513—1521)		195
Lev XIII., pápež (1878—1903)		13, 176, 199
Leverrier (vysl. Leverje), Urbain Jean Joseph, franc. hviezdár, zomrel roku 1877.		13, 24
Levi, syn Jakobov		71
Lewis (vysl. Ljúis), angl. bibl. badateľka novej doby		102
Libanius, rhetor grécky (314—393) po Kr.		151
Liberec, mesto v sev. Čechách		199
Ludmila, manželka kniežata Bořivoja, zomr. r. 921.		175
Liebig Iustus, nemecký chemik, zomr. r. 1873.		10, 24
Linné Karol švédsky prírodovedec, zomr. r. 1778.		16, 24
Linus, pápež, zomr. okolo r. 79.		217
Lipsko, mesto v Sasku		44
Littre Maximilian, franc. filozof, zomr. r. 1881.		26
Livius Titus, dejepisec rímský, zomr. r. 17. po Kr.		108
Lot (= ukrytý), synovec Abrahama, syn brata jeho Arana		63
Lucian, grécky rhetor, zomr. r. 190.		60, 108
Lucina = Juno, manželka najvyššieho boha rím. Jupittra		89
Lucretius, Titus Caius, rímský básnik, zomr. samovraždou r. 59 pr. Kr.		25, 33
Ludvik XVI., kráľ francúzsky (1774—1792)		151
Lukáš, (zkrátené z Lucanus, Lucania krajina v doln. Itálii), evanjelista Pána, dľa podania zomrel v Patare v Achaji ako mučeník		97, 99, 103, 130, 131, 132, 162, 181
Lourdes, mesto v južnej Francii		121
Luváň, mesto v Belgii		200
Lydovia, staroveký národ v Lydii v Malej Asii		60
Lyon, mesto vo Francii, leží pri stoku Rhôny a Saôny		141

M.

Macedonius, pôvodca sekty Macedoniánov, odsúdenej na sneme cari- hradskom r. 381.	183
--	-----

	Str.
Macrobius Ambrosius, rímský grammatik, žil koncom IV. stoloetia	97, 107
Mádaba, miesto v Skalnatej Arabii	173
Mácha, Karel Hynek, český básnik, zomr. r. 1836.	44
Máchal Ján, český liter. historik, nar. r. 1855.	59
de Maistre (vysl. Méstr) Josef, politický a filozof. spisovateľ franc., zomr. r. 1821.	200
Makedonios, biskup kresťanského staroveku	101, 183
Makkabejci, (makkaba' = kladivo),	70
Makkabejské knihy starozákonné	72, 74
Malachiáš (hebr. Maleakî = moj posol, posol Jahve) prorok staro- zákonný	67, 69, 74, 103, 104, 110, 130, 164.
Manasses, kráľ judský (692—638 pr. Kr.)	73, 82
Manethon, slávny dejepisec egyptský, žil medzi r. 320—240 pr. Kr.	84
Manit, božstvo indiánske	22
Marcion, bludár gnostický, zomr. r. 170 po Kr.	99
Marduk, boh babylonský	55
Marek, evanjelista Pána, zomrel v Egypte; menoval sa asi pôvodne Ján, Marek je jeho rímske priezvisko	90, 92, 99.
Mareš František, professor fyziologie na českej univerzite v Prahe; nar. 20. okt. 1857.	17, 30
Maria (hebr. Mirjâm z marar = bol horký, trpký), matka Božia, dľa podánia zomr. r. 48 po Kr. a bola pochovaná na úpätí hory Olivetskej	111, 124
Maria Magdalena z Magdaly, miesta na západ. brehu jazera galilejského, ináč zvaná Učenicou Pána, zomr. ako prísna kajúcnica v jaskyni pri Ste Baume (čítaj Bóm) v južnej Francii	118
Martyres	141
Matej, apoštol Pána	125
Matúš (= darovaný Bohom), apoštol a evanjelista Pána	90, 92, 99, 104, 111, 116, 117, 122, 123, 124, 126, 131, 132, 135, 142
Maurus, mních kamalduenský, hotoviteľ máp v stredoveku	195
Mädler Ján, nemecký hvezdár, zomr. r. 1874	13, 24
Media, krajina v starovekej prednej Asii	69
Mekka, mesto najposvätniešie Arabom v záp. Arábii	150
Melchisedech (= kráľ spraviedlnosti), kráľ sálemský za časov Abra- hamových	63, 113, 114
Menu, potopný praotec indský	42
Merenptah I. (= milovaný Bohom), kráľ egyptský (kolo r. 1348—1281 pr. Kr.)	65
Messiaš z hebr. mašah = pomazal, Mašiach = pomazaný	56, 58, 63, 65, 69, 70, 85 a nasl.

Mesu = Mojžiš.	Str.
Metod , apoštol slovanský, zomr. r. 885	96, 197
Mexičania (vysl. Mechičania) národ bydlíaci v Mexiku, vo spolkovej republike v najjužnejšej čiasťke Sev. Ameriky, ich tradícia o raji a potope	58, 59
Meyer V. , nem. chemik, zomr. r. 1897. .	10
Mezopotamia , zem medzi stredným Tigrisom a Eufratom	95
Micheáš (hebr. Mikâ i Mikajahû = kto je ako Jahve), prorok starozákonný	74, 111
Michel Angelo—Buonarotti , sochár, maliar a staviteľ ital., zomr. r. 1564 ,	196
Michl František , český lekár, professor univ. v Prahe, zomr. r. 1900	24
Mikuláš Z. Kusý , nár. v Cues neďaleko Trevizu, odtiaľ Cusanus, matematik a astronóm, zomr. r. 1464	195
Mikuláš V. , pápež, (1447—1455)	195
Milán , hlavné mesto italské v Lombardii	100, 173
Milet , v staroveku najslávnejšie grécke mesto v Malej Asii	182
Milosrdní bratia , mníšsky rád na opatrovania nemocných, založený sv. Jánom z Boha r. 1572. Milosrd. sestry, kongregácia založená k obsluhu nemocných sv. Vincentom z Pauly a sv. Karolom Boromejským	197
Mingti , panovník čínsky v 1. st. po Kr.	89
Mlčoch Melichar , kanoník olomúcky, zaslužený český badateľ na poli biblickom, nar. r. 1833	117
Mohamed , zakladateľ islamu, zomr. r. 632	48 149
Mojžiš (z egypt. mesu = dieťa), osloboditeľ národa isr. 52, 53, 54, 64, 66, 114, 134, 200	
Mokrý Otokar , český básnik, zomr. r. 1899	21
Montanus	164
Monte Cassino , slávne opátstvo benediktínske v Italii	195
Montesquieu (vysl. Monteskyö) Charles, franc. spisovateľ, zomrel r. 1755	26
Moriach , hora v Jeruzaleme	68
Mudrosti kniha (σοφία Εαλωμῶνος kniha múdrosti Šalomúna) starozákonná	18, 22, 73
Muratori , Ludovico Antonio, učenec italský, zomr. r. 1750	100
Musil Alojz , slávny cestovateľ po východe, český spisovateľ a bohoslovec, nar. r. 1868.	32, 56, 57, 59, 63, 64, 65, 67, 68, 79
Müller Ján , nemecký fyzik, zomr. r. 1875	44
Müller Max , slávny nem. jazykozpytec, zomr. r. 1900	22
N.	
Nahum (hebr. Nachum = tešiteľ), prorok starozákonný	74

	Str.
Najm, mestečko v Galilei za časov Kristových	119
Napoleon I., francúzsky cisár (1804 — 1814)	32, 195
Nash, Angličan, ktorý v r. 1902. zakúpil papierový zlomek najstaršieho hebrejského opisu desatera	66
Nathanael = Bartolomej (syn Tholemov), apoštol Pána, apoštoloval v Indii, Frygii a Armenii, dľa podania zomrel v Armenii smrťou mučeníckou; bola mu stiahnutá koža s tela, načo bol popravený	130
Naville (vysl. Navil) E., francúzsky egyptolog najnov. doby	82
Nazaret (snáď z hebr. netser = prút, ratolesť) mestečko v starej Galilei	109, 111, 116, 137, 147, 151
Nebo, hora na vých. od severného uhla Mŕtvého mora, kde boh Nebo (Mercur) bol úctený	66
Nebukadnesar II., kráľ Babylonský (605—562 pr. Kr.)	69
Negrí, názor obyvateľstva afrického južne od Sahary	22, 24
Nehemiáš (hebr. Nehemjôh = Jahve potešil) rodom žid, bol pohárnikom perského kráľa Artaxerxa Longimana; neskoršie ako perský miestodržiteľ v Jerusaleme staral sa o jeho znovu zbudovanie kolo r. 444 pr. Kr.	69, 72
Nepál, veľkokniežatstvo v Himalaji	148
Nero, rímsky cisár (54—68)	30, 95, 107, 140
Nerva, rímsky cisár (99—98 po Kr.)	92
Nestorius, pôvodca sekty Nestorianov, odsúdený na sneme efezskom r. 431., zomr. r. 440.	142, 183, 185
Newton (vysl. Nutn) Izák, zakladateľ novšej matematiky, fyziky a astronomie, zomr. r. 1727.	13, 24
Nicolas Auguste, franc. bohosl. spisovateľ zomr. r. 1888.	162
Niccoliny, florentský vyslanec v Ríme, vrstovník Galileov	186
Nicea, mesto v Bithynii v Malej Asii v staroveku.	170, 182
Nil, hlavná rieka egyptská	82
Ninive, hl. mesto assyrské v starom veku na hornom Tigrise, proti nynejš. Mosulu	74 82
Nirvana	148, 149
Nisir, krajina pri riekach Zab, pritečiacich do rieky Tigris z ľavej strany	259
Noach, (pokoj), biblický patriarcha.	55, 57, 58 59, 144
Norton (vysl. Nortn), anglický biblický badateľ najnovšej doby	102
Nsambi, božstvo u Negrov	22
Numa Pompilius, kráľ rímsky, snáď v 8. st. pr. Kr.	61

O.

Očko, mistr český	, 197
Odoaker, náčelník germanských žoldnerov, neskorší panovník v Itálii, zomr. r. 493.	194

	Str.
Olivetská hora na východ od Jeruzalema	116
Olymp, hora v Thessalii	87
Ondrej, apoštol Pána, brat sv. Petra, pôsobil v Skythii, zomr. ukri- žovaný v gréckom meste Patrasu	95, 100, 162
Onesimos, otrok	94
Origenes, slávny učenec a spisovateľ cirk., zomr. r. 254.	99, 106, 139 165, 173
Ostia, mesto pri ústí Tiberisa	93
Ostrianum coemeterium, rímske podzemné pohrabište	164
Otokar I., kráľ český (1197—1230)	197
Ottův Slovník Naučný	48, 50
Ovidius, Naso Publius, slávny rímsky básnik doby Augustovej. zomr. r. 17. alebo 18. po Kr.	54, 58

P.

Pacit Čeněk, český cestovateľ, zomr. r. 1887	23
Palacký František, český buditeľ a historik, otec národa, zomr. v Prahe r. 1876	24, 26, 196, 197, 198
Palestina (z hebr. Pelešet, ktorýmžto názvom bola pôvodne naznačo- vaná Filistea), Zem. Sv., medzi Syriou a Egyptom, mieru 29.000 km ²	59, 66, 81, 90, 97, 98
Palestrina, Giovanni Pierluigi, slávny hudobný skladateľ italský, zomr. r. 1594	196
Pandora, prvá žena, manželka Epimetheusova	58
Pápež, názov, viď primát	167
Papias, biskup v Hierapoli vo Frygli, zomr. r. 163, dľa podania v Pergame smrťou mučeníckou	91, 96, 99, 163
Paralipomenon, knihy starozákonné	72
Parlér Peter, chýrny český staviteľ, zomr. r. 1397	198
Parsovia, názov arijských obyvateľov Východnej Indie, staroveký národ	58
Paríž, hl. mesto vo Francii	176
Pascal Blaise, filozof, matematik a theolog. franc., zomr. r. 1662	51, 100, 104, 114, 133, 195
Pasteur (vysl. Pastér) Louis, franc. chemik a lekár, zomr. r. 1908	11, 24
Patmos, ostrov v Aegejskom mori	92, 96
Paulsen Fridrich, slávny filozof nemecký, zomr. r. 1908	139
Pavel, apoštol Pána	6, 90, 92, 97, 98, 99, 105, 123, 126, 128, 159, 167
Pavel Samosatský, biskup v Antiochii, okolo r. 260	165
Pavel III., pápež (1534—1549)	186
Pavel V., pápež (1605—1621)	186

	Str.
Pelagius, pôvodca bludárov Pelagianov, zomr. za cisara Valentiana III. (425 - 455)	166, 185
Pelasgovia, kmeň starogrécky v starom Epeirusi sídliači	60
Pella, grécka osada v Zajordánsku	133
Pentateuch, knihy Mojžišove	71
Perea, krajina v Zajordánsku	225
Perez de Marchena, františkán, vrstovník Kolumbusov	195
Perikles, najslávnejší štátnik athenský, nar. ok. r. 500. pr. Kr.	18
Peržania, národ bydliači v Persii, v zemi v juhozápadnej Asii, ich tradície o stvorení sveta a potope	22, 55, 59, 63, 66
Peruanci, národ bydliači v Peru, republike v Južnej Amerike, ich tradícia o potope a iné	59
Pesch Tilmann, člen rádu jezuitského, vynikajúci nem. filozof, zomr. r. 1899	16
Pešitto, preklad syrský Písem sv.	96, 100, 102
Peter, apoštol Pána	91, 95, 98, 99, 131, 157, 160, 161, 163 atď.
Petronius, skladateľ satirického románu z doby Neronovej, zomr. r. 66	33, 151
Piccolomini Ascanius, arcibiskup v Sienne, vrstovník Galileov	187
Pilát Pontský, prokurátor judský (74—36 po Kr.)	106, 107, 110, 120, 124
Pindar, najprednejší z gréckych lyrikov, zomr. r. 442. pr. Kr.	15
Pieseň piesní (hebr. šir. haširím), kniha starozákonná	73
Pithom (= mesto boha Tum), mesto staroegyptské vo východnej časti Nilskej delty	82
Pius I., pápež (142—157)	100
Pius V., pápež (1566—1572)	193
Pius IX., pápež (1846—78)	176
Pius X., pápež (1903—1914)	176
Platon, grécky filozof, žiak Sokratesa, učiteľ Aristotelersa, zomr. r. 347 pr. Kr.	15, 18, 23, 31, 36, 37, 39, 40, 42, 89, 103, 134, 135, 142, 143, 145, 152
Plinius mlad., rímsky rečník, bithýnský miestodržiteľ, zomr. pr. r. 114 po Kr.	23, 39, 107, 137, 145, 146
Plutarch, grécky spisovateľ, nar. 46 pr. Kr., zomr. v prvých rokoch vlády Hadrianovej (117—138)	23, 39, 61
Podlaha Antonín, český spisovateľ, nar. r. 1865	10
Polívka Frant., český prirodopisec, nar. r. 1860	15
Polykarp, biskup smyrňanský, zomr. r. 155 alebo 156.	98, 99, 140, 164, 191
Pontianus, pápež mučeník (230—235)	86
Porfyrius, filozof novoplatonský, zomr. r. 304	108, 142
Portugalci, bydlia v Portugalsku na juhozápade Európy	149
Praha, hl. mesto v Čechách	199

	Str.
Procházka Ján, bohoslovecký spisovateľ český, zomr. r. 1889	31
Prokop (z gréckeho Προκόπιος = vífaz), moral. pôvodca kláštora Sá-zavského, zomr. r. 1053	136, 175, 197
Prometheus, v greckej mythológii jeden z Titánov, syn Japeta, boh ohňonosný, ktorý proti vôli Diovej uchýtil z jeho krbu oheň a doniesol ho ľudstvu	58, 89,
Protagoras, grécky filozof, v rokoch 480—410 pr. Kr.	17
„Prehľad“, týždenník venovaný verejným otázkam	30
Príslovie, kniha starozákonná	73, 201
Ptolemaeus I., panovník egyp. (324—282 pr. Kr.)	108
Purkyně Ján Evanj., slávny český fyziolog a lekár, zomr. r. 1869	10, 24
Pusey (vysl. Pjúzi) Eduard, angl. theol. spisovateľ a cirk. organizátor, zomr. r. 1882. Zakladateľ nábož. hnutia v cirkvi anglikánskej, ktoré sa po ňom menuje puseysmus a má silný sklon ku ka-tolicizmu	177
Pyrrhos, kráľ epeirský v 3. stol. pr. Kr.	49
Pythagoras, grécky filozof, zomr. ok. r. 507 pr. Kr.	37, 39, 142
Pythya, kňažka veštica v Delfoch	49

Q.

Quadratus, najst. apologeta kresť. za časov Hadrianových (117—138)	120
Quatrefages (vysl. Katrfaž) Jean Louis, franc. prírodopitec, zomr. r. 1892	22, 24

R.

Ra, božstvo egyptské	22, 82
Rafael Santi, slávny maliar italský, zomr. r. 1520	196
Rainer Václav, český maliar, zomr. r. 1743	196
Rais Karol V., český spisovateľ nar. r. 1859	199
Rakovník, mesto v Čechách	199
Ramses II. (= syn boha slnka Ra), kráľ egyptský (asi 1348-1281 pr. Kr.)	65, 82
Ramesse (= mesto Ramsovo), mesto staroegyptské vo vých. časti Nilskej delty	82
Ramkův Vojtech, slávny theolog český v 14. stol., zomr. r. 1388	198
Reinhold Georg, nem. bohoslovec. spisovateľ prítomnej doby	170
Reinke Ján, nem. botanik, nar. r. 1849	24
Renan Ernest, spisovateľ franc., zomr. r. 1892	136, 137
Richard od sv. Viktora, člen rádu augustiniánskeho, filozof a mystik, zomr. r. 1173	196
Rím, hlavné mesto Itálie. Rimany, národ staroveký, bydlíaci v Itálii. ich tradície o potope a i.	38, 42, 60 93

Roboam (= ktorý rozširuje národ), kráľ Judský (asi 933—910 pr. Kr.)	68, 81
Roger Feter, vychovateľ Karola IV., neskorší pápež Klement VI, .	197
de Rossi, Ján Baptista, otec kresť. archeologie, zomr. v Ríme r. 1894	78, 164
Rousseau (vysl. Russó), Jean Jacques, slávny filozof spisovateľ franc. zomr. r. 1778	17, 26, 30, 41, 45, 50, 105, 108, 153, 163
Röntgen, Wilhelm Conrad, nem. fyzik, nar. r. 1845 .	24
Ruth (= priateľkyňa, družka), kniha starozákonná	72

S.

Saba, územie v západnej Arabii	111
Sadduci, pôvod svoj pripisovali kňazovi Šádokovi, ustanovenému kráľom Šalamúnom, sekta židovská	86, 112
Salem, staroveké mesto v Palestine	63
Salerno, mesto pri Zálive Neápolskom	195
Salesiani, reholná kongregácia, ktorú založil G. Bosco r. 1841	200
Samaritani, národ obývajúci strednú Palestínu .	69, 76
Samaria, hl. mesto kráľovstva Izraelského	129, 131, 177
Samson (= slnku podobný), sudca izraelský	67
Samuel (= Boh vyslyšal). sudca izraelský	67, 72
Sank Ti, božstvo čiňanské	22
Sargon II. (= silný), kráľ Assýrský (722—705 pr. Kr.)	69, 82
Saturnus, staroitalský boh siatby	88
Saul (= vyžiadaný) prvý kráľ izraelský (asi 1030—1010 pr. Kr.)	67, 72
Sázova, kláštor na rieke Sázove	196, 197
Scipio, Publius Cornelius Africanus, sláv. vojvodca rím., zomr r. 183 pr. Kr.	49, 152
Secchi (vysl. Sekki) Angelo, člen rádu jezuitského, ital. hvezdár, z. r. 1878	11, 24
Sedláček Jarosl., orientalista a spisovateľ český, univ. professor, n. r. 1860	82
Sefer Tolodoth Jesu, kniha	139
Sem (= slávne meno), prvorodený syn Noachov	57, 58
Seneka, Annaeus Lucius, rímský filozof, zomr. r. 65 po Kr. 23, 39, 87, 88, 97, 137, 144	
Septuaginta, preklad Písem sv.	74
Sergius patriacha carhradský, pôvodca sekty monotheletov, zomr. r. 639	185
Sertillanges A. D. (vysl. Sertilanž), franc. filozof. a bohosl. spisovateľ najnovšej doby	134
Sesak, kráľ egyptský, vrstovník Roboama (asi 933—916 pr. Kr.)	81
Set (= daný z Abela), tretí syn Adamov	55, 57

	Str.
Severin, apoštol Norika, zömr. r. 482	194
Severus Septimius, císar rímský (193—211)	30
Schanz Pavel, nem. filozof a bohosl. spisovateľ, zömr. r. 1905	8, 27, 41, 59, 81, 110, 119, 174
Schäfer, nemecký missionár v Ceylone	149
Schell Hermann, nem. učenec zömr. r. 1906	14, 16
Schill Andrej, nem. filozof a apologeta najnov. doby	11, 17, 122, 186
Schiller, Ján Christoph Friedr. vedľa Goethe najsláv. básnik nem.. zömr, r. 1805	19
Schmitz, Hermann Jozef, nem. bohosl. spisovateľ, zömr. r. 1899	10
Siam, kráľovstvo v strede Zadnej Indie v Azii .	23
Sibylla, staroveká veštica	49, 88
Stenkiwicz Henrik spisovateľ poľský, nar. r. 1846	141
Siesma, mesto v Strednej Italii (Toscana) .	187
Sinaj (od Sin == mesiac), hora v južnom uhle Sinajského poloostrova, dosahujúca výšky prez 2000 m.	65, 109
Siracha Ježiša kniha starozák. (Σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σειράχ; múdrosť Ježiša, syna Sirachovho)	73, 201
Skreta Ľadislav, maliar český, zömr. r. 1674	196
Slovany, najľudnatejší kmeň indoeuropejský alebo arijský, ich tradícia o raji	22, 58, 59
Slovinci, severozápadná časť južného Slovanstva, ich trad. o potope	59
Slowacki Julius, predný básnik poľský, zömr. r. 1849	21
Smyrna, prastaré mesto v južnej Palestíne	99
Sodoma, prastaré mesto v južnej Palestíne	99
Sofokles. najväčší tragický básnik grécky, zömr. r. 406-5 pr. Kr.	20, 103
Sofoniáš, (hebr. Zefanjah = ten, ktorého Jahve chránil), prorok starozákonný	74, 206
Sofroniskos, otec Sokratesa	153
Sokrates, veľduch starovekej filozofie, zömr. r. 399 pr. Kr.	18, 23, 39, 108, 135, 143, 151, 153, 154
Solon, athenský zákonodarca, zömr. r. 559 pr. Kr.	73
Solún, mesto v Makedonii pri zálive Solúnskom	93
Soter, pápež (168—177)	205
Sudcov kniha starozákonná	72
Sozomenus, cirkevný historik zömr. r. 443	101
Spiridion, svätý cirk., zömr. r. 368	101
Steyl, mesto v Holandsku	176
Stoikovia, prívrženci filozofie Zenonovej (340—264 pr. Kr.); majú svoje meno od στοά (stĺpenie) v Athenách, kde sa schádzali	37
Strabon, grécky geograf a historik, zömr. ok. r. 24-27 po Kr.	84

	Str.
Strahov, kláštor premonstratský v Prahe	196
Štrauss, David Fridrich, spisovateľ nemecký, zomr. r. 1874	108, 127, 139
Suetonius, Gallus Tranquillus, rímsky dejepisec, nar. za Vespasiana ok. r. 75 po Kr., zomr. v polovici 2. stol. po Kristovi	88, 107
Susy, hebr. a assyr. Šušan = lalia, hl. mesto starovekého Elamu	82
Sušil František, bohoslovecký spisovateľ český, buditeľ moravský z. r. 1868	115, 133
Sven Hedin, cestovateľ asijský najnovšej doby	148, 149
Sýkora Ján, univ. professor a spisovateľ český nar. r. 1852.	103
Synoptikovia	92
Syrakusy, hl. mesto starovekej Sicilie	132

Š.

Šalamon (= pokojný), kráľ izraelský (asi 960—933 pr. Kr.)	30, 67
Šamaj, rabi jeruzalemský. kolo r. 50. pr. Kr.	86
Škoda Anton, klass. filolog český, nar. r. 1839	89
Špaček Richard, český bohosl. spisovateľ, nar. r. 1864	140
Španielsko, kráľovstvo na juhozápade Európy	93
Štefan, jaheň, prvý mučeník	168
Šurippak, staroveké mesto v Babylonii	59
Švajčiarsko, spolkový štát v strednej Európe	200

T.

Tábor, hora v severnej Galilei	119
Tacitus Cornelius, slávny rímsky dejepisec, zomr. asi v r. 120 po Kr.	39
	76, 83, 84, 88, 103, 107, 108, 132
Talmud, zákonník židovský	78, 107, 120
Tanis, mesto v starovekom Egypte, bývalo sídlom kráľov, tiež i za Hyksov	66
Tarsus, hlavné mesto v Kilikii, rodište Pavlove	92
Tatian, kresť. apologeta a neskoršie gnostik, žil v 2. stol.	99
Tayget, najvyššie pohorie v Lakonii	38
Tell el 'Amarna, miesto v Egypte (Chuenaten), moderné meno zručanín niekdajšieho hl. mesta egyp. kráľa Amenhotepa (Amenofisa) IV.	81
Telesfor, pápež (125—136?)	205
Tenka-Tien, božstvo japonské	22
Terasse E. (vysl. Terrass), franc. spisovateľ bohosl. najnovšej doby	99, 100
Terentius, Publius Afer, vynikajúci rímsky básnik, zomr. r. 159 pr. Kr.	145
Terezia, kresťanská svätica, zomr. r. 1582	175
Tertullian, Quintus Septimius, znamenitý lat. spisovateľ cirk., zomr. r. 240	99, 106, 137, 140, 141, 142, 164, 173
Thales, filozof grécky, zomr. ok. r. 543 pr. Kr.	49

	Str.
Thaut, boh egyptský	42
Theofil, osobnosť, ktorej sv. Lukáš venoval evanjelium	91, 92, 103, 129
Thomson (vysl. Tom'son) Jozef, slávny angl. fyzik, zomr. r. 1907	12, 24
Thukydides, najväčší grécky dejep. staroveký, žil medzi r 455—400 pred Kr.	91, 103, 108
Tiber, najväčšia apenninská rieka v Itálii	38
Tiberius, rímsky cisar (14—37)	30, 111, 112, 115
Tibet, krajina strednej Asie, Tibetčania	149
Tien, božstvo japonské	22
Timotheus, sprievodca sv. Pavla, biskup v Efesusi	94, 167 atď.
Tinlendorf, Friedrich Konstantin, protest. theolog nem., zomr. r. 1874	102
Titus, cisar rímsky (79-81)	132
Titus, učeník sv. Pavla, biskup na Kréte	94
Tobiaš (hebr. Tobiah = dobro Jahve), kniha starozákonná	72, 74
Toledo, mesto pri rieke Tajo vo Španielsku	173
Tolstoj, Lev Nikolajevič, ruský spisovateľ, nar. r. 1828	30, 31
Tomáš, apoštol Pána, pôsobil medzi Parthy a v Indii, kde dľa podania pri meste Kalaminy zomrel ako mučeník, bol kopiami ubodaný	103, 107, 125, 129
Tomáš Aquinský, najslávnejší scholastik cirkevný a filozof stredoveku, zomr. r. 1274	6, 23, 195
Tomáš zo Štítneho, zakladateľ českej filozofie, nar. asi r. 1331 vo Štítném, zomr. asi r. 1401 v Prahe	23, 198
Tomášovci, kresťania vo vých. Indii tak menovaní po apoštolovi To- mášovi, ktorý tu dľa podania evanjelium šíril	149
Tomek, Václav Vladivoj, slávny historik český, zomr. r. 1905	24
Totila, kráľ ostrogotský, v 6. stol.	194
Trajan, cisar rímsky (98—117)	107, 137, 146
Trappisti, prísny rád cisterciacký, meno má od kláštora La Trappe v Normandii vo Francii	200
Trident, mesto v južnom Tyrolsku	182, 191
Trifylus, biskup z Ledry na Kypre, žil v 4. stol.	101
Tum, božstvo egyptské	82
Týden, český časopis, týždenník	13
Tyge de Brahe (Tycho), rodom Dán, slávny astronóm, zomr. r. 1601.	24
Tylor (vysl. Tajl'r) Edward, ang. anthropolog, nar. r. 1832	22
Tyndall (vysl. Tindel) John, vynikajúci ang. fyzik, zomr. r. 1893	11
Týus, meno božstva	22

U.

Ulfilas, biskup gotský, zomr. r. 381.	96
Upsala, univerzitné mesto vo Švédsku, známe svojou knihovňou	96

Urban VIII., pápež (1623—44)	Sti 176, 186
V.	
Václav svätý, knieža české (908—10 až 929), zomr. 28. sept. 929. v St. Boleslave	175, 197
Valentin, gnostický filozof, žil v I. pol. 2. stol.	99
Valhalla, v sever. mythologii sieň, kde prichádzali po smrti bojovníci padlí v bitve .	36
Varro Terentius, najväčší polyhistor rímsky, zomr. r. 27 pr. Kr.	49, 60
Vatikán, palác pápežský na pravom brehu Tiberisa v Ríme	102, 164, 166, 182
Vavrinec, jáheň, zomrel ako mučeník pod cisarom Valerianom (253-260)	141
Vedy, posv. knihy indické .	22
Venuša, bohynja jara u Rimanov	38
Vergilius, Publius Maro, slávny epický a didaktický básnik rímsky, zomr. r. 19 pr. Kr. .	22, 58, 88, 103
Vestálky, kňazky bohyně Vesty u Rimanov	149
Viedeň, hlavné mesto Rakúska	
Vigouroux (vysl. Vigurú), Fulcrain Grégoire, franc. biblický badateľ a egyptolog, nar. r. 1837	82
Viktor I., pápež (189—199?)	165
Vincent Ierinský, spisovateľ cirkevný, zomr. ok. r. 450	183
Vincent z Pauly, dobročinný franc. kňaz, zomr. r. 1660	175, 199
Virchow Rudolf, slávny nem. lekár, zomr. r. 1902.	10, 11, 11
Vojtech sv., druhý biskup český, zomr. r. 997	199
Voltaire (vysl. Voltér) François Marie, spisovateľ franc., zomr. r. 1778	9, 26
Vratislav, kráľ český (1061—1092) .	197
Vráz E. St. nar. 1860 v Trnove v Bulharsku, slávny český cestovateľ	23, 176
Vrchlický Jaroslav, slávny český básnik, nar. r. 1853	29, 38, 40, 43, 68 121, 136
Vulgata, preklad Písma sv.	96 a nasl.
Vychodil Pavel, český filozof, spisovateľ a literár. historik, nar. r. 1862	15 17, 20, 26, 50
Východná Korrespondencia, nem. časopis o východných zemiach	82
Vyšehrad český	197

W.

Washington (vysl. Věšington) George, zakladateľ neodvislosti Spoj. Štátov, severo-amer., zomr. r. 1799.	31
--	----

X.

Xenofanes, grécky filozof, žil medzi r. 580—480 pr. Kr.	39
Xenofon, athenský dejepisec, zomr. ok. r. 355 pr. Kr.	23, 60

	Str.
Xerxes I. (= král lev), kráľ perský (486—465 pr. Kr.)	72, 82
Xystus, pápež (119—126)	213

Z.

Zab, prítok Tigrisa z ľavej strany	59
Zabulon, syn Jakobov	111
Zachariáš (hebr. Zekarjah = Boh vzpomína). prorok starozákonný	69, 74
Zachariáš, kňaz v St. Zákone	91
Zefyrin, pápež (198—217?)	165
Zend-Avesta, posv. knihy perské	22
Zenger, Karol Václav, český fyzik a astronóm, zomr. r. 1908	13, 24
Zeus, najvyšší boh grécky	. 21, 22, 36, 49
Zeyer Julius, český básnik a spisovateľ, z najznámejších zjavov novodobej českej literatúry, zomr. r. 1901.	8, 29, 46, 115, 145, 196
Zio, meno božstva	22
Zoroaster-Zarathustra, reformátor staroiránsky (perský), žil snáď v 7. stol. pr. Kr.	154
Zorobabel, vodca ľudu isr. zo zajatia	69

Ž.

Žalmon kniha (hebr. sefer tehillim = kniha chvál = žaltár)	73, 202
Živa, prírodovedecký časopis	17

Ukazovateľ vecný.

	Str.		Str.
A.		E.	
Allokúcia pápežská	183	Ekliptika .	14
Animismus	61	Encyklika .	183
Apokryfy	100	Entropia sveta .	10
Atheismus theoret. a praktický	25, 26	Eozoon kanadské	10
Autografy Nového Zákona	101	Evanjelia vidz Zákon Nový.	
Azoická doba	10		
B.		F.	
Bathybius .	10, 12	Fatalismus	150
Bibel a Babel	79	Fetišismus	61
Biologický dôkaz .	8		
Biskupi nástupcovia sv. apošto- lov, kňazi a jahňovia	167	G.	
Breve	167	Generatio spontanea .	11
Bulla	167	Gladiátorské zápasy	146
		Gravitácia	13
C.		H.	
Cirkev, založená Kristom	156, je	Hallucinácia	128
jediná	156, viditeľná	Heliotropismus .	15
156, nepominuteľná	157, jej úkol	Henotheismus	61
158, jej ústava	159, jej predstavení	Hexaameron .	53
159, najvyššia hlava	165, znám- ky	Hierarchia cirkevná	169
169, neomýlnosť	179, istota	Hmota a život .	11
spásy v Cirkvi	191, je samo- spasiteľná	Humanizmus	197
	192	Hypnosa	46, 122
Cirkev a vzdelanosť	194, jej zá- sluhy na poli duševnom	I.	
194, mravnom, spoločenskom v zemi českej	197	Inspiracia	188
		Instinkty výživy	16, sebazachovania
D.		Isomeria	14
Diluvium geologické .	59		
Dúha	60	J.	
Dôkazy súcnoti Božej	5, príčinný	Jahňovia .	168
5, z pohybu sveta	8, zo života, biologický	Jasnozrenie .	48
10, z rádu a účel- nosti sveta, teleologický	12, zo zákona a rádu mravného a svedomia	K.	
20, historický	22	Kancionály	198

	Str.		Str.
Kanon sv. kníh	189	Písmo sv., viď St. a N. Zákon.	
Kláštory, ich zásluhy	196, 198	Písmo a tradícia	188
Knihtlačiarstvo, jeho vynalezenie	195	Plodenie samovoľné	11
Kollegium české	199	Pohanstva vznik	60
Kopongismus	61	Pohyb svetový	8
Kosmologický dôkaz	6	Polytheismus	61
Kult cirkevný	136, 173, 177	Potopa	59
L.		Pralátka svetová	4
Liturgia, jej rozmanitosť	173	Pramene Zjavenia Božieho	187
M.		Pravidlo viery	193
Magnetismus	46, 122	Prenasledovanie kresťanov	140
Mimicry	16	Primát 160 a nasl.	
Missie	176	Proroctvo vôbec 48, 116, Kristove	130
Monotheismus	60	Preklady Pisma sv.	100
Mučeníctvo kresťanov	141	R.	
Mythus a evanjelia	109	Rády duchovné, ich zásluhy vô- bec 196 a nasl., v Čechách	197
N.		Regressus in infinitum	7
Náboženstvo, jeho pojem 28, nu- tnosť 28, prospešnosť 29, všeo- becnosť 31, pôvod	32	Roráty	198
Nadánie	199	Rozkol cirkevný	174
Nanebevstúpenie Pána	129	S.	
Nástiny Messiášove	114	Sabath	55
Nekonečné rady podmienených príčin	7	Schisma viď rozkol.	
Neomýlnosť Cirkvi	179	Sily prírodné a poriadok svetový	18
O.		Snemy cirkevné 166, carihradský 166, efeský 166, florentský 166, 189, nicejský 182, trident- ský 182, 189, vatikánsky 182, 189	
Obrady viď kult, liturgia.		Somnambulismus	48
Očistné súdy = Božie súdy, kto- rými sa za starodávna rozho- dovalo o vine alebo nevine ob- žalovaného; konali sa buď sú- bojom, lebo ohňom alebo vo- dou; zakladali sa na predsudku, že Boh nevinnosti zahynúť ne- dá; pri súde ohňom musel ob- žalovaný prejsť cez rozžera- vené železo, pri súde vodou býval do vody zahrúžený	198	Spiritismus	46, 122
Ordalie, viď očistné súdy.		Stipendia viď nadanie.	
Otroctvo	145	Svätovláda viď cirkevná hierarchia.	
P.		Svedomie	20
Paraspermia	100	Svet mohol byť dokonalejší ?	19
Pápež viď primát	160, 163	Suggestia	46, 122
		Symblosa	16
		Symbolum	191
		Š.	
		Šamanismus	61
		Šintoismus	61
		Špitál	199
		Školstvo a Cirkev vôbec 194, v zemi českej	97
		T.	
		Tabuismus	61

OBSAH.

ÚVOD.

I. Boh je.

Svetový názor theistický.

Dôkazy súcnosti Božej :

	Str.
§ 1. Svet sám žiada prvú príčinu, stvoriteľa, Boha. (Dôkaz príčinný, aitiologický)	5
§ 2. Svetový pohyb žiada svojho prvého pôvodcu, Boha. (Dôkaz kinesiológický)	8
§ 3. Život na zemi žiada svojho tvorca, Boha. (Dôkaz zo života na zemi, biologický)	10
§ 4. Rád a účelnosť sveta svedčí o všemohúcom a najvyšš rozumnom pôvodcovi, o Bohu. (Dôkaz z rádu a účelnosti sveta, teleologický)	12
§ 5. Poriadok mravný a svedomie ukazujú k najvyššiemu zákonodarcovi a sudcovi, k Bohu. (Dôkaz zo zákona z rádu mravného a svedomia, psychotheologický, anthropologický)	20
§ 6. Ľudstvo a Boh. (Dôkaz historický)	22
§ 7. Ako máme súdiť o atheisme. Svetový názor atheistický	24

II. Náboženstvo a človek.

§ 8. Pojem náboženstva	28
§ 9. Náboženstvo je ľudstvu prospešné, ba nutné. Všeobecnosť náboženstva	28
§ 10. O pôvode náboženstva	32

III. Zjavenie Božie a človek.

§ 11. Pojem zjavenia Božieho	35
§ 12. Zjavenie Božie bolo človekovi nutné. Dokazuje to: A) Rozum ľudský (dôvody rozumové)	36
§ 13. B) Historia ľudstva a malomocnosť filozofie (rozumového badania; dôvody historické)	38

	Str.
§ 14. Zjavenie Božie je možné	41
§ 15. Tajomstvo a rozum ľudský	42
§ 16. Známky zjavenia Božieho	45
§ 17. Zázrak	46
§ 18. Proroctvo	48
§ 19. Dôležitosť zázrakov a proroctva	50

IV. Zjavenie prípravné, predkresťanské.

§ 20. Zjavenie najstaršie, prazjavenie. Boh stvoril svet a človeka	53
§ 21. Život ľudstva v prazjavení	55
§ 22. Náboženstvo prazjavenia, najstarším náboženstvom ľudstva je monotheismus. Vznik pohanstva. Fetišismus, totemismus, animismus, polytheismus	60
§ 23. A) Zjavenie patriarchálne, arciotcovské. Abraham, Isák, Jakab, Jozef	63
§ 24. B) Zjavenie mojžišské. Mojžiš a Josue	64
§ 25. C) Zjavenie možišské. Sudcovia. David, Šalamon, Jesalaš, Jeremiáš, Dániel, Malachiáš	67
§ 26. Zjavenie prípravné, predkresťanské, je udalosť historicky pravdivá. Písmo sväté	70
§ 27. Písmo sv. Starého Zákona: A) knihy dejepisné, B) knihy mravoučné, C) knihy prorocké	71
§ 28. Knihy St. Zákona sú pravé: A) Pravý je Pentateuch, B) Pravé sú i ostatné knihy St. Zák.	75
§ 29. Knihy St. Zákona sú všetky neporušené	77
§ 30. Knihy St. Zárona sú vierohodné: A) Vierohodný je Pentateuch B) Vierohodné sú tiež ostatné knihy St. Z.	80
§ 31. Zjavenie prípravné predkresťanské — je božské	84

V. Zjavenie Ježiša Krista — kresťanské.

§ 32. Príprava. Vykupiteľ, Kristus, Messiáš, bol ľudstvom očakávaný	85
§ 33. Zjavenie kresťanské je udalosť historicky pravdivá. Písmo sv. Nového Zákona: A) Knihy historické. B) Knihy mravoučné. C) Kniha prorocká	90
§ 34. Knihy Nového Zákona sú pravé	97
§ 35. Knihy Nového Zákona sú neporušené	101
§ 36. Knihy Nového Zákona sú vieryhodné	103
§ 37. Zjavenie kresťanské je božské. Príprava	109
§ 38. Ježiš Kristus, zasľúbený Messiáš — Vykupiteľ	110
§ 39. Ježiš Kristus svedčí o sebe	115
§ 40. Ježiš Kristus všemohúci divotvorca	118

	Str.
§ 41. A) Kristove zmŕtvychvstanie	123
§ 42. B) Kristove nanebevstúpenie	129
§ 43. Ježiš Kristus vševedúci prorok	130
§ 44. Ježiš Kristus, božský učiteľ	133
A) Dokonalosť a šľachetná vznešenosť Kristovho učenia a kultu	134
§ 45. B) Rozšírenie a trvania Ježiša Krista	137
§ 46. C) Účinky kresťanstva. Obnova sveta. Buddhismus a islam	143
§ 47. Svätý život a dokonalý charakter Ježiša Krista	150

VI. Ježiš Kristus a jeho cirkev.

§ 48. Ježiš Kristus založil cirkev. Pojem cirkvi	156
§ 49. Úkol cirkvi. Ústava cirkvi	158
§ 50. I. Apoštolovia sú predstavení cirkve	159
§ 51. II. Sv. Peter je najvyššia hlava cirkvi. Jeho primát	160
§ 52. III. Nástupci sv. Petra a apoštolov: A) Rímsky biskup, pápež, je riadny nástupca Petra v primáte	163
§ 53. B) Biskupi sú nástupci sv. apoštolov. Kňazi a jahňovia	167
§ 54. Známky cirkvi Kristovej	169
§ 55. Cirkev Kristova je cirkev rímsko-katolícka	172
§ 56. O učiteľskom úrade cirkvi zvlášte: A) Cirkev je v úrade učiteľskom neomylná. Pojem neomylnosti	179
§ 57. B) Čo je predmetom neomylnosti učiteľského úradu cirkvi	181
§ 58. C) Komu prislúcha v cirkvi neomylnosť?	181
§ 59. Pramene zjavenia Božieho: A) Písmo sv.	187
§ 60. B) Ústne podanie — tradícia	190
§ 61. Istota spásy v cirkvi. Cirkev samospasiteľná. Pravidlo viery	191
§ 62. Doslov. Cirkev a vzdelanosť	194
Časť čítanková, čl. 1—20	200
Ukazovateľ mien	226
Ukazovateľ vecný	253